

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**MÜRİD el-BERGÛSÎ'NİN ŞİİRLERİNİN DİL, ÜSLUP VE TEMA
YÖNÜNDEN İNCELENMESİ**

Hayrettin BAHAR

DOKTORA TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Hamza ERMİŞ

TEMMUZ - 2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MÜRİD el-BERGÛSÎ'NİN ŞİİRLERİNİN DİL, ÜSLUP VE
TEMA YÖNÜNDE İNCELENMESİ**

DOKTORA TEZİ

Hayrettin BAHAR

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

“Bu tez 20/07/2023 tarihinde Hibrit olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI	Başarılı
Prof. Dr. Saim YILMAZ	Başarılı
Prof. Dr. Ali BULUT	Başarılı
Doç. Dr. Hamza ERMİŞ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Kasım Abdussamet BAKKALOĞLU	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Hayrettin BAHAR

20/07/2023

ÖNSÖZ

Bilimsel alanda ortaya konan çalışmalar hiçbir zaman sadece yazarın gayretinden müteşekkil olmamıştır. Uzun bir zaman gerektiren bu çalışma adlarını buraya sığdıramayacağım pek çok kişinin katkıları sayesinde nihayete ermiştir. Öncelikle çalışmanın her aşamasında her türlü kolaylığı sağlayarak beni teşvik eden ve yardımlarını esirgemeyerek bana yol gösteren sayın danışmanım Doç. Dr. Hamza ERMİŞ hocama katkı ve emeklerinden dolayı şükranlarımı sunarım. Tez izleme komitesinde yer alan, yönlendirmeleri ile ufkumu açan ve çalışmanın son halini almasında katkıları bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI ve Prof. Dr. Saim YILMAZ'a da teşekkürü bir borç bilirim. Tez jürimde yer alarak beni onurlandıran ve çalışmama kattıkları değerli bilgilerinden dolayı Prof. Dr. Ali BULUT ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Kasım Abdussamet BAKKALOĞLU hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tezimizin temel kaynaklarını oluşturan şairin şiir ve nesir kitaplarının yurtdışından temin edilmesi noktasında yardımcı olan değerli dostum Fatih ÇERİ'ye teşekkür ederim. Bu çalışmanın şekillenmesinde en başından itibaren emeği geçen değerli hocalarım Doç. Dr. Kamil ÇOŞTU, Doç. Dr. Nihat DURMAZ, Doç. Dr. Mehmet ALTUNMERAL, Doç. Dr. Veysel GENÇİL ve Dr. Öğr. Üyesi Duygu Kayalık ŞAHİN'e, Arapça kaynakların temini ve şiirlerin anlaşılması noktasında değerli katkılarından dolayı Doç. Dr. Mahmud KADDUM, Dr. Öğr. Üyesi Kenda al-TARKAWİ, Dr. Öğr. Üyesi Tarek Mohamed Elmorsy HUSSEIN, Dr. Öğr. Üyesi Fuat DAŞ, Dr. Öğr. Üyesi Ayhan CAN, Öğr. Gör. Adnan YAMAÇ hocalarıma ve İngilizce çevirilerdeki katkısından dolayı Arş. Gör. Zeynep YAZICI'ya teşekkürlerimi sunarım. Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki çalışmalarla bir denge kurarak çalışmamı karşılaştırmamda yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Haluk ÖNER ve Doç. Dr. Macit BALIK hocalarıma ayrıca katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın son halini almasında ve gerekli düzeltmeleri yapmamda bana yardımcı olan değerli Arş. Gör. Dr. Yasir BEYATLI'ya ve çalışmamı eleştirel bir gözle okuyarak katkı ve önerilerde bulunan Dr. Öğr. Üyesi Erdinç ALACA'ya teşekkür ederim.

Son olarak benim yetişmemde her türlü fedakârlığı göstererek maddi ve manevî anlamda yardımlarını esirgemeyen sevgili anneme ve babama, akademik hayatımın tüm süreçlerinde bütün sıkıntılarımı hafifleten ve çalışma ortamımın sağlanmasında

desteklerini esirgemeyen eşim Selma Hanım'a ve bu süreçte vakitlerinden aldığım ve ihmal ettiğim ocuklarım Emine Eslem ve Nuri Eymen'e sevgilerimi sunarım.

Hayrettin BAHAR

20/07/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: MÜRÎD el-BERGÛSÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ	10
1.1. Hayatı.....	10
1.1.1. Aile Çevresi ve Doğumu	10
1.1.2. Eğitim Hayatı	12
1.1.3. Şiir Faaliyetleri.....	14
1.1.4. Evliliği.....	17
1.1.5. Çalışma Hayatı	18
1.1.6. Sürgün Yılları.....	20
1.1.7. Filistin'e Dönüşü.....	24
1.1.8. Ölümü.....	27
1.2. Eserleri	28
1.2.1. Şiir Kitapları.....	28
1.2.2. Nesir Kitapları	32
1.2.3. Dergi Yazıları.....	33
1.3. Edebî Kişiliği	34
2. BÖLÜM: ŞİİRLERİNDEKİ TEMALAR	47
2.1. Bireysel Temalar.....	48
2.1.1. Umut ve Umutsuzluk	48
2.1.2. Özlem	54
2.1.3. Aşk	59
2.1.4. Yabancılaşma ve Yalnızlık.....	64
2.1.5. Bireysel Bir Tecrübe Olarak Ölüm	68
2.1.5.1. Aile Bireylerinin Ölümü.....	69
2.1.5.2. Yakın Dostlarının Ölümü	72
2.2. Toplumsal Temalar	77
2.2.1. İşgal	78

2.2.2. İşgale Direniş.....	88
2.2.3. Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Ölüm.....	97
2.2.4. Sürgün	106
2.2.5. Özgürlük.....	112
2.3. Siyasî Temalar	119
2.3.1. Siyasî Gruplara Eleştirisi.....	120
2.3.2. Otorite ve Baskıya Eleştirisi.....	125
3. BÖLÜM: ESERLERİNDEKİ DİL VE ÜSLUP.....	130
3.1. Dil Özellikleri	130
3.1.1. Dilde Sadelik.....	130
3.1.2. Doğal Söyleyiş ve Günlük Konuşma Dili.....	133
3.1.3. Lehçelerden Yararlanma	136
3.2. Üslup Özellikleri.....	137
3.2.1. Anlatım Türleri.....	138
3.2.1.1. Tahkiye	138
3.2.1.2. Tasvir.....	140
3.2.1.3. Diyalog	142
3.2.1.4. Monolog	143
3.2.1.5. İroni	145
3.2.2. Edebî Sanatlar	148
3.2.2.1. Teşbih	149
3.2.2.2. Mecaz	151
3.2.2.3. İstiare	152
3.2.2.4. Tıbâk ve Mukâbele	154
3.2.2.5. Tevriye.....	155
3.2.2.6. İktibas	156
3.2.2.7. Tazmin.....	158
3.2.2.8. Telmih.....	160
3.2.2.9. Tekrîr	163
3.2.2.10. İntak.....	165
SONUÇ	168
KAYNAKÇA.....	173

EKLER	182
ÖZGEÇMİŞ	186

KISALTMALAR

bk.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
çev.	: Çeviren
d.	: Doğumu
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Dr.	: Doktor
ed.	: Editör
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
haz.	: Hazırlayan
öl.	: Ölümü
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzerleri
vd.	: ve diğerleri
y.y.	: Yayıncı Yok

ÖZET

Başlık: Mürîd el-Bergûsî'nin Şiirlerinin Dil, Üslup ve Tema Yönünden İncelenmesi

Yazar: Hayrettin BAHAR

Danışman: Doç. Dr. Hamza ERMİŞ

Kabul Tarihi: 20/07/2023

Sayfa Sayısı: vi (ön kısım)+186 (ana kısım)

Filistinli şair Mürîd el-Bergûsî'nin modern dönem şiirlerinde işlediği konuların tematik bir bütünlük içerisinde incelenmesini amaçlayan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, şairin yaşadığı dönemdeki siyasal ve toplumsal olayların hayatına ve şiirine olan etkisi ele alınmış, şiir yazımında geçirdiği aşamalar incelenerek pek çok ülkede sürgün yaşamının şiirine getirdiği müspet ve menfi katkıları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, şairin şiirlerinde hâkim olan temalar belirlenerek bir tasnif yapılmış ve betimleyici analizlerle şiirleri incelenmiştir. Bu bölümde şiirlerin bireysel, toplumsal ve siyasî açılardan değerlendirildiği temalar örnekler üzerinden anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise şairin şiirlerindeki dil ve üslup özellikleri incelenerek, kullandığı anlatım türleri ve edebî sanatlar örnekler üzerinden değerlendirilmiştir. Türkiye'de Bergûsî hakkında yapılan akademik çalışmalar dikkatle incelendiğinde onun şiirlerinin ve edebî kişiliğinin kapsamlı olarak ele alınmadığı görülmektedir. Bu çalışma ile Bergûsî'nin modern Arap edebiyatı içerisindeki yerinin belirlenmesi, bu alanda çalışma yapan Türk araştırmacılara tanıtılması ve şair ile alakalı yapılacak bilimsel çalışmalara katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Modern Arap Edebiyatı, Arap Şiiri, Filistin, Mürîd el-Bergûsî

ABSTRACT

Title of Thesis: Analysis of Mourid al-Barghouti's Poems in Terms of Language, Style and Theme

Author of Thesis: Hayrettin BAHAR

Supervisor: Assoc. Prof. Hamza ERMİŞ

Accepted Date: 20/07/2023 **Number of Pages:** vi (pre text) + 186 (main body)

This study, which aims to examine the subjects that the Palestinian poet Mourid al-Barghouti deals with in his modern period poems, in a thematic integrity, consists of three parts. In the first part, the effect of the political and social events in the poet's life on his life and poetry was discussed, and by examining the stages he went through in writing poetry the positive and negative contributions of exile in many countries to his poetry were emphasized. In the second part, the dominant themes in the poet's poems were determined and a classification was made and his poems were examined with descriptive analyzes. In this section, the themes in which the poems are evaluated from individual, social and political perspectives are explained through examples. In the third part, the language and stylistic features of the poet's poems were examined, and the types of expression and literary arts he used were evaluated through examples. When the academic studies about Barghouti in Turkey are examined carefully, it is seen that his poems and literary personality are not discussed comprehensively. With this study, it is aimed to determine the place of Barghouti in modern Arabic literature, to introduce him to Turkish researchers working in this field and to contribute to scientific studies about the poet.

Keywords: Modern Arabic Literature, Arabic Poetry, Palestine, Mourid al-Barghouti.

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Geçmişini çok eski dönemlere kadar uzanan ve her ulusun kültüründen izler taşıyan şiir, en eski edebî türlerden sayılır. Ait olduğu toplumun duygu ve düşüncelerini olduğu gibi yaşanmışlıklarını da yansıtır. Kimi zaman duygu ve düşünce, bazen de yaşanmışlıklar şiirlerin baskın yönünü teşkil eder.

Modern Arap edebiyatının başlangıcı Napolyon'un Mısır'ı işgal ettiği 1798 yılı olarak kabul edilmektedir.¹ Modern dönem Arap edebiyatının canlanması ve gelişmesi 19. yüzyılda ilk olarak Lübnan'da ardından da Mısır'da başlamıştır.² Bundan sonra Arap dünyasında siyasî, toplumsal ve kültürel pek çok radikal dönüşüm yaşanmış ve şiir anlayışı da bu durumdan etkilenmiştir.³ Batı edebiyatının etkisi altında kalan Arap şiirinde biçim ve içerik bakımından klasik düşüncenin yerini pek çok modern edebî şiir akımı almıştır. Modern hayatın ihtiyaç ve gerçeklerini ifade etmede yeterli görülmeyen klasik Arap şiiri formları, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Batı şiirinin etkisiyle yerini serbest şiir, mensur şiir, nesir kasidesi ve mürsel şiir gibi türlere bırakmıştır.⁴ Modern dönem şiirinde Batının dinamizmi karşısında Arap dünyasının geri kalmışlığı, kadın özgürlüğü, sömürgecilik, reform, vatan sevgisi ve özlemi, cehalet, yoksulluk, hastalıklar ve ileri milletlere yetişme çağrısı gibi toplumsal konular ve temalar dikkat çekmektedir.⁵

1948 yılında Filistin topraklarında İsrail devletinin kurulması Filistin'in siyasî ve toplumsal yaşamında pek çok değişime neden olduğu gibi edebî alanını da etkilemiştir.⁶ Siyasî ve toplumsal alanda yaşanan sıkıntılar Kemal Nâsır (1925-1973), Fedvâ Tûkan (1917-2003) ve Selmâ el-Hadrâ el-Ceyyûsî (1926-2023) gibi Filistinli şairlerin gazel türünde yazdıkları şiirlerin yanı sıra savaş, göç ve iltica gibi toplumsal olayları ele alan

¹ Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi* (Ankara: Vadi Yayınları, 2012), 11; Ahmet Ürün, *Modern Arap Edebiyatı* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2015), 13; Salih Tur, *Modern Arap Edebiyatının Ünlü Şairi Nizâr Kabbânî ve Poetikası* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020), 33-35.

² Zafer Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân* (Ankara: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2019), 17.

³ Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, 11; Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, 13; Tur, *Nizâr Kabbânî ve Poetikası*, 33-35.

⁴ İsmail Durmuş, "Şiir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/152.

⁵ Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, 20; Durmuş, "Şiir", 39/152.

⁶ Tur, *Nizâr Kabbânî ve Poetikası*, 33-35.

mersiye türlerinin de genel temalarını oluşturmuştur.⁷ Ayrıca ilk zamanlarda görülen klasisizm akımı yerini zamanla romantizme daha sonra ise düşüncelerin ifade edilmesinde karşılaşılan zorluklar nedeniyle sembolizme bırakmıştır.⁸

1960'lı yıllar Filistin şiirinin en parlak dönemi olarak ifade edilmektedir. Bu yıllarda Râşid Huseyn (1936-1977), Tevfik Zeyyâd (1929-1994), Mahmûd Dervîş (1941-2008), Semîh el-Kâsım (1939-2014), İzzeddîn el-Munâsara (1946-2021) ve halen hayatta olan Velîd Seyf (d.1948) gibi şairlerin Filistin şiirinin sanatsal açıdan gelişmesinde ve günümüze ulaşmasında çok büyük katkıları olmuştur.⁹ 1970'li yıllardaki şairler ise bir önceki döneme göre, bireysel anlamda şöhret sahibi olmasalar da, içinde buldukları şiir hareketiyle edebî sahada etkili olmuşlardır. Bu dönemin en büyük özelliklerinden biri de toplumsal anlamda farklı duygu ve düşünceleri anlatmayı kendileri için bir görev saymaları ve sanatın toplum için yapılabileceği anlayışını benimsemeleridir.¹⁰ Yetmişli yıllarda farklı sebeplerle şöhret kazanmış Ahmed Dahbûr (1946-2017), Hayrî Mansûr (1945-2018) ve Mürîd el-Bergûsî (1944-2021) gibi bazı şairler seksenli yıllarda modern edebiyatın özellikleriyle donanmış şiir yapısı ortaya koyarak geçen on yıl içinde hâkim olan olumsuz eğilimlerden kurtulmayı başarmışlardır. İddialı duruşları ve kahramanlık temalarıyla dolu birçok şiir divanı yayımladıktan sonra bu şairler seksenli yıllarda kendilerine özgü bir şiir diliyle ortaya çıkmışlardır.¹¹

Modern dönem Filistin şiirinin önemli isimlerinden biri olan Mürîd el-Bergûsî'nin şiire başladığı 1970'li yıllarda yayımlanan eserlerine bakıldığında; nitelik ve yenilik bakımından sorunlar bulunduğu ve etkilenmelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte seksenli yıllara gelindiğinde hem şiir sanatına hem de çağdaş Arap deneyimini kavrayış biçimine hâkim olduğu ve bu hâkimiyet ve olgunluğu şiirlerine yansıttığı anlaşılmaktadır. Bu yeni anlayışta öfke, yüksek sesli protesto ve kabadayılık tarzındaki ifadeler yerini kibar, medenî ve hakkını arayan bir edebî üsluba bırakmış,

⁷ Nurullah Yılmaz, *Filistinli Şair Mahmud Derviş* (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2013), 6.

⁸ Yılmaz, *Filistinli Şair Mahmud Derviş*, 6.

⁹ Yılmaz, *Filistinli Şair Mahmud Derviş*, 6-7.

¹⁰ Yılmaz, *Filistinli Şair Mahmud Derviş*, 7.

¹¹ Salma Khadra Jayyusi, *Antology of Modern Palestinian Literature* (New York: Columbia University Press, 1992), 56.

ayrıca iç ve dış siyasî rejimlere yönelik duyulan hoşnutsuzluğu, kendine özgü sakin ve ironik bir söyleyişle dile getirmiştir.¹²

Bergûsî'nin ilk dönem şiirlerinde vatan sevgisi ve kahramanlığı işleyen epik motifler daha çok göze çarpmaktadır. Yetmişli yılların sonunda ise şiirsel duyarlılığı ve orijinalligi onu daha modern bir şiir anlayışına çekmiş ve kendi kuşağının Arap şairleri içinde en ilgi uyandıran/sınırları zorlayan bazı şiir çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır.¹³ Bu modern çağın düşüncelerini şiirlerine yansıtarken serbest şiir ve nesir kasidesi gibi şiir türlerini kullanmış, sürgün, zulüm, diktatörlük vb. gibi pek çok konuyu daha rahat ifade edebilmiştir.

Modern Filistin şiirinin önemli isimlerinden olan Abdülkerîm el-Kermî (1909-1980), Cembrâ İbrahîm Cembrâ (1919-1994), Mahmûd Dervîş (1941-2008), Semîh el-Kâsım (1939-2014) gibi Filistinli edebiyatçıların eserleri pek çok akademik çalışmaya konu olmuştur. Ancak Arap dünyasında Mürîd el-Bergûsî'nin şiirleri üzerine yapılan akademik çalışmalar bulunmasına rağmen Türkiye'de şiirleri ile ilgili yüksek lisans ve doktora düzeyinde yapılan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmayla Bergûsî'nin hayatı, edebî kişiliği ve şiirleri çalışmamızın sınırları içerisinde edebiyat dünyasına tanıtılmaya çalışılacaktır.

Üç bölümden oluşan “Mürîd el-Bergûsî'nin Şiirlerinin Dil, Üslup ve Tema Yönünden İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, Filistinli şair Bergûsî'nin şiirlerinin dil, üslup ve tema açısından incelenmesini ve modern Arap şiirine olan katkılarını ele almaktadır.

Birinci bölümde Bergûsî'nin “Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği” incelenmiştir. Hayatı “Aile Çevresi ve Doğumu”, “Eğitim Hayatı”, “Şiir Faaliyetleri”, “Evliliği”, “Çalışma Hayatı”, “Sürgün Yılları”, “Filistin'e Dönüşü” ve “Ölümü” alt başlıkları altında ele alınmıştır. Eserleri “Şiir Kitapları”, “Nesir Kitapları” ve “Dergi Yazıları” şeklinde incelenmiş; Şiir anlayışı ve şiirle ilgili görüşleri “Edebî Kişiliği” başlığı altında işlenmiştir. Bu bölümde temel kaynak kabul ettiğimiz kitaplar, Bergûsî'nin *Raeytü Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm) ve *Vülidtü Hünâk, Vülidtü Hünâ* (Burada Doğdum, Şurada Doğdum) başlıklı nesir çalışmalarıdır. Ayrıca eşi Radvâ Âşûr'un (1946-2014)

¹² Jarryusi, *Antology of Modern Palestinian Literature*, 59.

¹³ Jarryusi, *Antology of Modern Palestinian Literature*, 126.

yayımladığı bazı biyografik çalışmalar ile Bergûsî'nin kendisiyle Arapça ve İngilizce dillerinde yapılmış röportajlar ve hakkında yazılmış makaleler bu bölümün şekillenmesinde ikincil kaynakları teşkil etmiştir.

İkinci bölümde Bergûsî'nin şiirlerindeki temalar incelenmiştir. Tarama ve fişleme yapıldıktan sonra genel bir çerçevede tespit edilen temalar, kendi içerisinde bireysel, toplumsal ve siyasî olmak üzere üç ana başlıkta toplanmış ve bu ana başlıklar kendi içlerinde alt başlıklara ayrılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Bergûsî'nin şiirlerinde kullandığı dil ve üslup özellikleri üzerine incelemeler yapılmıştır. Şairin şiirlerindeki anlatım türleri ve edebî sanatları kullanımı alt başlıklarda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın Önemi

Arap ülkelerinde Mürîd el-Bergûsî ile ilgili akademik çalışmalar bulunmaktadır. Türkiye'de ise şair hakkında yapılan akademik çalışmalar nicelik açısından oldukça sınırlıdır. Bunların genel itibariyle nesir çalışmaları üzerine yapıldığı ve bazı şiirlerinin de Türkçeye tercüme edilmesiyle tanıtılmaya çalışıldığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmalar özgün bilgiler sunmakla birlikte şairin şiir anlayışının ortaya konulması noktasında yeterli bilgiler sunmamaktadır. Bu çalışmayla Bergûsî'nin şiirlerinin tematik açıdan incelenmesi, modern dönem Arap edebiyatı alanında yapılacak akademik çalışmalara belirli bir fikir sunması açısından ayrıca önem arz etmektedir.

Nesir ve şiir çalışmalarıyla modern dönem Arap şiirinde önemli bir yere sahip olan şair Bergûsî'nin tanıtılması sadece Arap dili alanında değil genel olarak sosyal bilimler alanında da başka bir şair ile mukayese edilmesi, sosyolojik açıdan şiirlerinin ele alınması gibi yapılabilecek araştırmalara fikir vermesi açısından önemli olacağı düşünülmektedir. Bergûsî'nin şiirlerinin muhteva yönünden incelenmesi ve daha önce bu yönüyle çalışılmamış olması araştırmayı önemli ve özgün kılan diğer bir hususu teşkil etmektedir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, işgal nedeniyle Filistin halkının yaşadığı olayları yazdığı eserleriyle tüm dünyaya duyurmaya çalışan Filistinli şair Mürîd el-Bergûsî'nin bireysel, toplumsal ve

siyasî içerikli şiirlerini dil, üslup ve tema yönünden incelemeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede en temelde şu sorulara cevap aranmıştır:

1. İsrail'in baskısına maruz kalan Filistinlilerin yaşadığı travmalar nelerdir?
2. Bu travmalar Filistinli şairlerin dizelerine nasıl yansımıştır?
3. Mürîd el-Bergûsî'nin edebî yönü söz konusu travmalardan nasıl etkilenmiştir?
4. Bergûsî, aynı olaylara tepkisini şiirlerinde nasıl ele almıştır?
5. Bergûsî Modern Arap edebiyatında kendine özgü bir şiir anlayışı oluşturabilmiş midir?

Literatür Değerlendirmesi

A. Melis Hafez tarafından 2004 yılında *Şairin Filistin'i* ismiyle tercüme edilen Mürîd el-Bergûsî'nin *Raeytü Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm) başlıklı kitabı şairin Türkiye'de tanınmasını sağlayan ilk yayınlardandır. 2008 yılında aylık yayımlanan Hece Edebiyat Dergisi'nin "Çağdaş Filistin Şiiri" özel sayısında İbrahim Demirci tarafından tercüme edilen Bergûsî'nin bazı şiirleri; Mehmet Hakkı Suçin¹⁴ ve İbrahim Kılıç tarafından Şarin Türkçeye çevrilen bazı şiirlerinin de dijital platformda paylaşılması Türkçe okuyup yazan insanlar tarafından şairin tanınmasına olumlu katkı sağlamıştır.

Türkiye'de Mürîd el-Bergûsî hakkında yapılan akademik çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu çalışmalar şunlardır:

1. Rukiye Aydemir, "Filistinli Şair Murîd el-Bargûsî'nin Şiirlerinde Sürgün Teması", *Modern Arap Edebiyatında Edebu'l-Avde*, Ed. Yasemen Toruloğlu – vd. (İstanbul: Demavend Yayınları, 2020).
2. Ahmet Yıldız, "Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelenmesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (15 Haziran 2021).
3. Zeynep Yıldırım, *Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Ramallah Adlı Mensur Eserinin Muhteva Şekil ve Üslup Yönünden Tahlili*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

¹⁴ Ali Çakmak, "Kara Tren: Murid Bergusi Muhalif ve 'Nâzihîn'", *Birartıbir* (17 Mayıs 2021).

Bergûsî hakkında Arap ülkelerinde yapılan akademik çalışmalar nicelik ve nitelik itibariyle daha kapsamlıdır. Bu hususta yapılan tez, makale ve kitap bölümü gibi akademik yayınlara bakıldığında; genel itibariyle şairin dil ve üslup yönünün ön plana çıkartıldığı ancak muhteva bakımından şiir anlayışının tematik yönden yeterli düzeyde ele alınmadığı görülmektedir.

Arap ülkelerinde Mürîd el-Bergûsî hakkında yazılmış bazı kitaplar şunlardır:

1. Hassa bint. Abdillâh b. Saîd el-Bâdî, *et-Tanâs fi Şi'ri'l-Arabiyyi'l-Hadîs: el-Bergûsî Nemûzecen* (Amman: Dâru Künûzi'l-Ma'rifeti'l-İlmiyye, 2009).
2. Muhammed Mu'tasım, *el-Bunyâtü'd-Delâliyye fi Şi'ri'l-Filistînî: Mürîd el-Bergûsî Nemûzecen* (PDF: 2013). Son erişim: 02.06.2023 <http://www.mediafire.com/file/jmvurbj8vltk60/Barghouty.pdf/file>
3. İbrâhîm Câbir Ali, *el-Mevtü fi Şi'ri'l-Filistîniyyi'l-Hadîs: Mürîd el-Bergûsî Nemûzecen* (Amman: Emvâcü'n-Neşr ve't-Tevzî', 2015).
4. İbrâhîm Halîl, *Şâirân min Filistîn: el-Bergûsî ve Izzeddîn*, (Amman: el-Memleketü'l-Ürdüniyyetü'l-Hâşimiyye, 2021).

Mürîd el-Bergûsî hakkında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri ise şunlardır:

1. Hassa bint. Abdillâh b. Saîd el-Bâdî, *et-Tanâs fi Tecribeti'l-Bergûsî eş-Şi'riyye* (Amman: Câmi'atü's-Sultân Kâbûs, Yüksek Lisans Tezi, 2001).
2. Neciyye Fethî Abdurrahmân el-Hâc, *Kasîdetü's-Sîre fi Şi'ri'l-Filistînî el-Mu'âsır: Mahmûd Dervîş, Fedvâ Tûkân, Mürîd el-Bergûsî Nemûzecen* (Ürdün: el-Câmi'atü'l-Hâşimiyye, Yüksek Lisans Tezi, 2003).
3. Nidâ Ahmed Mahmûd Miş'al, *el-Mufâraka fi Şi'ri Mürîd el-Bergûsî* (Ürdün: el-Câmi'atü'l-Hâşimiyye, Yüksek Lisans Tezi, 2004).
4. Salâhuddîn Abdulaziz Ali el-Cübeylî, *el-Bünyetü'd-Dirâmiyye fi Kasîdeti'l-Mukâveme inde Mürîd el-Bergûsî*, (Câmi'atü Tanta, Doktora Tezi, 2004).
5. Nesrin Ata Sâlim Ebû Şuhaydem, *Şi'ru Mürîd el-Bergûsî: Dirâse Üslûbiyye* (Filistin: Câmi'atü'l-Halîl, Yüksek Lisans Tezi, 2014).
6. İbrâhîm Câbir Ali, *el-Bünyetü'l-Îkâ'iyye fi Şi'ri Mürîd el-Bergûsî* (Mısır: Câmi'atü Dimyât, Doktora Tezi, 2016).

7. Kâmil Muhammed Kâmil Yâsîn, *Resâü'l-Ekârib ve'z-Zât fi'ş-Şi'ri'l-Filistîni*, (Câmi'atü'n-Necâh el-Vataniyye, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada Mürîd el-Bergûsî'nin şiirleri muhteva açısından ele alınmıştır. Bergûsî'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliğinin ele alındığı birinci bölümde şairin biyografisi dönemin siyasî, sosyal ve kültürel olaylarla etkisi açısından incelenmiştir. Eserleri kısmında şairin şiir çalışmaları ilk yayımlandığı tarih ve yayınevi isimleriyle zikredilmiş, her divanıyla ilgili önemli görülen kısa bilgilendirmelere yer verilmiştir. Şairin yayınladığı deneme ve eleştiri yazılarının ise sadece isimleri ve yayın tarihleri gibi künye bilgilerine değinilmiştir. Ayrıca bu çalışmalara gerekli yerlerde temas edilmiştir.

Bergûsî'nin toplumsal ve siyasî anlamda yenilikçi fikirler benimseyen bir kişiliğe sahip olduğu, bu yönünü de şiirlerine yansıttığı ve şiirlerinde dil, üslup ve tema açısından yenilikçi bir kimlik sergilediği belirtilmelidir. Şairin bu yönüne şiirle ilgili görüşleri kısmında değinilmeye çalışılmıştır. Pek çok şairle ilgili yapılan çalışmada çiraklık, kalfalık ve ustalık gibi evreleri görmek mümkündür. Her ne kadar Bergûsî'nin şiir dönemleriyle ilgili net tasnif yapılmamış olsa da, bu araştırmada incelenen kaynaklar çerçevesinde şiirinin geçirdiği aşamalar hakkında çeşitli yorumlarda bulunulmuştur.

Bergûsî'nin şiirlerinin tematik açıdan incelendiği ikinci bölüm çalışmanın ana bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde ele aldığımız temalar, Filistin meselesinin konu edildiği şiirler bağlamında işlenmiştir. Bireysel, toplumsal ve siyasî olmak üzere üç ana başlıkta ele alınan şiirler, uygun alt başlıklarda incelenmiştir. Bununla birlikte şairin bazı şiirleri birden fazla başlığa uygun düştüğünden, bakış açısını net olarak yansıtabilmek amacıyla bu şiirlere birden fazla başlık altında değinilmiştir. Temalarda kullanılan şiirlerin isimleri zikredilerek ilgili olan mısralar metinde hem Arapça hem de Türkçe şekliyle karşılıklı olarak verilmiştir. Şiir divanlarının isimlerini yazmak yerine bu divanların toplandığı *el-A'mâlü'ş-Şi'riyyetü'l-Kâmile* (Tüm Şiir Çalışmaları) isimli iki ciltlik koleksiyonda bulunan sayfalara atıfta bulunulmuştur.

Bergûsî'nin şiirlerinin dil ve üslup açısından ele alındığı üçüncü bölümde ise şiirlerinde kullandığı dilin anlatıma etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Nitekim şair, konunun ele alınmasında basit bir dil kullanmanın ve bunun yanında okurun hiç beklemediği bir anda

şii nihayete erdirmenin etkili bir yol olduğu kanaatini taşımaktadır.¹⁵ Ayrıca şiiirlerine bakıldığında; monolog, diyalog, ironi ve tahkiye gibi üslup türleri ile teşbih, mecaz, istiare, iktibas, tazmin, telmih gibi edebî sanatları sıklıkla kullandığı görülmektedir. Bu hususta ilgili bölümde genel değerlendirmeler yapılmış ve örnekler sunulmuştur.

Çalışmanın Yöntemi ve Kaynaklar

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi ile hazırlanmıştır. Nitel araştırma; yazılı dokümantasyon ve belgelerin incelenmesi veri toplama tekniğı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.¹⁶ Bu durumu net olarak ilk bölümde görmek mümkündür. Birinci bölümde literatür taraması ve dokümantasyon yöntemi kullanılarak Bergûsî'nin doğumu, ailesi, eğitimi, şiiir faaliyetleri, çalışma hayatı ve sürgünde geçen yılları bu yöntem ve teknik kullanılarak hazırlanmıştır.

Nitel yöntemin kullanıldığı bu çalışma, temel tasarıma uygun olarak yazılmış, yorumsamacı paradigma ile şiiirler değerlendirilmiştir. Nitel araştırma analiz tekniklerinden betimsel analiz tercih edilmiştir. Bu durumu ikinci bölümde net olarak görmek mümkündür. Araştırmanın ikinci bölümünde betimsel analiz yöntemi kullanılarak Bergûsî'nin on üç şiiir divanında bulunan şiiirlerinin okuması ve içerik analizi yapılarak şiiirler temalarına göre tasnif edilmiştir. Şiiirlerindeki temalar bireysel, toplumsal ve siyasî olmak üzere üç ana başlık altında tasnif edilerek alt kategorilerde tematik yönden incelenmiştir. Bu alt başlıklar ele alınan konularla ilgili öncelikle genel bilgiler verildikten sonra şairin bakış açısı betimsel analizle tematik olarak incelenmiştir. Konuyla ilgili örnek verilen şiiir metinleri bazen doğrudan alınmış bazen de şiiirin ilgili bölümüne atıfta bulunulmuştur. Her alt başlığın sonunda hem tezin genel tematik yönünün hem de mezkûr başlık için ifade ettiği öneminin anlaşılması adına genel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Üçüncü bölümde ise okur merkezli bir yaklaşım sergilenmiştir. Bergûsî'nin şiiirlerindeki temaların ortaya çıkmasında önemli rolü olan dil ve üslup türleri temaya olan etkileri

¹⁵ Mürîd el-Bergûsî, "Hıvâru'ş-şâiri'l-Filistîniyyi'l-kebîr Mürîd el-Bergûsî" (Görüşmeci: Afif İsmâîl, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme 24 Ekim 2003).

¹⁶ Ali Yıldırım, "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi", *Eğitim ve Bilim* 23/112 (1999), 10.

üzerinden incelenmiştir. Bu durum gerçekleştirilirken amaç bakımından açıklayıcı araştırma yolu tercih edilmiştir.

Bu araştırmada yöntem ve tekniklerin yanı sıra tezin bütünlüğü açısından şu hususlara da önem verilmiştir. Bu araştırma Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu esas alınarak hazırlanmıştır. Bu kılavuzda dipnot ve kaynakçanın hazırlanmasında sosyal ve beşeri bilimler akademik yazım sistemi olan İsnad Atıf Sistemi 2. Edisyonu tercih edilmiştir. Modern dönem edebiyatçıların ve tarihî şahsiyetlerin doğum ve ölüm tarihleri miladi olarak verilmiştir. Daha eski tarihli olan şahsiyetlerin sadece ölüm tarihleri hicrî ve miladi olarak zikredilmiştir. İstilahî kavramlar, kişi ve eser isimlerinin yazımında Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi maddeleri ve kuralları esas alınmıştır.

Araştırmanın temel kaynağını, Mürîd el-Bergûsî tarafından neşredilen ve 2013 yılında *el-A'mâlû'sh-Şi'riyyetü'l-Kâmile* (Tüm Şiir Çalışmaları) isimli iki ciltlik koleksiyonda toplanan on iki şiir divanı, 2018 yılında yayımlanan *İsteykız Key Tahlüm* (Hayal Kurmak İçin Uyan) isimli son şiir divanı, *Raeytü Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm) ve *Vülidtü Hünâk, Vülidtü Hünâ* (Şurada Doğdum, Burada Doğdum) başlıklı iki nesir kitabı ve şairin şiir hakkında yayımladığı deneme ve eleştiri yazıları teşkil etmektedir. İkincil kaynaklar ise şair hakkında yazılan kitap, kitap bölümü, tez ve makale gibi akademik ve kültürel içerikli yazılardan oluşmaktadır. Şairle yapılan çeşitli röportajlar da araştırma sınırlıkları kapsamında irdelenmiştir. Bununla birlikte Filistin edebiyatı ve şiiri hakkında Arapça, İngilizce ve Türkçe gibi farklı dillerde yazılan çalışmalardan faydalanılmıştır. Tematik şiir incelemesi ile ilgili çalışmalar ve bu çalışmaların ortaya koyduğu sistematik araştırma metotları Arap Dili ve Edebiyatına nazaran Türk Dili ve Edebiyatı alanında daha çok yapıldığı için mezkûr alanda örnek olabilecek tez ve literatürden de yararlanılmıştır.

1. BÖLÜM: MÜRÎD el-BERGÛSÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Hayatı

Her şiir kendi döneminden izler taşır ve bir şair yaşadığı çağın inançlarını ve kültürlerini, adetlerini ve geleneklerini, duygularını ve düşüncelerini doğrudan ya da dolaylı bir şekilde şiirine yansıtır. Şair, çevresinden etkilendiği olayları topluma yansıtmada bir ayna görevinde bulunur. Bu nedenle Mürîd el-Bergûsî'nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliğinin bilinmesi, onun ve şiirlerinin anlaşılması noktasında yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu bölümde şairin otobiyografik çalışması olan *Raeytü Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm) isimli kitabı başta olmak üzere kendisiyle yapılmış Arapça ve İngilizce röportajlar ile şairin yayımladığı çalışmalar esas alınmıştır.

1.1.1. Aile Çevresi ve Doğumu

Mürîd el-Bergûsî'nin resmîyetteki adı Nevvâf'tır. Doğumunu gerçekleştiren ebe, köy muhtarına doğumdan haberdar etmeye gittiğinde "Mürîd" ismini hatırlayamamış ve bunun üzerine köy muhtarı, ismini hatırlayamadığı için sicile Mürîd'in ağabeyi olan Münîf'e yakın olduğunu düşündüğü "Nevvâf" ismini kaydetmiştir. Bergûsî, resmî adının Nevvâf olduğunu on bir yaşındayken ilkokul bitirme sınavına girebilmek için annesinden kimliğini alması üzerine öğrenmiştir.¹⁷ Kimlikte yazılı ismiyle değil de Mürîd el-Bergûsî ismini kullanmayı tercih eden şair, 8 Temmuz 1944 tarihinde Filistin'e bağlı Batı Şeria'nın dağlık bir köyü olan Deyr Gassâne'de dünyaya gelmiştir.¹⁸ Bu muhit, tepe yamaçlarına kurulmuş birbirine komşu yedi köyden oluşmaktadır. Bu köylerin hepsine birden Benî Zeyd denilmekte ve merkezinde ise Deyr Gassâne bulunmaktadır.¹⁹ Deyr Gassâne tarihi yapı ve evleriyle bilinmektedir. Şair, hisarlara benzeyen bu evlerin mimarisinin yaklaşık beş yüz yıl öncesine dayandığını ifade etmektedir.²⁰

Şairin verdiği bilgiye göre Deyr Gassâne'de geleneksel olarak her ev bir isme sahiptir. Bu isimler genellikle Dâru Salih, Dâru Atrâş, Dâru Abdülaziz şeklinde şahıs isimlerinden

¹⁷ Mürîd el-Bergûsî, *Vülidtü hünâk, vülidtü hünâ* (Beyrut: Riyâd er-Rîs li'l-Kütüb ve'n-Neşr, 2009), 132; Radvâ Âşûr, *Atyâf* (Kahire: Dâru'l-Hilâl, 1999), 164.

¹⁸ Mürîd el-Bergûsî, *Raeytü Râmallâh* (Beyrut: el-Merkezü's-Sekâfiyyü'l-Arabî, 2011), 78;110.

¹⁹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 63.

²⁰ Amina Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of green", *Al-Ahram Weekly* (23 Ocak 2003).

alınmıştır. Bergûsî'nin evinin ismi bu geleneğe uygun olarak Dâru Ra'd'dır. Ancak o bu ismin kökeni hakkında bir bilgiye sahip olmadığını belirtmiş ve Ra'd'ın büyük dedelerinden birinin ismi olabileceğini varsaymıştır.²¹

Şairin kendisine nispet edildiği Bergûsî ailesi (Âlü'l-Bergûsî) Filistin'in en kalabalık nüfusunu oluşturmaktadır.²² Bergûsîler, ağırlıklı olarak tamamı Benî Zeyd Köyleri şeklinde isimlendirilen ve Deyr Gassâne'nin merkezleri konumunda olduğu birbirine komşu yedi dağ köyünde yaşamaktadırlar.²³ Şair, tıpkı içinde yaşadığı ev gibi aile isminin nereden geldiği hakkında da bir belirsizlik olduğunu dile getirmektedir.²⁴ Onun verdiği bilgiye göre aile gelenekleri ile övünenler bu ismin iyilik anlamına gelen "el-Birr" ve yardım anlamına gelen "el-Gavs" kelimelerinden geldiğini söylemektedirler.²⁵ Ailenin makam, mevki ve mülkiyet ile övünenleri ise Bergûsî isminin Gavs ismindeki atalarına nispet olduğunu iddia etmektedirler. Bu iddiaya göre Gavs ve oğullarının sahip oldukları geniş topraklar geçmişte "Berru Gavs" (Gavs'ın Arazileri) olarak isimlendirilmekteydi.²⁶ Ancak şair, bu yorumları "romantik" bularak hakikati yansıtmadığını düşünmektedir. Şairin, aile ismiyle ilgili romantizmden uzak ve makul olduğunu düşündüğü yorum bu ismin "pire" manasına gelen "el-Bürğûs" kelimesinden türemiş olmasıdır. O, bu yorumunu eskiden beri tüm medeniyetlerde aile isimlerinin hayvan, kuş ve haşarat isimlerinden alınmasının oldukça yaygın bir uygulama olmasıyla desteklemektedir.²⁷

Mürîd el-Bergûsî, babası Abdürrâzık el-Bergûsî ve annesi Sekîne Mahmûd Ali el-Bergûsî'nin ikinci çocuklarıdır.²⁸ Kardeşlerinin isimleri yaş sırasına göre Münîf, Mecîd ve Alâ'dır.²⁹ Deyr Gassâne'de ilk zamanlar arazi işleriyle meşgul olan babası Ramallah'a taşındıktan sonra Ürdün ordusunda asker olarak görev yapmaya başlamıştır.³⁰ Sakin bir yapıya sahip olan Bergûsî, kişiliğinin oluşmasında annesinin etkisinin büyük olduğunu belirtmiştir. Annesi Sekîne Hanım'ın hem Mürîd hem kardeşleri üzerindeki hassas

²¹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 63.

²² Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, ↗ (Edward Said'in takdim yazısı).

²³ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 63.

²⁴ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 63.

²⁵ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 63.

²⁶ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 63.

²⁷ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 63-64.

²⁸ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 117; *Âşûr*, *Atyâf*, 164.

²⁹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 67.

³⁰ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 33; Mürîd el-Bergûsî, "A Life in Writing: Mourid Barghouti" (Görüşmecî: Maya Jaggi, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme 13 Aralık 2008).

yaklaşımı, onları tehlikelerden uzak durmaya yönelik aşırı derecede telkin edici söylemleri şairin kişiliği üzerinde büyük etki bırakmıştır. Bergûsî, annesinin bu tavrı ve kişiliği üzerindeki etkisini bir kusur olarak nitelemiştir. Öyle ki annesinin bu korumacı yaklaşımı nedeniyle ne kendisi ne de kardeşleri düşüp sakatlanma korkusuyla hiçbir zaman bisiklet dahi sürememişlerdir. Şair, bu yapısını Filistin direnişinde aktif rol alan arkadaşları ve akrabalarıyla kıyaslamış ve onlarda bulunan kahramanlık unsurlarının kendisinde mevcut olmadığı sonucuna varmıştır.³¹ Annesinin, Bergûsî'nin kişiliği üzerinde etkili olduğu diğer bir husus ise mükemmeliyetçi yapısıdır. Bergûsî'nin ifadesine göre o bu özelliği annesinden almıştır: “Yaptığım her şeyi mükemmelleştirmeyi bana ilk öğreten annemdi. Eğer dövüleceksen doğru dövüş! Eğer seveceksen uygun şekilde sev! Eğer bir ağaç budayacaksan bunu doğru şekilde yap! İleri yaşlarına rağmen, kazak örerken bir dikiş biraz çizgiden çıksa, onu söker ve baştan başlardı.”³² Amina Elbendary, Bergûsî'nin annesinden tevarüs ettiği mükemmeliyetçi karakterinin onun şiirleri üzerindeki etkisini, “Bu mükemmeliyetçilik, tutumluluk için çabalayan bir hassasiyeti pekiştirme yoluyla onun şiirinde iz bırakmıştır. Bir mana eklemeyen veya bir işlevi olmayan hiçbir kelime orada bulunmamalıdır.”³³ şeklinde yorumlamıştır.

1.1.2. Eğitim Hayatı

Bergûsî'nin verdiği bilgiye göre Deyr Gassâne'de Benî Zeyd köylerindeki çocukların tamamı, binası 1920'li yıllardan kalma bir okulda eğitim almaktaydılar. Benî Zeyd köylerindeki birçok çocuk her gün onlarca kilometrelik yolu yaya veya eşek sırtında giderek bu okula gelmekteydi. Bu okuldaki çalışanların, idarecilerin ve yüzlerce öğrencinin tamamı Bergûsî ailesine mensuptu. Bergûsî bundan, bir Avrupalının inanmasının mümkün olmadığı bir durum olarak bahsetmiştir.³⁴

Bergûsî'nin kendisi de tahsil hayatına ismini zikretmediği Deyr Gassâne'deki bu okulda başlamıştır.³⁵ Aile, çocuklarının daha iyi bir eğitim alabilmesi için şairin birinci sınıfı

³¹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 135.

³² Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

³³ Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

³⁴ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 78.

³⁵ Bergûsî, otobiyografisinde okul hocalarından sadece birini ismen zikretmiştir. Verdiği bilgiye göre babasının bir akrabası olan ve bu okulda din dersini kendisinden aldıkları Abdülmü'tî es-Sâlih el-Bergûsî'nin o sıralarda bir komünist olduğunu ve komünistlik suçlamasıyla yirmili yılların sonu veya otuzlu yılların başında hapiste yattığını bilmiyorlardı. Bilgi için bk. Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 78;

tamamlamasının akabinde (yedi yaşındayken) Ramallah'a taşınmıştır.³⁶ Şair, genel olarak köylerde yaşayan Filistinlilerin söz konusu çocukları olunca iyi bir eğitim alabilmeleri için şehirlere taşındıklarını ve bu uğurda önemli fedakârlıklara katlandıklarını belirtmiştir. O bu durumu, "Eğitim fedakârlık yapılacak en önemli şeydir ve bundan dolayı insanlar çocuklarını okula gönderebilmek için topraklarını, zeytinlerini satmaktadırlar."³⁷ şeklinde ifade etmiştir.

Ramallah, Bergûsî'nin kişiliğinin ve karakterinin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Ramallah pek çok kültür, inanç ve ideolojilerin iç içe bulunduğu kozmopolit bir yerdir. Küçük yaşlarında içine kapanık bir yapıya sahip olan şairin burada sosyalleştiği anlaşılmaktadır.³⁸ Bergûsî, ilk şiir denemelerini burada yazmış, ilk siyasî gösterilere burada katılmış, komünist, Baas ve Müslüman Kardeşler gibi siyasî hareketleri takip etmiş, sinemaya olan ilgisi de burada başlamıştır.³⁹ Şaire göre Ramallah şehrine ait en güzel husus halkının misafirperver olmasıdır. Nitekim o, bu şehirde Hristiyan ve Müslüman halkın iç içe, sevgi ve saygı çerçevesinde yaşadığını ve cadde, sokak ve dükkânların hem Noel'de ve yılbaşında hem de Ramazan ayı ve bayramlarda topluca süslendiğini belirtmiştir.⁴⁰ Bergûsî, Ramallah'tayken arkadaşlarıyla özel bir şeyler satın almak ya da eğlenmek istediklerinde Kudüs'e gittiklerini, Bâbü'l-Âmûd, Kutsal Kabir Kilisesi, Kubbetü's-Sahre ve Mescid-i Aksâ gibi tarihi yerleri gezdiklerini ifade etmiştir.⁴¹

Lise eğitimini Ramallah'ta tamamlayan Bergûsî, 1963 yılında üniversite eğitimi için Kahire'yi tercih etmiştir. Çünkü Batı Şeria, eğitim-öğretim ve iş fırsatları bakımından o dönemde henüz gelişmemiştir. Mısır'ın, o zamanlarda eğitim, üniversite, sanat, sinema ve tiyatro bakımından diğer Arap ülkelerine nazaran daha gelişmiş bir durumda olması

Mureed al-Barghouti, "Songs for a country no longer known", *Journal of Palestine Studies* 27/2 (1998), 60.

³⁶ Miş'al, Bergûsî'nin ortaokulu tamamladıktan sonra Ramallah'a taşındıklarını belirtse de yer verdiği kaynakta buna dair bir bilgiye rastlayamadık. Hatta onun atıfta bulunduğu *Raeytü Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm) isimli kitapta Bergûsî'nin Ramallah yıllarından bahsederken "Biz küçük okul çocuklarıyız" (نحن طلاب المدارس الصغار) şeklinde bir ifade kullanması Elbendary'nin verdiği bilgiyi doğrular niteliktedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 49; Nidâ Ahmed Mahmûd Miş'al, *el-Mufâraka fi şî'ri Mürîd el-Bergûsî* (Ürdün: el-Câmi'atü'l-Hâşimiyye Imâdetü'l-Bahsi'l-İlmî ve'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 1; Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of green".

³⁷ Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of green".

³⁸ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 47-49, 78.

³⁹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 48.

⁴⁰ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 141.

⁴¹ Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of green".

sebebiyle şair, eğitimine Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde başlamıştır.⁴²

Bergûsî'nin Kahire'ye gelişi amacını hiçbir zaman unutmadığı ve hedefleri doğrultusunda kendine bir yön verdiği belirtilmelidir. Nitekim ifade ettiğine göre o dönemde Filistinli gençlerin üniversite eğitimini aldıktan sonra iş bulup para kazanmak, bir ev yapmak ya da evlenmek hayaliyle Körfez ülkelerine gitmek gibi bir çizilmiş planları vardı. Ancak kendisi böyle bir yaşam düşüncesinden tamamen uzak durmuş ve böyle planlanmış bir yol haritasından uzak durmak amacıyla Körfez ülkeleri yerine üniversite eğitimi için Kahire'yi tercih etmiştir.⁴³ Bu niyetle, üniversite eğitimi için gittiği Mısır, şairin ilk yetişkin yolculuğu, bir kariyer ve ömür boyu sürecek bir ilişkinin başlangıç noktası olmuştur. 1967 yılında Kahire'de İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olmuş ancak o sırada Batı Şeria'nın askerî işgal altında olmasından dolayı ne memleketine ne de Ramallah'a dönebilmiş, üniversite eğitimini tamamlamış olması nedeniyle Mısır'da da kalamamıştır.⁴⁴ Bu şartlar altında eğitimini tamamlamış olduğu 1967 yılında, dayısı Atâ'nın ısrarları üzerine Kuveyt'e yerleşmiş ve 1970 yılına kadar burada kalmıştır.⁴⁵

1.1.3. Şiir Faaliyetleri

Bergûsî'nin kitaplar ve edebiyata ilgisi Ramallah'ta geçirdiği ilkokul yıllarına dayanmaktadır. Evleri yakınındaki Sanduka Kitapçısı, ilkokul ve ortaokul yıllarında kendisinin günlük ziyaret mekânlarından biriydi. O, bu kitapçıya her gün gelir ve adeta raflar arasında kaybolurdu. Raflardan ilgisini çeken kitapları alır, birkaç sayfa okuduktan sonra ertesi günü devam etmek üzere yerlerine bırakırdı. Şairin verdiği bilgiye göre içinde Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın (1926-1964) şiirlerinin de bulunduğu modern Arap şiir antolojisini de ilk defa bu şekilde okumuştur. O günlerde kendisinin yazmaya çalıştığı klasik Arap şiir formu olan aruz vezninden hayli farklı oluşu karşısında Seyyâb'ın şiirlerinden oldukça etkilenmiştir.⁴⁶ Bu kitapçada farklı türlerden çok sayıda yayın

⁴² Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of green".

⁴³ Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of green".

⁴⁴ Bergûsî'nin üniversiteyi tamamlamasıyla eğitim hayatı son bulmuş olsa da mezuniyetinden yıllar sonra öğrenim hayatını devam ettirmeye yönelik bir girişimi olmuştur. 1971 yılında Kuveyt'ten Kahire'ye döndükten sonra Siyonizm tarihini incelemek için Kahire Arap Araştırmaları Enstitüsüne kaydolmuş ancak profesörlerin çok yetersiz düzeyde olmasından dolayı üç ay sonra buradaki eğitimini sonlandırmıştır. Bilgi için bk. Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of green".

⁴⁵ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 32.

⁴⁶ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 174.

inceleyen Bergûsî, Muhammed Abdülhalîm Abdullâh (1913-1970), Yusuf Sibâî (1917-1978), İhsân Abdülkuddûs (1919-1990) ve Necîb Mahfûz'un (1911-2006) romanları gibi modern Arap edebiyatının ürünleri yanında Ernest Hemingway (1899-1961), Jean-Paul Sartre (1905-1980), Simone de Beauvoir (1908-1986) gibi Batı edebiyatına ait eserleri de ilk olarak burada görmüştür.⁴⁷ Bergûsî, bu kitapçada geçirdiği uzun vakitten dolayı kitapçının sitemine maruz kalması sebebiyle kitapçıya, kendisinin burada magazin dergileri arasında eğlence için vakit geçiren bir başıboş değil, sıkı bir okuyucu olduğunu göstermek için cep harçlığından Victor Hugo'nun (1802-1885) *Sefiller* isimli eserini satın almıştır. Bu kitap, onun hayatında kendi cebinden satın aldığı ilk eser olma özelliğine sahiptir.⁴⁸

Bergûsî'nin küçük yaşlarında şiire olan merakı bir okuyucu ilgisinin ötesindeydi. O, şiir okumalarının yanında erken yaşlarında şiir yazma çalışmalarında da bulunmaktaydı. Örneğin, şairin kendisinin alışkın olduğu ve yazma denemelerinde bulunduğu klasik Arap şiir formu olan aruz vezninden farklı oluşu sebebiyle Seyyâb'ın şiirleri karşısında hayretler içerisinde kaldığından bahsetmiştik.⁴⁹ Bunun yanında henüz ortaokul üçüncü sınıftayken Ramallah Lisesi'nin düzenlediği yarışmaya katılmış ve şiir alanında birincilik ödülünü kazanmıştır.⁵⁰

Ramallah'taki Lisesi, Bergûsî'nin şiirle olan ilişkisi bakımından önemli dönüm noktalarından biridir. Şair, lise yıllarında okul kütüphanesindeki klasik ve gerekse modern edebiyat ürünlerini incelemiş, vaktinin büyük bir kısmını bu kütüphanede geçirmiştir. Klasik alanda Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin (öl. 356/967) *el-Eğânî* isimli eseri başta olmak üzere Arap şiiri alanında yazılmış kaynak eserleri büyük bir merakla okumuştur.⁵¹ Bergûsî, burada ilk defa şiirin günün problemleriyle ilgilendiğini ve bunları çözmeye imkânına sahip olduğunu düşünmeye başlamıştır.⁵²

Bergûsî, üniversite eğitimini aldığı Kahire'de İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü müfredatını büyük bir memnuniyet ve özveriyle takip etmekteydi. Bu sayede William Shakespeare (1564-1616), Anton Çehov (1860-1904), Bertolt Brecht (1898-1956), T. S.

⁴⁷ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 175.

⁴⁸ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 175.

⁴⁹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 174.

⁵⁰ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 56.

⁵¹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 140.

⁵² *el-Eyyâmü'l-Cezâiriyye*, "Mürîd el-Bergûsî: eş-Şâiru'l-Filistîniyyü'l-müt'ab" (22 Mart 2015).

Eliot (1888-1965) gibi Batı edebiyatının önemli isimlerini tanımış, ayrıca Yunan Medeniyeti, Rönesans, Yeni Eleştiri Okulu gibi konuları öğrenme fırsatı bulmuştur. Şair, bu yıllarda klasik Arap şiir formu olan aruz vezninde şiirler yazmayı bırakarak tef'ile⁵³ şiirleri yazmaya başlamıştır.⁵⁴

Bergûsî, yayın hayatına üniversitenin son yıllarında başlamıştır. Son sınıf öğrencisiyken yazdığı şiirlerinden birini yayımlaması için hocası Prof. Dr. Fârûk Abdülvehhâb'a takdim etmiştir. Böylece ilk şiiri "İ'tizârün ilâ Cündiyyin Baîd" (Uzaktaki bir Askere Özur) ismiyle, Dr. Reşat Rüştü'nün yazı işleri başkanlığını yaptığı *el-Mesrah* dergisinde 5 Haziran 1967 yılında yayımlanmıştır.⁵⁵ Üniversite mezuniyetinin akabinde üç yıl Kuveyt'te kalan Bergûsî, öğretmenlik mesleğinin yanında şiirle olan ilişkisini burada da sürdürmeye devam etmiş ve burada yazdığı şiirler *el-Âdâb*, *Mevâkîf* ve *el-Kâtib* gibi dergilerde neşredilmiştir.⁵⁶ Sonraki yıllarda muhtelif dergilerde birçok şiir yayımlayan şairin *et-Tûfân ve İ'âdetü't-Tekvîn* (Tufan ve Yeniden Yaratılış) adını taşıyan ilk şiir kitabı ise Beyrut'ta bulunan Dâru'l-Avde tarafından Ocak 1972 yılında basılmıştır.⁵⁷

Bergûsî'nin neşir hayatına başladığı yetmişli yıllarda Bedr Şâkir es-Seyyâb (1926-1964), Tefvik Sâiğ (1923-1971), Salâh Abdüssabûr (1931-1981), Muhammed Mehdî el-Cevâhirî (1899-1997), Nizâr Kabbânî (1923-1998), Abdülvehhâb el-Beyâtî (1926-1999), Nâzik el-Melâike (1923-2007), Ünsî el-Hâc (1937-2014), Sa'dî Yûsuf (1934-2021), Adonis (d.1930) gibi önemli şairler bulunmaktaydı. Aynı zamanda işgal altında bulunan Filistin'in derinliklerinden Tefvik Zeyyâd (1929-1994), Mahmûd Dervîş (1941-2008), Semîh el-Kâsım (1939-2014) gibi genç ve yeni şairlerin sesi bir arada yankılanmaktaydı. Şair, yayımladığı ilk şiir divanını, Homeros'tan beri süregelen binlerce yıldaki şairler arasına katılma girişimi olarak nitelendirmekte ancak onun asıl amacının herhangi bir kimseyle yarışmak değil dilin kendisiyle yarışmak olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸

⁵³ Tek vezin ve tek kafiyeden uzaklaşarak belirli harf ve kelimelerin tekrarı ile iç armoninin sağlandığı, belli tef'ilelerin mısra ve beyitlere göre değişik miktarlarda tekrar edildiği hür şiire, "tef'ile şiiri" de denilmektedir. Bilgi için bk. Durmuş, "Şiir", 39/152-153.

⁵⁴ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 133.

⁵⁵ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 12-13; *el-Eyyâmü'l-Cezâiriyye*, "Mürîd el-Bergûsî: eş-Şâiru'l-Filistîniyyü'l-müt'ab".

⁵⁶ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 32, 193.

⁵⁷ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 193-194; *el-Ahbâr*, "Mürîd el-Bergûsî: et-Tûfân ve i'âdetü't-tekvîn" (12 Mart 2016), 8.

⁵⁸ *el-Ahbâr*, "Mürîd el-Bergûsî: et-Tûfân ve i'âdetü't-tekvîn", 8.

Bu ilk divanıyla birlikte şair, üç şiir çalışması daha yayımlamıştır. Ancak o, yayımladığı bu dört şiir divanını çiraklık dönemi çalışmaları olarak nitelemiştir. Zira bu dört divanda henüz şiire kendi damgasını vurduğundan emin değildir. Beşinci divanının neşriyle birlikte artık burada “Mürîd el-Bergûsî de oturuyor” hakikatini idrak etmeye başladığını ve bu bağlamda o, beşinci divanının ilk divanı olduğunu söylemekten rahatsız olmadığını belirterek her yeni kitabının aslında bir ilk olduğunu da vurgulamıştır.⁵⁹

1.1.4. Evliliği

Bergûsî, üniversite mezuniyetinin akabinde Kuveyt’e yerleşmiştir. Üç yıl kaldığı bu süre zarfında Kahire’deki arkadaşlarıyla yazışmaya devam etmiş ve Kahire Üniversitesi’nden sınıf arkadaşı olan Mısırlı Radvâ Âşûr’a⁶⁰ karşı özel bir ilgisinin olduğunu fark etmiştir. 1970 yılında Kuveyt’ten ayrılarak Kahire’de Radvâ Âşûr ile evlenmiştir.⁶¹

Radvâ Âşûr, Mürîd el-Bergûsî ile ilk karşılaşma hikâyesini şöyle anlatır: “Bizim ilk karşılaşmamız Kahire Üniversitesi merdivenlerinde olmuştu. Şiirlerinden birini arkadaşlarına okurken Mürîd’i fark etmiştim ve yakıp kavuran o sözleri beni çok etkilemişti. O günlerde ben de şiir yazmaktaydım. Ancak Mürîd’in kasidelerini duyduktan sonra şiir yazmayı bıraktım. Çünkü şiir, ehil olanın hakkıdır.”⁶²

Radvâ Âşûr ve Mürîd el-Bergûsî, en başından itibaren birtakım engellerle karşılaşmışlardı. Radvâ Âşûr’un ailesi ilk zamanlarda Filistinli bir genç ile evlilik görüşmesini kabul etmemişti.⁶³ Ancak muhafazakâr babasının tüm itirazları bu Filistinli

⁵⁹ *el-Ahbâr*, “Mürîd el-Bergûsî: et-Tûfân ve i‘âdetü’t-tekvîn”, 8.

⁶⁰ Radvâ Âşûr, 26 Mayıs 1946 yılında Kahire’de dünyaya gelmiştir. 1967’de Kahire Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olmuş, 1972 yılında aynı üniversitenin Karşılaştırmalı Edebiyat alanında yüksek lisansını bitirmiştir. 1975 yılında devlet bursuyla Massachusetts Üniversitesi’nde Afro-Amerikan Edebiyatı alanında doktorasını tamamlamıştır. Daha sonra Kahire’ye dönen Âşûr, Ayn Şems Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde akademisyen olarak çalışmaya başlamıştır. Âşûr, 1990-1993 yılları arasında İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanlığı görevini yürütmüştür. Bilimsel çalışmalarının yanı sıra pek çok kısa hikâye ve roman kaleme almış, edebiyat eleştirmenliği yapmış ve çeviri alanında da pek çok çalışmada bulunmuştur. Bu çalışmaları nedeniyle birçok ödüle layık görülmüştür. Uzun süredir mücadele ettiği kanser hastalığı sebebiyle 2014 yılında vefat etmiştir. Bilgi için bk. Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 164; *Arageek*, “Men hiye Radvâ Âşûr” (Erişim 12 Ekim 2022).

⁶¹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 164; Bergûsî, *Vülidtü hünâk, vülidtü hünâ*, 52-53; Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

⁶² Muhammed Rif‘at ed-Düsûkî, *Ekâsîsu’l-ışk* (PDF: ed-Dâr li-n-Neşr ve’t-Tevzî’, ts.), 91; Nurhan Nasrullah, “Mürîd el-Bergûsî ve Radvâ Âşûr: Kıssatü hubbin istemerrat hamse ve erbaîn âmen”, *el-Vatan News* (12 Aralık 2014); Bilâl Ramazan, “fi Zikrâ milâdihâ: li-hâzâ tevakkafet Radvâ Âşûr an kitâbeti’ş-şî’r bi-sebebi Mürîd el-Bergûsî”, *el-Yevmü’s-Sâbi’* (26 Mayıs 2018).

⁶³ Bergûsî, *Vülidtü hünâk, vülidtü hünâ*, 53.

genç ile tanıştığında ve küçük kızına karşı olan sorumluluğu ve içindeki tüm aşkı gördüğünde yok olmuştu. *Aşk Hikâyeleri* isimli kitabın yazarı Muhammed Rif‘at ed-Düsûkî’nin ifadesine göre, Bergûsî’ye olan aşkı Radvâ Âşûr’un kalbini tüm dünyayı içine alacak şekilde genişletmiş ve yurtsuz kalmış Bergûsî’nin vatanı artık Radvâ Âşûr’un kalbi olmuştur.⁶⁴ Radvâ Âşûr ve Mürîd el-Bergûsî evlendikten kısa bir süre sonra Kuveyt’e yerleşmişlerse de birkaç ay kaldıktan sonra 1971 yılında nihaî olarak orayı terk etme kararı almışlardır.⁶⁵ Çiftin Kuveyt’i terk etmelerinin sebebi, Bergûsî’nin burada iyi bir şair olma hedefini gerçekleştirmenin imkânsız olduğu düşüncesidir.⁶⁶ Evliliklerinden iki yıl kadar sonra Radvâ Âşûr, Afro-Amerikan edebiyatı alanında doktora yapmak üzere devlet bursuyla Amerika’ya gitmiş ve ancak 1975 yılında doktorasını tamamladıktan sonra Kahire’ye geri dönmüştür.⁶⁷ Radvâ Âşûr’un dönüşünden sonra aile istikrarına kavuşan çiftin, 1977 yılında Temîm⁶⁸ isminde bir oğulları dünyaya gelmiştir.⁶⁹

1.1.5. Çalışma Hayatı

Bergûsî, 1967 yılında yerleştiği Kuveyt’te çalışma hayatına öğretmenlik mesleğiyle başlamıştır. O güne kadar ağabeyi Münîf’ten destek alarak maişetini sağlayan şair, üniversiteyi bitirmiş olması nedeniyle artık bu durumun uygun olmadığını düşünmüştür. Bundan dolayı Kuveyt’te, her ne kadar öğretmenlik mesleğinden pek hazzetmese de Endüstri Fakültesinde İngilizce öğretmeni olarak çalışmaya başlamıştır.⁷⁰

Bergûsî, yaşam prensibi olarak kişiliğinden taviz vermeyeceğine dair kendi kendine sözler verdiğini ancak Kuveyt’te kaldığı üç yıllık sürecin sözünden ödün verdiği bir

⁶⁴ Düsûkî, *Ekâsîsu’l-ışk*, 92.

⁶⁵ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 193.

⁶⁶ Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

⁶⁷ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 164; Mediha Büşra Özdemir, *Radvâ ‘Âşûr ve Sülasıyyetü Gurnâta Adlı Eserinde Göç Teması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 21.

⁶⁸ Temîm el-Bergûsî, 1977 yılında Kahire’de dünyaya gelmiştir. Filistinli şair Mürîd el-Bergûsî ile Mısırlı roman yazarı Radvâ Âşûr’un tek çocuklarıdır. 2004 yılında Boston Üniversitesi Siyaset Bilimleri alanında doktora yapmıştır. Ebûzabî’de düzenlenen “Emîru’ş-Şuarâ” isimli şiir programında “fi’l-Kuds” (Kudüs’t)e başlıklı şiiriyle meşhur olmuştur. Fasîh Arapça, Mısır ve Filistin lehçesiyle yayımlanmış şiir divanları bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. İhsân ed-Dîk - vd., *Mevsûatü ebhâs ve dirâsât fi’l-edebi’l-Filistîniyyi’l-hadîs*, ed. Yasîn Kittânî (Mecmeu’l-Kâsimî li’l-Lügati’l-Arabiyye, 2014), 6/54-55.

⁶⁹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 164.

⁷⁰ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 32.

dönemi yansıttığını belirtmiştir. Çünkü o, şiiri açısından kendisini geliştirebilmesi için Kuveyt'in uygun bir yer olmadığı kanaatine varmıştır.⁷¹

Bergûsî, 1970-77 yılları arasında Kahire'de hukuk öğrencilerine İngilizce dersleri vermiş ve bunun yanında Kahire'de Mısır Yayın Kuruluşu'nun ev sahipliğini yaptığı Filistin Radyosunda haber bülteni sunucusu ve siyasî yorumcu olarak çalışmıştır.⁷²

1977 yılında Enver Sedat'ın⁷³ (1918-1981) İsrail ile görüşmesi sonrasında pek çok Filistinli'nin Mısır'dan ihraç edilmesinin akabinde Bergûsî de Kahire'den sürgün edilmiş ve Macaristan'ın başkenti Budapeşte'ye yerleşmiştir. Budapeşte Dünya Demokratik Gençlik Federasyonu'nda Filistin Kurtuluş Örgütü Kültür ataşesi olarak çalışmış, Budapeşte'deki Radyo Filistin'de görev almış ve ayrıca Filistin medya kuruluşunda gazetecilikle uğraşmıştır.⁷⁴ 1995 yılında Bergûsî, Arap ülkelerine giriş yasağının kalkmasından sonra Kahire'de yaşamaya devam etmiştir.⁷⁵

Şair, 1999 yılında Ramallah'ta Filistin Yönetimine bağlı Dünya Bankası tarafından finanse edilen, arkeolojik ve kültürel alanların veri tabanını oluşturmaya yönelik bir program yöneticisi olarak göreve başlamış ancak iş yerinde yapılan bir yolsuzluk nedeniyle işinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Çünkü o, yapılan suçların örtbas edildiğini ve suçluların da patronları tarafından savunulduğunu görmüş ve kendisinin de bu duruma göz yumması istenilmiştir.⁷⁶

Hayatının geri kalanında Kahire, Amman, Tunus, Fas, Oxford, Manchester, Oslo, Madrid gibi şehirlerde Filistin ve Arap şiiri alanında konferanslar vermiş ve şiirler okumuştur.⁷⁷ 2015 yılında, Uluslararası Arap Roman Ödülü için hakem kuruluna başkanlık etmiştir.⁷⁸

⁷¹ Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of green".

⁷² Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of green".

⁷³ Cemâl Abdünnâsır'ın ölümünden sonra 1970 yılında anayasa gereğince ülke yönetimini üstlenen Enver Sedat, öldürüldüğü 1981 yılına kadar Mısır devlet başkanlığı görevini yürütmüştür. Bilgi için bk. Hilal Görgün, "Enver Sedat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/265.

⁷⁴ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 64; Bergûsî, "A Life in Writing: Mourid Barghouti" (Görüşme 13 Aralık 2008).

⁷⁵ Âşûr, *Atyâf*, 154.

⁷⁶ Bergûsî, "A Life in Writing: Mourid Barghouti" (Görüşme 13 Aralık 2008).

⁷⁷ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 85-86, 95; Mahmûd Ahmed Abdülgaffâr, "Kırâe' fi 'ri's-şâiri'l-Filistîni Mürîd el-Bergûsî", *Chosun University* 1/1 (2008), 215.

⁷⁸ eş-Şark, "Terşihu 16 rivâye li-câizeti'l-bûker li-âmi 2015" (13 Şubat 2015).

1.1.6. Sürgün Yılları

Mürîd el-Bergûsî'nin İsrail işgali nedeniyle vatanı Filistin'e dönememesi üniversite mezuniyeti yıllarına denk düşmektedir. Mezun olmak için geçmesi gereken yalnız üç sınavının kaldığı 5 Haziran 1967 sabahı Bergûsî, mezuniyet hayalleri kurmaktaydı. Bu imtihanları başarıyla geçerek ağabeyi Münîf'e, üniversiteden mezun olacağına dair verdiği sözü tutmuş ve oğullarından birini üniversite mezunu olarak görme hayaline sahip annesinin bu arzusunu yerine getirmiş olacaktı. Sonuçların açıklanmasının akabinde, elinde diplomasıyla Amman üzerinden Ramallah'taki ailesinin yanına dönecekti.⁷⁹

5 Haziran günü mezuniyet hayalleriyle girdiği Latince sınavında patlama sesleri ve Mısır ordusunun manevralarını duyan Bergûsî, sınavdan çıktıktan sonra duyduğu seslerin kaynağını araştırırken Arap – İsrail savaşının başladığını öğrenmiştir. Akabinde radyoda Ramallah'ın düştüğüne dair haberlerle artık memleketine dönme imkânının kalmadığını anlamıştır.⁸⁰ Şair, o sırada içinde bulunduğu durumu şu şekilde tasvir etmiştir: “İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden lisans derecesini elde ettim. Ancak diplomamı asacak bir duvar bulmakta başarısız oldum.”⁸¹

5 Haziran 1967 yılında harekete geçen İsrail ordusu altı gün gibi çok kısa bir süre zarfında Mısır, Ürdün ve Suriye'ye karşı tüm cephelerde savaşmıştır.⁸² Bu savaştan sonra İsrail, sadece yaşlıların Filistin'e dönmelerine müsaade etmiş ve çeşitli sebeplerle yurt dışında bulunan birçok Filistinli, Filistin'deki yakın akrabaları ya da Kızılhaç üzerinden “Lemmü’ş-Şeml” (لم الشمل / Aile Birleşimi) belgesi almaya çalışmış yahut Bergûsî'nin kardeşi Mecîd'in yaptığı şekilde kaçak yollarla sınırı geçmek gibi farklı yöntemleri deneyerek memleketlerine dönmeye çabalamışlardır.⁸³ Bergûsî'nin bu yollardan herhangi birini deneyip denemediği kesin olarak bilinmemektedir. Netice itibarıyla bu savaşta Ramallah'ın düşmesiyle Bergûsî, çok uzun yıllar vatanına dönüş yapamamıştır.

Yukarıda, eğitim hayatı başlığında ifade edildiği üzere 1967 Arap – İsrail Savaşı'ndan sonra Ürdün'de uygulanan sıkıyönetim nedeniyle pasaportunu yenileyemeyen Bergûsî, öğrenciliği bittiği için Mısır'dan da ikamet alamamıştır. Bu yüzden Kuveyt'e gitmek

⁷⁹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 5-6.

⁸⁰ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 6-7.

⁸¹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 7.

⁸² Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu* (İstanbul: Acar Yayıncılık, 2003), 192.

⁸³ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 7.

zorunda kalmış ve burada üç yıl öğretmen olarak çalıştıktan sonra 1970 yılında Mısır'a geri dönmüştür.⁸⁴ Aynı yıl Kahire üniversitesinden sınıf arkadaşı olan Radvâ Âşûr ile evlenen şair, bu tarihten itibaren yedi yıl Mısır'da ikamet etmiştir. Kasım 1977 yılında Enver Sedat, İsrail'e giderek Kneset'te tarihî bir konuşma yapmıştır.⁸⁵ Sedat'ın İsrail'e gidişinin ertesi gününde Mısır'da yaşayan pek çok Filistinli'nin sürgün edildiği gibi Bergûsî de evine gelen altı güvenlik görevlisinin gözetiminde tutuklanmış ve Kahire'deki Tahrîr binasında pasaport işlemleri yapıldıktan sonra eşini ve beş aylık çocuğunu da geride bırakarak Mısır'dan sürgün edilmiştir.⁸⁶ Bergûsî, Enver Sedat'ın İsrail ziyareti aleyhine hiçbir faaliyette bulunmamasına rağmen önlem amaçlı gerçekleştirilen bu tutuklanma ve ihracın nedeninin Filistinli Yazarlar Birliği'ndeki bir mesai arkadaşının asılsız bir jurnali ile olduğunu yıllar sonra öğrenmiştir.⁸⁷

Mısır'dan ihraç edilmesinin akabinde Bergûsî, Filistinlileri vizesiz kabul eden tek Arap ülkesi Irak'a sınır dışı edilmiş ve oradan da Beyrut'a iltica etmiştir.⁸⁸ Burada eleştirel kimliğini bir kenara bırakarak sessizliğini korumuştur. Arap rejimlerine radikal bir şekilde karşı durduğunu belirten şair, kendi çaresizliğini görünce Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de mütevazı bir göreve atanmayı öneren eski bir arkadaşıyla sokakta karşılaşmış ve bu arkadaşının ısrarı üzerine Budapeşte'ye gitmek zorunda kalmıştır.⁸⁹ Burada zorunlu şartlar nedeniyle Dünya Demokratik Gençlik Federasyonu Bürosu'na üye olarak Filistin Kurtuluş Örgütü'nde kültür ataşesi olarak göreve başlamıştır.⁹⁰ Ancak şair, "Ben FKÖ'nün bir üyesiyim, evet, ancak odalarından birinde değilim, sadece avlusundayım." ifadeleriyle siyasetin içinde aktif bir rol almadığını ifade etmiştir.⁹¹

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün bir üyesi olarak Budapeşte'ye yerleşen Bergûsî, burada on üç yıl kalmıştır.⁹² Şaire göre Budapeşte, sanatla iç içe güzel bir şehirdir ancak onu Arap

⁸⁴ Bergûsî, "A Life in Writing: Mourid Barghouti" (Görüşme 13 Aralık 2008).

⁸⁵ Ömer Turan, *Düşman Kardeşler: Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi* (İstanbul: Ak-Kay Yayıncılık, 2002), 96.

⁸⁶ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 109; Âşûr, *Atyâf*, 151.

⁸⁷ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 109; Âtîf Butrus el-Attâr, "Defâtir Filistinîyye: Hafriyyât fî zâkiratî'l-i'tikâlî's-siyâsî fî Mısır", *Mecelletü İdâfât* 51-52 (2021), 40-41; Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of green".

⁸⁸ Guy Mannes-Abbott, "Introduction: Mourid Barghouti at midnight", *Midnight and Other Poems* (London, 2008), 16.

⁸⁹ Mannes-Abbott, "Introduction", 19.

⁹⁰ Mannes-Abbott, "Introduction", 20.

⁹¹ Elbendary, "Mourid el-Barghouti: Shades of green".

⁹² Bergûsî, "A Life in Writing: Mourid Barghouti" (Görüşme 13 Aralık 2008).

edebiyat sahnesinden uzaklaştırdığı için geçirdiği bu süreyi, şiiri açısından büyük bir kayıp olarak görmüştür.⁹³ 1981 yılında Radvâ Âşûr, kocasına eşlik etmek için üniversitedeki işinden izin almış ve Budapeşte’de bir süre onunla birlikte kalmıştır. Bu esnada oğulları Temîm’i de burada bir anaokuluna yazdırmışlardır.⁹⁴ Radvâ Âşûr, çalıştığı üniversitenin izin talebini onaylamaması nedeniyle geri dönmek zorunda kalmıştır.⁹⁵ Ancak asıl mesele ise oğulları Temîm’in eğitimi olmuştur. Bergûsî çifti, Temîm’in Macaristan’da değil de bir Arap ülkesinde eğitim almasının daha uygun olacağı düşüncesiyle Kahire’de annesinin yanında eğitimine devam etmesi üzerine anlaşmışlardır. Bergûsî, bu kararda kendisinin sürekli yer değiştirmesi nedeniyle bu durumun oğlu açısından menfî bir durum oluşturabileceği düşüncesinin etkili olduğunu da ifade etmiştir.⁹⁶

1977 yılında Mısır’dan sürgün edildikten yedi yıl sonra yani 1984 yılında şairin, Mısır’a özel güvenlik izniyle girmesine izin verilmiştir. Bu durum ikamet için değil de her defasında önceden güvenlik onayına tabi tutularak kısa ziyaretler şeklinde olmuştur. Bu durumda şair, havaalanlarında uzun süren bekleyiş ve güvenlik taramasının ardından ancak pasaport ve vize onayıyla Kahire’ye giriş yapabilmıştır. Bazen de havaalanı polislerinin izin vermemesi nedeniyle mecburen geri dönmek zorunda bırakılmıştır. Bu durum da on yıl boyunca devam etmiştir.⁹⁷

Bergûsî, Budapeşte’de geçirdiği bu yıllarda eşi ve oğluyla yaz tatillerinde üç ay ve yıl ortasındaki tatillerde ise üç hafta buluşarak yılda iki defa bir araya gelebilmiştir.⁹⁸ Radvâ Âşûr, yarıyıl ve yaz tatillerini Bergûsî ile Doha, Amman ve Budapeşte gibi şehirlerde geçirdiğini ve bunun yanında zaman zaman Cezayir, Arap Emirlikleri ve Fas’ta birlikte davet edildikleri kültürel faaliyetlerde de bir araya gelerek görüşebildiklerini ifade etmiştir.⁹⁹

Radvâ Âşûr, eşinin Mısır’a dönebilmesi için yıllarca dilekçe vermesine rağmen her defasında reddedilmiş ve ancak yıllar sonra vermiş olduğu bu dilekçeler karşılık bulmaya

⁹³ Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

⁹⁴ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 152.

⁹⁵ Âşûr, *Atyâf*, 157.

⁹⁶ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 154.

⁹⁷ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 154; Âşûr, *Atyâf*, 154; Attâr, “Defâtir Filistîniyye”, 41.

⁹⁸ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 154.

⁹⁹ Âşûr, *Atyâf*, 154.

başlamıştır. Yaşadığı bu uzun sürgünlerden sonra şair, 1990 yılında Ürdün'e girebilmiş ve 1995'te ise Kahire havaalanındaki yasaklılar listesinden ismi çıkartılarak on yedi yıl süren bir ayrılıktan sonra eşi ve çocuğunun yanına dönebilmiştir.¹⁰⁰ Bergûsî, hayat serüvenini “olayların, kendisini Deyr Gassâne'den Ramallah'a oradan da Kahire, Kuveyt, Beyrut ve Budapeşte gibi şehirlere savurması” şeklinde özetlemiştir.¹⁰¹ Şair, yirmi yıl Ürdün'e, on yedi yıl Kahire'ye ve İsrail'in 1982 yılında Lübnan'ı işgal etmesinden sonra 2004 yılına kadar da Lübnan'a giriş yapamamıştır.¹⁰² 1967 yılında başlayan sürgünü, Arap ülkelerine giriş yasağının kaldırılmasıyla bir nebze olsun hafiflemiş fakat doğduğu topraklara girememesi nedeniyle bir süre daha devam etmiştir.¹⁰³

Bergûsî, yaşadığı yerleri sürekli terk etmeye mecbur bırakılmış ve bundan dolayı mekânlardan ziyade kendisine ait bir duyarlılık içinde zamana bağlı yaşadığını ifade etmiştir. Kendi tercihi dışında üç kıtada kırk beşten fazla evde ikamet etmiştir.¹⁰⁴ Bağdat, Beyrut, Budapeşte, Amman gibi pek çok şehri dolaşmış ve nihayet tekrar Kahire'ye geri dönmüştür. Bu sebeple ona göre muayyen bir mekâna tutunmak imkânsız olmuştur.¹⁰⁵

Bergûsî, yaşadığı mekânları terk ederken havaalanı, hudutlar ve otellerin geçici odalarında geride bıraktığı her şeyi unutup gelecek günlerin hayalini kurarak yaşamına devam etmiştir. Şair, teorik olarak hayatın geçiciliğini vurguladığı için otellerden nefret etmesi gerekirken bir mekâna tutunmamayı ve ayrılık fikrini kabullenmeyi öğretmesi nedeniyle çıktığı kısa seyahatler kendisine otel hayatını sevdirdiğini ifade etmiştir.¹⁰⁶

Bergûsî, sürgünün aile ve dostlarla olan ilişkileri kopardığını ve pek çok kimsenin bu sürgün nedeniyle dağıldığını belirtmiştir. Ancak yine de sürgünde geçirdiği o yılların acı olmadığını belirterek Budapeşte'de geçirdiği sürgün yaşamını “İnsanlar genellikle sürgünün korkunç olduğunu söylerler. Ancak sürgünlerin de tıpkı vatan gibi sevinçleri vardır.”¹⁰⁷ ifadeleriyle dile getirmiştir.

¹⁰⁰ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 85; Âşûr, *Atyâf*, 154; Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

¹⁰¹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 96.

¹⁰² Mannes-Abbott, “Introduction”, 12.

¹⁰³ Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

¹⁰⁴ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 104, 110; Lîlas Süveydân, “Mürîd el-Bergûsî: Ene bidûni kevnî”, *al-Kabas* (28 Mart 2019).

¹⁰⁵ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 110.

¹⁰⁶ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 111.

¹⁰⁷ Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

1.1.7. Filistin'e Dönüşü

1993 yılında Oslo'da gizli bir törenle İsrail ve FKÖ arasında imzalanan Oslo Anlaşması, her iki tarafın karşılıklı olarak birbirlerini tanıdığına dair mektuplarla sonuçlanmıştır.¹⁰⁸ Bu anlaşma sonucunda Filistin'e girişler noktasında bazı serbestlikler getirilmiş ve bu durum gurbetteki Filistinliler açısından nisbî bir rahatlama sağlamıştır.¹⁰⁹ Bergûsî, 1966 yılında üniversite eğitimi için ayrıldığı Ramallah'a ancak otuz yıl sonra 1996 yazında girebilmiştir.¹¹⁰ O, otuz senelik bir ayrılıktan sonra Amman'ı Ramallah'a bağlayan sınır köprüsü üzerinde yaşadığı duyguları şu şekilde ifade etmiştir:

“Gördüklerimi, umduklarımı ve hatırladıklarımı örten bir sis var. Buradaki sahnelerim bir hayatın sahneleri içinde titriyor. Pek çok kimse buraya gelebilme çabası içinde geçirdi hayatını. İşte ben, Ürdün nehrini geçiyorum. Ayaklarım altında tahtaların gıcirtısını duyuyorum. Sol omzumda küçük bir çantayla batı yönüne doğru normal bir şekilde yürüyorum. Arkamda dünya, önümde ise benim dünyam var.”¹¹¹

Oslo anlaşmasının, oluşturduğu nisbî rahatlığa rağmen Filistin meselesinin çözümü hususunda sağladığı katkı tartışmalıdır.¹¹² Bu özelliği sebebiyle pek çok şair ve edebiyatçı tarafından kabul görmemiştir.¹¹³ Örneğin Mahmûd Dervîş, bu süreçte önüne sürülen bütün şartlara evet anlamına gelen imzayı atmakla bu anlaşmanın Arapları bağımsız bir toplum olma yolunda seçeneksiz ve güçsüz bıraktığını iddia etmiştir.¹¹⁴ Bergûsî de Oslo'yu eleştiren şairler arasında yer almıştır.

¹⁰⁸ Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, 204; Bora Bayraktar, *Bir Barış Süreci Olarak Oslo* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012), 111.

¹⁰⁹ Bu müzakere neticesinde İsrail, Filistin yönetimine eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, vergi, turizm ve iç güvenlik yetkileri vermiş ve FKÖ yönetim merkezinin Kudüs dışında olmasına da onay vermiştir. Bilgi için bk. Bayraktar, *Bir Barış Süreci Olarak Oslo*, 111.

¹¹⁰ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 15.

¹¹¹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 5.

¹¹² İsrail ile Filistin arasında ilk resmî temasların kurulduğu bu müzakereler, İsrail'in güvenlik arayışı hakkındaki kaygılarını gidermek, Filistin'in ise egemenlik haklarını almak gibi çabalarına odaklanmıştır. İsrail ve Filistin meselesinin temelinde, sınırların belirlenmesi, Kudüs ve Filistinli mültecilerin durumu, geri dönüş hakkı ve Filistin topraklarında bulunan Yahudi yerleşim yerlerinin kaldırılması şeklinde uzlaşmadığı konular olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. Bayraktar, *Bir Barış Süreci Olarak Oslo*, 127.

¹¹³ Vedâd Muhammed Abdulkâdir Reyyân, *Şi'ru'l-menfâ el-Filistîni beyne'l-fikr ve'l-fen* (Gazze: el-Câmi'atü'l-İslâmiyye, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 29.

¹¹⁴ Yılmaz, *Filistinli Şair Mahmud Dervîş*, 33.

Bergûsî'ye göre Oslo anlaşması, “Evdeki bir ceset gibidir. Ancak çıkarılıp gömülmesi için çok geç kalınmıştır.”¹¹⁵ Ayrıca şair, “Oslo anlaşmasını imzalayan müzakerecilerin belki de Filistin'deki bu yerleşim yerlerinin gerçek manasından haberleri yoktu. Aksi takdirde bu anlaşmayı asla imzalamazlardı” ifadeleriyle düşüncesini belirtmiştir.¹¹⁶ Aynı zamanda ona göre Oslo anlaşması, İsraili yetkililer ve Batılı güçler tarafından dikte edilmiş bir anlaşmadır.¹¹⁷ Bergûsî'nin Oslo anlaşmasına karşı duruşu Ramallah ziyaretinde karmaşık duygular yaşamasına neden olmuştur. Şair, bu duygu dünyasını şu ifadelerle dile getirmiştir: “Şimdi sürgünümde dönüyorum onların vatanına? Benim vatanıma? Batı Şeri'a ve Gazze'ye? İşgal edilmiş topraklara? İsrail'e? Filistin'e? İsimleriyle bu kadar kafa karıştıran bir memleket biliyor musunuz siz? Geçen sefer her şey netti. Ben de nettim. Şimdi her şeyin belirsiz olduğu gibi ben de belirsizim.”¹¹⁸

İfadelerden anlaşıldığı üzere Bergûsî için, Oslo anlaşmasının oluşturduğu düzen, döndüğü yerin neresi olduğunu belirleyemediği düzeyde karmaşıktır. 1996'da otuz yıl sonra ayak bastığı topraklar kimin vatanıdır? Burası Filistin midir İsrail mi yoksa işgal edilmiş topraklar mı? Şairin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla Oslo anlaşması, onun için bu soruları cevapsız bırakmıştır. Nitekim Oslo anlaşmasının doğurduğu bu muamma nedeniyle Bergûsî, memleketine kesin dönüş yapmayı kabullenememiş ve kısa bir süre sonra Ramallah'tan ayrılmıştır.¹¹⁹ Şair, Ramallah'ı sadece görebildiğini, oraya ne dönebildiğini ne de orada kalabildiğini belirtmiş ve sanki şehrin mekân olarak değil de sadece görüntü olarak kaldığını ifade etmiştir.¹²⁰ Ramallah'tan ayrılma sebebinin kitabına verdiği ismin mesajı üzerinden şu şekilde açıklamıştır:

“Kitabımın ismi, “Udtü ilâ Ramallah” (Ramallah'a Döndüm) değil de Raeytü Râmallâh (Ramallah'ı Gördüm) şeklindedir. Çünkü meydana gelen olaylar nedeniyle anlaşmalar, ulusal otorite, geri çekilmeler ve hâkimiyet hakkındaki tüm politik konuşmalara rağmen Ramallah'ın hâlâ işgal altında olduğunu gördüğüm için oraya dönmedim. Filistin'in tamamı işgal altındaydı. Filistin Ulusal Otoritesi'nde

¹¹⁵ Mürîd el-Bergûsî, “Defnü Oslo te'ahhar kesîrâ” (Görüşmecî: Fâtine el-Gurra, Görüşme 02 Ekim 2011).

¹¹⁶ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 37.

¹¹⁷ Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

¹¹⁸ Bergûsî, *Ra'eytü Râmallâh*, 19.

¹¹⁹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 211.

¹²⁰ Nevvâl el-Ali, “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şâir ellezî raâ' Râmallâh... Leyse'l-mekân bel sûratehû”, *el-Ahbâr* (30 Mart 2009).

bakanlar ve önemli insanlar için her türlü bireysel egemenliğin olmasına rağmen Filistin egemenliğinin hiç bulunmadığını gördüm. Bu bizim açımızdan çok acılı ve sancılı bir durumdur."¹²¹

Bergûsî, bu düşüncelerle Ramallah'ı geride bırakarak Kahire'ye geri dönmüş ve 1997 yılında *Raeytü Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm) isimli kitabını yayımlamıştır. Bu eser hakkında Edebiyatçı Âdil el-Usta¹²² şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur. Arap edebiyatında atıl (kalıntılar / izler) üzerinde durma ilk kez İmruülkays (öl. 540) ile başlamıştır. Bu izler üzerinde durma Filistinli şairlerin çalışmalarında da ele alınmış ve bu şairler Birve, Hayfa, Ramallah, Deyr Gassâne gibi mekânlar ve yaşadıkları bu evler üzerindeki hatıraları yazmışlardır. Âdil el-Usta, bu şairlerin izler üzerinde durmasının birtakım sebepleri olduğunu belirtmiştir. Bazı şairlerin sadece o mekânları ve insanları hatırlamak için izler üzerinde durduğunu bazılarının ise işgal öncesi ve sonrasındaki iki zamanı karşılaştırmak ya da bu iki zaman arasındaki mekânda meydana gelen değişimleri göstermek amacıyla yazdıklarını ifade etmiştir. Nitekim o, Mürîd el-Bergûsî'nin *Raeytü Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm) isimli kitabını bu iki zaman arasında vuku bulan değişimlerin ele alındığı bir çalışma olarak nitelemiştir.¹²³ Bu eserin bütününe bakıldığında şairin anlattığı olayları ve Ramallah'ta yaşadığı hatıraları akla geliş sırasına göre yazdığı ifade edilmektedir.¹²⁴

Bergûsî, bu kitabında İsrail'in Filistinlilere uyguladığı baskı ve zulmü anlatmış, işgalin sebep olduğu geri kalmışlığı ele almış ve bu şekilde Filistin halkının yaşadığı sıkıntıları tüm dünyaya duyurmaya çalışmıştır.¹²⁵ Şair, işgal öncesi ve sonrasında Filistin'deki yaşamı, işgalin Filistin halkına yaşattıklarını, bürokratik meseleleri ve İsrail yerleşim yerlerini birebir yaşam deneyimleriyle birlikte anlatmıştır.¹²⁶ Ayrıca bu kitapta, sürekli olarak topraklarından sürülen, yabancılaşma hissi, vatan özlemi ve geri dönüş umuduyla iç içe geçmiş durumda olan Filistinlilerin psikolojik durumu etkileyici bir biçimde tasvir

¹²¹ Hulûd el-Fellâh, "Mürîd el-Bergûsî: eş-Şi'ru yeskutu izâ vakaa' fi't-tebsît".

¹²² Adil Mustafa Ahmed el-Usta, Filistinli yazar ve eleştirmendir. Nablus'ta en-Necâh Üniversitesi'nde Arap dili profesörüdür.

¹²³ Adil el-Usta, *Edebü'l-âidîn: Tesâ'ülât ve kırâ'ât* (PDF, 2015), 6.

¹²⁴ Ahmet Yıldız, "Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (15 Haziran 2021), 25.

¹²⁵ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 36-41.

¹²⁶ Zeynep Yıldırım, *Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Ramallah Adlı Mensur Eserinin Muhteva Şekil ve Üslup Yönünden Tahlili* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 53.

edilmiştir. Bergûsî'nin bu eserinde, belirli bir zaman dilimine odaklanılsa da geriye dönüşler aracılığıyla bu süreç genişletilmiş ve eserde olayların ötesinde duygulara, düşüncelere ve analizlere daha fazla vurgu yapılmıştır.¹²⁷

1.1.8. Ölümü

Filistinli şair Mürîd el-Bergûsî, eşi Radvâ Âşûr'un 2014 yılında Kahire'de vefat etmesinden sonra oğluyla birlikte bazen Kahire'de bazen de Amman'da yaşamını sürdürmüştür. Hayatının büyük bir kısmını gurbette geçiren Bergûsî, 14 Şubat 2021 Pazar günü 77 yaşında Amman'da vefat etmiştir. Kendisi de bir şair olan oğlu Temîm el-Bergûsî, kişisel Facebook sayfasında 14 Şubat 2021 tarihinde saat 20:10'da paylaştığı siyah ekran görseliyle babasının vefat haberini duyurmuştur.¹²⁸ Filistin Kültür Bakanlığının yaptığı açıklamada şairin, Ürdün'ün başkenti Amman'da hayatını kaybettiğini ve burada babası Abdürrâzık el-Bergûsî ve annesi Sekîne el-Bergûsî ile aynı yerde bulunan aile kabristanlığına defnedildiğini ilan etmiştir.¹²⁹

Şairin vefatından kısa bir süre sonra onu yâd etmek için 'Füşha' (فُشَا) isimli internet sayfasında şair hakkında birtakım yazılar yayımlanmıştır. Şairin hayatı, memleketi, sürgünde geçirdiği zor günleri ve halkının duygularına tercüman olarak yazdığı nesir ve şiir çalışmaları; Safâ el-Mehdâvî, Nesrîn Ebû Şuhaydem, Abdullah el-Bayyârî, Enes el-Îyle, Sultân el-Kaysî, Abdürrahîm eş-Şeyh, Sümeyye el-Hâc, Ahmed Zakarneh, Âdil el-Usta ve İbrahim Halîl gibi bir grup yazar ve akademisyen tarafından değerlendirilmiştir.¹³⁰

Mürîd el-Bergûsî hakkında yazılan nesir çalışmalarının yanında vefatından sonra bazı mersiyeler de kaleme alınmıştır. Rîm Süleyman el-Haş "fî Resâ' Mürîd el-Bergûsî"¹³¹ (Mürîd el-Bergûsî'ye Mersiye), Salâh Reşîd en-Nevbânî, "fî Resâ' eş-Şâiru'l-Kebîr Mürîd el-Bergûsî"¹³² (Büyük Şair Mürîd el-Bergûsî'ye Mersiye), Filistinli şair el-Mütevekkil Tâhâ "Mîmü'l-Mürîd"¹³³ (Mürîd'in Mîmi) isimli birer mersiye yazmışlardır.

¹²⁷ Gülşen Topçu, *Çağdaş Arap Edebiyatında Otobiyografi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 125.

¹²⁸ Tamim Al- Barghouti, Facebook (14 Şubat 2021).

¹²⁹ *el-Anadûl*, "Mürîd el-Bergûsî: el-Edîbü'l-müteyyem bi-Râmallâh" (14 Şubat 2021).

¹³⁰ "Mürîd el-Bergûsî", *Füşha* (2021).

¹³¹ Rîm Süleyman el-Haş, "fî Resâ' Mürîd el-Bergûsî", *Âlemü's-Sekâfe* (15 Şubat 2021).

¹³² Salâh Reşîd en-Nevbânî, "fî Resâ' eş-şâiru'l-kebîr Mürîd el-Bergûsî", *el-Mecd* (20 Şubat 2021).

¹³³ el-Mütevekkil Tâhâ, "Mîmü'l-Mürîd" (22 Şubat 2021).

2022 yılında şairin oğlu Temîm el-Bergûsî, Ürdün’de babası adına düzenlenen şiir gecesinde “Neşîdü Mürîd” ismiyle mersiye şiiri okumuştur.¹³⁴

1.2. Eserleri

Mürîd el-Bergûsî’nin yetmişli yılların başında fiilen neşredilmeye başlayan şiirleri hem estetik hem de içerik açısından etkisini ancak seksenli yıllarda göstermiştir. Bu yıllarda sesini duyurmayı başarmış ve beşinci divanıyla birlikte şiirleri Arap dünyasında etkili olmaya başlamıştır. Şairin 1996 yılında neşrettiği *Kasâid Muhtâra* (Seçme Şiirler) adlı şiir seçkisi ve 1997 yılında yayımlanan 700 sayfalık *el-Â’mâlû’s-Şi’riyye* (Şiir Çalışmaları)¹³⁵ isimli şiir koleksiyonu o zamana kadar yazdığı tüm şiirlerini ihtiva etmektedir. Bunun yanında şair, 2016 yılında diğer bir şiir seçkisini ise *el-Hubbü Gâbe em Hadîka?* (Aşk, Bir Orman mıdır Yoksa Bir Bahçe mi?) ismiyle yayımlamıştır. Şairin toplamda 13 şiir divanı ve iki nesir kitabı bulunmaktadır. On üç divanının ilk on ikisi 2013 yılında Kahire’de *el-Â’mâlû’s-Şi’riyyetü’l-Kâmile 1-2* (Tüm Şiir Çalışmaları) adıyla iki cilt halinde yayımlanmıştır. Şair, bu iki koleksiyonunda divanlarını, yayımlanmış son divanından başlayarak kronolojik olarak ters bir sırayla yerleştirmiştir. Böyle yapmasının nedeninin ilk şiirlerindeki deneyimsiz kaleminden dolayı okurun ilk önce son divanlarıyla muhatap olmasını istemiş olması muhtemeldir. Ancak şairin şiirsel deneyim serüveninin iyice anlaşılabilmesi için bizce, divanlarının incelenmesinde kronolojik sıralamayı takip etmek gerekmektedir.

1.2.1. Şiir Kitapları

1. et-Tûfân ve İ’âdetü’t-Tekvîn (الطوفان وإعادة التكوين / Tufan ve Yeniden Yaratılış)

1972 yılında Beyrut’ta Dâru’l-Avde tarafından neşredilen bu şiir divanı, 96 sayfa olup içinde işgal, ölüm, sürgün, özlem, siyasî eleştiriler gibi temaların bulunduğu 16 adet şiir içermektedir. Nuh Tûfânı, Seddi Me’rib, Belkîs gibi Kur’an-ı Kerim kıssaları, Hâbîl, Târik b. Ziyâd, Sokrates gibi tarihî şahsiyetler, yalancı çoban gibi halk hikâyeleri, mîcânâ, ıtâbâ gibi folklorik unsurlara telmih vardır.

2. *Filistîniyyün fi’ş-Şems* (فلسطيني في الشمس / Güneşte Bir Filistinli)

¹³⁴ “Ümsiyye ‘Neşîdü Mürîd’”, YouTube, *Neşîdü Mürîd li’ş-şâir Temîm el-Bergûsî* (18 Ekim 2022).

¹³⁵ Mannes-Abbott, “Introduction”, 9.

1974 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Avde tarafından yayımlanan bu şiir divanı 60 sayfa olup ölüm, işgale direniş, sürgün, özlem gibi temaları ihtiva eden 5 adet şiir bulunmaktadır. Bergûsî, bu divanın isminde kendisine ilham kaynağı olan ve 1972 yılında Beyrut'ta suikasta uğrayan Filistinli yazar Gassân Kenafânî için mersiye şiiri yazmıştır. Ayrıca *Ricâlun fi 'ş-Şems*¹³⁶ (Güneşteki Adamlar) isimli romanına telmih vardır.¹³⁷ Bu şiirlerinde Filistin kaygısı ve halkının çektiği sıkıntılar konu edilmiştir.

3. Neşîd Li'l-Fakri'l-Müsellah (نشيد للفقر المسلح / Silahlandırılmış Fakirlik İçin Bir Marş)

1977 yılında Beyrut'ta el-Î'lâmü'l-Müvahhad yayınevi tarafından yayımlanan bu şiir divanı 35 sayfa olup çatışmalar zamanı, işgal, direniş mücadelesi, ölüm ve sürgün gibi temaları barındıran 5 adet şiir bulunmaktadır.

4. el-Ardu Tenşuru Esrârahâ (الأرض تنشر أسرارها / Yeryüzü Sırlarını Yayıyor)

1978 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Âdâb tarafından yayımlanan bu şiir divanı 96 sayfa olup içinde 2 adet şiir bulunmaktadır. Şair, Filistin direnişinde önemli bir yeri bulunan *Kassâm*'ı Saîd el-Karâvî ismiyle nitelemiş ve Filistin'in önemli bir şehri olan Akka'yı ele almıştır. Çoğunlukla siyasî söylemleri içeren bu şiir divanında meydana gelen olaylar tahkiye üslubuyla anlatılmıştır. 1935-1936 yıllarında vuku bulan olaylarla 1948 ve 1967 Arap İsrail Savaşları'nda halkın ve askerî birliklerin vermiş olduğu direniş mücadelesi işlenmiştir. Bu iki şiirde işgal, işgale direniş ve ölüm temaları bulunmaktadır.

5. Kasâidü'r-Rasîf (قصائد الرصيف / Kaldırım Şiirleri)

1980 yılında Beyrut'ta el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr yayınevi tarafından yayımlanan bu şiir divanı 88 sayfa olup içinde işgal, sürgün, ölüm, vatan ve evlat özlemi, yalnızlık, siyaset eleştirisi gibi temaları içeren 45 adet şiir vardır. Ayrıca Bergûsî, kişisel şiir yazma deneyiminde yaşadığı zorluğu “Şâir” başlıklı şiirinde ele almaktadır. Bergûsî, bu divanıyla ilk dört şiir çalışmasında kullandığı üsluptan farklı bir yapı kullanarak şiirlerinde değişikliğe gitmiştir. Burada ironi, tasvir, monolog ve diyalog gibi anlatım türlerini sıklıkla kullanmıştır.

¹³⁶ Gassân Kenefânî, *Ricâlun fi 'ş-şems* (Kıbrıs: Dâru Menşûrâti'r-Rimâl, 2015).

¹³⁷ Mannes-Abbott, “Introduction”, 16-17.

6. **Tâle'ş-Şetât** (طال الشتات / Diaspora Uzadı)

1987 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Kelime li'n-Neşr tarafından yayımlanan bu şiir divanı 134 sayfa olup içinde 33 adet şiir bulunmaktadır. Bergûsî, bu divandaki şiirlerinde serbest şiir ile klasik şiir formu olan aruzu bir arada kullanmıştır. Filistin halkının içinde bulunduğu çıkmaz durumları anlatmaktadır. Sürgün, ölüm, özgürlük arayışı, umut ve umutsuzluk temaları ile sosyal ve siyasî eleştiri gibi temaları da ihtiva etmektedir. Batı ve doğu edebiyatına dair pek çok olaya ve isme telmih vardır.

7. **Rannetü'l-İbre** (رنة الإبرة / İğnenin İniltisi)

1993 yılında Beyrut'ta el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr yayınevi tarafından yayımlanan bu şiir divanı 128 sayfa olup içinde 29 adet şiir bulunmaktadır. Burada şair, vatan ve yaşam kavramları üzerine şiirlerini yazmıştır. İntifadayı anlattığı şiirleriyle Filistin direnişi, işgal, ölüm, umut ve umutsuzluk, özlem, aşk gibi temalara ağırlık vermiştir. Bu şiirlerinde de iktibas, telmih, tazmin gibi edebî sanatları kullandığı görülmektedir.

8. **Mantku'l-Kâinât** (منطق الكائنات / Kâinâtın Dili)

1996 yılında Ürdün'ün başkenti Amman'da Dâru'l-Medâ li's-Sekâfe ve'n-Neşr tarafından yayımlanan bu şiir divanı 110 sayfa olup içinde “Kâle...” ve “Kâlet...” şeklinde başlayan kısa ve sembolik 91 adet şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerinde toplumsal ve siyasî eleştiri, sürgün, aşk, özgürlük ve problemleri, bağımsızlık ve vatan gibi konular ironik ve mizahî yönden ele alınmıştır.

9. **Leyle Mecnûne** (ليلة مجنونة / Çılgın Bir Gece)

1996 yılında Mısır'ın başkenti Kahire'de el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme' li'l-Küttâb yayınevi tarafından yayımlanan bu şiir divanı 85 sayfa olup içinde 23 adet şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerinde işgal, sürgün, ölüm, işgale direniş ve özgürlüğün kısıtlanması ile siyasî gruplara ve otoriteye eleştiri temaları bulunmaktadır.

10. **en-Nâs Fî Leylihîm** (الناس في لييلهم / Gecelerindeki İnsanlar)

1999 yılında Beyrut'ta el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr yayınevi tarafından yayımlanan bu şiir divanı 150 sayfa olup içinde 39 adet şiir bulunmaktadır. Bu

divanıyla Bergûsî, 2000 yılında Ramallah Kültür Sarayı'ndaki ödül töreninde Filistin Başbakanı Ahmed Kurey'in elinden Filistin Şiir Ödülü almıştır. Bu şiir divanı beş ana bölüme ayrılmaktadır. Bu şiirlerde şair, Arap ve Yunan mitolojisini, zaman ve mekân kavramlarını çok kullanmıştır. Ölüm vurgusuna sıklıkla temas edilmiştir. Umut ve umutsuzluk, vatana dönüş hayalinin yok olması, ölüm, özgürlük gibi temalar ağır basmaktadır.

11. *Zehru'r-Rummân* (زهر الرمان / Narçiçeği)

2002 yılında Beyrut'ta Dâru'l-Âdâb tarafından yayımlanan bu şiir divanı 110 sayfa olup içinde 13 adet şiir bulunmaktadır. Bu şiir divanında özgürlük, işgal, ölüm, aşk, umutsuzluk, yalnızlık gibi temalar bulunmaktadır. Zeus, Hera gibi Yunan mitolojisinde geçen karakterler şiirde kullanılmıştır. Tasvir, tahkiye, monolog anlatım türleri kullanılmıştır. 2000 yılında II. İntifada olaylarında İsrail'in şehit ettiği çocuk Muhammed Durra için yazılmış "Leyletün Lâ Tüşbihü'l-Leyl" (Gecelere Benzemeyen Bir Gece) isimli bir şiir bulunmaktadır.

12. *Müntesafü'l-Leyl* (منتصف الليل / Gece Yarısı)

2005 yılında Beyrut'ta Riyâd er-Rîs li'l-Kütüb ve'n-Neşr yayınevi tarafından yayımlanan bu şiir divanı 118 sayfa olup tek şiirden oluşmaktadır. Bu şiir divanında geçen kahramanın bir yılbaşı gecesinde hayatındaki üzüntüleri ve kederleri atıp güzel ve iyi şeyleri hatırlamak istemesi ile başlar ve bu şekilde geçmiş ve günümüz arasında bir köprü görevi gören Filistinlinin yaşadıkları yansıtılır. Şiirde hayatın içinden birtakım sahneler sunulmuştur.¹³⁸ Bergûsî, konudan sapmamak ve olay örgüsünü kaçırmamak için bu şiir kitabını iki yıl boyunca ara vermeden yazmaya devam etmiş, başlıklar koymadan bölüm bölüm ayırarak şiirlerini yazmıştır.¹³⁹ Bu şiir divanı Bergûsî'nin eşi Mısırlı yazar Radvâ Âşûr tarafından "Midnigt and Other Poems" (Gece Yarısı ve Diğer Şiirler) ismiyle İngilizceye tercüme edilmiştir.¹⁴⁰

13. *İsteykız Key Tahlüm* (استيقظ كي تحلم / Hayal Kurmak İçin Uyan)

¹³⁸ Sümeyye el-Hâc, "Dıffatâ el-huzn ve'l-mesirra", *Füşha* (25 Şubat 2021).

¹³⁹ Mannes-Abbott, "Introduction", 14.

¹⁴⁰ "Midnight and Other Poems", çev. Radvâ Âşûr, *Arc Publications* (2009).

2018 yılında Beyrut'ta Riyâd er-Rîs li'l-Kütüb ve'n-Neşr yayınevi tarafından yayımlanan bu şiir divanı 140 sayfa olup üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şair, 21 adet normal uzunluktaki şiirleri ele alırken ikinci bölümde “Mantıku'l-Kâinat Merra Uhrâ” (Bir Kez Daha Kâinatın Dili) ismiyle 16 adet kısa şiir yazmıştır. Üçüncü bölümde ise eşi Radvâ Âşûr (1946-2014) için “İftehu'l-Ebvâbe li-Tedhule's-Seyyide” (Hanımefendinin Girmesi İçin Açın Kapıları) ismiyle bir vesika yazmıştır. Bu şiir divanı Bergûsî'nin on üç yıllık bir aradan sonra yayımladığı son şiir kitabıdır. Bu şiir divanında otorite ve baskıya yapılan eleştiri, ölüm, aşk, umut ve umutsuzluk, işgalin sürekliliği, toplumsal eleştiri gibi temalar ile Filistinli şair Mahmûd Dervîş için bir mersiye şiiri bulunmaktadır. Ayrıca “Alaaddîn'in sihirli lambası” isimli halk hikâyesine telmih vardır.

Yukarıda işaret edildiği üzere Bergûsî'nin ilk on iki şiir çalışması 2013 yılında iki cilt halinde neşredilmiştir. Şairin bütün eserlerindeki şiirlerinin sayısı 340 civarındadır. Bu şiirlerinin bazıları “Havf” (Korku), “Temerrud” (İsyan), “Musâvât (Eşitlik) şiirleri gibi birkaç satırdan oluşur. Bazıları da “Müntesafü'l-Leyl” (Gece Yarısı) şiiri gibi tam bir kitap hacminindedir.

1.2.2. Nesir Kitapları

Mürîd el-Bergûsî'nin yalnızca iki adet nesir çalışması bulunmaktadır. Bu her iki eser de şairin, Filistin ziyaretinden sonra yazılmış ve her iki eserin isimlendirmesinde şair, ironi üslubunu kullanmıştır.

1. *Raeytü Râmallâh* (رأيت رام الله / Ramallah'ı Gördüm)

1997 yılında Kahire'de el-Merkezü's-Sekâfiyyü'l-Arabî yayınevi tarafından neşredilen bu çalışma, yayımlandığı andan itibaren Arap dünyasında ses getiren bir kitap olmuş ve 1997 yılında Necip Mahfuz Edebiyat Ödülüne layık görülmüştür. Otobiyografik bir eser niteliğinde olan bu kitapta, 1996 yılında Mürîd el-Bergûsî'nin 30 yıldan fazla ayrı kaldığı Filistin Batı Şeria'daki Ramallah şehrine ve Deyr Gassâne köyüne yaptığı ziyareti, sürgündeki Filistinlinin doğduğu topraklarla kurduğu ilişki ve işgal altındaki memleketine dönüş hikâyesi anlatılmıştır. Bu kitap, halen hayatta olan Mısırlı roman yazarı Ahdâf Suveyf (d.1950) tarafından *I Saw Ramallah* (Ramallah'ı Gördüm) ismiyle İngilizceye tercüme edilmiştir. Eserin farklı yayınevleri tarafından muhtelif baskıları

yapılmıştır.¹⁴¹ Kitabın dördüncü baskısında Edward Said, esere bir mukaddime yazmıştır.¹⁴² İngilizce dışında da pek çok dile çevrilen bu eser, 2004 yılında A. Melis Hafez tarafından *Şairin Filistini* ismiyle İngilizceden Türkçeye tercüme edilmiştir.¹⁴³

2. **Vüldtü Hünâk, Vüldtü Hünâ** (ولدتُ هناك / ولدتُ هنا / Şurada Doğdum, Burada Doğdum)

2009 yılında Beyrut'ta Riyâd er-Rîs li'l-Kütüb ve'n-Neşr yayınevi tarafından yayımlanan bu kitap Mürîd el-Bergûsî'nin, oğlu Temim ile birlikte Filistin'e yaptıkları yolculuk ve orada yaşadıkları olayların anlatıldığı bir kitaptır. Bu eserde onların yaşam hikâyeleri, anıları ve bunların hayata yansımaları işlenmektedir. Ayrıca Filistin halkının başına gelen işgal, ölüm ve sürgün gibi konular ele alınmıştır. Humphrey Davies¹⁴⁴ (1947-2021) tarafından İngilizceye tercüme edilen kitap *I Was Born There, I Was Born Here* (Burada Doğdum, Şurada Doğdum) ismiyle 2011 yılında Bloomsbury yayınevinde neşredilmiştir.¹⁴⁵

1.2.3. Dergi Yazıları

Mürîd el-Bergûsî, şiir ve nesir çalışmalarının yanında birtakım dergi yazıları da yayımlamıştır. Bu çalışmalarında onun şiire bakış açısı, edebiyata dair düşünceleri ve özgürlük kavramının geniş yelpazesi ele alınmıştır. Tamamı kısa yazılardan oluşan bu eserler şunlardır:

1. “Hattâ Yakife'l-Kelâm alâ Kademeyh: Nazratün fi'ş-Şi'r ve'ş-Şâir”, *Hızbü't-Tecemmü'l-Vataniyyi't-Tekaddümiyyi'l-Vahdevî*, 3/27 (1986), 37-48.
2. “Hurriyyetü'l-İbdâ”, *el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-Âmme' li'l-Küttâb*, 11/3 (1992), 278-287.

¹⁴¹ Bilgi için bk. Mourid Barghouti, *I Saw Ramallah*, çev. Ahdaf Soueif (Kahire-New York: The American University in Cairo Press, 2000); Mourid Barghouti, *I Saw Ramallah*, çev. Ahdaf Soueif (New York: Anchor Books, 2003); Mourid Barghouti, *I Saw Ramallah*, çev. Ahdaf Soueif (London: Bloomsbury, 2005).

¹⁴² Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

¹⁴³ Mourid Barghouti, *Şairin Filistini*, çev. A. Melis Hafez (İstanbul: Klasik Yayınları, 2004).

¹⁴⁴ Nobel ödüllü Necîb Mahfûz'un eserleri de dâhil olmak üzere çok sayıda romanı İngilizceye çevirerek okuyuculara tanıtmış olan bir çevirmendir. Bilgi için bk. Nana Asfour, “Humphrey Davies, Noted Translator of Arabic Literature, Dies at 74”, *The New York Times* (13 Aralık 2021).

¹⁴⁵ Mourid Barghouti, *I Was Born There, I Was Born Here*, çev. Humphrey Davies (Londra: Bloomsbury Publishing, 2011).

3. “Sadâkâtü'l-İhtisâr”, *Hızbü't-Tecemmü'l-Vataniyyi't-Tekaddümiyyi'l-Vahdevî*, 135 (1996), 49-51.
4. “ed-Dîmükrâtiyye ve'l-İstibdât fi Tenâvüli'n-Nassı's-Şi'ri”, *el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme' li'l-Küttâb*, 16/1 (1997), 284-287.
5. “el-İkâmetü fi'l-Vakt”, *el-Kermel*, 51 (Nisan 1997), 146-158.
6. “en-Nehru lâ Yenba'u min Mesabbihî”, *el-Kermel*, 55-56 (Nisan 1998), 296-307.
7. “Ecmelunâ ve Evvelunâ: Lâ Nürîdü li-Hâzihi'l-Kasîde en Tentehiye”, *el-Kermelü'l-Cedîd*, 3-4 (2012), 53-60.

1.3. Edebî Kişiliği

Mürîd el-Bergûsî, şiiri hayatının merkezine koymuş ve yaşamının önemli bir parçası olarak kabul etmiş bir şairdir. Çıktığı tüm seyahatleri, yaptığı okumaları ve yazdığı şiir dizeleri, şiir sanatı üzerine kurulmuştur.¹⁴⁶ Eğitim hayatı bölümünde temas edildiği üzere Bergûsî'nin edebî dünyasının oluşumunda ve şekillenmesinde göze çarpan en önemli unsurun çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdiği Ramallah şehri olduğu görülmektedir. Bu şehir, onun edebiyat ve şiirle tanıştığı, şiir dünyasına ilk adımlarını attığı, duygu ve düşüncelerinde birtakım değişimler yaşadığı bir yer olmuştur.¹⁴⁷ Bu bölümde önce Bergûsî'nin şiir serüveni ve üslubu, ardından şiir hakkındaki görüşleri ele alınacaktır.

Bergûsî, ilk başlarda şiire şahsî gayretiyle başladığını ve ciddi anlamda ilk şiirlerini üniversite hazırlık sınıfındayken yazdığını belirtmiştir. Şair, bu tecrübesinin tüm sene boyunca kendi evlerinde görmeye alışık olduğu ellerinde yün iplikler ve iğlerle kazak ören aile kadınlarına dair yazdığı mizahî şiir olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁸ Üniversite yıllarında ise ders olarak okuduğu İngiliz edebiyatının etkisiyle şiirlerinde zaman zaman tahkiye, dramatik, sembolik tarzı kullanmış ve başta T. S. Eliot (1888-1965) olmak üzere şiirlerindeki ilk denemelerine modern Arap edebiyatı ve Batı şiirlerini taklit ederek başlamıştır.¹⁴⁹ Üniversite eğitimini tamamladıktan sonra, ilk şiir divanını yayına hazırlarken şairin ilk kaygısı, şiirin işleyişi, başından sonuna kadar nasıl bağlandığı ve nasıl inşa edilmesi gerektiği gibi düşünceler olmuştur. Bu aşamada şiirlerini yazarken

¹⁴⁶ Mürîd el-Bergûsî, “Arab Poet Mourid Barghouti: Watching the Leaves Fall” (Görüşmecî: Mustafa Abu Sneineh, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme 08 Temmuz 2019).

¹⁴⁷ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 174-175.

¹⁴⁸ Mürîd el-Bergûsî, “en-Nehru lâ yenba'u min masabbihî”, *el-Kermel* 55-56 (1998), 296.

¹⁴⁹ Bergûsî, “en-Nehru lâ yenba'u min masabbihî”, 296; *el-Ahbâr*, “Mürîd el-Bergûsî: et-Tûfân ve i'âdetü't-tekvîn”, 8.

kuşlar, mitolojik karakterler, Belkîs ve ihtişamlı kıyafetler giyen günahkâr kadınlar gibi her türden konuyu ihtiva eden unsurları dilediği şekilde ele aldığını ve şiirde nağme yerine yapıyı kullandığını ifade etmiştir.¹⁵⁰

Bergûsî, o dönemlerde yazdığı şiirlerinin diğer şairlerin çalışmalarından farklı olduğu hissine kapılmış¹⁵¹ ve bu nedenle altmışlı yılların sonunda *el-Kâtib*¹⁵² dergisine yayımlanması için iki şiir göndermiştir. Bunların ilki “et-Tûfân ve İ’âdetü’t-Tekvîn” (Tufan ve Yeniden Yaratılış) isimli şiiridir. Şair, bu şiirinin senfonik yapıdan esinlenmiş, beş duyunun kullanıldığı, çok vezinli ve kasîdetü’n-nesr (düz yazı) şeklinde yazılmış karmaşık bir şiir olduğunu belirtmiş, ayrıca dramatik bir anlatıma sahip bu şiirde mitoloji ve simgelerden faydalanarak tarihi unsurlar ve gerçek hayattan sahneler kullandığını ifade etmiştir. İkincisi ise “el-Filistîniyyûn” (Filistinliler) isimli lirik (duygusal) ve karmaşık olmayan bir şiirdir. Şair, bu iki şiirini daha sonraları *et-Tûfân ve İ’âdetü’t-Tekvîn* (Tufan ve Yeniden Yaratılış) isimli ilk divanında yayımlamıştır.¹⁵³

el-Kâtib dergisi, bu şiirlerden ikincisini neşretmekle birlikte ilk şiirini karmaşık yapısından dolayı reddetmiştir. Nitekim bizzat Bergûsî’nin aktardığına göre, derginin yayın danışmanlarından biri kendisine bu iki şiiri hakkında şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: “Bu danışman, bana ilk şiirimin karmaşık ve bizim şiirimize yabancı bulunduğunu ancak ikinci şiirimin ise rahatlıkla ve akıcı bir şekilde yazılmış ayrı bir değeri olan bir şiir olduğunu söylemişti. Bu sebeple ikinci şiirim seçilmiş ve benden bu çizgide devam etmem istenilmişti.”¹⁵⁴ Bu hal üzerine şair, şiirlerini yayın danışmanının söylediği şekilde muasır olduğu şairlerle aynı şekilde yazmaya devam etmiştir.¹⁵⁵

Fevzî Kerîm’in ifadelerine göre Filistin meselesi için pek çok şair, şiir koleksiyonları çıkarmak suretiyle seslerini duyurmak istiyor ancak sadece gazete ve edebî dergilerde şiirlerini yayımlayabiliyordu. O zamanlarda tam bir şiir koleksiyonu çıkarmak neredeyse imkânsızdı. Bergûsî, ilk şiir koleksiyonunu çıkarma fırsatı bulduğunda pek çok şiir

¹⁵⁰ Bergûsî, “en-Nehru lâ yenba’u min masabbihî”, 296. “كان البناء لا الغناء”

¹⁵¹ Bergûsî, “en-Nehru lâ yenba’u min masabbihî”, 296.

¹⁵² 1961 Nisan ayında ilk sayısıyla neşredilmeye başlayan *el-Kâtib* dergisi *Dâru’t-Tahrîr li’t-Tab’ ve’n-Neşr* tarafından Mısır’da aylık olarak yayımlanan bir dergidir. Bilgi için bk. Wikipedia *el-mevsû’a el-hurra*, “*Mecelletü’l-Kâtib*”, Wikipedia (2012).

¹⁵³ Bergûsî, “en-Nehru lâ yenba’u min masabbihî”, 296.

¹⁵⁴ Bergûsî, “en-Nehru lâ yenba’u min masabbihî”, 296-297.

¹⁵⁵ Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

okuyucusu bu sayede onu tanımıştı. Fevzî Kerîm, Bergûsî'nin bu ilk şiir divanının zamansal olarak iki kısma ayrıldığını ifade etmiştir. 1967-68 yıllarında şairin yazmış olduğu şiirleri ilk zamanı ihtiva ederken, 1971 yılına kadar yazmış olduğu diğer şiirleri ise ikinci kısmı oluşturmaktadır. Fevzî Kerîm'e göre Bergûsî, birinci aşamada zaman bakımından kendi dönemindeki şairlerle aynı çizgide ilerlemiş ve bu dönemdeki Arap edebiyatı şairlerinin etkisinde kalmıştır. Bergûsî'nin etkilendiği şairlerin başında Salâh Abdüssabûr (1931-1981) gelmektedir.¹⁵⁶ Bergûsî'nin etkisinde kaldığı diğer bir isim ise modern Arap şairi Bedr Şâkir es-Seyyâb'dır (1926-1964). Bergûsî, içinde yaşadıkları hayat hakkında bir şeyler söylemeye çalışan normal bir insan olarak nitelediği Seyyâb'tan etkilendiğini ve ilk şiir çalışmalarında onu taklit ettiğini ifade etmiştir. Şair, sadece biçim nedeniyle değil edebî söyleyiş açısından da kendisine ait bir şeyler gördüğünü belirtmiştir.¹⁵⁷

Fevzî Kerîm, Bergûsî'nin şiirindeki ikinci aşamayı ses bakımından incelemiş ve şairin şiirinde kendine özgü bir üslupla yapaylıktan uzak ve keskin olmayan bir dil kullandığını belirtmiştir.¹⁵⁸ Fevzî Kerîm, bu iki aşamaya göre şairin şiirlerinde hâkim olan genel görüşün sürgünden devrime yani Filistin'e doğru şairin şiirsel deneyimi sayesinde şekil aldığını ve bu iki aşamanın onun şiirsel deneyimi noktasında şiirinin gelişimi açısından önemli olduğunu ve tabii bir şekilde ilerlediğini ifade etmiştir.¹⁵⁹

Bergûsî, ilk çalışmasının yayımlanmasından sonra şiirinde kendi tarzı netleşinceye kadar üç şiir divanı daha yayımlamıştır. Bundan sonra kendine özgü bir üslup yakalayabilmiştir.¹⁶⁰ Şiirlerinin gelişimi açısından bakılacak olursa şairin ilk dört şiir divanında henüz kendisine has bir çizgi yakalayamamış olması hasebiyle gerek modern Arap edebiyatı gerekse Batı edebiyatı çalışmalarını taklit ederek şiirlerini yazdığı ve konuları ele alırken belirli bir düzen gözetmediği görülmektedir. Bu nedenle ilk dört şiir divanı şiirindeki çiraklık evresini göstermektedir.

Uzun bir süre şiir üslubunda genel temayülü takip eden Bergûsî'nin ilk dönem şiirlerinde vatan ve kahramanlık konuları ön plandadır. Daha sonra bu çizginin dışına çıkmış ve 1980

¹⁵⁶ Fevzî Kerîm, “et-Tûfân ve i‘âdetü't-tekvîn”, *Munazzamatü't-Tahrîr el-Filistîniyye* 14 (1972), 154.

¹⁵⁷ Mannes-Abbott, “Introduction”, 15.

¹⁵⁸ Kerîm, “et-Tûfân ve i‘âdetü't-tekvîn”, 154.

¹⁵⁹ Kerîm, “et-Tûfân ve i‘âdetü't-tekvîn”, 154-155.

¹⁶⁰ *el-Ahbâr*, “Mürîd el-Bergûsî: et-Tûfân ve i‘âdetü't-tekvîn”, 8.

yılında neşrettiği *Kasâidü'r-Rasîf* (Kaldırım Şiirleri) isimli divanıyla bilindik şiir üslubuna karşı bir tavır almıştır.¹⁶¹ Şair, bu divanındaki farkı göstermek için şiirlerinin hızlı ve akıcı bir şekilde yazıldığını, soyut isimler olmadan, sanki kamerayla çekiyormuş gibi oldukça somut bir şekilde ele alındığını ifade etmiştir.¹⁶² Bergûsî'nin şiirinde yaptığı değişiklik onu modern bir anlayışın içine çekmiş ve muasırı olduğu şairler grubu içinde en ilgi uyandıran ve sınırları zorlayan bir şair olmuştur.¹⁶³ Bergûsî'nin şiirde yaptığı değişiklik nedeniyle seksenli yıllarda sesinin duyulması şiire yenilikçi bakış açısını getirmesinden kaynaklanmıştır. İlk başlarda şiirindeki yüksek sesli protestoların yerini kibar, medenî ve düzgün ifadeler almış ve bazen de toplum içinde hoş olmayan durumları ironik bir üslupla eleştirmiştir.¹⁶⁴

Şair, kendine özgü bu üslubuyla birlikte şiirlerinde hitabet ve doğrudan mücadele dilinden uzak durmuş, sadece Filistin şiirine özgü bir yapı içerisinde şiirini oluşturmayı tercih etmemiş, aynı zamanda Arap şiiri sahnesinde diğer şairlerden ayrıcalık kazanan bir ton kullanmıştır. Hazır kalıplardan kaçınarak genellikle okuyucuyu şaşırtan, manadaki derinliğe ehemmiyet vererek yenilikçiliği arayan yumuşak ve ince bir üslup seçmiştir. Şair, bu üslubunda daha ikna edici olabilmek için “anlamı yavaşlatmaya ve geciktirmeye dayanan” *tebrîdü'l-lüga* ismini verdiği bir tarz kullanmıştır. Bu minvalde tarafsız kelimeleri seçerek sakin bir tonda ima, ironi ve işaret yoluyla şiirlerini yazmıştır.¹⁶⁵ Şair, bir şiirdeki güzelliğin *tebrîdü'l-lüga* ile sağlanabileceğini ifade etmiş ve dilin gösterişli ve tumturaklı üslubunun hükümetler, generaller, siyasî partiler için olduğuna işaret etmiştir. Bu durumda bir şairin tam tersini yapmak zorunda olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁶

Sürgünün her halini yaşamış Filistinli bir şairden, içinde yaşadığı işgal, sürgün ve ölüm gibi olayları sert bir üslupla ve hararetle kelimelerle yazması beklenirken sakin bir tonda ima ve işaret yoluyla şiirlerini kaleme alması doğal olarak pek çok kimseyi şaşırtmıştır.¹⁶⁷ Nitekim Bergûsî, hararetle ifadelerle yazılmış şiirlerin etki gücünün daha az olacağını ve

¹⁶¹ Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

¹⁶² Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

¹⁶³ Jayyusi, *Antology of Modern Palestinian Literature*, 126.

¹⁶⁴ Jayyusi, *Antology of Modern Palestinian Literature*, 59.

¹⁶⁵ Huseyn b. Hamza, “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şi'ru lâ fûhetü'l-bündükıyye”, *el-Ahbâr* (04 Ekim 2006); Bergûsî, “Hıvâru'ş-şâiri'l-Filistîniyyi'l-kebîr Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 24 Ekim 2003).

¹⁶⁶ Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

¹⁶⁷ Mürîd el-Bergûsî, “Hulmü'ş-şuarâ'u'l-ızzâm hüve'l-vüsûl ile'l-besâta” (Görüşmecî: Medenî Kısârî, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme t.y.).

şiiirde kullanılan üslubun ne kadar yumuşak ve sakin olursa okuyucuyu da o kadar etkileyeceğini ifade etmiştir.¹⁶⁸ Şair, hazır anlamları ihtiva eden kelimelerin okuyucuyu şaşırtmadığını ve dil açısından okuyucuya bir değer katmadığını vurgulamış ve bu şekilde yazılmış şiiirlerin okuyucuda şiiirsel tembelliğe neden olacağını belirtmiştir.¹⁶⁹

Bergûsî, *Kasâidü'r-Rasîf* (Kaldırım Şiiirleri) isimli şiiir divanını iç savaş ve ölümün ortasında Beyrut'ta yayımlamıştır. Ancak bu divanıyla birlikte diğer çalışmalarında da sosyal ve politik gerçekliğe dair jargona başvurmadan ironik bir şekilde anlatmayı tercih etmiş ve bu nedenle “kan, tüfekler, ulus ve hatta Filistin sözcüğü” gibi kavramları kullanmamıştır. O, bu yapısı sebebiyle şiiirlerinin, Lüksemburg veya Danimarkalı biri tarafından yazılamayacak şiiirler olduğunu belirtmiştir. Çünkü onun şiiirlerinde içerisinde bulunduğu acı, önceden söylenmiş ve klişeleşmiş kelime dağarcığı kullanılmadan, bir orman veya çiçek hakkında yazıldığında bile ortaya çıkabilmektedir.¹⁷⁰

Bergûsî, aynı zamanda Filistin sorununun Filistin şiiirine bir baskı oluşturup oluşturmadığı ya da şiiir alanında daha büyük bir tecrübeye şahit olmasından mahrum edip etmediği gibi sorulardan daima uzak kalmayı tercih etmiştir. Şair, her şeyin silahın namlusundan çıktığı bir dönemde yazmış olduğu şiiirlerinin, ihmal edilmiş insan hayatını ilgilendiren konular etrafında ele alındığını ve bu şekilde şiiirlerinin yazılmasının ise mülteciler, sürgünler ve direniş mücadelesi gibi meseleleri doğrudan konuşmasından daha etkileyici olduğunu ifade etmiştir.¹⁷¹

Bergûsî'nin 2005 yılında yayımladığı *Müntesafü'l-Leyl* (Gece Yarısı) isimli divanı, onun şiiir kariyerinin olgun zirvesi olarak kabul edilmektedir.¹⁷² Şair, bu çalışmasının “1980 yılından itibaren edindiği deneyimleri” temsil ettiğini belirtmiştir.¹⁷³

Bergûsî, Ebû Gureyb'den de bir sahne içeren bu şiiirinde kendisini her zaman kurbanın yerinde hayal etmiştir. Örneğin İkiz Kuleler vurulduğunda kendisinin ateşten kaçarak pencerelerden atladığını hissetmiş ve o anı yaşamış gibi şiiirinde anlatmış ya da Ebu

¹⁶⁸ Bergûsî, “Hulmü'ş-şuarâ'ü'l-ızzâm hüve'l-vüsül ile'l-besâta” (Görüşme t.y.).

¹⁶⁹ Hamza, “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şi'ru lâ fûhetü'l-bündükıyye”; Bergûsî, “Hıvâru'ş-şâiri'l-Filistîniyyi'l-kebîr Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 24 Ekim 2003).

¹⁷⁰ Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

¹⁷¹ Hamza, “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şi'ru lâ fûhetü'l-bündükıyye”.

¹⁷² Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

¹⁷³ Mannes-Abbott, “Introduction”, 9.

Gureyb’de parmaklarına elektrotlar bağlanmış bir tutuklu yerine kendisini koyarak şiirini kaleme almıştır.¹⁷⁴ Ayrıca şair, genel itibariyle şiirlerinde 1982 yılında Beyrut’ta Sabra-Şatilla Filistin mülteci kamplarında yaşanan katliamı ve 2000 yılında babasının korumaya çalıştığı şehit Muhammed Durra’nın İsrail askerleri tarafından vurulmasını da hatırlatmaktadır. Şair, bu durumda da “Aynı anda hem baba hem de oğul idim. Kurbanlarla, zayıf tarafla, kayıp davayla, çıkış yolu olmayan bir yerde. Şiir, onlarla özdeşleşmek için tek gücüm.”¹⁷⁵ ifadeleriyle şiirini nasıl yazdığıyla ilgili bilgiler sunmaktadır.

Mürîd el-Bergûsî’nin şiirle ilgili düşüncelerinden bahsetmenin uygun olacağını düşünüyoruz. İlk olarak onun şiir tanımına yaklaşımından başlamak yerinde olacaktır.

Asırlar boyunca pek çok edebiyatçı şiire farklı tanımlar getirmiştir. Kimisi şiirin tarif edilemez olgu olduğunu savunurken kimisi farklı şekillerde şiiri tanımlama yoluna gitmiştir. Bergûsî’ye göre şiirin tek ve her zaman geçerli bir tanımının yapılması mümkün değildir. Ancak o, şairlerin yazdığı her yeni şiirin, şiiri tanımlamak için bir öneri olduğunu düşünmektedir.¹⁷⁶ Bununla birlikte elli yılı aşkın edebiyat hayatında edindiği tecrübeden hareketle, kendi şiir yaklaşımını ortaya koyan bir şiir tanımı yapmıştır. Buna göre, “Şiir, karmaşık veya ağır kelimeler kullanılmadan ya da herhangi bir zorlama olmadan mümkün olan en basit kelimelerle güçlü anlamlar üretme sanatıdır. Şiir, normal bir olaydan çarpıcı bir durum çıkarabilmek ve sıradan bir şeyi beklenmedik bir şekilde sunabilmektir.”¹⁷⁷

Bergûsî’ye göre hayatın iki yönü bulunmaktadır. Birincisi zahir ve yüzeysel olan ikincisi ise gizli ve derin olandır. Zahir ve yüzeysel olanın kendini göstermesi için sanata ihtiyacı yoktur. Gizli ve derin olansa böyle değildir. Hayatın bu boyutu bir sanat olan şiirin varlık gerekçesini oluşturmaktadır. Çünkü sanat gizli ve derin anlamlara dokunur. Dolayısıyla bu durum tiyatro, sinema, roman, kısa öykü, görsel sanatlar ve müzik gibi diğer sanat türleri için de geçerlidir.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

¹⁷⁵ Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

¹⁷⁶ Bergûsî, “Hıvâru’ş-şâiri’l-Filistîniyyi’l-kebîr Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 24 Ekim 2003).

¹⁷⁷ Mürîd el-Bergûsî, “Hattâ yakıfe’l-keâm alâ kademeyh: Nazratün fi’ş-şi’r ve’ş-şâir”, *Hızbü’t-Tecemmü’l-Vataniyyi’t-Tekaddümiyyi’l-Vahdevî* 3/27 (1986), 41; Mürîd el-Bergûsî, “eş-Şi’r ve Mürîd el-Bergûsî” (Görüşmecî: Bilal Fadl, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme 17 Ağustos 2016).

¹⁷⁸ Bergûsî, “Defnü Oslo te’ahhar kesîrâ” (Görüşme 02 Ekim 2011).

Bergûsî, içerik bağlamında bilişsellikle estetik arasında sürekli bir denge kurarak alışıldık şiir tarzına karşı bir duruş sergilemiştir. Ona göre basmakalıp anlatım biçimlerine başkaldırmak şair için bir seçenek değil, yazdıklarını etkili kılmamanın tek yoludur.¹⁷⁹ Şair, en kötü yazı türünün, okurun gördüğü ve duyduğu şeyler hakkında hislerini ve düşüncelerini sınırlayan yazılar olduğunu ifade etmiştir. Aslında şaire göre gerçek yazı, okuru duygularıyla hareket etmekte serbest bırakan ve sonuçlara okurun kendisinin ulaşabileceği bir özgürlük alanı sağlayan yazıdır. İşte bu sebeple o, pek çok şiir divanında olduğu gibi kamerayla çekiyormuş edasıyla şiirlerini yazmaya çalıştığını ve bu dünyadan ayrılırken düşünmeye değer yazılar bırakmış olacağını belirtmiştir.¹⁸⁰ Aynı zamanda şair, bu “kamera dili”¹⁸¹ olarak isimlendirdiği tasvirî ya da duyuşsal olarak ifade edilebilen üslubun tarih içerisinde çok gürültülü bir gerçeği takdim edebilen adalet ve dehasını keşfettiğini, şiiri ritmik ve marş tarzına benzer bir yapıda yazmaktan kaçındığını ve başlangıçların kötülüğünden sıyrılmak için gerekli tüm çabayı harcadığını belirtmiştir. Böylece o, soyut ve mutlakiyetçi olan şeylerin ne kadar silik olduğunu, somut hakikatin beş duyuyu yazmanın ve görme nimetinin ne kadar büyük bir etki gücünün olduğunu da keşfetmiştir.¹⁸²

Bergûsî, kamerayla çekiyormuş edasıyla yazmaya çalıştığı şiirlerinde görsel görüntüyü dikkatle kullanan yenilikçi bir şairdir. Şair, kulağa hitap eden şiirin, yazılı şiirden daha etkili olduğunu düşünmektedir. Nitekim ona göre şiir, özünde görsel bir alternatifte dönüştürülen bir görüntüden ibarettir. Bu nedenle doğrudan söylemek yerine görsel bir anlatım yapmayı tercih etmiştir. Bu şekildeki tercihi de T. S. Eliot’un dış dünyada şiirin temasına paralel bir sahne sunduğu “Objective Correlative” (Nesnel Karşılık)¹⁸³ kuramıyla benzerlik göstermektedir.¹⁸⁴ Bergûsî’ye göre bu görüntünün şiirdeki olağanüstü etkisi, okurdan hiçbir şey istemez ve onun nasıl hissedeceğini de belirlemez.

¹⁷⁹ Bergûsî, “Hıvâru’ş-şâiri’l-Filistîniyyi’l-kebîr Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 24 Ekim 2003).

¹⁸⁰ Bergûsî, “Hıvâru’ş-şâiri’l-Filistîniyyi’l-kebîr Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 24 Ekim 2003).

¹⁸¹ Bu kavram (لغة الكاميرا) şairin kendi kullandığı bir ifade olduğu için bu şekilde yazılmıştır. Bilgi için bk. Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 75.

¹⁸² Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 75.

¹⁸³ Nesnel karşılık, bir kameranın objektifinden bakar gibi nesnelere, renkler ve seslerle örülü doğaya ait öğeleri canlı ve özgün bir dekor şeklinde şiirine serpiştirir. Sevinçlerini, üzüntülerini, duygu ve hislerini okura sanki ekrandan bir film izliyormuş gibi mümkün olduğunca gerçek bir intiba uyandıracak bir dil örgüsüyle verir. Ayrıntılı bilgi için bk. Şaban Çobanoğlu, “Şiirsel Bir Dekor Olarak ‘Nesnel Karşılık’ Kavramı ve Necip Fazıl Kürek’in ‘Bacalar’ Şiirinde Yansımaları”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* 4 (2010), 129.

¹⁸⁴ Bergûsî, “Hulmü’ş-şuarâ’ü’l-ıẓâm hüve’l-vüsûl ile’l-besâta” (Görüşme t.y.).

Şair, sadece bir sahne çizer ve okuru düşünmeye bırakır. Sonra okur bu sahnede istediği gibi düşünmekte özgür kalır.¹⁸⁵

Okurun zihninde özgürce kurduğu şiirsel görüntünün hitabet sanatında bulunmadığını söyleyen Bergûsî, şiir ile hitabet arasındaki temel farkın şiirsel imge olduğunu belirtmiştir. Çünkü hatip, dinleyicinin şuurunu kendi istediği şekilde yönlendirmek isterken şair, muhatabın özgürlüğüne ilişmez. Ona göre hitabet, tek bir bireyin tüm dinleyicileri yönlendirdiği kapsamlı bir sanattır ve onları belirli bir açığa, duyguya ve şuura götürmek ister fakat şair bu şekilde çaba göstermez. Çünkü şiirdeki görüntü, okurun istediği herhangi bir duyguyu oluşturması için düşünmeye davet etmek gibidir. Bergûsî, bu bağlamda şiirin muhatabını bir sanat galerisinde gezerek orada bulunan eserleri yorumlayan ziyaretçiye benzetmiştir.¹⁸⁶

Bergûsî'ye göre şiir estetik değerleri olan, şuur, marifet ve güzelliği hedefleyen çok önemli sanatsal bir çalışmadır.¹⁸⁷ Şiirin temel esası estetik ve zevktir. Dolayısıyla şiiri önemli kılan, verilmek istenen mesajın şiire özgü kurallarla okuyucuya iletilmesidir. Çünkü şair, şiire ait orijinalliğin önemini onun için malzeme olarak kullandığı meseleden değil sadece sanatsal değerinden kazandığına inanmıştır. Bu nedenle şair, bir şiirin yazarının Filistinli ya da Faslı olmasından ziyade doğasında olan edebî değere göre şiiri sevmenin daha önemli olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁸ Bergûsî'nin “Kasîdetü'r-Racüli'l-Cemîl” (Güzel Adam Şiiri) isimli şiirindeki şu mısralar şairin estetiğe ve edebî değere verdiği önemi yansıtmaktadır:

Onun kanununda

Dünya haram ve helal değil

Bilakis çirkinlik ve güzelliiktir.

Bu sebeple kalbinin çalınlıklarına tabi olur

*Hata da yapar, doğruyu da bulur.*¹⁸⁹

في شُرْعَتِهِ

العَالَمُ لَيْسَ حَرَامًا وَحَلَالًا

بَلْ فُتِيحٌ وَجَمَالٌ.

وَلِهَذَا يَتَّبِعُ جُنُونَاتِ الْقَلْبِ

وَيُخْطِئُ وَيُصِيبُ.

¹⁸⁵ Mannes-Abbott, “Introduction”, 14; Bergûsî, “Hulmü’ş-suarâ’ü’l-ıẓâm hüve’l-vüsül ile’l-besâta” (Görüşme t.y.).

¹⁸⁶ Bergûsî, “Hulmü’ş-suarâ’ü’l-ıẓâm hüve’l-vüsül ile’l-besâta” (Görüşme t.y.).

¹⁸⁷ Fellâh, “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şi’ru yeskutu izâ vakaa‘ fi’t-tebsît”.

¹⁸⁸ *el-Gad*, “eş-Şi’ru’l-Filistîni yektesibü ehemmiyyetehû min kîmetihi’l-fenniyye fakat” (25 Temmuz 2011).

¹⁸⁹ Mürîd el-Bergûsî, *el-A‘mâlü’ş-Şi’riyyetü’l-kâmile* (Kahire: Dâru’ş-Şurûk, 2013), 1/411.

Bergûsî, şiiirlerinde şekil yönünden estetik unsurlara dikkat etmesinin yanında içerik açısından anlam derinliğine de önem vermiştir. Nitekim “Onda kelimelerin birtakım manaları vardır, parıltıları değil.”¹⁹⁰ dizesi şairin manaya verdiği değeri göstermek açısından önem arz etmektedir.¹⁹¹

Bergûsî’ye göre şiir, ilham değil sanatsal bir çalışmadır. Yani bir gayretin ürünüdür. İnsanın kendi içinde ve çevresinde neler olup bittiğine dikkat etmesidir. Başkaları tarafından fark edilmeyen ancak şairin gördüğü ve fark ettiği şeylerde onun keskin dikkat derecesinin ortaya çıkmasıdır. Bu keskin dikkat ise yazmayı doğuran bir durumdur.¹⁹² Bu düşüncesinin bir uzantısı olarak Bergûsî, bu bağlamda şiirin sadece kasidelerde bulunmadığını ifade etmiştir. Ona göre şiir, sinemada, tiyatrodaki insanların jest ve mimiklerinde, toplumların adet ve geleneklerinde, hapis hanede ve direnişlerde, insanın gösterdiği tepkilerde, doğada vb. pek çok şeyde bulunmaktadır. Bu nedenle o, bir şairin bu gördükleriyle vicdanında oluşan iç sesleri ve imgeleri dinleyerek hayatın tüm görüntülerine dikkat etmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁹³

Bergûsî, ele aldığı çalışmalarında kendini tekrarlamak istemediği için hayatı farklı şekillerde anlatmaya çalışmış, yapmaya çalıştığı şeyin şiir yazma anına teslim olmak ve kendini okyanusa atarak vücudunun geri dönüş yolunu bulmasına izin vermek gibi bir durum olduğunu ifade etmiştir. Nitekim şair, şiir yazmanın yorucu bir iş olduğunu ve bu yüzden aşka çok benzediğine inanmaktadır. Çünkü şiir yazmak da aşk gibi azami dikkat gerektirmektedir.¹⁹⁴ Bu nedenle Bergûsî, “Şâir” başlıklı şiirinde şiir yazmanın zorluklarını, kendisinin kişisel yazma deneyiminde ne tür aşamalardan geçtiğini ve günlük hayatın detaylarına dikkat ederek şiirini nasıl oluşturduğunu dile getirmiştir:

*Nehrin yüzü gibi sakın görünür
Günlük işlerini yapar
Yorgun nine ve süt satıcısı gibi
Çocuk ve usanmış âşık kız gibi*

يُنْدُو كَوْجَهُ النَّهْرِ هَادِنًا
يَقْضِي شُؤْنَ يَوْمِهِ
كَالْجَدَّةِ النَّعْبِيِّ، وَبَائِعِ الْخَلِيبِ
وَالصَّبِيِّ وَالْعَائِشَةَ الْمُلُولِ،

¹⁹⁰ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/411.

والكلمات لديه معان، لا لمعان.

¹⁹¹ Meysûn Cemâl Mustafâ, “Mürîd el-Bergûsî: Fârisûn hârice’s-sirb”, *Dîvânü ‘l-Arab* (01 Ağustos 2009).

¹⁹² *el-Eyyâmü ‘l-Cezâiriyye*, “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şâiru ‘l-Filistîniyyü ‘l-müt ‘ab”.

¹⁹³ Fellâh, “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şî ‘ru yeskutu izâ vakaa ‘ fi ‘t-tebsît”.

¹⁹⁴ Mürîd el-Bergûsî, “Mourid Barghouti brings his poetry to the Emirates airline festival of literature” (Görüşmecisi: Saeed Saeed, Görüşme 03 Mart 2015).

Acele eden yolcu ve yalnız bir hanımefendi gibi.
Ansızın
Atılır tek başına onunla
Dikenli bir çalı üzerine
Sivri ve karmaşık dalları sarar etrafını
İnatçı hamlesinden kurtulmak için
homurdanmaya başlar
Bu tuzaktan her kurtulacak gibi
olduğunda
Parlamaya başlar etrafındaki renkler,
bulutlar ve yollar
Kurtulmayı başardığında ise
Bitkin düşer, çünkü o
*Kasideyi tamamlamış olur.*¹⁹⁵

وَالْمَسَافِرِ الْعُجُولِ وَالسَّيِّدَةِ
الْوَجِيدَةِ.
وَفَجْأَةً
يُلْقَى بِهِ مُنْقَرَدًا
عَلَى شَجَرَةٍ شَائِكَةٍ
تَلْتَفُ حَوْلَهُ فُرُوعُهَا الْهَائِشَةُ
الْمُدْبِيَّةُ
فَيَبْدَأُ التَّمَلُّمَ الْمُلْحَ لِلْفِكَاكِ مِنْ
وَحَرَائِهَا الْعَنِيدَةِ
وَكَلَّمَا اسْتَطَاعَ أَنْ يَزْخَرَ الشِّبَاكُ
تَوَهَّجَتْ مِنْ حَوْلِهِ الْأَلْوَانُ
وَالْغُيُومُ وَالطُّرُقُ
وَجِينَ يُكْمِلُ الْإِفْلَاتَ
يَكُونُ مُرَهَقًا، لِأَنَّهُ
يَكُونُ أَكْمَلَ الْقَصِيدَةِ.

Bergûsî, şiirin fevri sonuçlar doğurmadığını ve doğrudan hızlı bir etkisi bulunmadığını ifade etmektedir. Ona göre şiir zaman içerisinde çok yavaş bir şekilde işlemekte, güzelin, doğrunun ve hayal gücünün önünde vücuda alınan bir ilaç gibi etkisini yavaş göstermektedir. Şiir, alıcının zihninde ve ruhunda kalmakta, daha sonra seyahat etmektedir. Bu minvalde şair, Edward Saîd'in (1935-2003) seyahat teorisi ile ilgili düşüncesine atıfta bulunarak: “Şiir de gezer. Kelimeler kişiden kişiye, ülkeden ülkeye, dilden dile ve nesilden nesile aktarılarak seyahat eder.”¹⁹⁶ ifadeleriyle bu düşüncesini desteklemektedir.

Bergûsî'ye göre yazıldığı andan itibaren seyahat halinde bulunan şiir, bu yönüyle canlıdır. Nitekim binlerce yıl önce yazılan şiirlerin hâlâ okunuyor olması bunun bir göstergesidir. Dolayısıyla şiirin hak ettiği yeri bulabilmesi için sadece şu andaki bir dinleyici kitlesini etkilemesinin yanında başka çağda, başka yerde, başka kitleleri etkileme gücüne sahip olmalı ve eserin hayatta kalması için yazım estetiği şartlarının yerine getirilmiş olması gerekmektedir.¹⁹⁷ Şair, şiirin zaman ve mekânda nasıl seyahat ettiğiyle ilgili olarak 25

¹⁹⁵ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/409-410.

¹⁹⁶ Tahrir Hamdi, “The Power of Poetry to Travel: An Interview with Mourid Barghouti”, *Arab Studies Quarterly* 38/4 (2016), 657.

¹⁹⁷ Hamdi, “The Power of Poetry to Travel”, 657.

Ocak 2011’de Kahire’deki Tahrir Meydanı’nda gösterilere katılan Mısırlıların, Tunuslu şair Ebü’l-Kâsım eş-Şâbbî’nin (1909-1934) “Bir gün halk isterse yaşamayı, o zaman kader çağrılarına cevap verir” mısralarıyla başlayan şiirini okumalarını örnek göstermiştir. Nitekim bu durum eş-Şâbbî’nin 1934 yılında vefat etmiş olmasına rağmen şiirinin hâlâ yaşadığını göstermektedir.¹⁹⁸

Bergûsî’ye göre sanat ve dolayısıyla şiir, hayatta kalmak ya da yok olmak için bir zaruret değildir. Bununla birlikte o, herkesin ister özel ister genel olsun bir şekilde şiirle ilişkisinin var olduğunu düşünmektedir.¹⁹⁹ Diğer bir ifadeyle sanat, hayatın zorunlu unsurlarından biri olmasa da hayatı daha az trajik kılmak, daha güzel ve hassas yapmak ve hayata heyecan katmak için bir sebeptir. Bergûsî’ye göre, şiire bunun ötesinde bir anlam yükleyerek onu hayatın sebebi kılmak, diğer bir deyişle “şiiri aç olan bir kimsenin ekmeği, savunmasız bir kişinin silahı, hastanın şifası ve vatani düşmana karşı savunan bir unsur” olarak görmek bir vehimdir.²⁰⁰

Bergûsî’ye göre bir şair, bu evrende ister küçük ister büyük olsun hayatın her yönü hakkında dilediği şekilde yazabilir. Bu anlamda bir konunun diğerine herhangi bir üstünlüğü bulunmamaktadır. Ona göre önemli olan, yazılan her şeyin “şairin kişisel vicdanında kök salmış” olmasıdır. “Dış dünya” hakkında yazarken o meseleyi son derece içtenlikle “iç dünyamızın” bir parçası haline getirmemiz gerekmektedir.²⁰¹ Aksi takdirde yapılan iş, klasik Arap şairi Buhtürî’nin (öl. 284/897), Abbasi Halifesi el-Mütevekkil’in gölünü tasvir etmesi gibi insanlara dokunmaktan uzak bir retorik ve yalandan ibaret olacaktır.²⁰² Bunun sebebi bu türde yazan şairlerin hariçteki bir şeyi benimsemedikleri halde şiirlerine konu edinmeleridir.²⁰³

Bergûsî’nin mitolojinin şiirdeki yerine dair de kendine has bir yaklaşımı bulunmaktadır. O, bu bağlamda Arap şiirinde yaygın olan mitolojiyi farklı yorumlarla şiirinde işlemiştir. Nitekim ona göre modern şiirin öncüleri, içinde yaşadıkları dünyevî gerçekliği

¹⁹⁸ Bergûsî, “Arab Poet Mourid Barghouti: Watching the Leaves Fall” (Görüşme 08 Temmuz 2019).

¹⁹⁹ Fellâh, “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şi’ru yeskutu izâ vakaa’ fi’t-tebsît”.

²⁰⁰ Bergûsî, “en-Nehru lâ yenba’u min masabbihî”, 298.

²⁰¹ Bergûsî, “Hıvâru’ş-şâiri’l-Filistîniyyi’l-kebîr Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 24 Ekim 2003); Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

²⁰² Bilgi için bk. Umar b. Abdilazîz el-Mahmûd, “Mea’l-Buhturî.. Emâme birketi’l-Mütevekkil”, *el-Cezîre* (12 Ekim 2013).

²⁰³ Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

hatırlatmak için miti kültürel, zihni olarak kullanmaya başlamışlardır. Şairin yapmaya çalıştığı ise bunun tam tersidir. O mitolojik karakterleri şöyle yorumlamıştır:

“Görüyorum ki dünyevi gerçekliğimizin kendisi, felaketleri ve kahramanlıkları, trajedileri ve alaylarıyla neredeyse bir o kadar da mitolojiktir. Bu sabrı, çaresizliği, kibri, hataları, çirkinliği, sebatı, umudu ve Arap hayatımızdaki hayal kırıklığını düşünürseniz, normal şartlar altında insanın sınırlı gücünü aştığını, adeta hayal ve efsanenin doruklarına çıktığını anlarsınız. Efsaneler artık sokaklarda yürüyor, isimleri halkımızın, senin ve benim isimlerimize benziyor.”²⁰⁴

Bergûsî'nin bu ifadelerine göre “Leyse fi'l-Olymb” (Olympos'ta değil) isimli şiirinde kullanılan mitolojik karakterlerin halkın içinde olduğu ve caddelerde dolaştığı şu mısralarda vurgulanmaktadır:

*Hayır, bu dalganın sırlarında değil
Bilakis bu kuru toprak üzerinde
Ve sabahında yürüdüğümüz caddelerde
Bize benzeyen kimselerle birlikte
Etrafını örtülerle kapladığımız
karanlığımızda
İsmi bizim ismimiz gibi, ben Ulysses'im
veya Mürîd'im veya Hatice'yim.²⁰⁵*

لا ليس في مَخَبَّاتِ الْمَوْجِ،
بل فوق هذي اليابسة،
وفي شوارع نَسِيرُ في صباحها
مع الذين يُشْبِهُونَنَا
وفي ظَلَامِنَا الذي نُزَرَّرُ
الْقُمْصَانَ حَوْلَهُ،
واسمُهُ كاسْمِنَا، أنا أوليس، أو
مريد، أو خديجة.

Netice itibariyle Bergûsî, sanat hayatına başladığı yetmişli yıllardan itibaren elli yılı aşkın süre zarfında on üç şiir divanı ve iki nesir kitabı yayımlamış, şiir hakkındaki düşüncelerini çeşitli dergilerde ve röportajlarda anlatmıştır. İsrail işgali nedeniyle Filistin'e girişi yasaklanmış ve akabinde Mısır'dan ihraç edilerek pek çok ülke ve şehirde zorunlu bir sürgün hayatı yaşamıştır. Bu zorunlu sürgün nedeniyle yaşadığı şehirlerde şiir yazmayı hiçbir şekilde bırakmamıştır. Eleştirel tavrı ve muhalif yönü nedeniyle sürgün, ayrılık, özlem olarak bedelini ağır bir şekilde ödemiştir. Bütün hayatı boyunca şiirde yenilik arayışını sürdürmüş ve şiirin bir sonu olmadığı kanaatine varmıştır. Şiir ve edebiyata dair düşüncelerini çeşitli gazete ve dergilerde yayımlamış, şiir gecelerinde, radyo ve tv programlarında, kitap fuarlarında, konferans ve panellerde şiirlerini okumuştur. Şair,

²⁰⁴ Bergûsî, “Hıvâru’ş-şâiri’l-Filistîniyyi’l-kebîr Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 24 Ekim 2003).

²⁰⁵ Bergûsî, *el-A’mâlü’ş-ş-riyyetü’l-kâmile*, 1/285-286.

Oslo anlaşması neticesinde Filistin'e dönebilmiş ancak işgal altındaki vatanına kesin dönüş yapmayı kabul etmemiştir. Şiir yazmayı hayatının merkezine koyan Bergûsî, ilk şiirlerinde her türden konuyu ele almış, modern Arap şiiri ve Batı şiirindeki şairlerden etkilenerek ilk şiirlerini taklit yoluyla yazmış ve daha sonra kendisine özgü bir üslup oluşturarak modern Arap edebiyatında seçkin şairlerden olmuştur.

2. BÖLÜM: ŞİİRLERİNDEKİ TEMALAR

Şiirde muhteva, şiirin temel unsurlarından biri kabul edilir ve pek çok şiir okuyucusu, ilk olarak muhtevaya dikkatini verir. Şiirin en başından son dizesine kadar üzerinde durulan duygu ve düşünce tema; ele alınan mesele, olay ve intiba konu; şiirin okuyucuya ne söylendiği ise mesaj ile ifade edilir.²⁰⁶ Bir şairin ele aldığı konuyu kendine özgü biçimde işlemesi, değerlendirmesi ve yorumlaması şiirdeki temayı verir. Buna ‘tem’ ve ‘izlek’ de denilir. Tema; göze çarpan, dikkat çeken özet fikirdir. Bir şiirde tema açıkça ifade edilebildiği gibi motiflerin tekrarından da çıkarılabilir. Şiirde söz varlıkları, imgeler gibi bütün öğeler, temel düşünce ve temaya bağlıdır. Şiirin içinde ana temayı besleyen, şiirin bütününe değil de mısralarda veya kıtalarda yer alan yan temalar da bulunabilir.²⁰⁷ Ayrıca tema; “şiirde ele alınan bir çeşit konu; şiire hâkim olan ve okura duyurulmak istenen duygu; şiiri oluşturan öz” olarak da ifade edilmiştir.²⁰⁸ Mesela bir şiirde ölümün fizyolojik açıdan işlenmesi şiirin konusunu, ölüm düşüncesinin okuyucuya hissettirilmesi ve okuyucunun zihninde bu düşüncenin uyandırılması ise şiirin temasını teşkil eder.²⁰⁹ Öte yandan şiirde ele alınan temalar aynı olsa da kullanılan metot yönüyle farklılıklar ortaya çıkar. Bu durumda şairin konuyu kendi biçiminde yorumlaması ve imgeleri değişik şekillerde ele alması diğer şairlerden farkını ortaya koyar.

Mürîd el-Bergûsî, hayatının her evresini şiirle iç içe geçirmiş, modern Arap edebiyatında kendine özgü bir şiir üslubu yakalayarak evrensel bir kimlik oluşturmuştur. Toplumsal konuları, toplumu oluşturan bireyler üzerinden anlatmış ve bu konulara bireysellik de katmaya çalışmıştır. Nitekim hayatının bir özeti mahiyetinde görülen sürgün, şairin duygu dünyasında özlem, gurbet, yalnızlık, korku, endişe gibi çalkantılı duyguların oluşmasına neden olmuş ve bunun da etkisiyle kaleme aldığı şiirlerinde hem bireysel hem de toplumsal temalara değinmiştir. Bunun yanında genelde Arap dünyasındaki siyasî olaylardan özelde ise Filistin halkının yaşadığı savaş, işgal, sürgün gibi elim hadiselerden dolayı siyasî temalar da onun şiirlerinde önemli bir yer edinmiştir. Bu nedenle çalışmamızda Bergûsî’nin şiirlerindeki temalar; bireysel, toplumsal ve siyasî temalar olmak üzere üç temel başlıkta değerlendirilmiştir.

²⁰⁶ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş / 1: Şiir* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 41-42.

²⁰⁷ Nurullah Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Öncü Kitap, 2010), 15.

²⁰⁸ Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Perşembe Kitapları, 2001), 419.

²⁰⁹ Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 419.

2.1. Bireysel Temalar

Bir edebiyatçı, bireysel temalar çerçevesinde umut, aşk, özlem gibi iyimser duyguları yansıttığı gibi umutsuzluk, yabancılaşma, yalnızlık, korku gibi kötümser duyguları da yansıtabilir. Bergûsî'nin iç dünyasını ifade eden duygu yüklü temalar da şairin yaşadığı müspet ve menfi olaylarla bağlantılıdır. Şiirleri üzerinde yapılan değerlendirmeler sonucunda realist bir şair olarak vasıflandırılan Bergûsî, ele aldığı konularda kendisinin ve halkının başından geçen olayları gerçekçi bir bakış açısıyla yazmıştır. Her ne kadar edebî kişiliği gereğince şiirlerinde estetik unsurlara önem vererek sanatsal yapıyı korumuş olsa da hiçbir zaman bireyin yaşadığı duyguları göz ardı etmediği görülmektedir.

2.1.1. Umut ve Umutsuzluk

Umut, hayatın anlam kazanabilmesi için gelecekte olması beklenen, müspet durumlara yol açan ve henüz kesinlik kazanmamış olan bireysel ve/ya toplumsal bir beklenti ya da bir şeyin gerçekleşme ihtimalinden neşet eden olumlu duygu şekillerinde tarif edilmiştir.²¹⁰ Umut kavramı, bir kimsenin veya toplumun geleceğe dair iyimser yaklaşımını niteler. Nitekim insan, umutları sayesinde varlığının sınırlarını aşmaya ve geleceğini şekillendirmeye çalışır. Bu nedenle hem geçmişte yaşadığı hem de şu an içinde bulunduğu sorunlardan kendini kurtarıp geleceğine dair olumlu emeller beslediği beklentilerin etkisiyle yaşamını güzelleştirmeye gayret eder. Umutsuzluk ise kişinin umut duygusundan yoksun olması ve geleceğe dair karamsar bir bakış açısına sahip olması şeklinde ifade edilebilir.

Toplumları oluşturan inanç olgusunda da umut kavramı karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'de bu olgu pekçok ayette geçmekte olup inanç sahibi her insanın daima umudu elden bırakmaması gerektiği "Ey kendilerinin aleyhinde haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin."²¹¹ gibi ayetlerle zikredilmektedir.²¹²

Umut ve umutsuzluk gibi duygular edebî türlere de yansımakta ve edebiyatçıların eserlerinde kendilerine has biçimlerde bu temalara yer vermektedir. Filistin edebiyatının

²¹⁰ Cüneyd Aydın, *İnsanın Anlam Arayışı ve Yeni Çağ İnançları* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2016), 43.

²¹¹ ez-Zümer, 39/53.

²¹² Örnek olarak bk. Âl-i İmrân 3/171; el-Mâide 5/16; Yûnus 10/58; Hûd 11/10; Yûsuf 12/87.

öncü şairlerinden Bergûsî'nin şiirlerinde de bariz bir şekilde görülen umut ve umutsuzluk, bazen açık bazen de sözcükler ardında örtülü bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Şair, zaman zaman aynı şiirde okura umut veren ifadeler kullandığı gibi peşi sıra gelen beyitlerde öncekilerin tam aksine umutsuz bir tavır yansıtan beyitler de kaleme almaktadır. Bu şekilde hem şiir dilini etkin kılmakta hem de bireysel dünyasında cereyan eden zıt duyguları mısralarına dökmektedir. Mesela “Zalâm” (Karanlık) başlıklı şiirde çekilen sıkıntılar umutsuz bir karanlığa, vatan ise kadına benzetilmektedir. Bunun yanında Filistin halkının yaşadığı buhranlı günlerde vatanın kurtuluşu uğruna küçük bir ışık da olsa ona ulaşmak için gerekirse canların feda edileceği ve onun ışığında bu güzelliğin görülebileceği ise varlığı muhafaza edilen umudu yansıtmaktadır:

*Karanlığın şiddetini görmez misin
hanımefendi?
Görmez misin ki biz, bir mum uğrunda
ölüyoruz
Onun ışığında seni görürüz umuduyla?*²¹³

أما ترين شدة الظلام يا
سيدتي؟
أما ترين أننا نموت في سبيل
شمعة
لعلنا في ضوئها نراك؟

Bergûsî'ye göre umut, insanı bazen hayata bazen de ölüme sevk eden iki tarafı keskin bir kılıç gibidir. Bu nedenle muallakta kalmış umudun süresi ne kadar uzarsa acısı da o kadar artmaktadır. Çünkü umut, gerçekten var olmadığı bilindiğinde ve insan için kalan tek şey olduğunda acı vermektedir.²¹⁴ Nitekim şairin “Veledâni Yas‘adâni Cebelen” (Bir Dağa Tırmanan İki Çocuk) başlıklı şiirinin son mısralarında insanın az veya çok acı çekse de dağ gibi zorlukları aşabileceği ifade edilmektedir. Ancak sadece umut ederek bu hayali gerçekleştirmenin insanda yalnızca bir tür elem oluşturacağı vurgulanmaktadır:

*Umut,
Umutsuzluğun zirvesidir ey dostum
Umut
Az acı çek, çok acı çek
Acı çek, çünkü umut,
Bizzat kendisi
Acı vericidir*

والأمل
ذروة اليأس يا صاحبي
الأمل
توجع قليلاً، توجع كثيراً
توجع، فإن الأمل،
ذاته،
موجع،
حين لا يَبْقَى سواه!

²¹³ Bergûsî, *el-A‘mâlû‘ş-şi‘riyyetü’l-kâmile*, 2/333.

²¹⁴ Bergûsî, “eş-Şi‘r ve Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 17 Ağustos 2016).

Umud etmekten başka bir şey
kalmadığında.²¹⁵

Bergûsî, son umut parıltısına yapışmış olan yorgun ruhun bir umudun varlığı konusunda şüphe etmeye başladığını ancak bazen de umutsuzluğun insanda karşılığı olmayan bir umut oluşturduğunu belirtmektedir. Öyle ki şair, kimi zaman umudun tamamıyla beklemeyi bırakmamak anlamına geldiğini vurgularken kimi zaman da herhangi bir beklenti bulunmadığı halde kişinin beklentiyi elden bırakmadığı ve bunun da o kişinin yoluna devam edebilmesi için bir tür umut oluşturduğunu ifade etmektedir.²¹⁶ Nitekim şairin “Sâ‘ı’l-Berîd” (Postacı) başlıklı şiirinde umut ve umutsuzluk bir arada yer almaktadır. İki bölümden oluşan şiirde ‘postacı’, umudu temsil etmektedir. Birinci bölüm, postacının dağıtım sırasında insanların mektup alma umudu ve bu mektubun kişide uyandırdığı heyecandır. İkinci bölüm ise şairin kendisini postacıya benzetmesidir. O, çantasındaki adresleri silinmiş mektupların kimlere teslim edileceğini bilmediği, kendisinin gelişini umut eden ve heyecanla bekleyen hiçbir kapının da bulunmadığı bir belirsizlik içinde yürümektedir. Şiirin son dizelerinde ise bu belirsizliğe rağmen şairin umut içinde yürüyüşünü devam ettirdiği vurgulanmaktadır. Şiirin ikinci bölümü şu şekildedir:

*Bir postacı oldum ben
Mektuplar çantamda
Adresler ise silinmiş
Bilmiyorum bunları kime ulaştıracağımı
Şu an kalp atışlarımı bekleyen hiçbir kapı
yok
Adımlarımı umut eden hiç kimse de...
Ne var ki ben omzumda taşıyorum
çantamı
Sürdürüyorum bu dolaşmamı.²¹⁷*

صرت ساعي بريد
الرسائل في جعبي
والعناوين مطموسة
لست أدري لمن سوف أوصلها
ثم لا باب ينتظر الآن دقات قلبي
ولا أحد يرتجي خطوتي
غير أنني أشيل على كتفي جعبي
وأوصل هذا الطواف.

²¹⁵ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/365.

²¹⁶ Bergûsî, “eş-Şî‘r ve Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 17 Ağustos 2016).

²¹⁷ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/404; Şiirin bu kısmının bir başka açıdan değerlendirmesi için bk. İbrâhîm Mahmûd Halîl, *Şâ‘irân min Filistîn: el-Bergûsî ve İzzeddîn* (Amman: el-Memleketü’l-Ürdüniyyetü’l-Hâşimiyye, 2021), 15.

Filistin halkının, yaşadığı sıkıntının üstesinden gelebilmeleri için birlik ve beraberliği sağlamaları ve bu nedenle geleceğin teminatı olan çocukların kimliklerini kaybetmeden kendi kültür ve geleneklerine bağlı yetiştirilmesi önem arz etmektedir. Nitekim Bergûsî'nin "Zükâk" (Sokak) başlıklı şiirinde şu an ve geleceğe dair menfi bir bakış açısı hissedilmekte ve geleceğe dair birtakım endişeler fark edilmektedir. Öyle ki geleceğin büyükleri olan çocukların toplumsal sıkıntıya düşmemeleri için iyi yetiştirilip eğitilmesi ve elde bulunan her imkânın onlara sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Şiirin son dizesinden anlaşıldığı üzere bu yaklaşım karanlık, buhran ve sıkıntıların uzun süre devam edeceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bu karanlık tablonun ise gelecek nesillere sağlanan imkânlar vasıtasıyla aşılabileceği ümit edilmektedir:

*Ey ömrümüz uza, ey çocuklarımızın
aileleri
Çok emzirin onları sütünüze
Gücünüzün yettiği kadar aydınlık
hazırlayın*²¹⁸
*Bırakın onlara her bir kibrit çöpünü
Bırakın kandilleri ve yağı
Çünkü gece, içimizde uzunca kalmaya
niyet ediyor.*²¹⁹

ويا عمرنا امتدَّ، يا أهل أطفالنا
أرضعوهم حليباً كثيراً،
أعدوا لهم ما استطعتم من
الضوء
أبقوا لهم كل عود ثقابٍ
وخلوا القناديل، والزيت
فالليل ينوي الإقامة فينا طويلاً.

Bergûsî, yaşanan tüm trajik olaylara rağmen Filistin halkının çektiği bütün sıkıntıların, uzun sürse de, kaybolacağını ve bir gün bu sıkıntılı hâlin yerini insanların yüzlerinde bir tebessüme bırakacağını umut ettiğini "Bu köy aç ve düşkündür / Gülümsemeye ise hasrettir / Belki de gülümseriz bir gün"²²⁰ dizeleriyle anlatmaktadır. "Mücadelemi kaybeden benim / Kalmadı hiçbir şeyim / Ne var ki inşaatta çalışıyorum / Ve umutsuz iki elle / Umut için dört duvar inşa ediyorum"²²¹ dizeleriyle de an itibarıyla verdiği savaşı yani her şeyini kaybetmiş bir Filistinlinin içinde bulunduğu umutsuz duruma rağmen bir umut parıltısı için mücadelesine devam ettiği ifade edilebilir.

²¹⁸ Bu dizelerde Enfâl suresi altmışıncı ayette geçen "...onlara karşı elinizden geldiği kadar güç ve savaş atları hazırlayın." ayetinden iktibas yapılmış ve o olaya telmihte bulunulmuştur. el-Enfâl 8/60.

²¹⁹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/328-329.

²²⁰ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/635.

هذه القرية جوعٌ وولوعٌ / واشتياقٌ لا يتسامه / ربِّمًا نبسم يوماً

²²¹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/135.

أنا الذي خسرتُ جولاتي / لم يبق لي / إلا أن أشتغل في أعمال البناء، / وبيدين يائستين / أبني أربعة جدران للأمل

Bergûsî, Filistin halkının yaşadığı zor koşullara rağmen günlük aktivitelerinin her bir unsuruna umudun yansıdığını, bütün bu zorlukları sahip oldukları bu umut sayesinde aştıklarını dile getirmektedir.²²² Ne var ki şair, “Verde” (Bir Gül) başlıklı şiirinde savaş uçaklarının canlı-cansız ne varsa yıkıp geçtiği ve her şeyin yok olduğu bir sahneyi tasvir etmektedir. Şiirde işgal, ölüm gibi farklı temalara da vurgu yapılmasına rağmen şiirin sonunda tazelik, canlılık ve güzellik gibi unsurların sembolü olan güle, yıkıntıların arasında ayakta kalmış bir şekilde yer verilmesi yaşanan tüm yıkım ve felaketlere rağmen geleceğe dair beslenen bir umut ışığını temsil ettiği söylenebilir:

Aniden bize saldırdı uçaklar

Yaklaşıp alçaldı

Ve uzaklaşarak gitti

...

Taşlar öldü, özlemler öldü

*Ne âşıkların ilişkileri ne de tavuklar
kurtulabildi*

Ne de çorak tepenin üstündeki keçi

Ancak

*Sessizliğe bürünen sahnenin
yıkıntısında*

Ara sıra ıslık çalan rüzgârda

Tek bir gül şaşırttı bizi.²²³

فاجأتنا الطائرات

اقتربت وانخفضت

ومضت مبتعدة..

...

ماتت الأحجار والأشواق ماتت

وعلاقات المحبين، ولم تنج
الدجاجات

ولا الماعز فوق التلة الجرداء

لكن

في ركام المشهد الموغل في
الصمت

وفي الريح التي تصفر من حين

لحين

فاجأتنا وردة منفردة.

İşgalin sebep olduğu yıkımlardan sonra vatanlarından tehcir edilen yüzbinlerce Filistinli mülteci için çadırlar kurulmuş ve bu insanlar zor şartlar altında yaşam mücadelesi vermiştir. Bu çadırlardaki yaşam koşullarının zorluğu halkın psikolojik durumuna yansımıştır.²²⁴ Bergûsî, “Kabâ’ilünâ” (Kabilelerimiz) başlıklı şiirinde çadırlarda yaşayan mültecilerin umutsuz hâlini, içerisinde sıkıntı ve hasret olan acı bir istihza ile tasvir etmektedir. Şöyle ki bu çadırlar umutsuzluğu ve yoksunluğu temsil etmektedir. Bu şiirde çadır hayatının saray hayatına benzetilmesi üzerinden ironik bir anlatım sergilenmektedir.

²²² *el-Gad*, “eş-Şi’ru’l-Filistîni yektesibü ehemmiyyetehû min kîmetihi’l-fenniyye fakat”.

²²³ Bergûsî, *el-A’mâlû’ş-Şi’riyyetü’l-kâmile*, 2/331.

²²⁴ Nâil Muhammed İsmâil, “Sûratü’l-mühayyem ve delâlâtühâ fi’ş-Şi’ri’l-Filistîni 1948-1994”, *el-Lâciün el-Filistîniyyün ve Hakku’l-Avde* (Gazze: Câmi’atü’l-Kuds el-Meftûha, 2012), 6.

Çadır direkleri mermerdir ve bu çadırın tavanı nakışlarla süslüdür. Duvarlarında ise aile albümü, Mona Lisa tablosu ve üniversiteden mezun bir gencin diploması bulunmaktadır. Ne var ki çadır hayatı; mutlu ve rahat bir şekilde yaşadıkları asıl vatanlarından uzaklara göç ettirilen Filistin halkının fakir ve umutsuz hâlini yansıtmaktadır:

*Kabilelerimiz yeniden kavuşuyor
güzelliklerine:
Çadırlar çadırlar
Rahat taştan çadırlar, sütunları mermer
veya kireç taşıdır.
Tavanda işlemler ve kadife kâğıtlar
kaphıyor duvarlarını
Aile fotoğrafları ve ((Mona Lisa)) tablosu
Bir örtü olarak hizalanıyor kıskanç
kimseye karşı
Üniversiteden mezun bir gencin
diplomasının yanında.²²⁵*

قبائلنا تستردّ مفاتها:
خيّام خيّام
خيّام من الحجر المستريح،
وأوتادها مرمزٌ أو رخام.
نقوشٌ على السقف، والورق
المخملّي يغطّي الحوائط،
والصور العائليّة و))
(الجيوكاندا))
تحاذي حجاباً لردّ الحسود،
يقرب شهادة ابنٍ تخرّج في
الجامعة.

Bergûsî, tarihi süreç içerisinde işgal ettiği toprak sahasını gitgide genişleten Siyonistlerin yaptığı saldırılar karşısında Filistin halkının sobaya atılan bir selvi ağacı gibi umutsuz bir kadere terk edildiğini “Bize karşı yaptığınız her savaş sizi daha yükseğe çıkarıyor / En yükseğe / Sonra atıyor bizi kaderlerimize / Sobanın karanlığındaki selvi ağacı gibi.”²²⁶ dizeleriyle betimlemektedir. Ayrıca şairin şiirlerindeki bazı dizelerde de umutsuzluk, Filistinlilerin ölümü ile yansıtılmakta ve ölümlerin artmasının umudu azalttığına işaret edilmektedir. “Sizin yaptığınız her şey kalıyor ve artıyor / Bizim bina ettiklerimiz ise mersiyeler saçıyor”²²⁷, “Mersiyeler çoğaldı ve umutlar azaldı.”²²⁸, “Anne ve babası ölüm olan hangi umuttur?”²²⁹ gibi dizeler bu duruma örnek teşkil etmektedir.

²²⁵ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/324.

²²⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/138.

كل حربٍ ضدنا ترفعكم أعلى / وأعلى / ثم ترمينا على أقدارنا / مثل سروٍ في ظلام المدفأة.

²²⁷ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/138.

كل ما تبنيه يبقى ويزداد / وما نبنيه تذروه المراثي

²²⁸ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/162.

كثرت المراثي وقلّ الأمل.

²²⁹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/135.

أيّ أملٍ أمه وأبوه الموت

Bu şiirlerin haricinde Bergûsî'nin umut ve umutsuzluk temasını konu edinen bazı şiirleri de mevcuttur. Bunlar: “Emîru'l-Asker”²³⁰ (Komutan), “Filstîniyyün fi'ş-Şems”²³¹ (Güneşte bir Filistinli), “Hadîa”²³² (Hile), “İlhâh”²³³ (Israr) isimli şiirlerdir.

Özetle umut ve umutsuzluk teması Bergûsî'nin şiirlerinde bir arada yer almaktadır. Şair, şiirlerine hâkim olan karamsar duyguyu iyimser bir şekilde yansıtmayı başarmış ve umudunu hiçbir şekilde kaybetmemiştir. Umudun insanın sahip olduğu tek şey olduğunda acı verici olduğu, umutsuzluğun bile bir umuda yol açabileceği ve insanın yoluna devam edebilmesi için ümitvar olması ifade edilmektedir. Şairin yakın gelecek için bir umut taşımadığı ancak uzak gelecek için umudunu koruduğu belirtilmektedir. Filistin'de ölümlerin artması ve bu duruma bir çözüm bulunamaması nedeniyle şiirlerindeki umutsuzluk yansımaları göstermekte ve şiirlerindeki karamsar duyguyu hissettirmektedir.

2.1.2. Özlem

Hasret, iştîyak, tehassür kelimeleriyle de ifade edilen özlem kelime olarak kişinin çok sevdiği fakat yanında bulunmayan bir nesne veya kişiye karşı beslediği elde etme veya kavuşma yahut uzak kalınan sevgiliye tekrar kavuşma arzusu olarak tarif edilmektedir.²³⁴ Bünyesinde çoğu zaman tekrar kavuşma ümidini barındırması nedeniyle özlem, bir bakıma umut ile iç içe ve iyimser bir duygu olarak da kabul edilmektedir.²³⁵ Şiirlerde anneye, babaya, dostlara, sevgiliye, memlekete, çocukluğa, gençliğe ve geçmişe özlem gibi çok farklı şekillerde tezahür edebilmektedir.

Özlem teması Bergûsî'nin şiirlerinde çoğunlukla doğup büyüdüğü ve işgal sebebiyle çok uzun süre ayrı kaldığı vatan toprağı Filistin ve çocukluk yılları hakkında kullanılmaktadır. Şairin kullandığı çocukluk ve geçmişe yönelik özlem temaları da Filistin'de geçirdiği yıllara tekabül etmesi hasebiyle bir açıdan vatan toprağı Filistin'e duyulan özlemin bir uzantısı veya dolaylı bir anlatımı olarak kabul edilebilir. Örneğin şair, “Gökyüzüme bir

²³⁰ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 2/631.

²³¹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 2/507-508.

²³² Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 2/330.

²³³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 2/336-338.

²³⁴ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı, 2010), 970; Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 59-60.

²³⁵ Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 60.

pencere yaptım / Uzak ülkelere doğru baktım / Doğduğum toprağa, dost yüzlerine doğru”²³⁶ ifadeleri vatana duyulan sıla hasretinin doğrudan bir ifadesi iken “Keşke bir çocuk olsaydım / Ve sağ elimde lastik bir sapan / Fırlatsaydım taşlarımı şehre doğru”²³⁷ dizeleri aynı hasretin dolaylı bir anlatımı olarak değerlendirilebilir.

Şairin zaman ve mekân arasında kurduğu ilişki biçimi bu düşünceyi destekleyen bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Medenî Kısârî'nin Bergûsî ile yaptığı bir röportajında, şairin İngiltere’de katıldığı “Yazı ve Mekân” başlıklı sempozyumda zaman ve mekân ile ilgili bir bildiri sunduğu belirtilmektedir. Burada şair, mekânın aslında insanın içinde bulunduğu zamandan ibaret olduğunu ifade etmekte ve “yaşlandığınızda çocukluk döneminde yaşadığınız yerleri geri getirebilirsiniz ancak o dönemdeki zamanınızı içinde bulunduğunuz âna geri getiremezsiniz” ifadesiyle zamanın sürekli aktığını ancak mekânın da zaman kavramından farklı olarak değişmediğini vurgulamaktadır.²³⁸ Bu düşüncenin bir uzantısı olarak şairin, “Saîdü’l-Karavî ve Hulvetü’n-Neb’” (Köylü Said ve Baharın Güzelliği) başlıklı şiirinde içinde bulunduğu zamanın ağırlığını çocuğun uzaktaki okuluna kadar sırtlandığı çantasının ağırlığına benzettiği aşağıdaki dizelerde, geçmişe dönme arzusu hissedilmektedir:

*Taşıyorum günümü küçük bir çocuğun
taşıdığı gibi
Yüklendiği kitap çantasını
Uzaktaki okul yolu boyunca
Yürüyorum günlerle birlikte ve sesler
takip ediyor beni:
Sen yürümezsen eğer, günler yürür tek
başına
Sen dönsen de yol dönmez asla.²³⁹*

أحمل يومي كما يحمل طفلٌ
صغيرٌ
حقيبة الكتب التي ينوء بها
طول الطريق إلى المدرسة النائية
أمشي مع الأيام والأصوات
تتبعني:
إن أنت لم تمش فالأيام ماشية
وحدها
وإن رجعت فإن الدرب لا يرجع.

Bergûsî, sürgün koşullarının Filistin halkını dünyanın dört bir yanına dağılmış bir şekilde hayat sürmeye mecbur ettiğini ve bu nedenle de halkın belirli bir mekâna tutunmasının

²³⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/366-367.

نَجْرْتُ نَافِذَةً فِي سَمَاوِي، / وَأَطَّلْتُ نَحْوَ الْبِلَادِ الْبَعِيدَةِ / نَحْوُ نُرَابِ الْوَلَادَةِ، نَحْوُ الْوُجُوهِ الرَّفِيقَةِ

²³⁷ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/205.

يَا لِبَيْتِي طِفْلٍ / فِي بَمْنَايَ مَقْلَاعٍ مِنَ الْمَطَاطِ / أَرَشِقُ حِصَوَاتِي نَحْوَ الْمَدِينَةِ

²³⁸ Bergûsî, “Hulmü’ş-şuarâ’ü’l-ızzâm hüve’l-vüsül ile’l-besâta” (Görüşme t.y.).

²³⁹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/428.

zorlaştığını ifade etmektedir. Ona göre yaşadıkları mekânları böyle mücbir sebepler üzerine terk edip giden insanlar için bu yerlerin anlam değeri ve gerçekliği ortadan kalkmaktadır. Nitekim kendisini bir yere ait hissedememesi neticesinde mekânı sahiplenemeyen ve dahası sahiplenmekten korku duyan sürgün kişinin buna bağlı olarak iradesi kırılmakta ve kendi iç dünyasında yaşamaya çekilmektedir. O kişi için mekânlar artık sadece diğer mekânlara ve durumlara taşıyan bir nevi ulaşım araçlarına dönüşmüş olmaktadır.²⁴⁰ Bu duygu ve düşünceler Bergûsî'nin sürgün öncesi yıllara duyduğu özlemin arka planında yer alan temel saiki açıklığa kavuşturılmaktadır. Onun “eş-Şehavât” (Arzular) isimli şiirinden aşağıda iktibas edilen mısralar, o günlere duyulan özlemin ifade edildiği bir örnek olarak zikredilebilir. Şair bu şiirinde çocukluk hatıralarına duyduğu özlemi içlenmiş bir ruh hali içinde ele almaktadır. Hayal dünyasında o zamanı tekrar yaşamakta ve bunun çocukluğunda zevk aldığı duygulardan biri olduğunu aşağıdaki dizelerinde yansıtmaktadır:

*İçimizde çocuksu hırsızlığın oyun
oynama arzusu
Yüzü, suyla ıslatılmış keke benzeyen
yaşlı kadının cimriliğinden habersiz
Tarlasından bademleri çalarken
İşin bütün zevki onun bizi fark
etmemesiydi.
Daha da zevklisi
Bizi kaçıp kurtulurken görmesiydi.
Tüm bunların en zevklisi ise
Bastonunun birimizi yakalayıp
Okşayıvermesiydi.²⁴¹*

شهوةٌ لِلْعَيْبِ
لِلصَّوْصِيَّةِ الطِّفْلِ فِينَا
نَغَافِلُ بُخْلِ الْعَجُوزِ الَّتِي وَجْهَهَا مِثْلُ
كَعَكِ تَبْلَلُ بِالْمَاءِ
كِي نَسْرِقَ اللُّوزَ مِنْ حَقْلِهَا
مُنْعَةً الْعُمْرِ إِنْ لَا تَرَانَا
وَأَمْتَعُ مِنْهَا إِذَا مَا رَاتِنَا
مَرَا جَلْنَا فِي الْهَرَبِ
وَأَمْتَعُ مِنْ كُلِّ هَذَا
إِذَا اسْتَلَمْتَ خَيْرَانْتِهَا وَاحِدًا
وَأَنْضَرَبُ

Bergûsî'ye göre arzu edilen ve özlem duyulan şey aslında mekân değil de zamandır. Fakat kriz ve kavganın odağında kaçınılmaz olarak mekânın yer aldığını ve aynı şekilde tüm hikâyelerin de mekân üzerine yazıldığını belirtmektedir.²⁴² Başka bir deyişle kişinin uzak bırakıldığı ve hasret duyduğu mekânın esas itibarıyla kişinin hayatından çalınan bir zaman diliminin somut bir yansıması olduğu ifade edilebilir. Nitekim şairin, “Bir

²⁴⁰ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 106.

²⁴¹ Bergûsî, *el-A'mâlü 'ş-şi 'riyyetü'l-kâmile*, /36.

²⁴² Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 106.

sürgünle diğeri arasındaki bir kavşakta büyüdük / Yollar karışınca elimizden uçup gitti çocukluk / Rüzgârın aniden esmesiyle düşürdüğü bir şemsiye gibi”²⁴³ dizeleri bu düşüncenin bir ifadesi olarak okunabilir.

Bergûsî, diğeri birçok Filistinli gibi yıllarını vatanına dönme arzusuyla geçirmiş, bu uğurda verdiği çabaların bir sonuç vermemesi de doğal olarak vatana olan özlemini artırmıştır. “İstisnâ” (Ayrım) şiirinde bu durumu; nehir, tren, ses, gemi ışık, mektup, uzay aracı gibi eşyaların hedefine ulaştığı ancak şairin adımlarının vatanına ulaşamadığı şeklinde dışa vurmaktadır. Bu bağlamda şair vatanına kavuşma çabalarının (adımlar) beyhude kaldığını ifade etmekle birlikte muhtemelen içinde beslediği vatana kavuşma umudundan dolayı bu uğurdaki çabalarına son vermeyişinin bir işareti olarak cümlesini ‘ulaşmadı’ ifadesiyle sonlandırmaktan kaçınmıştır.²⁴⁴ Şairin adımlarının ülkesine doğru olması bu umudun ve özlemin bir işareti olarak görülebilir:

Tamamı ulaşır

Nehir ve tren.

Ses ve gemi.

Işık ve mektuplar.

Başsağlığı telgrafı.

Yemek davetiyesi.

Büyükelçilik çantası.

Uzay aracı.

*Hepsi ulaşır / Ancak adımlarım
vatanıma...²⁴⁵*

جميعها تصل

النهر والقطار.

الصوت والسفينة.

الضوء والرسائل.

برقية العزاء.

بطاقة العشاء.

حقيبة السفارة.

مركبة الفضاء.

جميعها تصل / لكنّ خطوتى إلى
بلادى ...

Herhangi bir sebeple ülkesinden uzun süre ayrı kalan insan, bir müddet sonra köyüne, şehrine ve ülkesine hasret duymaktadır. Ancak sürgündeki kişi için bu duygu nihayet bulmayan bir çileye dönüşmektedir. Nitekim Bergûsî'nin “el-Gâib” (Kayıp) başlıklı şiirinin son mısralarında memleketinden uzakta olan kimsenin sıla hasretiyle karışık duygular içinde kendi kendine sorular sorarak kavuşma hayali kurduğu görülmekte,

²⁴³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/366.

كبرنا على مفرق بين منفى منفى / هَوَتْ من يدينا الطفولة عند اختلاط الدروب / كما تُسْقِطُ الرِّيحُ شَمْسِيَّةً فِي الْهُبُوبِ الْمَفَاجِي

²⁴⁴ Reyyân, *Şî 'ru 'l-menfâ el-Filistîni beyne 'l-fikr ve 'l-fen*, 143.

²⁴⁵ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/347.

vatanına dönüşünün belirsizliği de şiirde bahsi geçen kişiyi yakıp kavurmaktadır. Bu durum da o kimsenin ayrılık acısını daha da perçinlemektedir:

*Eve dönecek miyim?
Kaç sene daha arayacağım?
Onu görmeliyim hayattayken
Ancak o ışıklarla örtülü uzak evlere
baktı.
Feryat ile gözyaşları dolup taşı²⁴⁶*

هل أعود إلى البيت؟
كم سنة سوف أبحث؟
لا بد لي أن أراه، فما زال حيًّا
ولكنها نَظَرْتُ للبيوت البعيدة
مغمورةً بالمصاييح
وانفجرت بالحنيب.

Yukarıdaki dizelere benzer bir durum “el-Ümmetü Küllühâ” (Tüm Millet) başlıklı şiirde de görülmektedir. Şiirde mahzun kalmış evlerine sınır telleri arasından bakan Filistinlinin mekânsal olarak çok yakın olmasına rağmen kavuşmanın uzamasıyla yaşadığı duygu yoğunluğu “O, soğukta kalmış bir millettir / Sınır telleri arasından bakar / Mahzun evlerine doğru / Adımları kararsızdır onur ve enkaz arasında.”²⁴⁷ dizeleriyle vurgulanmaktadır.

Bergûsî, vatan hasretini yukarıda mezkûr ögeler dışında Filistin’in folklorik, kültürel, tabii unsurları üzerinden de yansıtmaktadır. Örneğin “Gamze” (Göz Kırpışı) başlıklı şiirinde şairin gençlik yıllarında köyünde yapılan bir düğünü tasvir etmesi, memleketine olan özleminin bu açıdan bir dışavurumudur.²⁴⁸ Filistin’deki düğünlerde söylenen bir tür halk hikâyesinin konu edildiği Itâbâ²⁴⁹, Mîcânâ²⁵⁰ ve debke²⁵¹ (halay) gibi folklorik unsurları kullanması onun vatanına ve geçmişine olan özlemini anlatması açısından önem

²⁴⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû’ş-şi ‘riyyetü’l-kâmîle*, 2/174.

²⁴⁷ Bergûsî, *el-A ‘mâlû’ş-şi ‘riyyetü’l-kâmîle*, 2/81.

هي أمة في البرد / تنظرُ بين أسلاك الحدود / إلى منازلها الحزينة / وهي حائرة الخطى بين الكرامة والركام

²⁴⁸ Bergûsî, *el-A ‘mâlû’ş-şi ‘riyyetü’l-kâmîle*, 2/11-13.

²⁴⁹ Itâbâ, Sincar taraflarında Itâbâ isimli genç bir kadının zengin köy ağasına kaçması üzerine geride kalan eşinin söylediği ezgidir. Bu ezgi zamanla halk arasında yayılarak bu isimle anılmaya başlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Abdussamed Yeşildağ, “Şam Bölgesi Arap Halk Ezgileri”, *Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (Kasım 2017), 128.

²⁵⁰ Mîcânâ; aşğın çektiği sıkıntıları dile getiren, dörtlülüklerden oluşan ve Mîcânâ isimli sevgiliye söylenen halk hikâyelerine verilen isimdir. Bu kelimenin aslının ‘Ya men câe’nâ’ şeklinde olduğu ve zamanla da ‘Ya mîcânâ’ şekline dönüştüğü ifade edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Yeşildağ, “Şam Bölgesi Arap Halk Ezgileri”, 129.

²⁵¹ Debke, davul, zurna ve şarkılar eşliğinde oynanan bir halk dansıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Yeşildağ, “Şam Bölgesi Arap Halk Ezgileri”, 131.

arz etmektedir.²⁵² Ayrıca “Radvâ” başlıklı şiirinde de şair, vatanının hatıralarıyla ailesine ve geçmişine olan özlemini kekik kokusu ve çocukluk şarkılarıyla yansıtmaktadır.²⁵³

Bergûsî'nin sürgün hayatı, onun vatanına karşı özlem duymasının dışında ailesi ve sevdiklerine karşı özlem duymasına da yol açmıştır. Nitekim 1977 yılında Mısır'dan sürgün edilmesi esnasında oğlu Temîm el-Bergûsî daha beş aylıktır. Uzun süre sürgün hayatı yaşayan şair, vatanı dışında geride bıraktığı eşi ve çocuğuna karşı da yoğun bir hasret içerisinde kalmıştır. Bu nedenle 1978 yılında ilk yaş günü hediyesi olarak oğluna özlem ve sevgisini ifade eden “Temîm” başlıklı şiiri şöyledir:

*Büyüdü, güzelliğe büründü, korkumu
giderdi
Onun uzaklığında özlem sardı beni
Daha doğru olurdu deseydim ki pervazlar
Işık ve çimen ona benzer
Şüphesiz şiirler yetişemez ona
Çünkü o devam ediyor koşmaya ve
büyümeye
Şiirin ise iki asası vardır.²⁵⁴*

نما واحتمى بالجمال وأجل
خوفي
وعاجلني الشوق في بُعدِهِ
وأصدق لو قلت إنَّ النّوافذَ
والضّوءَ والغشِبَ تُشبِهُهُ
وإنَّ القصائدَ لا تستطيع اللّحاقَ
به
فما زال يعبُدُ ويعلو
ولللشعر عُكازتان.

Netice itibariyle Bergûsî'nin şiirlerinde özlem teması, çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdiği memleketi Filistin'e olan özleminin bir yansıması olarak görülmektedir. Şairin mekân özlemi zaman kavramıyla karşılık bulmakta ve bu nedenle zamanın geri getirilemeyeceği ve bir nostalji olarak mazide kaldığı ifade edilmektedir. Her bir Filistinli gibi o da vatanına dönme arzusuyla yanıp tutuşmakta ancak oraya dönüşün mümkün olmaması nedeniyle duyduğu özlemi hatıralarında canlı tutmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte şairin şiirlerinde Filistin yöresine ait folklorik unsurların kullanılması onun vatanına olan özleminin bir ifadesi olarak anlaşılmaktadır.

2.1.3. Aşk

Şiirlerde en çok ele alınan unsurlardan biri olan aşk, niteliği itibariyle bazen coşkun ve/veya karamsar kimi zaman ise yumuşak ve iyimser halleri yansıtırken genel itibariyle

²⁵² Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/601-608.

²⁵³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/551.

²⁵⁴ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/365.

sakin ve olumlu duyguları anlatmak için kullanılmaktadır. Bu sebeple bir nesneye veya kişiye olan aşırı derecedeki sevginin ifadesi olan aşk; neşe, elem, umut, umutsuzluk gibi duyguları uyandırdığı için edebî çalışmaların temasını teşkil etmektedir.²⁵⁵ “Aşk, sanat eserlerinde sonsuzluk, kaçış, hüznün, yaşama sevinci gibi duyguların belirmesinde etkili olabileceği gibi, yalnızlık ve yalnızlıktan kurtulma, hayata anlam kazandırma, hayatın anlamını bulma tepkilerinin çıkış noktası da olabilir.”²⁵⁶ şeklinde ifade edilmektedir.

Bergûsî'nin toplumsal meselelere öncelik vermesinden dolayı arka plana atılmış bir konu gibi görülse de aşk, şiirlerinde önemini korumaktadır. Onun şiirlerinde aşk, romantik veya tasavvufî unsurlardan uzak realist bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Genellikle aşkı somut kavramlarla anlatan şair, hayatın içinde var olan aşk duygusunun şiir ve nesirde anlatılan aşktan farklı olduğunu ifade etmektedir. Öncelikle aşkın rüya, esinti, anı gibi soyut kavramlar olmadığı, insana ait uzuvların kullanılmasıyla mücessem bir hâle büründüğü belirtilmektedir. Şair, aşkı somutlaştırarak bir mantık çerçevesinde ele almaktadır. Bu nedenle aşkın geçmişi olduğu gibi gelecekte de var olacağı hakikatini “Kâle'l-Bâb” (Kapı Dedi ki) başlıklı şiirindeki şu dizelerle ifade etmektedir:

Aşk ne bir rüya

Ne bir esinti

Ne bir anı

Aşk sert bir cisimdir.

İki eli, iki ayağı,

Düşünen bir kafası ve kocaman gözleri vardır.

Onun bir konumu vardır çünkü her işte

Ve yarın olacak işlerde de

İşte tüm sert cisimler gibi aşk,

Kapalı bir kapıdan geçemeyecek.²⁵⁷

الحب ليس حلما

وليس نسمة

وليس خاطرة

الحب جسم صلب

له يدان وقدمان

له رأس يفكر وعيون واسعة

له موقف من كل شأن كان

أمس

ومن كل شأن سيكون غدا

وهو ككل الأجسام الصلبة

لا يمر من باب مغلق.

Bergûsî, “el-Hubb” (Aşk) başlıklı şiirde aşkı iki kısma ayırmaktadır. Hayatın içinde karşılaşılan hakiki aşk, diğeri ise şiirlerde anlatılan hayalî aşktır. Nitekim bu şiirinde “Hayattaki aşk, şiirlerdeki aşktan başkadır” dizesi yedi defa tekrarlanmakta, şiirdeki

²⁵⁵ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 79; Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 62.

²⁵⁶ Haluk Öner, *Suat Salih Asral: Hayatı, Sanatı, Eserleri* (Ankara: Gece Akademi, 2019), 114.

²⁵⁷ Mürîd el-Bergûsî, *İsteykız key tahlüm* (Beyrut: Riyâd er-Rîs li'l-Kütüb ve'n-Neşr, 2018), 125-126.

vurgunun bu cümlelerde saklı olduğunu ve anlatılan konunun hayattaki aşk ile şiirlerdeki aşk olan bu iki olgu üzerinde cereyan ettiğini göstermektedir. Gerçek hayattaki aşk sorunlar barındırmakta, kişiyi hayatın acı tatlılarıyla baş başa bırakmaktadır. Hâlbuki şiirlerde var olan aşk kusurları görmezden gelen ütopyik bir dünya oluşturmaktadır. Söz gelimi şiirlerde sevgili daima hayatın problemlerinden uzak ve kusursuz bir şekilde tasvir edilmektedir. Aşağıdaki dizeler şairin bu düşüncesini yansıtan örneklerden biridir:

*Hayattaki aşk kasidelerdeki aşktan
başkadır.*

*Şiir eşi benzeri olmayan bir tatlılık sunar
Sihir ya da nurla serpilmiş gibi*

*O halde nereden geliyor bu gazel şiirleri
yazanlar tüm taptıklarıyla?*

*Kızları gezegenler olan hangi
gezegenden!*

*Yanaklarında sivilce olan hiç kimse yok
orada, tesadüfen,*

Saçı dağınık veya dişi kırık

Hiçbir işi gücü olmayan da yok orada

Gözlerinde gözlük olan kimse de yok

Veya göğsü küçük bir yuvarlak olan.

Onların arasında yok herhangi bir kimse

*Haberleri takip eden veya gazetelere göz
atan²⁵⁸*

الْحُبُّ فِي الْحَيَاةِ غَيْرُ الْحُبِّ فِي
الْقَصَائِدِ

الشعر يحتفي بخلوةٍ وحيدة المثال
والمثل

كانها مرشوشة بالسحر أو بالنور

من أين يأتي كاتبو قصائد الغزل

بكل ((معبوداتهم)) إذن؟

من أيِّ كوكبٍ بنائه كواكب!

فلا هناك مَنْ على خدودها حبُّ
الشباب، صدفةً،

أو شعرها مجعدٌ أو سنُّها مكسورٌ

ولا هناك من لها وظيفةٌ ولا عمل

ولا هناك من على عيونها نظارةٌ،

أو صدرُها ململمٌ صغيرٌ.

وليس بينهن واحدة

تتابع الأخبار أو تتطالع الجرائد

“Radvâ”, “Enti ve Ene” (Sen ve Ben) başlıklı şiirlerinde ise Bergûsî, eşi Radvâ için yazdığı dizelerinde sevgi ve aşk ifadelerini sembolik bir üslupla tasvir ederek bu duygusunu yansıtmaktadır. Çünkü şairin içinde bulunduğu sürgün hayatı, onu romantizmden uzaklaştırmakta, aşkı vatan konusu üzerinden örneklendirmesine sebebiyet vermektedir. Bu nedenle “Enti ve Ene” (Sen ve Ben) başlıklı şiirinden bir bölüm şu şekildedir:

Sen özgür bir vatan gibi güzelsin

أنت جميلة كوطن محرر

وأنا متعب كوطن محتل

²⁵⁸ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/19.

*Ben ise işgal edilmiş bir vatan gibi
yorgunum.
Sen, direnen başarısız kimse gibi hüznülü
Ben, yaklaşan bir savaş gibi iştiyaklıyım.
Sen saldırının durması gibi arzulanansın
Ben ise enkaz arasında arama yapan gibi
umutsuz bir kalbim.²⁵⁹*

أنت حزينه كمنذول يقاوم
وأنا مستتهض كحرب
وشيكه
أنت مشتهاة كتوقف الغارة
وأنا مخلوع القلب كالباحث
بين الأناقض

Bergûsî, aşk konusunda birtakım öğütler vermektedir. Sevgiliye duyulan aşkta bile bir ölçünün olması gerektiğini ifade eden şair, romantizm duygusundan uzak bir alan oluşturmaktadır. Nitekim ona göre sevgili ile sürekli birliktelik aşkı değersiz kılmaktadır. Bu nedenle bazen sevgiliden ayrı kalmanın özlemek için bir yol olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü aşk, tıpkı kaybedildiğinde değeri anlaşılan bir eşya gibi araya hasret girdiğinde değer kazanmakta ve vazgeçilmez olmaktadır.²⁶⁰ Bu nedenle “ilâ Eyne Tezhebu fî Misli Leylin ke-hâzâ” (Böyle bir Gecede Nereye Gidiyorsun?) başlıklı şiirindeki şu dizeler şairin yukarıdaki düşüncelerini yansıtmaktadır:

*Takıntılı karısını
Aşk ve gerçek ilgi ile sıkboğaz eden
Koca gibi görünme
...
Sevgiliye yapışık bir âşık olma
Gövdedeki salyangoz gibi
Aşk da sever yokluğu.²⁶¹*

ولا تَبْدُ كَالرَّوَجِ
يَخْنُقُ بِالْحَبِّ وَالاعْتِنَاءِ الْحَقِيقِيِّ
زَوْجَتَهُ النَّافِرَةَ
...
لا تَكُنْ عَاشِقًا لاصْفًا بِالْحَبِيبَةِ
كَالْحَلَزُونِ عَلَى الْجَذْعِ
فَالْحُبُّ، أَيْضًا، يُحِبُّ الْغِيَابَ.

“Gamze” (Göz Kırpışı) başlıklı şiirinde ise Filistin’in Deyr Gassâne köyünde yapılan bir düğün sahnesini tasvir eden Bergûsî, halay başı olan bir gencin, sevdiği kızın ona göz kırpmasıyla yaşadığı aşk duygusunu yansıtmaktadır. Şaire göre şiir, olayın bitiminde nihayet bulmamakta, bu nedenle o, okuyucunun bir an durmasını isteyerek onların bizzat olayın içinde olmasını arzulamaktadır. Ayrıca şiirde halay çeken Filistinli gençlerin

²⁵⁹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/209.

²⁶⁰ Bergûsî, “eş-Şi‘r ve Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 17 Ağustos 2016).

²⁶¹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/213.

yoğun geçen siyasî çekişmelerden uzak, bir nebze de olsa halay çekerek neşelendikleri ve kendilerini kuşatan üzüntülerden kaçındıkları görülmektedir.²⁶²

*Düğünde bir göz kırpışı vardı ki kızın
Oğlan çıldırdı!
Ailesinin, gecenin ve genç delikanlıların
omuzları
Sanki sığınyordu hüziinlerden halay
çekmeye
Halaları, teyzeleri ve köyün muhtarı,
Bir hiç olmuşlardı.
...
Bir göz kırpışı daha, ölecek olsam da
burada
Bir göz kırpışı daha, bekleyişim uzasa da
sonsuz kadar.²⁶³*

غَمْرَةٌ مِنْ عَيْنِهَا فِي الْعُرْسِ
وَ انْجَنَّ الْوَلْدُ!
وَ كَانَ الْأَهْلُ وَاللَّيْلُ وَ أَكْتَأَتْ
الشَّبَابِ
الْمُسْتَعِيدِينَ مِنَ الْأَحْزَانِ
بِالدَّبْكَةِ
وَالْعَمَاتِ وَالْحَالَاتِ وَالْمُخْتَارِ
صَارُوا لَا أَحَدُ.
...
غَمْرَةٌ أُخْرَى وَ لَوْ مِثُّ هُنَا
غَمْرَةٌ أُخْرَى وَ لَوْ طَالَ
انْتِظَارِي لِلْأَبْدِ!

Bergûsî, vatani Filistin'e olan duygusunu "O bilir / Benim âşık olduğumu / Aşk öpücüğünü veremesem de ona / Ölümüm onun uğrunadır"²⁶⁴ dizeleri gibi kimi zaman açıkça ifade etmekte, bazen de "Saîdü'l-Karavî ve Hulvetü'n-Neb'" (Köylü Said ve Baharın Güzelliği) başlıklı şiirinde olduğu gibi sembolik bir anlatım kullanmaktadır. O, bu şiirinde vatani bir kadına benzetmekte, kalbinde hissettiği duyguların depreşmesiyle ulaşamadığı vatana, sevgisini ve uzayan yolculuğunun yorgunluğunu, bir nebze de olsa uzaktan seyrederek hafifletmeyi arzuladığı anlaşılmaktadır:

*Yürüdüm kalbimdeki aşkın ısrarıyla
Sen bir hayal oldun ey baharın tatlılığı ve
yolculuğum da uzadı
Gözlerine
Ve saç örgülerine gizlice bakmak hasta
düşürdü beni
Ben geldim*

وَأَلَحَّ الْعَشَقُ فِي قَلْبِي خَطُوتِ
صِرْتِ خُلْمًا، حَلْوَةَ النَّبْعِ، وَ قَدْ
طَالَ ارْتِحَالِي
عَلَّنِي أَلْمَحَ عَيْنِيكَ
وَ ثَنِيَاتِ الْجَدِيلَةِ
وَ أَتَيْتِ
حَلْمَ عَيْنِيكَ بِنَادِي كُلِّ عَاشِقِ

²⁶² Muhammed el-Amûdî, "Gamze", *el-Kâfile* 56/5 (Ekim 2007), 76-77.

²⁶³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/11-13.

²⁶⁴ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/441-442.

وهي تدري / أنني العاشق / إن لم أعطها قبلة الحب / فموتي في هواها

*Her aşığa seslenen gözlerinin hayaline*²⁶⁵

Yukarıdaki dizelere benzer bir durum aynı şekilde şairin “Kasîdetü’r-Rasîf” (Kaldırım Şiiri) başlıklı şiirinde de görülmektedir. Bu şiirin son bölümünde şair, vatana olan aşkını, vatan toprağının yaşam kaynağı ve varlık sebebi için bir unsur olduğunu, hiçbir sebep ve mazeret göstermeden onun koşulsuz bir şekilde sevilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Nitekim bir kimsenin vatanına olan aşkı olmadan yaşam sürdürmesinin mümkün olmadığı aşağıdaki dizelerde anlatılmaktadır:

Seni sevdiğime şahidim

Ne güzelliğin ne kutsallığın

Ne anneliğin ne de şefkatinden dolayı

Ancak

Ben seni sevmediğim zaman hemen

ölürüm

*Kaldırım üstünde.*²⁶⁶

أشهد أنني أحبك

لا للجمال ولا للقداصة

لا للأومة لا للحنين

ولكن

لأنني إذا لم أحبك، متُّ على الفور

فوق الرصيف.

Sonuç olarak bu şiirlerde, aşk duygusunun romantik ve tasavvufî hali hiçbir şekilde kullanılmamıştır. Aşka realist bir şekilde yaklaşan şair, şiirlerde anlatılan aşkın gerçek hayattaki duygulardan farklı olduğunu vurgulamaktadır. Aşkın soyut kavramlardan ziyade somut ifadelerle ele alınması şairin aşk konusuna farklı bir pencereden baktığını göstermektedir. Ayrıca vatana olan aşkını da vurgulayan Bergûsî, vatan sevgisinin koşulsuz ve şartsız bir sevgi olması gerektiğini ifade etmektedir.

2.1.4. Yabancılaşma ve Yalnızlık

Yabancılaşma ve yalnızlık; ictimai ve kültürel değerler, politika, aile, dil, din, tarih, edebiyat, eğitim ve teknoloji gibi pek çok alanda kendisine bir tartışma sahası bulan ve bu sahalarda etkileşim içinde olan iki kavramdır.²⁶⁷ Bu iki kavram muhtelif alanlarda farklı bağlamlarda kullanılmaktadır.²⁶⁸ Anlam dünyası bakımından sahip oldukları yakın

²⁶⁵ Bergûsî, *el-A‘mâlû‘ş-şî‘riyyetü‘l-kâmile*, 2/428.

²⁶⁶ Bergûsî, *el-A‘mâlû‘ş-şî‘riyyetü‘l-kâmile*, 2/317.

²⁶⁷ Selahattin Yakut, *Yabancılaşma, Yalnızlık ve Dindarlık* (Ankara: İksad Yayınevi, 2021), ii.

²⁶⁸ Örnek olarak bk. Macit Balık, “Edip Cansever’in Tragedyalar’ında Yalnızlık, Bunalım ve Yabancılaşma”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/18 (2011), 7-23; Büşra Sürgit, “Modern Bireyin Yalnızlaşması ve Yabancılaşması Bağlamında Apartman Yaşamı ve Cahit Zarifoğlu’nun ‘Eksik Yol’ Başlıklı Öyküsü”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 59/2 (2019), 449-466; Aylin Uğurlu, “Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık ve Yabancılaşma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi* 4/2 (28 Ağustos 2021), 308-319.

ilişki nedeniyle bu iki kavram pek çok çalışmada bir arada bulunmaktadır. Yabancılaşma ve yalnızlık kavramları edebiyat çalışmalarında da sıkça rastlanan temalardır. Bergûsî de bu temaya çalışmalarında yer veren edebiyatçılardan biridir. Bergûsî, şiirlerinde yabancılaşma ve yalnızlık temalarını Filistin meselesi ve bunun sonuçları bağlamında toplumsal ve bireysel çerçevede kullanmaktadır.

Toplumsal anlamda yabancılaşma ve yalnızlık işgal nedeniyle Filistin meselesi bağlamında söz konusu edilmektedir. Filistinlerin önemli bir kısmı işgal nedeniyle vatanlarını terk ederek başka yerlerde yaşamaya mecbur bırakılmışlardır. Bu da dünyanın dört bir yanına dağılmış olan Filistinlilerin yabancılaşmasına ve yalnız bırakılmasına neden olmuştur. Bergûsî, memleketine dönemeyen Filistinlilerden bahsederken kendisinin de içinde bulunduğu gurbet durumunu ölüme benzetmiş ve gurbetçiyi (garîb) ikamet izni yenileyen, formlar dolduran, damga ve pul satın alıp her zaman belgelerle dolaşmak zorunda kalan kimse diye tarif etmiştir.²⁶⁹

Bergûsî, sadece vatanları dışında yaşayan Filistinli insanın yabancılaşma ve yalnızlık çekmediğini, Filistin içinde yaşayan insanın da buldukları yere yabancılaştığını ifade etmektedir. Filistin haricindeki insanların yaşadığı yere uyum sağlamaya çalıştığı ancak pek çok problem yaşadığı vurgulanmaktadır. Şair, işgal süresinin uzaması ve sürgünde doğmuş olan Filistinli çocukların vatanları hakkında hikâye ve haberler dışında hiçbir bilgilerinin olmadığını ifade etmektedir. Bununla birlikte ona göre, vatanındaki işgal “Filistin’e yabancı Filistinli” nesiller ortaya çıkarmıştır.²⁷⁰ Bergûsî’nin işgal nedeniyle Filistinlilerin yabancılaşmasını konu edindiği bir örnek olarak “Lüsûs” (Hırsızlar) isimli şiirdeki şu mısralara yer verilebilir:

*Gasp etmemişlerdi hiçbir şeyi
Kazanmış bir şekilde, gittikleri zaman,
inceledim çevremi
Her şey olduğu gibiydi
Burada her şey olduğu gibi kalmıştı
Hiçbir şey gasp etmemişlerdi ‘ben’
dışında.²⁷¹*

لَمْ يَنْهَبُوا أَيَّ شَيْءٍ
وَجِينِ اخْتَفُوا، ظَافِرِينَ، تَقَرَّسْتُ
حَوْلِي
عَلَى حَالِهِ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ
عَلَى حَالِهِ كُلِّ شَيْءٍ هُنَا
وَلَمْ يَنْهَبُوا أَيَّ شَيْءٍ مِنَ الْبَيْتِ إِلَّا
أَنَا.

²⁶⁹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 7-8.

²⁷⁰ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 74.

²⁷¹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/448-449.

Yukarıda ele alınan dizelerin son mısrasında Bergûsî işgalin temel sonucu olarak yabancılaşmayı ifade etmektedir. Zira o, fiili savaş sona erdikten sonra mekânda bir değişme yaşanmamış olsa da artık “benliğin gasbedilmiş” olduğunu düşünmektedir. Bu ifade yukarıda zikredilen “Filistin’e yabancı Filistinliler” olgusunu desteklemektedir.

Bergûsî’nin çalışmalarında bireysel çerçevede de yer bulan yabancılaşma ve yalnızlık temaları da Filistin meselesinin bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Nitekim o, bu temayı genellikle işgal nedeniyle yaşadığı sürgün hayatının hissiyatını tasvir etmek için kullanmıştır. Örneğin, Budapeşte’de kaleme aldığı “Kasîdetü’s-Selc” (Kar Şiiri) isimli şiirini ele alacak olursak o, bu şiirinde burada verdiği zorlu düzen kurma mücadelesi üzerinden yaşadığı yabancılık ve yalnızlık halini anlatmaktadır:

*Ne zaman bir sonraki günümüzün çadırını
kursam
Rüzgâr savurur onu ve sökülür kazıkları.
Sen terk edip gittin/ Şehirde kar var,
Şehir ise vatanım değil.
Üşüdüm, sanki yeryüzünde tek benmişim
gibi,
Ruhum ise tek başına, karda tutuşuyor.
Yordun beni, ey yabancı ülkedeki yılların
geçişi.
Yordun beni, ey arkasında hiç kimsenin
olmadığı kapıdaki anahtarın dönüşü.²⁷²*

كَلِمَا رَكَزْتُ خِيْمَةً يَوْمِنَا التَّالِي
تَطِيحُ بِهَا الرِّيحُ وَيُقَلَعُ الوَتْدُ.
غَادِرْتِ/ تَلَجَّ فِي المَدِينَةِ،
وَالْمَدِينَةَ لَمْ تَكُنْ وَطَنِي.
بَرَدْتُ، كَأَنَّي فِي الأَرْضِ
وَاحِدُهَا،
وَرُوحِي، وَحْدَهَا، فِي التَّلَجِ
تَتَّقُدُ.
أَتَعَبَيْتِي يَا دَوْرَةَ السَّنَوَاتِ فِي
الْبَلَدِ الغَرِيبِ.
أَتَعَبَيْتِي يَا دَوْرَةَ المَفْتَا حِ فِي
البَابِ الذِّي مَا خَلْفَهُ أَحَدُ.

Şiirde yer alan “şehirde kar var” ve “üşüdüm” ifadeleri ile şehre karşı soğukluk duyduğu yani bulunduğu mekâna alışamadığı, “şehir ise vatanım değil” ifadesiyle yaşadığı şehre karşı bir aidiyet sorununun oluştuğu, “sanki yeryüzünde tek benmişim gibi” ifadesi ve son dizeyle de yalnızlık ve yabancılaşma duygusunun var olduğu tasvir edilmektedir. Alıntılanan pasajdan anlaşıldığı üzere Bergûsî’de yalnızlık ve yaşadığı yere karşı aidiyet sorunu (yabancılaşma) iç içe geçmiş problemlerdir.

²⁷² Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/381-382.

Şair yine Budapeşte’de yazmış olduğu ve isminden şairin kendi yalnızlığını konu edindiği anlaşılan “İnfirâdî” (Yalnızlığım) isimli şiirinde yaşadığı yalnızlık halini bu sefer meskenindeki dağınıklık ve düzensizlik üzerinden tasvir etmektedir:

Yalnız bekleyen de kim?

Tek odada

Orada dağınık kıyafetler

Köşelerde birkaç koltuk

Duvarda takvim panosu

Eğik ve altında dolu kül tablası

Bir bardak su

Yalnız bekleyen de kim?

Tek odada

Orada kendisiyle yetinilen bir yatak

*Her gün gelmeye karar veren akşam?*²⁷³

من الذي ينتظر الوحيد

في الغرفة الوحيدة

حيث الملابس المبعثرة

والمقعد المحدد الزوايا

ولوحة التقويم في الجدار

مائلة، وتحتها منفضة مكتظة

وكوب ماء

من الذي ينتظر الوحيد

في الغرفة الوحيدة

حيث السرير مكتف بذاته

وحيث قرر المساء أن يجيء كل

يوم؟

Alıntılanan şiirde görüldüğü üzere şairin yaşadığı yalnızlık hali sadece bulunduğu beldede bir hayat düzeni kuramayarak buraya yabancı kalmasına neden olmamış, aynı zamanda yaşadığı meskende de bir düzensizlik hali ortaya çıkarmıştır. Şair kendini o kadar yalnız hissetmektedir ki kendisinin tek ziyaretçisi sadece her gün gelen kararlı akşamdır.²⁷⁴

Bergûsî, yabancılaşma ve yalnızlık temaları için kullandığı temel kavramlardan biri gurbettir. O, gurbeti kişinin aynı anda hem kendi mekânlarında hem de kendi mekânlarından uzak kalması olarak tasvir etmektedir. Nitekim bu gurbet durumu kişiyi çember içine alıp sarmakta ve bundan dolayı da bu kişi öz hafızasına ve benliğine yabancılaşmaktadır. Bu durumdaki kişi kendi yaşamı üzerine uzun ya da kısa süreli programlar yapamamakta hatta bir gününü dahi planlayamamaktadır ve bu nedenle düzensiz bir hayata sahiptir. Yabancı (garîb), kendisi ve ailesinin geleceği hakkında göçmen işçiler veya gündelik çalışanların hissiyatına sahiptir. Zira sevdikleriyle geçirdiği her an, ne kadar uzun olursa olsun aslında kısadır. Bergûsî’ye göre yabancı (garîb), sadece

²⁷³ Bergûsî, *el-A‘mâlû‘ş-şi‘riyyetü‘l-kâmile*, 2/357.

²⁷⁴ Bergûsî’nin sürgündeki yalnızlığını tasvir ettiği başka bir örnek için bk. Bergûsî, *el-A‘mâlû‘ş-şi‘riyyetü‘l-kâmile*, 1/124-125.

mekâna değil kendine de yabancılaşmaktadır. Nitekim onun yabancıyı (garîb), “sanki iradesi başkalarının iradesine bağlıdır” şeklinde tasvir etmesi yabancıнын kendi edimlerinin saikine dahi duyulan yabancılığın bir tasviri niteliğindedir.²⁷⁵

Öyle anlaşılıyor ki Bergûsî'nin içinde bulunduğu yalnızlık ve yabancılaşma sadece memleketinden uzakta bulunmasıyla ilgili bir durum olmaktan uzaktır. Zira o bir şair olmanın verdiği şuur hali nedeniyle “herhangi bir mekâna” karşı yabancılık halindedir.²⁷⁶ Dolayısıyla şairin yaşadığı yalnızlık ve yabancılık fiziki olarak bir mekândan ayrı olmaktan ziyade bir ruh haline dönüşmüştür. Bir röportajındaki, “Her ülkede kayboluyorum. Kahire’de, Ramallah’ta, Amman’da, Budapeşte’de kayboluyorum. Çünkü bu yerlerden hiçbirinin bana ait olduğunu düşünmüyorum.” ifadesi bunun bir göstergesidir.²⁷⁷ Zira Bergûsî, Ramallah’tan ayrı geçirdiği otuz yıl içinde yaşanan değişimler nedeniyle artık bu şehre yani öz memleketine bile bir yabancıdır.²⁷⁸

Hülasa Bergûsî'nin şiirlerinde ele alınan yabancılaşma ve yalnızlık teması, işgal bağlamında toplumsal ve bireysel düzlemde ele alınmıştır. Toplumsal düzlemde Filistin’in işgali nedeniyle vatanlarından uzak kalan Filistinlilerin geçen uzun süreyle birlikte memleketlerine karşı oluşan yabancılıkları ve gurbet yaşamındaki yalnızlıkları bağlamında bu temalar konu edilmiştir. Bununla birlikte Bergûsî’ye göre Filistin’de bulunan Filistinliler de yabancılaşma ve yalnızlıktan müstağni değillerdir. Zira onlar her ne kadar kendi topraklarında yaşasalar da mevcut işgal durumundan dolayı içinde buldukları mekâna karşı birer yabancı konumundadırlar ve kendi memleketlerinde yalnızdırlar. Bergûsî'nin yabancılaşma ve yalnızlık temalarını bireysel düzlemde ele alışı da bir anlamda Filistin meselesinin bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Zira şair bireysel anlamda bu temayı en temelde işgal nedeniyle yaşadığı zorunlu gurbet hayatındaki durumunu tasvir etmek için kullanmaktadır.

2.1.5. Bireysel Bir Tecrübe Olarak Ölüm

İnsan hayatının tartışmasız en değişmez hakikatini temsil eden ölüm ve ondan sonraki hayat, insanoğlunun zihnini sürekli meşgul etmiş ve bunun hayattaki yansımaları onu çok

²⁷⁵ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 157-158.

²⁷⁶ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 158.

²⁷⁷ Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

²⁷⁸ Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

etkilemiştir. Oldukça girift bir deneyime karşılık gelen bu durum, bir farkındalık olarak bireyin hayatında kendisine yer edinmesine rağmen tam bir deneyimin ancak başa geldiğinde gerçekleştiği bilinmektedir. Böylesine bir deneyimin yaşamdan kopuşu ifade etmesi daha sonraki nesillere aktarımında imkânsız bir sınırı ortaya çıkarmaktadır. Bu sınırdan dolayı insanın uzun bir geçmişine rağmen ölüm konusunda hala ilk günkü gibi yetersiz bir bilgiye sahip olduğu iddia edilebilir.²⁷⁹ Tecrübe edilmesi ve bu tecrübeden yola çıkılarak anlatılması mümkün olmayan ölüm, önce bir düşünce sonra gerçeklik olarak insan hayatının merkezi konumunda yer almıştır. Ölümün anlatılamayan bir gerçeklik oluşu, pek çok alanda olduğu gibi edebiyatçılar ve sanatkarlar tarafından da sıklıkla ele alınmıştır.²⁸⁰ Ancak hayatın bir gerçeği olarak kabul edilen ölümün, kendi rutininin dışına çıkması o yerde bir sorunun varlığını aşikâr kılmaktadır. Nitekim Filistin’de ölümlerin doğal olandan kopuşu böylesi bir sorunun orada yaşandığını açıkça göstermektedir. Bu olağandışılığa hayatın her evresinde dikkat çekmeye çalışan pek çok şair, filozof, politikacı vb. bulunmaktadır. Bu şairlerden biri olan Bergûsî, ölüm temasını birçok açıdan ele almıştır. Bu ayrımların farkında olmakla beraber bu çalışmada ölüm temasının bireysel ve toplumsal açıdan incelenmesi uygun görülmektedir. Buna göre şairin ailesi ve yakın dostlarının ölümlerini merkeze alarak yazılan şiirleri bireysel, Filistin sorununun merkeze alındığı şiirleri ise toplumsal açıdan değerlendirilecektir.

2.1.5.1. Aile Bireylerinin Ölümü

1967 yılında Batı Şeria’nın işgali nedeniyle topraklarını terk etmek zorunda kalan pek çok Filistinli dünyanın dört bir yanına dağılmış, bazıları mülteci kamplarında yaşamlarını sürdürürken bazıları da farklı ülkelerde yaşamlarına devam etmiştir. Bergûsî ailesi de Ürdün, Katar, Fransa ve Budapeşte olmak üzere farklı ülkelerde hayatlarını idame ettirmiştir.²⁸¹ Bu nedenle bir araya gelmenin mümkün olmadığı gurbet diyarında tutunabilecek ve iletişimi sağlayacak tek şeyin telefon olduğu belirtilmelidir. Bergûsî, telefonun mektuplaşma çağının sona erdiği şu zamanda Filistinliler arasındaki iletişimi sağlayan kutsal bir bağ olduğunu ifade etmektedir.²⁸² Bunun yanında şair, kimi zaman telefonun sevinç, keder, özlem için çaldığını, kimi zaman da Filistinliler arasında

²⁷⁹ Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi* (İzmir: İlahiyat Yayınları, 2012), 235.

²⁸⁰ Öner, *Suat Salih Asral: Hayatı, Sanatı, Eserleri*, 97.

²⁸¹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 23-24.

²⁸² Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 131.

meydana gelen kavga, sitem ve özürlerin telefon sesiyle başladığını ancak bunun hem korkulan hem de sevilen bir ses olduğunu belirtmektedir.²⁸³ Nitekim şair, sürgünde olması hasebiyle babasının vefat haberini telefon sayesinde öğrenmiş ve bu sebeple o, duyduğu acı haberin kendisinde oluşturduğu hissiyatı şöyle anlatmıştır:

“Budapeşte’de bu güzelim evde hayat fışkıran yeşillikleriyle şen tabiatın içinde bir gece telefonunuz çalar ve tereddütlü bir ses size filancaanın yarım saat önce öldüğünü söyler. Birden cenazeye katılamayacağınızı fark edersiniz. Çünkü ne pasaportunuz ne vizeniz ne de ikametiniz vardır. Zaten o ülkeye giriş yapmanız da yasaktır. Geceleyin bir buçukta ağabeyim Münîf, telefonla arayıp babamın ölüm haberini vermişti. Sonradan öğrendiğime göre babam akşam yemeğinden sonra yatmaya gitmiş ve yatağında vefat etmişti. Bu durum karşısında ne yapacağımı bilemedim.”²⁸⁴

Sürgünde olması nedeniyle babasının ölümü şairde hüznün, çaresizlik, suçluluk vb. hislenmelere neden olmuştur. Vatanından uzakta sürgün hayatı yaşarken bir de babasının ölüm haberini alması onu derinden etkilemiştir. Cenazesine katılamaması ve son yolculuğuna uğurlayamaması şairin psikolojik durumunda kapanmaz yaralar açmış ve babası için yazdığı mersiye niteliğindeki “Ebû Münîf” başlıklı şiirinde yaşadığı bu duyguyu anlatmıştır. Şair, başına gelen bu durumu içselleştirerek ölümün ilk insandan itibaren var olduğunu bilmekle beraber aslında bireyin başına geldiğinde hissettiği duygunun ağırlığını anlatmaya çalışmıştır. Nitekim şairin vermek istediği mesaj aslında Türk Edebiyatında “ateş düştüğü yeri yakar” atasözüne uygun düşmektedir. Çünkü Bergûsî, babasının ölümünden önce gerçekleşen tüm ölümlerin farkında olduğunu ancak bu kadar bariz ve berrak bir şekilde kavrayamadığını belirtmekte, babasının ölümüyle beraber duyduğu acının iliklerine kadar işlediğini anlatması da bu ıstırapın derinliğine işaret etmektedir:

*Anladım onu
Sanki o, var olduğundan beri, hiç bir
varlığı perişan etmedi senden başka
Ölüm Âdem’den beri içimizde babacığım
Tamamen genel ve çok normal*

أدر كئنه
وكأنه، مذ كان، لم يفجع بمخلوق
سواك!
الموتُ فبينا منذ آدم يا أبي
عمَّ وعاديُّ تماماً

²⁸³ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 152.

²⁸⁴ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 161.

*O halde ansızın nasıl da geldi iliklerime
kadar?*²⁸⁵

كيف باغتتني، إذن، حتى العظام؟

Babasının ölümünden sonra Bergûsî'nin etkilendiği diğer bir olay da ağabeyi Münîf'in 1993 yılında Fransa'da gizemli bir şekilde ölmesidir. 8 Kasım 1993 yılında şair, Kahire'de ailesiyle birlikte öğle yemeğindeyken telefonu çalmış, Doha'da yaşayan en küçük kardeşi Alâ', Paris'te ikamet eden ağabeyi Münîf'in ölüm haberini vermiştir.²⁸⁶ Bergûsî, Münîf'in genç yaşından itibaren ağabeyliğinin yanında hem ana-baba hem de ailenin bir lideri ve akıl hocalığı rollerini üstlendiğini, ailedeki tüm bireyleri kendine tercih etmiş bir kişi olduğunu anlatmaktadır. Münîf, pek çok Filistinli genç gibi ülkesine girmek için çok uğraşmış ancak tüm çabalarına rağmen başaramamıştır. Filistin'e girmeyi defalarca denemiş fakat her defasında İsrail yönetimi bu isteğini reddetmiştir. Daha sonra yaşamını sürdürdüğü Fransa'da meydana gelen bir kaza sonucunda hayatını kaybetmiş ve Ürdün'ün başkenti Amman'daki aile kabristanlığına defnedilmiştir.²⁸⁷ 1996 yılında yayınladığı *Leyle Mecnûne* (Çılgın Bir Gece) başlıklı şiir koleksiyonunda şair, ağabeyi için "Münîf" isimli bir mersiye şiiri yazmıştır. Bu şiirinde kardeşinin ince ruhlu, sakin bir kişiliğe sahip olması, anne ve babasına karşı merhametli olmasının yanında diğer aile bireylerine ve çevresindeki herkese karşı güzel davranması gibi pek çok hasletlerinden bahsetmektedir. Bergûsî, ağabeyinin güzel ve iyi huylar taşıması, hiç kimseyi incitmeyen ve her daim başkalarını düşünen bir karaktere sahip olmasından dolayı şehit olduğunu belirtmektedir:

*Kardeşim güzelliği ve özellikleri yüzünden
şehittir
Onun gibi bir anne kalbiyle yaşayan bir
kişi görmedim
Şefkatli bir kişi
Onu öldüren sadece katı hain bir el değil
Bilakis nefsinde gizli ve açık bir incelik
olmasıdır
Bir gülün kadifemsi yüzeyine dalmış bir
kelebeğin ışığı gibi*

وأخي شهيد جماله وخصاله
أنا لم أجد رجلاً يعيش بقلب أم
مثله!
رجل رؤوم
فَتَكُنْتُ بِهِ لَا كَفُّ غادره الغليظة
وحدها
بل رقة في النفس مُضْمَرَةٌ
وبادية
كضوء فرائشة غاصت بمخمل
وردة

²⁸⁵ Bergûsî, *el-A'mâlû's-şi'riyyetü'l-kâmile*, 2/161.

²⁸⁶ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 196.

²⁸⁷ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 44.

*Ancak her ikisinin bir parçası görünebilir
Gizli olan ise belirsiz bir hayal olarak
kalır.²⁸⁸*

فبيئاً جزء الجزء من كليهما
ويظل ما يخفى خيالاً لا يبين

Münîf'in ölümünde bazı hususların belirsiz olması şairin o anı hayal etmesine rağmen bir gerçeklik zeminine oturtamamasına da neden olmaktadır. Bu yüzden Bergûsî, onun ölümündeki sır perdesinin daima “belirsiz bir hayal” olarak kalacağını ifade etmektedir.

2.1.5.2. Yakın Dostlarının Ölümü

Mürîd el-Bergûsî, Gassân Kenefânî (1936-1972), Naci el-Ali (1937-1987), Emel Dunkul (1940-1983), Mahmûd Dervîş (1941-2008) gibi yakın çevresinde bulunan edebiyatçı dostları için de mersiye şiirleri yazmıştır. Nitekim bu dostlarının ölümlerini anlatması, onun şiirlerindeki otobiyografik unsurları gösterdiği kadar şiirde bahsi geçen kişilerin ölüm karşısında aldığı tavrın da ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu kişilerin her birinin Filistin direnişinde şiirleriyle, yazılarıyla, çizimleriyle kendilerini bu vatana adanmış ediplerden olduğu belirtilmelidir. Bergûsî'nin edebiyat ve sanat alanında birçok arkadaşının olmasına rağmen mezkûr dostlarına ayrı bir önem vermesi ve şiirlerinde bu arkadaşlarını ele alması şairin onlara karşı bir vefa borcunun olduğunu ve onlara verdiği değer boyutunu daha bariz ortaya koymaktadır.²⁸⁹ Şairin pek çok şiirinde yastık, yatak, telefon defteri, ayna, ustura, kemer vb. eşyaya anlam yüklediği görülmektedir. Bu üslup, ölen arkadaşlarından bir hatıra olarak kalan veya onları hatırlatan nesnelere için de kullanılmıştır. Örneğin “Esmâühüm”(Onların İsimleri) başlıklı şiirinde Bergûsî, ölen dostlarının isimlerini gömleğinin cebindeki telefon defterinde saklamakta, ölmüş olsalar bile bu defter sayesinde onları unutmayıp hafızasında yenilemektedir. Bu nedenle Bergûsî, gömleğinin cebinde taşıdığı telefon defteri ile kalbi arasında bir bağ kurarak dostlarını kalbinde yaşatmak istediği anlaşılmaktadır.²⁹⁰

*Çizmiyorum onları telefon defterinden
Gömleğimin cebindeki.
Bırakacağım onları,*

ولا أشطبهم من دفتر الهاتف
في صدر قميصي.
سوف أبقئهم

²⁸⁸ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmîle*, 1/478.

²⁸⁹ İbrâhîm Câbir Ali, *el-Mevtû fi 'ş-şî 'ri 'l-Filistîniyyi 'l-hadîs: Mürîd el-Bergûsî nemûzecen* (Amman: Emvâcü'n-Neşr ve't-Tevzî', 2015), 38.

²⁹⁰ Ahmed Abdülhay, “Şî 'riyyetü 'l-eşyâ' fi şî 'ri Mürîd el-Bergûsî”, *el-Hey'etü 'l-Mısriyyetü 'l-Âmme 'li 'l-Küttâb* 98 (2017), 248.

*Tamamen oldukları yerde, oldukları gibi,
Sayfalar üzerinde,
Alfabetik sıraya göre.
Ne zaman yenilersem defterimi onları da
yenilerim
Sanki senelerdir ölmemiş gibi
Ölen arkadaşlarım.²⁹¹*

تماما حيث كانوا، مثلما كانوا،
على صفحاته،
ويترتيب الحروف الأبجدية.
كلما جدته جدتهم فيه،
كما لو لم يموتوا من سنين،
أصدقاء الراحلين.

Filistin direnişinin simgeleşmiş isimlerinden biri olan Gassân Kenefânî (1936-1972), 1972 yılında arabasına konulan bombalı bir saldırıda öldürülmüştür. Bergûsî, *Filistîniyyün fi 'ş-Şems* (Güneşte Bir Filistinli) isimli şiir koleksiyonunu bu yazara ithaf etmiştir. Filistin davası için kalemini bir silah gibi kullanarak vatanını savunan ve son anına kadar direnen Kenefânî, otuz altı yıl süren bu kısa ömründe pek çok eser yazmış, gazete ve dergilerdeki yazılarıyla Filistin ve Arap toplumuna önderlik etmiştir. Şair, aşağıdaki dizelerinde vatan toprağının müdafaası ve Filistin'in özgürlüğü adına Kenefânî'nin büyük bir direniş gösterdiğini, en büyük hayali olan vatanın özgürlüğü için tüm ömrünü sarf ettiğini vurgulamaktadır. Ayrıca şair, alışılmışın dışına çıkıp tabuları yıkmaya çalışan bir genç olduğunu "çemberi yırtmak isteyen bir genç" ifadesiyle vurguladığı Kenefânî'yi "Filistîniyyün fi 'ş-Şems" (Güneşte Bir Filistinli) şiirindeki şu mısralarla anmıştır:

*Rüya köprüleri üzerinde geliyorlar peş
peşe
Ecdadım, dostlarımın yüzleri, kelimeler ile
aynanın çelişkisi
Uzat bana ellerini
Gassân'ı geri getir. Hayır. Çünkü ölüm
asla razı olmayacak... Diriler ise çok...
Ancak hadi gel
Koru yüz hatlarımı
Sınırlarımdan uzaklaşıp gitmeden önce
Büyükler benim sonum üzerine bahse
giriyorlar*

يتتابعون على جسور اللحم
أجدادي، وجوه أحبتي،
وتناقض الكلمات والمرأة
مدّي لي يديك
وأزجعي "غسان". لا.
فالموت لن يرضى .. وأحياء
كثائر
لكن تعالي
واحفظي قسّمات وجهي
قَبْلَ أن أمضي بعيداً عن
حدودي
فالكبار يراهنون على انتهائي

²⁹¹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/271.

*Ben ise vatanımda çemberi yırtmak isteyen
bir gencim.*²⁹²

وأنا صغيرٌ في البلادِ يريد
حَرْقَ الدائرة.

Bergûsî'nin ölümü vesilesiyle şiirinde yer verdiği dostlarından bir diğeri Mısırlı şair Emel Dunkul (1940-1983)'dur. Emel Dunkul, üç yıl süren kanser hastalığına karşı mücadele etmiş ve 1983 yılında vefat etmiştir. Mısırlı olmasına rağmen Filistin meselesini dert edinmiş bir şairdir. Bu nedenle bazı şiirlerinde Filistin halkına seslenmiştir.²⁹³ Bergûsî'nin “Kable'l-Evân” (Vaktinden Önce) başlıklı şiirinde Mısırlı şair Emel Dunkul'un hastalığı sebebiyle erken yaşta vefat etmesi ve çektiği acının boyutları vurgulanmış, ayrıca onun yazdığı şiirlerle halkı için adeta bir şifa kaynağı olduğu halde tıbbın hiçbir şekilde onu tedavi edememesi arasında ironik bir ilişki kurulmuştur. Bununla birlikte Bergûsî ölümün, kişinin ruhunu bir dua gibi gökyüzüne yükselttiğini, beraberinde hiçbir şeyi götüremediğini ve genellikle insan sonunun bu şekilde tek başına nihayete erdiğini ifade ederek insanın ölüm karşısındaki acziyetini vurgulamıştır. Bergûsî, böylesi bir şahsiyetin ölümünü ele alarak şunları söylemektedir:

*Her ölü öldürülmüş
Her ölüm ise bir suçtur.
Pekâlâ, ey genç
Bu, senin payındır
Dar bir oda
Ölüm, sıkıştırıyor seni burada
Göz uçlarında görünmeyen bir inci var
Ellerinde ise yok hiçbir şey
Tıp tedavi edemiyor seni
Hâlbuki sen halkına bir parça şifa olurken.
Bu şekilde bitiyor isyan eden
Dua gibi tek.
Çakıl taşları gibi çıplak
Bu şekilde tükeniyoruz genel olarak.*²⁹⁴

كل ميتٍ قَتيل.
كل مؤتٍ جريمة.
حَسَنٌ يَا فَتَى
هذه حصَّتُكَ،
غرفة ضيقة
والردى يتزاحم فيها معك
في مآقبك لؤلؤة لا تُرى
في يديك الهواء
لا يداويك طبُّ
وأنت لقومك بعضُ الدواء.
هكذا ينتهي من عَصَى
مفردًا كالدعاء.
عاريًا كالحصى
هكذا تنتهي عادة

²⁹² Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/505.

²⁹³ “لا تصالح” (Barışma) başlıklı şiirinde Emel Dunkul, her türlü zulme ve işgale karşı Filistinlileri direnişe çağırılmaktadır. Bu şiirinde Filistin sorununu bir varlık meselesi olarak görmekte ve direnişin bağımsızlık mücadelesi için tek çare olduğuna vurgu yapmaktadır. Bilgi için bk. Ürün, *Modern Arap Edebiyatı*, 135; Muhammed Recai Gündüz, *Haşim er-Rifai Örneğinde Arap Siyasi Şiiri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 29.

²⁹⁴ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/179-180.

Bu bölümde değinilmesi gereken diğer bir şahsiyet de çizdiği Hanzala²⁹⁵ karikatürüyle Filistin direnişinin adeta bir sembolü haline gelmiş olan Naci el-Ali (1937-1987)'dir. Bergûsî, o zamanlarda *es-Siyase* gazetesinde karikatürist olarak çalışan Naci el-Ali ile ilk kez 1970 yılında Kuveyt'te tanışmıştır. Onunla dostlukları yıldan yıla artmış ve ülkeden ülkeye devam etmiştir. Bergûsî, 1980 yılında Beyrut Arap Üniversitesi şiir festivalinde "Hanzala: Tıflü Nâci el-Alî" (Naci el-Ali'nin Çocuğu Hanzala) isimli bir şiir okumuştur. Şair, bu şiirinin daha sonraları Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta yayınlanan *es-Sefîr* gazetesinde Naci el-Ali'nin çizdiği karikatürle süslenmiş bir şekilde tam sayfa halinde basıldığını ifade etmiştir.²⁹⁶ Şiirin son mısraları şöyledir:

*Burada her şey dilediğinizce hazırlanmış
Her makama uygun bir söz bulunur
Festival gecesi için bir hoparlör
Suikast gecesi için bir susturucu.*²⁹⁷

هنا كل شيء مُعدّ كما تشتهي
فلكل مقام مقال
مكبرة الصوت في ليلة المهرجان
وكتابة الصوت في ليلة الإغتيال!

Bu festivalden yedi yıl sonra 22 Temmuz 1987 yılında Naci el-Ali suikasta uğrayarak öldürülmüştür. Böylesi bir ölüm karşısında oldukça etkilenen Bergûsî, *Raeytü Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm) isimli kitabında cesaret timsali Naci el-Ali'den şöyle bahsetmektedir:

*"Naci el-Ali'nin mezarından Londra Wimbledon'daki evlerine gittik. Ailesi, onun odasında kalmam için ısrar etti. Orada bitmemiş çizgilerini, taslak halindeki çalışmalarını, bahçeye ve gökyüzüne açılan penceresinin önündeki ahşap masasını ve sandalyesini gördüm. Açıklığı sevdiği için perdeleri yoktu. Küçük masasındaki boş kâğıtlardan birine onun kalemlerinden biriyle hayatını, ölümünü ve çizgilerini anlatan bir şiir yazdım. Şiire "Ekelehü 'z-Zi 'bü" (Onu Kurt Yedi) adını verdim. Onun en meşhur çizgilerinden birinin adıydı. Bu şekilde ailesiyle bir hafta geçirdim."*²⁹⁸

²⁹⁵ Naci el-Ali, 13 Temmuz 1969 yılında Kuveyt'te Hanzala'yı bir karikatürde takdim etmiştir. Aslında önceki karikatürlerinde Filistinli çocukları ve Hanzala'ya benzer karakterler çizmişti. Hanzala çiziminin diğer karikatürlerden farkı ise onun, her zaman on yaşında kalacak ve hiç büyümeyecek bir çocuk olmasıdır. Karikatürlerde elleri arkasında bağlanmış ve sırtını dönmüş bir şekilde çizilmiştir. Hanzala, sadece doğruları söyleyen ve vatanından başka hiçbir şey düşünmeyen masum bir çocuktur. Ayrıntılı bilgi için bk. Peren Birsaygılı Mut, *Zeytin Ağaçlarının Arasında* (İstanbul: Usta Kitap, 2018), 149-150.

²⁹⁶ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/116.

²⁹⁷ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/117.

²⁹⁸ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 24.

Bergûsî, Naci el-Ali'nin ölümüne duyduğu üzüntüyü tasvir etmek ve Filistin halkının duygularına tercüman olmak için yazdığı bu şiirinde onu anlatmıştır. O, çizdiği karikatürler sayesinde İsrail'in öfkesini üstüne çekmiş ancak hiç korkmadan inandığı davası uğruna çizimlerine devam etmiştir. Böylesi bir kişilik, çizdiği karikatürlerle Filistin'in özgürlük ruhunu, direniş mücadelesini canlandırmıştır. Bergûsî, bu sebeple Naci el-Ali'ye yapılan saldırının gerçekte aslında bir kişiye yapılmış bir saldırı değil aynı zamanda Filistin'in varlığına ve birliğine yapılmış bir saldırı olduğuna işaret etmiştir. "Ekelehü'z-Zi'bü" (Onu Kurt Yedi) başlıklı şiirden bir bölüm şöyledir:

*Bana konuştu şöyle diyerek:
Kurt masumdur benim öldürülmemden
dolayı ey Mürîd
Yabani kurt daha yücedir bu suçtan
...
Yabani kurt tabiatı gereği saldırır
Görünen herhangi bir avına
Burada beni öldürenler yarım asır
planladılar ölümümü
Ateş etti onlar çocuğumun okul
defterine
...
Ateş etti onlar çizdiğim çiçeğe, gece
dolandığında
Geceme
Ateş etti onlar şehrin bir caddesine
...
Kabrinde durduk eğilerek
Kabrinde ayakta duruyordu Naci el-
Ali.²⁹⁹*

وحدَّثني قائلاً:
بريء هو الذئب من غيلتي يا مريدُ
فذنَّب البراري أجلُّ من الجرم
...
وذئب البراري يغير ارتجالاً
على أي صيد يلوح
ومن قتلوني هنا خَطَطُوا نصف
دهرٍ
لقتلي
وهم أطلقوا النار في دفتر الواجب
المدرسي لطفلي
...
وهم أطلقوا النار
في زهرة كنت أرسمها كلما طَوَّق
الليل
ليلي
وهم أطلقوا النار في شارع في
المدينة
...
وقفنا على قبره مائلين
وفي قبره كان ناجي العلي واقفاً.

Bergûsî'nin şiirlerinde ele aldığı diğer bir şahsiyet de Mahmûd Dervîş (1941-2008)'tir. Vatanından pek çok kez sürgün edilmiş ve kalemiyle mücadelesini sürdürmüş Filistinli bir şair olan Dervîş, girdiği açık kalp ameliyatından çıkamayarak 2008 yılında vefat

²⁹⁹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/118-119.

etmiştir. Onun vefatından sonra Bergûsî'nin kaleme aldığı ve son şiir koleksiyonunda yayınladığı "ke-Şürefetin Sekatat bi-küllü Zühûrihâ" (Tüm Çiçekleriyle Düşen bir Balkon Gibi) isimli şiirinden bir bölüm şöyledir:

*Yeryüzü onu kaybettiğinden beri gözler
teslim etti gördüğünü
Kalplerimiz onun yokluğunu kabul
etmedi
...
Verdiği sözü bozdu o, sanki öldüğünde
Sanki öldüğü gün onu biraz kınamışız
gibi
Sanki sonsuza kadar yaşaması üzerine
anlaşmıştık
"Mahmûd herkesin oğludur" -Demişti
annesi,
Ülkesini korumak için toprağından vaz
geçmek zorunda kaldı.³⁰⁰*

مذ غيبته الأرض سلمت العيون
بما رأته
و قلوبنا لم تعترف بغيابه.
...
وكأنه إذ مات أخلف ما وعد.
وكأننا لمناه بعض الشيء يوم
رحيله.
وكأننا كنا اتفقنا أن يعيش إلى
الأبد.
"محمود ابن الكل"، قالت أمه،
و تراجعت عن عشبه، خفراء،
لتندفع البلد .

Yukarıdaki dizelerde Bergûsî, Mahmûd Dervîş'in ölümünün yeryüzünde yaşanmış bir kayıp olduğunu ve gördükleri bu vücudu artık toprağa teslim ettiklerini ancak milyonlarca kalbin onun ölümünü asla kabul etmediğini vurgulamaktadır. Şair, sanki Mahmûd Dervîş'in sonsuza kadar ölmeye söz verdiğini fakat öldüğünde verdiği sözden döndüğünü yukarıdaki dizelerde belirtmektedir. Çünkü tüm sevenleri, onun sonsuza kadar yaşamasını arzulamaktaydı. Nitekim Bergûsî, Mahmûd Dervîş'in Filistin davası uğruna sürgün, hapis gibi çektiği sıkıntılar yüzünden ülkesinin yeşilliğinden vazgeçtiğini ve davranışları sayesinde milyonların gönlüne taht kurduğunu ifade etmektedir.

2.2. Toplumsal Temalar

Edebiyat ve toplum birbiriyle etkileşim içinde olan iki dinamik yapıdır. Edebiyat dünyasında var olan her eser, içinde bulunduğu toplumdan izler taşır ve toplumu oluşturan bileşenlerden bağımsız hareket etmez. Edebiyatçı da yazdığı her eserde topluma, toplumsal sorunlara ve bireylerin yaşadığı duygulara ortak olmaya çalışır.

³⁰⁰ Bergûsî, *İsteykız key tahlüm*, 90.

Bununla birlikte insanların duygu ve zihinlerine doğrudan hitap ettiği için toplumsal yönüyle değişimlerin önünü açar. Bu nedenle bir toplumun sosyokültürel yaşamı, bireyin düşünce ve davranışları, siyasî oluşumlar, kültürel değişimler bir sanatçının eserini meydana getiren önemli olgular arasında sayılabilir. Sanatçı, bu olguları kendine özgü üslubu, tavrı ve bakış açısıyla ele alarak çalışmalarına taşır. Böylece bu çalışmalarıyla hem toplumu etkiler ve yönlendirir hem de toplumdan etkilenip kendine yeni yöntemler belirler.³⁰¹

Ait oldukları toplumun problemlerini çoğu zaman çalışmalarında ele almayı görev sayan sanatçılar, farklı metotlarla bu problemleri ele almışlardır. Bir sanatçı bazen aynı konu etrafında yazarak farklı metotları uygulayabilmiştir. Bu bağlamda Filistin toplumunu derinden etkileyen işgal, sürgün, ölüm vb. sorunlar, Filistinli ve Arap sanatçıların üzerinde çok büyük etkilere sahip olmuştur. Bu nedenle Filistin halkının başına gelen işgal ve tehcir meselesi, genel olarak Filistinli edebiyatçıların eserlerinde bahis konusu ettikleri toplumsal temaların başında yer almaktadır.

Edebiyatın roman, hikâye, tiyatro ve şiir gibi türlerinde Filistin trajedisi farklı yönleriyle irdelenmiş ve yazarların kalemleriyle tüm dünyaya duyurulmaya çalışılmıştır. Öyle ki bu trajediden doğrudan etkilenmiş olan ve Filistin şiirinin önde gelen şairlerinden Mürîd el-Bergûsî de şiirlerinde Filistin halkının yaşadığı işgal, ölüm, sürgün, direniş, özgürlük gibi sorunları ele almış ve halkının duygularına tercüman olmuştur. Ne var ki Bergûsî'nin temayüz ettiği en temel özellik, şiirlerinde Filistin toplumunun yaşadığı sıkıntıları muasırlarına göre daha sakin ve ironik bir üslupla ele almasıdır. Filistin halkının sürgün edilmesi, katliamlara maruz kalması, işgalcilere karşı direnişi ve özgürlük düşüncesi Bergûsî'nin şiirlerinde ele aldığı başlıca konular olmuştur.

2.2.1. İşgal

Tarih boyunca insanoğlu iktidar olmak, gücünü idame ettirmek amacıyla savaşmış ve bu doğrultuda farklı ülkeleri işgal etmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak pek çok insan, bu işgaller nedeniyle ya öldürülmüş ya da buldukları bölgelerden sürgün edilmek zorunda kalmıştır. Yirminci asrın başlarında Siyonist Yahudiler, “vaad olunan topraklar” düşüncesinden hareketle Filistin’de bir yerleşim kurmayı düşünerek buraya gelmişlerdir.

³⁰¹ Fuat Daş, “Cemil Sıdkî ez-Zehâvî'nin Şiirlerinde Toplumsal Temalar” 1/25 (Haziran 2022), 3.

Bu düşünce de dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan Yahudilerin bu bölgeye göç etmelerine sebep olmuştur. Bu şekilde Filistin’de kümelenen Yahudi topluluğu, zamanla Filistin’in bazı bölgelerini parça parça işgal edip topraklarını genişletmişlerdir.³⁰² 1948 yılında İsrail’in bir devlet olarak kurulması Filistin halkı için büyük bir felakete dönüşmüştür. İsrail, varlık sahasını genişletmek için katliam noktasına varacak düzeyde saldırılar gerçekleştirmiştir. Deyr Yasin ve Kataman katliamlarını duyan yüz binlerce Filistinli topraklarını terk ederek bilmedikleri coğrafyalara doğru göç etmek zorunda kalmıştır.³⁰³ Bu saldırılara bir tepki olarak yurtlarında kalan Filistinliler tarafından İsrail işgaline karşı direniş hareketleri ortaya çıkmıştır. Aynı zaman diliminde İsrail, Avrupa’da yaşayan pek çok Yahudiyi, tehcir edilen Filistinlilerin yerlerine yerleştirmiştir.³⁰⁴ Öte yandan 1967 Arap İsrail Savaşı’nda (Altı Gün Savaşı) Mısır, Ürdün ve Suriye; İsrail’e karşı tüm cephelerde savaşmış ancak Arap orduları tam bir birlik sağlayamamış ve bu nedenle mağlup olmuştur.³⁰⁵ İsrail, bu savaş neticesinde Sina yarım adası, Golan tepeleri, Batı Şeria ile Doğu Kudüs’ü ve Gazze Şeridi’ni ele geçirmiştir.³⁰⁶ Bu durum da Filistin halkı için hem siyasî hem de toplumsal trajedilerin dönüm noktası olmuştur.

Filistin’de cereyan eden bu siyasî gelişmelerin edebiyata etkisi doğal olarak yadsınamaz. Nitekim Filistin trajedisi, en başından beri pek çok edebî çalışmada hassasiyetle ele alınan bir mesele olagelmıştır. Hatta sadece Filistinli ediplerin çalışmalarında ele alınan bir mesele olmanın ötesinde bir konuma sahip olmuştur. Örneğin Gassân Kenefânî (1936-1972), Naci el-Ali (1937-1987), Cebrâ İbrahim Cebrâ (1919-1994), Fedvâ Tûkan (1917-2003), Mahmûd Dervîş (1941-2008), Semîh el-Kâsım (1939-2014) gibi öne çıkan Filistinli edipler dışında Bedr Şâkir es-Seyyâb (1926-1964), Emel Dunkul (1940-1983), Nizâr Kabbânî (1923-1998) gibi Filistinli olmayan Arap edebiyatçılar bu meseleye yakın ilgi göstermişlerdir. Hatta Cahit Zarifoğlu (1940-1987), Nuri Pakdil (1934-2019), Sezai Karakoç (1933-2021) gibi Türk edebiyatının önemli temsilcilerinin çalışmalarında yer

³⁰² Hasan Karaköse, “Filistin ve Kudüs Meselesine Genel Bir Bakış”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/2 (25 Aralık 2018), 152.

³⁰³ Ayrıntılı bilgi için bk. Turan, *Düşman Kardeşler*, 71-73; Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 418.

³⁰⁴ M. Lutfullah Karaman, “Filistin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/95.

³⁰⁵ Turan, *Düşman Kardeşler*, 90.

³⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Karaman, “Filistin”, 13/97; Sırrı Erinç, “İsrail”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/181.

verdikleri bir mesele olması hasebiyle Filistin trajedisinin edebî çalışmalarda dünya çapında mâkes bulmuş bir mesele olduğu söylenebilir.

Filistinli şair ve yazar Mürîd el-Bergûsî de Filistin trajedisini şiirlerinde konu edinen önemli edipler arasındadır. Yahudilerin Filistin işgalini, halkın çektiği ızdırabı, işgalin bıraktığı sosyolojik ve psikolojik etkileri hem şiir hem nesir çalışmalarında ele almıştır. Yapısı gereği düşüncelerini hamasi ya da heyecanlı bir şekilde değil, sanatçı kişiliğini yansıtmak suretiyle sakin bir ton ve ironik bir üslup kullanarak okuyucuya aksettirmiştir.

Bergûsî, *Raeytü Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm) isimli otobiyografik eserinde işgal sonrası Filistin'de ve Filistin dışında yaşayan halkın durumuna özellikle dikkat çekmektedir. Bu eserde Filistin'de yaşayan insanların İsrail baskısı ve zulmüne mecburen boyun eğdikleri ve bu nedenle bir anlamda İsrailileştikleri vurgulanırken Filistin dışında doğup büyüyen insanların haber bültenleri ve büyüklerin anlattığı hikâyeler dışında vatanları hakkında bilgi sahibi olmamaları ve yaşadıkları yerlerin kültürlerini benimseyip kendi kültürlerinden uzaklaşmaları irdelenmektedir.³⁰⁷

Şiirlerinde işgal temasını farklı bir perspektiften işleyen Bergûsî, bazen sembolik bazen de monolog ve ironik bir anlatımla ele almıştır. İşgal öncesinde Yahudiler, ilk başlarda maksatlarını gizli tutarak Filistin'e yerleşmeye başlamışlardı. Ancak pek çok Filistinli, Yahudilerin ve diğer yabancı kişilerin Filistin hakkındaki hırslarının farkındaydı. Asıl mesele ise onlara karşılık verememelerinden kaynaklıydı.³⁰⁸ Bu minval üzerine Bergûsî, "Lusûs" (Hırsızlar) isimli şiirinde işgali sembolik kavramlarla anlatmıştır. Burada "ben" anlatımı üzerinden konuyu ele alan şair, şiirin ilk pasajında Filistin halkının ilk anda işgalcilerin amaçlarını idrak edemediğini vurgulamış ve işgalcilere yardım eden insanların kendi içlerinden olduğuna "komşum, evimin bekçileri ve halkım" ifadeleriyle işaret etmiştir. Şiirin son pasajında ise Filistin'e yapılmış bir saldırı olmakla birlikte aslında Filistin halkının varlığını yok etme amaçlı yapılmış bir hareket olduğu anlaşılmaktadır. Halkının varlığı konusunda endişeli görünen şair, işgalin olduğu akşamda gelen Yahudilerin hiçbir şeyi gasp etmediği ancak aslında çalınan şeyin Filistinlilerin benliği olduğunu vurgulamıştır:

³⁰⁷ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 74.

³⁰⁸ Hüdâ Mûsâ Reyyân, *Sûratü'l-beyti fi 'ş-şi'ri'l-Filistîniyyi'l-mu'âsır min âmi 1948-2000* (Filistin: Câmi'atü'l-Halîl, Külliyyetü'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 16.

*Uyuyor değildim, bu yüzden geldiler
Pencerelerden gündüzüme ve geceme
Tüm gayelerini kavrayamadım
Onların tüm gayelerini kavrayamadım
Nasıl bu şekilde bir araya geldiler
dedim?
Düşmanım, komşum, evimin bekçileri
ve halkım?
...
Gasp etmemişlerdi hiçbir şeyi
Kazanmış bir şekilde gittikleri zaman,
inceledim çevremi
O halde olduğu gibiydi her şey
Burada olduğu gibiydi her şey
Hiçbir şey gasp etmemişlerdi 'ben'
dışında.³⁰⁹*

لم أكن نائماً، ولهذا أتوا
من شبابيك صحوي وليلي
ولم أدر مقصدهم كله
ولم أدر مقصدهم كلهم
قلت كيف التقوا هكذا؟
عدوي وجاري وحراس بيتي
وأهلي؟
...
لم ينهبوا أي شيء
وحين اختفوا، ظافرين، تفرسنت
حولي
على حاله كل شيء إذن
على حاله كل شيء هنا
ولم ينهبوا أي شيء من البيت إلا
أنا.

İsrail'in gerçekleştirdiği işgal, halkın iradesini kırmak, psikolojik açıdan yıpratmak, baskı kurarak onlar üzerindeki hâkimiyetini göstermek ve sonunda Filistinlileri tamamen yok etmek amaçlarını gütmektedir. Bundan dolayı da ırkçı işgal yasalarıyla uyguladığı bu siyaset, Filistin halkına en katı şekilde eziyet etmeyi amaçlamaktadır.³¹⁰ Nitekim işgalin ölüm, gözyaşı ve acılar getirdiği Filistin halkı üzerindeki etkisi tarih boyunca çok büyük yıkımlara neden olmuştur. Bergûsî, İsrail'in yaptığı saldırıların görüntüsünü, işgalin insan yaşamı üzerindeki olumsuz etkilerini ve arkasında bıraktığı maddi ve manevi enkaza "Verde" (Bir Gül) başlıklı şiirinde dikkat çekmektedir:

*Aniden bize saldırdı uçaklar
Yaklaşır alçaldı
Uzaklaşarak gitti
Bir köy mü yoksa soğuk bir ceset mi?
Bir ceset mi yoksa yanan bir kor mu?
Taşlar öldü, özlemler öldü*

فاجأتنا الطائرات
اقتربت وانخفضت
ومضت مبتعدة..
قرية أم جثة متبردة؟
جثة أم جمرة متقدة؟
ماتت الأحجار والأشواق ماتت

³⁰⁹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/448-449.

³¹⁰ Reyân, *Sûratü 'l-beyti fi 'ş-şî 'ri 'l-Filistîniyyi 'l-muâsır*, 136-137.

Âşıkların ilişkileri de, ne tavuklar
kurtulabildi
Ne de çorak tepenin üstündeki keçi³¹¹

وعلاقات المحبين، ولم تتج
الدجاجات
ولا الماعز فوق التلة الجرداء

“Ellezî Hadese” (Meydana Gelen) başlıklı şiirinde ise şair, Filistin işgalinin trajik boyutlarını, halkın sürgün edilmesini ve dünyanın bu duruma sessiz kalmasını eleştirel bir yaklaşımla ele almaktadır. ‘Gözleri katledilmiş’ ve ‘gözlerin ölümü’ ifadeleri ile şair işgali görmezden gelen devletleri tenkit etmekte ve bu tabirleri ‘gece’ ile birleştirerek eleştirisini güçlendirmektedir. Ayrıca bu dizelerde bilinçli olarak işgal haberlerinin dünya kamuoyuna duyurulmaması (gözleri katledilmiş bir gece) gerçeği de vurgulanmaktadır. ‘evin eşiklerinin düşmesi’ ve ‘evin sürüklenmesi’ ibareleri ile şair, işgal ile başlayan sürgüne de değinmektedir.³¹²

Gözleri katledilmiş bir gece
Rüzgâr biçilmiş harmanlardır
...
Gidenler gitti ey vatan
Evin eşikleri düştü
Ev sürükleniyor içindikilerle
Gözlerini aç!
Çünkü gece burada gözlerin
ölümüdür.³¹³

لَيْلٌ مَقْتُولُ الْعَيْنَيْنِ
وَالرَّيْحُ بَيَادِرٌ مَحْصُودَةٌ
...
مَنْ رَا حُوا رَا حُوا يَا دَارُ
أَعْتَابُ الْبَيْتِ هَوَتْ
يُنْجَرِفُ الْبَيْتُ وَمَنْ فِي الْبَيْتِ
يُنْجَرِفُ الْبَيْتُ
إِفْتَحْ عَيْنَيْكَ
فَاللَّيْلُ هُنَا مَيِّتَ الْعَيْنَيْنِ!

Yukarıdaki şiire benzer bir durum aynı şekilde “Tâiru’t-Tilâli’l-Gâdibe”³¹⁴ (Öfkeli Tepelerin Kuşu) başlıklı şiirde de görülmektedir. Burada işgal sonucunda tahrip olmuş bir şehrin görüntüsü ‘gecenin ölmesi’ ve ‘yıldızların düşmesi’ ifadeleriyle tasvir edilmektedir. Bu durum da gökyüzünde dert yakınan bir kuşun konacak bir yer bulamaması ve rüzgârın da onu vatanından uzaklara savurması ile bu tasvirler pekiştirilerek işgale vurgu yapılmaktadır.

³¹¹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû’ş-şi ‘riyyetü’l-kâmile*, 2/331.

³¹² Reyyân, *Sûratü’l-beyti fi’ş-şi ‘ri’l-Filistîniyyi’l-muâsır*, 137.

³¹³ Bergûsî, *el-A ‘mâlû’ş-şi ‘riyyetü’l-kâmile*, 2/593.

³¹⁴ Bergûsî, *el-A ‘mâlû’ş-şi ‘riyyetü’l-kâmile*, 2/615-616.

Bergûsî, işgal altında yaşayan Filistinli halkın her zaman İsraili askerlerin eziyetlerine ve demir parmaklıklara maruz kaldığını, Filistin yönetiminin işgalcilerin eline geçtiğini ve yeryüzünün güzelliklerinden bu halkın mahrum edildiğini “Gözlerimiz alıştı demir parmaklık ve polis üniforması şekline / Dünyanın güzel parıltısı kaplamadı bizi / Ve çöl uzandı üzerimize”³¹⁵ dizeleriyle ifade etmektedir. Ayrıca şiirin devamındaki mısralarda ise insansız bir vatan kurma düşüncesiyle Filistinli halkın varlığının yok edilmeye çalışıldığı vurgulanmaktadır:

Yolları çaldılar bizden

Dediler ki:

Bu ölüm mübarektir.

Biz de dedik ki: Vatan, kadınlar ve erkeklerdir

Dediler ki: Vatan kesinlikle

Resmî bir beyandır

*Dediler ki: bu ölüm mübarektir.*³¹⁶

سرقوا منَّا الطرقات

وقالوا:

هذا الموتُ مباركٌ

قلنا: إنَّ الوطنَ رجالٌ ونساء

قالوا: إنَّ الوطنَ

بيانٌ رسميٌّ

قالوا: هذا الموتُ مباركٌ.

Bergûsî'nin bazı şiirlerinde değindiği bir nokta da Filistin dönüş sorunudur. Bu durum “el-Mekîde” (Tuzak) başlıklı şiirde ironik bir şekilde ele alınmaktadır. Bu şiir, bizzat Filistin halkının karşı karşıya kaldığı ve istedikleri yere gitmekte özgür olamadıkları bir durumu yansıtmaktadır. Bu şiir metni, kısa olmasına rağmen anlam açısından derinlik içermektedir. Sürgündeki Filistinlinin, Filistin’de bulunan evine ve toprağına olan bağlılığı vurgulanmıştır. İşgal nedeniyle de tehcir edilmiş bu halkın evleri ve toprakları gasp edilmiştir. Ancak onlar daima dönüş hayali kurarak yaşamlarını sürdürmüşler, eski evlerine ait olan anahtarlarını nereye giderlerse gitsinler taşımaya devam etmişlerdir. Bu yüzden şair, bu insanları ‘el-mütelehhifün’ (yanıp kavrulanlar) ifadesiyle nitelemiştir. Filistin’e turist vasfıyla ziyaret amaçlı izin verilen bu insanların hayallerindeki görüntü yerle bir olmuş ve vatanlarında yabancı olmuşlardır. Bu insanlar, varlığı istenmeyen ziyaretçiler olarak görülmekte ve izin verilen ziyaret müddeti bittiğinde ise orayı terk

³¹⁵ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/434.

أَلْفَتْ أَعْيُنُنَا شَكْلَ الْقُضْبَانِ وَزِيَّ الشَّرِطَةِ / لَمْ يَغْمُرْنَا وَهَجُ الْأَرْضِ الطَّيِّبِ / وَامْتَدَّتْ فِينَا الصَّحْرَاءُ

³¹⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/434.

etmeleri gerekmektedir. Onlar, aşağılanmaya maruz bırakılmakta ve daima teftiş edilmektedirler:³¹⁷

*Girmek için yanıp kavrulanlar dedi:
Boşunadır ömür boyu anahtarlarımızı
saklamamız
Şöyle ki onlar kilitleri değiştirmişlerdi!*³¹⁸

قال الْمُتَلَهِّفُونَ عَلَى الدَّخُولِ:
عَبَثًا احْتَفَظْنَا بِمِفَاتِحِنَا طَوَالَ
العمر
فَقَدْ غَيَّرُوا الْأَقْفَالَ!

Yukarıdaki şiir metninde “el-Mekîde” (Tuzak) başlığı uygun şekilde seçilmiştir. Bergûsî, bu sözleri farklı hususları ifade etmek için kullanmıştır. Buradaki ironi, lafız olarak kilitleri değiştirmişlerdir. Ancak kastedilen mana vatanlarının değiştirilmesidir.³¹⁹

Şair, 1993 yılında imzalanan Oslo anlaşması sonrasında “alâ Bevvâbeti’l-Beled” (Şehir Kapısında) isimli şiirinde “Kapıların kapısı / Hiçbir anahtar yok elimizde, Fakat biz girdik evlerimize mülteciler olarak, Bizim olan evlerimize”³²⁰ dizeleriyle işgal altındaki Filistin’e giriş yapan halkın kederini yansıtmaktadır.

“el-Menzilü’l-Garîb” (Yabancı Ev) başlıklı şiirinde ise şair, işgal sonrasında yaşadığı psikolojik hali dramatik monolog üslubuyla ele almaktadır. Bir iç muhasebeyle kendi kendine sorular sorarak şaşkınlığını gizleyemeyen şair, Filistin’de herşeyin değişmiş olduğunu sorgulamakta ve vatan toprağını kaybetmesiyle anılarını ve ailesini de yitirdiğini dile getirmektedir. Son dizelerde de görüldüğü gibi Filistin halkının içinde yaşadığı bu durumu zamanla kabullenmek mecburiyetinde kaldığına işaret edilmektedir:

*Evime girdim, yanılmamıştım
Aşına olduğumuz mobilyalar hepsi gözden
kaybolmuştu
...
Bu bir ölüm değildi, onlar da ölü değiller!
Ancak zaman onların belini büktü ve onlar
da eğildiler*

دخلت إلى منزلي، لم أكن
مخطئاً
الأثاث الأليف اختفى كله
...
وما كان موتاً ولا هم بموتى!
ولكنهم ميَّلَ الوقتُ قاماتهم ثمَّ
مالوا!
أبي، إخوتي، كلَّ أهلي

³¹⁷ Miş‘al, *el-Mufâraka fî şî‘ri Mürîd el-Bergûsî*, 70-71.

³¹⁸ Bergûsî, *el-A‘mâlû‘ş-şî‘riyyetü’l-kâmile*, 1/496.

³¹⁹ Miş‘al, *el-Mufâraka fî şî‘ri Mürîd el-Bergûsî*, 70-71.

³²⁰ Bergûsî, *el-A‘mâlû‘ş-şî‘riyyetü’l-kâmile*, 1/389.

Filistin’de yaşayan halkın durumu, sürgündeki Filistinlilerin çektiği sıkıntılara benzer bir durumu yansıtmaktadır. Filistin halkı, kendi toprakları içinde sürgün hayatı gibi yaşamaya mahkûm edilmiş ve Filistin sınırları içinde hapsolmuştur. İsrail, kontrolü kendi elinde tutmak için halkın üstünde baskı kurmuş ve zaman zaman yaptığı kontrollerle bu baskıyı hissettirmiştir. Nitekim İsrail askerleri cadde ve sokaklarda barikatlar kurarak halkın gündelik yaşamına müdahale edip şehirlerarası çıkışlarda bile istedikleri zaman ulaşımını engellemiş ve diledikleri şekilde Filistinlilerin evlerine girip rahatsızlık vermiştir. “Samtü’l-Harb” (Savaş Sessizliği) isimli şiirde Filistinli bir ailenin, bahçelerinde yemek yerken evlerine izinsiz giren iki İsrail askeri tarafından fiilî taciz edilmeleri ve hiçbir söz söylemeden oradan ayrılmaları sessiz bir savaşa benzetilerek tasvir edilmiştir:

*Dut ağacı altında oturan aile
Ansızın bıraktı öğle yemeğini.
İki asker belirdi.
-((Yine onu tutuklamak için mi
geldiniz?))
Asker gülümsedi, otomatik tüfeğini
kaldırarak
Çekti onunla en yakın dalları.
Keyifle ve meşgul bir şekilde, aldı dutları
peş peşe
Bir tane kendisine, bir tane de
arkadaşına
Onların gözleri ve ailenin gözleri
karmakarışık
Sanki sessiz bir savaş içindeymiş gibi.³²²*

العائلة الجالسة تحت شجرة
التوت
توقفت فجأة عن تناول الغداء.
فقد ظهر الجنديان.
- ((هل جننما لاعتقاله مرة
أخرى؟))
ابنسم الجندي، رفع بُدقيته
الأوتوماتيكية
شدَّ بها أقرب الفروع.
بتلذذ واستغراق، تناوبا على
التوت،
حبةً له وحبّة لزميله
عيونهما وعيون العائلة
مُسْنِكَةٌ كأنّها في حربٍ بلا
صوتٍ.

Filistin halkının üzerinde baskı kurmaya çalışan İsrail’in verdiği rahatsızlık sadece bunlarla sınırlı değildir. Askerî kontrol noktalarında tüm Filistinlilerin isimleri tek tek kontrol edilmekte, cadde ve sokaklarda barikatlar kurularak istenilen yerler

³²¹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/405.

³²² Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/73.

kapatılmaktadır. Bu şekilde halkın günlük yaşamına müdahale edilmektedir. Bu durum da Filistin'in özgürleşmesini bekleyen halkın umutlarını kırmaktadır. Bu minval üzere şair, "Leyse fi'l-Olymb" (Olympos'ta değil) başlıklı şiirindeki şu dizelerle bu durumu anlatmaktadır:

*Hâkî renkli bir cinnî izliyor bizi
Pas ve şiddetten dökülmüş bir
hanımefendi
Çok sabırlı, kalıyor evlerimizde
Kontrol ediyor isimleri ve listeleri
Zehirler pişiriyor tencerelerimizde
Ve bekliyor.
Uzun tırnaklarıyla
Eğiliyor elde ettiklerimize
Darbe üstüne darbe vuruyor,
Bozuyor, her gece, dokumuzu.³²³*

ترصدنا جنيّة كأكية
سيدة مسبوكة من صدأ وعنف،
صبرة، تقيم في بيوتنا،
تراجع الأسماء والقوائم،
وتطبخ السموم في قدورنا،
وتنتظر.
وبالأظافر الطويلة،
تميل فوق نولنا،
وضربة فضرية،
تنكث، كل ليلة، نسيجنا.

Yukarıdaki alıntılanan mısralarda, Filistin'deki halkın baskı altındaki yaşamı, bu baskının psikolojik hallerindeki menfî tesirleri, İsrail'in halkın toplumsal yapısını bozarak elde ettiği kazançlarına göz diktiği ve bunları yaparken de sabırla beklediği vurgulanmaktadır.

Bergûsî, işgal ile ilgili şiirlerinde aktardığı düşünce ve duygularını *Raeytü Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm) isimli kitabında şu cümlelerle açıklamaktadır:

*"Pek çok sert mizaçlı kişiyi bile romantik sislere gark edebilecek şu anlarda dahi ne Deyr Gassânâ'nın geçmiş günleri için gözyaşı döküyorum ne de onu çocukluğumdaki haline geri getirmeyi diliyorum. Fakat işgalin işlediği kıyımlara dair zihnimdeki sorular beni İsraililerin uyguladığı sakatlamanın boyutları hakkında derin derin düşündürüyor."*³²⁴

İşgal sonucunda Filistin halkının hapis ve sürgün dışında maruz kaldığı tehlikelerden biri de ölüm olmuştur. Halkın psikolojik yapısını olumsuz etkileyen ve umutlarını tüketen bu ölüm gerçeğini şair, "Sizin yaptığınız her şey kalıyor ve artıyor / Bizim bina ettiklerimiz

³²³ Bergûsî, *el-A'mâlû's-şi'riyyetü'l-kâmile*, 1/286.

³²⁴ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 83.

ise mersiyeler saçıyor / Biz kabir için varız, sizin elleriniz zafer şampanyaları için var.”³²⁵ dizeleriyle işgalin oluşturduğu bir sonuç olarak vurgulamaktadır.

İşgalin oluşturduğu vahim manzaraları şiirlerine aksettiren Bergûsî, “Bir şehir / Yolda yanıp tutuşarak ateş gibi yanakları kızarmış / Susuzluğunu söndürmek için ellerini uzatıyor”³²⁶ dizeleriyle Filistin’in yangın yerine döndüğünü ve yardım umduğunu belirtmektedir.

Filistinlilerin en-Nekbe (Büyük Felaket) olarak ifade ettiği 1948 yılı İsrail’in kuruluşundan bu yana Filistin şehri ve halkının genel durumu ile ilgili Bergûsî, *Raeytü Râmallâh* (Ramallah’ı Gördüm) isimli kitabında şöyle ifade etmektedir:

“Filistin’de birçok yetenekli insan yok olmuş, şehirler solmuş, köyler ıssızlaşmış ve nice evler bakımsız kalmıştır. Filistinliler köyün değirmeni için değil şehrin kitapçıları ve kütüphaneleri için gözyaşı dökmüştür. Bunun sebebi geçmişi geri getirmek değil geleceği elde etme düşüncesidir. İşgal, bu süreçte Filistin’in doğal seyri içerisinde gelişmesini kasıtlı olarak engellemiştir.”³²⁷

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere İsrail’in, Filistin halkının yaşadığı yerleşim yerlerini, eğitim-öğretim ve ekonomik yönden gelişmesini bilinçli olarak engellediği anlaşılmaktadır. Bergûsî, bu durumu “el-Matba‘atü” (Matbaa) başlıklı şiirinde tasvir etmiştir. Yukarıdaki düşünceleri destekleyen bu şiirde Filistin halkının eğitim noktasında geri kalmışlığını matbaa aletlerinin pas tutmasıyla vurgulamıştır. Bu geri kalmışlığın ise işgalle ilişkili bir sonuç olduğunu söyleyebiliriz:

Matbaa makineleri dedi ki:

Bunca yıldan sonra kitaplar eşliğinde

Başımıza gelen tüm gelişme

Üzerimizde biriken pastı.³²⁸

قَالَتْ آلَاتُ الطَّبَاعَةِ:

بَعْدَ كُلِّ هَذِهِ السَّنَوَاتِ مِنْ رَفَقَةِ الْكُتُبِ

كُلُّ النَّقْدِ الَّذِي حَدَّثَ لَنَا

أَنَّهُ تَرَكَمَ عَلَيْنَا الصَّدَأَ.

İşgal, ekonomik yönden Filistin’in gerilemesine neden olmuş, bir tür fakirleştirme ve yok etme amacı gütmüştür. Bu nedenle Bergûsî, “İşgal, Filistin halkını eski olanlarla bıraktı.

³²⁵ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/138.

كل ما تبنيه يبقى ويزداد / وما نبنيه تذروه المراثي / نحن للقبر، وأيديكم لشميانيا الظفر

³²⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/599-600.

³²⁷ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 175-176.

³²⁸ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/502.

Geçmişin kil fırınlarından onları mahrum etmedi. Ancak yarın icat edebilecekleri şeylerin güzelliklerinden yoksun bıraktı. İşte işgalin işlediği en büyük suç da budur.”³²⁹ ifadeleriyle işgalin Filistin’de yaptığı tahribatı vurgulamaktadır.

Sonuç olarak Bergûsî’nin şiirlerinde işgal, Filistin halkının vatanlarından tehcir edilmesi ve halkın üzerinde oluşan psikolojik etkiler şeklinde görülmektedir. İşgal, halkın bilinmeyen ülkelere doğru göç etmesine, pek çoğunun ölümüne ve ailelerin dağılmasına neden olmuştur. Bergûsî’nin eleştirdiği bir husus da işgal karşısında Filistin halkının başına gelen bu elim hadise karşısında dünya devletlerinin sessiz kalmaları, medyanın yeterli derecede bu durumu işlememesidir. İşgalcilerin halka verdiği rahatsızlık ve baskı vurgulanmakta, işgalin Filistin şehirlerinin gelişmesini önlediği de anlatılmaktadır. Bu işgal halkın geçmişiyle olan bağını koparmamış ancak geleceğe dair umutlarını yok etmiştir.

2.2.2. İşgale Direniş

Filistin’de direnişin tarihi yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar uzanmaktadır. Bu topraklarda direniş öncelikle İngilizlere karşı başlamış sonra kendi topraklarında bir devlet kurmaya kalkışan Siyonistlere karşı devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir.³³⁰ 1947 yılında yapılan *taksim kararına*³³¹ göre Filistin; Araplar ve Yahudiler arasında iki parçaya bölünmüştür. Ancak Yahudiler bu karara uymayarak Araplara ayrılan bölgeleri de işgal ederek Filistinleri topraklarından tehcir etme politikası izlemişlerdir.³³² Bunun sonucu olarak Filistin halkı, topraklarını geri alabilmek için mücadeleye girişmiş ve İsrail’in yayılmacı politikası karşısında Yahudilerle pek çok cephede çatışmak zorunda kalmıştır.³³³ İşgal süresince verilen binlerce şehit, yaralı ve esire ve ayrıca tüm imkânsızlıklara rağmen Filistin direnişi varlığını devam ettirebilmiştir.³³⁴

Filistin direnişi, İslam dünyasında sadece Filistin halkının bir meselesi olarak algılanmamış, Filistin topraklarında bulunan Mescid-i Aksa’nın manevi değeri

³²⁹ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 70.

³³⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, 213.

³³¹ BM’nin kararına göre 1947 yılında Filistin topraklarının Kudüs hariç yedi bölgeye ayrılacağını, üçünün Yahudilere, üçünün de Araplara verileceğini ve bir bölgenin iki halka taksimini uygun gören rapordur. Ayrıntılı bilgi için bk. Karaman, “Filistin”, 13/96.

³³² Karaman, “Filistin”, 13/96.

³³³ Fatma Zehra Toçoğlu, “Filistin’de Direniş”, *Kriter* 4/36 (Haziran 2019).

³³⁴ Reyân, *Şi’ru’l-menfâ el-Filistîni beyne’l-fikr ve’l-fen*, 97.

dolayısıyla tüm Müslümanların ortak meselesi olarak görülmüştür. Bu durum tabii olarak edebî çalışmalara da yansımıştır. Zira Filistin’de ve Arap dünyası dışında mesela Türkiye’de de pek çok edebiyatçı, çalışmasında Filistin meselesi ve Filistin direnişine ilgi göstermişlerdir.³³⁵ Diğer taraftan Filistin meselesi edebiyatta, yeni akımların ortaya çıkmasını sağlayacak derece etkili olmuştur. Nitekim Suriyeli şair Nizâr Kabbânî’nin (1923-1998) öncülüğünde başlatılmış, temel düşüncesi ise muhalefet, sorgulama ve özeleştirici olan “edebu huzeyrân” ismiyle tamamen yeni bir edebiyat akımı ortaya çıkmıştır. Bu akıma Tevfik Zeyyâd (1929-1994), Fedvâ Tûkan (1917-2003) ve Mahmûd Dervîş (1941-2008) gibi Filistin’in öncü şairleri ile Arap dünyasındaki sol eğilimli şairler katılmışlardır. Bu şairler ele aldıkları konularda Filistin işgaline karşı duydukları öfke ve tepkilerini eserlerinde ele almışlardır.³³⁶

Toplumsal duyarlılığa sahip Filistinli bir şair olan Bergûsî’nin Filistin meselesine ilgisiz kalmadığı görülmektedir. Nitekim o, sürgün zamanlarında yazdığı şiirlerle işgal altındaki memleketinin direnişine destek vermiştir. Bunun yanında Filistin’in özgürlüğü amacıyla mücadele eden edebiyatçı dostları için de şiirler kaleme almıştır.³³⁷ Ancak Bergûsî; Mahmûd Dervîş (1941-2008), Semîh el-Kâsım (1939-2014) gibi direniş şairlerinin üslubundan farklı olarak, şiirlerinde ince ve sakin bir ton kullanmıştır. O, hamasî duyguları coşturmak yerine direnişte aktif rol alan insanların psikolojik durumlarını işlemeyi tercih etmiştir. Bu hususta Bergûsî, halkı harekete geçiren ateşli ve hamasî duygularla yazılmış bir şiirin sadece yüzeysel ve geçici bir etki bıraktığını, bu şekilde yazan şairlerin ise zamanla bu etkiyi kaybedeceklerini savunmuştur. Ayrıca bu tarz

³³⁵ Sema Noyan, “Türk ve Arap Şiirlerinde Kudüs’e Dair Ağıt, Umut ve Direniş”, *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 2/1 (15 Haziran 2018), 19.

³³⁶ Tur, *Nizâr Kabbânî ve Poetikası*, 106-107.

³³⁷ Örnek olarak “Filistîniyyün fi’ş-Şems” (Güneşte Bir Filistinli) şiiri zikredilebilir. Bergûsî’nin bu şiiri Gassan Kenefânî için yazılmış bir mersiyevidir. Şiir başlığında Kenefânî’nin İsrail’in Filistin’i işgalinden sonra kendi topraklarında yaşama hakları ellerinden alınmış pek çok insanın yaşayabilecekleri bir hayat umuduyla kaçak göçmen olarak Kuveyt’e ulaşma çabasını konu edinen ve *Güneşteki Adamlar* ismiyle Türkçeye de tercüme edilmiş olan *Ricâlün fi’ş-Şems* isimli romanına da gönderme yapmaktadır. Böylece o, hem yazarın kaleme aldığı eseri hem de “direniş” (mukâveme) kavramının kendisiyle oluşmaya başladığı Kenefânî’nin direniş yolunda çektiği sıkıntıları, işgalcilere duyduğu öfkelerini şiirinde dile getirmektedir. Bergûsî, Kenefânî’nin, toplum içindeki tabuları yıkarak alışılmışın dışına çıkmak istediğini: “Büyükler / Benim sonum üzerine bahse giriyorlar / Ben ise ülkede çemberi kırmak isteyen bir gencim” dizeleriyle vurgulamaktadır. Bilgi için bk. Bergûsî, *el-A’mâlü’ş-Şi’riyyetü’l-kâmile*, 2/505-509.

yazılmış şiirlerin, politik konuşmaların vezin ve kafiye ile dolu bir özeti gibi durduğunu belirtmiştir.³³⁸

Bergûsî, İsrail işgalinden sonra yaşananlar nedeniyle Filistinlilerin hüznü ve ölümlerle betimlenmesini doğru bulmamaktadır. Ona göre Filistinlilerin yaşam tarzı zorluklara karşı direnmektir. Şair, bu düşüncelerini 2000 yılında Ramallah Kültür Sarayı'nda düzenlenen ödül töreninde Filistin Başbakanı Ahmed Kurey'in³³⁹ (1937-2023) takdimiyle Filistin Şiir Ödülü'nü aldığı konuşmasında şu ifadelerle dile getirmiştir: “Hüznü ve ölüm, Filistinlilerin yaşam tarzı değildir. Biz hayatın çocukları ve bekçileriyiz. Bir bekçi, korumakta olduğu şeyi muhafaza etmek için hayatını ortaya koyar.”³⁴⁰ Şaire göre durumun ciddiyetinin farkında olmayanlar Filistinlilerin zorluk karşısındaki mücadelesini aşırılık, düşman terör, partici mücadele, nineleri sabır, tarih ise yiğitlik olarak isimlendirmektedir.³⁴¹ Bergûsî, zorluk karşısında ayağa kalkma çabası ve hayatın bekçiliğini yapmak olarak tasvir ettiği Filistin direnişinin önemli etkileri olduğunu düşündüğü, anlaşılmaktadır. Nitekim şaire göre direnişin önemli etkilerinden biri, İsrail'in Filistin karşısındaki güçlü konumu ve 1948 yılından sonra kazandığı savaşlara rağmen buna sevinecek bir duruma erişememesi, güven ve emniyet içerisinde hareket edememesi ve hatta galibiyetlerinin zirvesinde bile olsa sürekli korku içinde yaşamasıdır.³⁴² O, bu düşüncelerini “Müntesafü'l-Leyl” (Gece Yarısı) isimli şiirinde ironik bir üslupla dile getirmiştir:

*Ey düşmanlar, galibiyet günlük
alışkanlığınız oldu fırınlarınızdaki
ekmek gibi
Öyleyse bu histeri de neden?
Ve neden sizleri dans ederken
göremiyorum?
Kazanmak için size yetecek nice
galibiyetleriniz varken.*

أيها الأعداء صار الانتصار
عادة يومية كالخبز في أفرانكم
فلماذا هذه الهستيريا؟
ولماذا لا نراكم راقصين؟
كم من النصر سيكفيكم لكي
تنتصروا؟
أيها الأعداء ((شيء ما)) يثير
الشك فيكم

³³⁸ Bergûsî, “Hulmü’ş-şuarâ’ü'l-ızzâm hüve’l-vüsül ile’l-besâta” (Görüşme t.y.).

³³⁹ Filistin hükümeti, FKÖ ve Fetih Hareketi'nde çeşitli görevlerde bulunmuş olan Ahmed Kurey, 2003-2006 yıllarında da Başbakan olarak görev yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Gülşah Neslihan Demir - vd., *Kim Kimdir - Filistin'de Siyasi Aktörler ve Partiler*, ed. Selin M. Bölme - Ufuk Ulutaş (Ankara: Seta Vakfı, 2012), 28-29.

³⁴⁰ *el-Gad*, “eş-Şi’ru’l-Filistîni yektesibü ehemmiyyetehû min kîmetihi’l-fenniyye fakat”.

³⁴¹ *el-Gad*, “eş-Şi’ru’l-Filistîni yektesibü ehemmiyyetehû min kîmetihi’l-fenniyye fakat”.

³⁴² *el-Gad*, “eş-Şi’ru’l-Filistîni yektesibü ehemmiyyetehû min kîmetihi’l-fenniyye fakat”.

*Ey düşmanlar, içinizde şüphe uyandıran
bir şey var!
Bize karşı galibiyetin zirvesindeyken
sizleri korkutan da nedir?³⁴³*

ما الذي يجعلكم، في ذروة
النصر علينا، خائفين!؟

Yukarıdaki dizelerde Bergûsî'nin Filistin direnişinin etkileri hakkındaki düşünceleri kendini göstermektedir. O, bu düşüncelerini düşmana karşı hitabında ironik bir üslupla ortaya koymuştur. Öyle ki galibiyetin kendisi için, fırından çıkan ekmek kadar adiyattan olduğu düşmanın neden zafer sevinci yaşayamadığı sorularak direnişin düşman nezdindeki etkisi vurgulanmak istenmiştir. Şairin direniş edebiyatında hamasî üsluba karşı düşüncelerine yukarıda işaret edilmişti. Bu şiirde bu düşünceleriyle uyumlu olarak hamasî ifadeler yer verilmeden düşmanla ironik ve istihzâî bir diyaloga girilmiş olması dikkat çekmektedir.

Bergûsî'nin yukarıdaki şiirde bir örneği verilen sakin dili düşüncelerinin olgunlaşmasıyla yerleşmiş bir üslup olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim gençlik şiirleri incelendiğinde şairin daha hamasî bir üslup kullandığı göze çarpmaktadır. Örneğin “Zemenü'l-İştibâk” (Çatışmalar Zamanı) şiirinde kullandığı “Kan damlaları seslendi / Bitki kökleri de cevap verdi / Kök kök çiçek açarak”³⁴⁴ gibi ifadeler zikredilebilir. Görüldüğü üzere bu mısralarda, çiçeklerin şehit kanları sayesinde açtığı ifade edilmektedir. Yine “el-Filistiniyyûn” (Filistinliler) şiirindeki “Ben, senin kırılmış ve çamur üstüne atılmış kılıcınım / Bugün mağlubum / Ancak ben bir Filistinliyim.”³⁴⁵ dizeleriyle Filistinlilerin yaşamış oldukları hezimete rağmen Filistinli olmanın gururunu muhafaza ettikleri dile getirilmiştir. Bir anlamda Filistinli olmanın, yaşanan hezimet karşısında pes etmemenin bir göstergesi olduğuna işaret edilmiştir.

Bergûsî'nin Filistin direnişini bahis konusu ettiği ifadeleri incelendiğinde onun direnişe karşı beslediği en temel duygunun “umut” olduğu ifade edilebilir. Nitekim yukarıda “Zemenü'l-İştibâk” (Çatışmalar Zamanı) şiirinden alıntılanan kısmın son mısrasında yer alan “Kök kök çiçek açarak”³⁴⁶ bu umudun açık bir dışavurumudur. Zira silah sesleri

³⁴³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/138-139.

³⁴⁴ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/465.

قطرات الدم نادَتْ / وجذورُ الزرع رَدَّتْ / أزهرتْ عرقاً فعرقاً

³⁴⁵ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/585.

فإني سيفك المكسور والملقى على الطين / وإني اليوم مهزوم / ولكني فلسطيني.

³⁴⁶ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/465.

arasında doğan çocukların büyüyüp direniş mücadelesine başladıktan sonra da aynı kurşunlarla ölmelerine³⁴⁷ rağmen verilen bu şehitlerin kanları sayesinde açan çiçekler bu umudun bir temsilidir.

Filistin direnişinin devamlılığı ve neticesine dair umudun ortaya konduğu bir başka şiir, “el-Filistîniyyûn” (Filistinliler) adını taşımaktadır. Bergûsî, bu şiirinde “Biz daima yürüyeceğiz seninle karşılaşacağımız hayata doğru / Biz sürekli geçip gideceğiz”³⁴⁸ diyerek direnişin netice alıncaya kadar devam edeceğine, Filistin’e hitaben kullanmış olduğu “Sen ise ebediyen baki kalacaksın”³⁴⁹ ifadesi ise direnişin alacağı neticeye dair beslediği umuda delalet etmektedir. Yine “Akka ve Hedîru’l-Bahr” (Akka ve Denizin Çağlaması) şiirinde kullandığı ifadeler bu bakımdan zikredilmeye değerdir. Bu şiirde kullanılan ‘Akka ve sahil’ imgeleri Filistin halkının düşman karşısındaki duruşunu, ‘deniz ve dalga’ ise işgalci güçlerin arkası kesilmeyen saldırılarını temsil etmektedir.³⁵⁰ Bu şiirin bir kısmı şu şekildedir:

Ülkemin şehirleri

Benzerdir farklı olsalar da

Polis bir safta

Halkı da bir safta

Makineli tüfeklerin namluları

İnsanların boyunları hizasında

Düzgün kaldırım taşları

Direnir muhafız miğferlerine karşı

Askerî araçlar

Karşı koyar öğrencilerin

kitaplarına.³⁵¹

مدن بلادي،

تتشابه مَهْمَا اخْتَلَفَتْ

فالشُرْطَةُ فِي صَفِّ

وَأَهْلِهَا فِي صَفِّ

قُوَّهَاتِ الرَّشَائِطَاتِ

تُحَاذِي أَعْنَاقَ النَّاسِ

أَحْجَارُ الْأَرْضِ صِفَةِ الْمُسَاءِ

تُوَاجِهُهُ خُودَاتِ الْحُرَّاسِ

عَرَبَاتِ الْجَيْشِ

تُوَاجِهُهُ كُتُبَ الطَّلَبَةِ

Bergûsî’nin, direnişin Filistin’de belli bir bölge veya kesimin tavrı olmadığını düşündüğü, anlaşılmaktadır. Nitekim mezkûr şiirinde direniş bağlamında Akka, Kudüs, Askalan, Nâsıra, Lüde, Celile, Yafa gibi Filistin şehirlerinin tesmiyesi buna işaret eden bir gösterge

³⁴⁷ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/466.

³⁴⁸ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/584.

³⁴⁹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/584.

³⁵⁰ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/447.

³⁵¹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/454.

فإننا دائما نمشي على أعمارنا نلغاك / وإننا دائما نمضي

وأنك دائما تبقى

olarak okunabilir.³⁵² Alıntılanan şiirlerde düşmanı galip ve kendi bulunduğu tarafı mağlup olarak nitelemekle, yine Filistin direnişinin içinde bulunduğu imkânsızlıkların farkında olduğunu göstermekle realist bir tavır ortaya koymasına rağmen direnişe dair umudunu muhafaza ettiğini de göstermektedir.

Bergûsî, direniş temasını zaman zaman Filistin direnişinin sembol isimleri üzerinden işlemiştir. Örneğin, “Saîdü'l-Karavî ve Hulvetü'n-Neb” (Köylü Said ve Baharın Güzelliği) başlıklı şiirinde Filistin direnişinin sembol ismi *İzzeddin Kassâm*'ı “Saîd” ismiyle simgelemektedir.³⁵³ Bu şiirde cephelerin açılmasıyla Allah yolunda ve vatan uğrunda mücahit arkadaşlarını şehadete çağıran Kassâm'ın direnişteki rolü anlatılmaktadır.³⁵⁴ Şair, 1935 yılındaki Filistinlilerin cephede göstermiş olduğu direnişi Kassâm'ın “şehit olun”³⁵⁵ ifadesiyle geri çekilmediklerini, 1936'da “bir millet mezarından savaşmak için kalktı”³⁵⁶ dizesiyle de direnişin şiddetini vurgulamaktadır.

Mürîd el-Bergûsî, şiirlerinde kadınların ve çocukların da direniş yolunda gösterdikleri mücadelelerden bahsetmiştir. Şair, 1987 yılındaki *intifada*³⁵⁷ olaylarını işlediği *Rannetü'l-İbre* (İğnenin İniltisi) isimli divanında, davranış ve hareketleriyle bir direniş timsali olan Filistinli kadını şiirinde ele almıştır. Örneğin bir simge olarak seçtiği “Halîme” (Halime) başlıklı şiiriyle tüm Filistinli kadınların direniş yolunda gösterdiği gayretleri ismi geçen divandaki bu şiir üzerinden yansıtmaktadır. Nitekim burada işgalcilerin, dizinden vurdukları için topallamasına rağmen direnişten geri kalmayan bir kadın anlatılmaktadır. Çarşı pazar işleri, yaralı çocuklarla ilgilenmesi ya da yapılacak barikatlara yardım etmesi gibi günlük faaliyetlerinde topallamasına rağmen dik bir duruş ve doğru bir adımla yürüdüğü ifade edilmekte ve bunun bir direniş duruşu olduğu vurgulanmaktadır:

³⁵² Bergûsî, *el-A'mâlü's-şi'riyyetü'l-kâmile*, 2/450.

³⁵³ İzzeddin Kassâm ve Filistin direnişindeki konumu hakkında detaylı bilgi için bk. Mustafa L. Bilge, “Kassâm, İzzeddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001).

³⁵⁴ İbrâhîm Nemr Mûsâ, *Tedârisü'l-luga ve'd-delâle fi's-şi'ri'l-mu'âsır* (Ürdün: Âlemü'l-Kütübî'l-Hadîs, 2013), 141.

³⁵⁵ Bergûsî, *el-A'mâlü's-şi'riyyetü'l-kâmile*, 2/432.

جاء صوت الشيخ: «موتوا شهداء»

³⁵⁶ Bergûsî, *el-A'mâlü's-şi'riyyetü'l-kâmile*, 2/432.

أمة من قبرها قامت تقاتل

³⁵⁷ Birinci Filistinli İntifadası, Aralık 1987'den 1993 Oslo anlaşmasının imzalanmasına kadar süren, İsrail'in Filistin topraklarını ele geçirmesine karşı Filistinlilerin ayaklanmasıdır. İkinci İntifada veya el-Aksâ İntifadası Eylül 2000'den 2005 yılına kadar devam eden ikinci Filistin ayaklanmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bk. Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, 202-208.

*Dizine altı kurşun attıklarından beri,
Halime topallıyor.
Çarşıda sebze satmaya giderken
Eve dönerken topallıyor
Doktorun gizli sığınağındaki
Yaralı çocuğa koşarken de
Yemeğin tuzuna bakmaya giderken
topallıyor
Hızlıca yapılacak bir barikat için
Diğer bir taşı getirirken de
Gaz dumanı altındayken
Ve tüfeklerdeki şarjörün boşalması
anında topallıyor
Sorgu sopası altında bitkin bir
gövdeyle eğiliyor
Ey Allah'ım!
Kim yürür böyle dik bir duruş ve
Doğru bir adım ile
Halime gibi!³⁵⁸*

منذ رموا في ركبتيها ستّ رصاصاتٍ
وحليمةٌ تعرج.
تعرجُ إن ذهبْتَ لتتبعَ الخضرةَ في
السوقِ
تعرجُ إن عادتُ للبيتِ
تعرجُ إن ركضتُ بالطفلِ المجرّوحِ
إلى قبوِ الدكتورِ السريِّ
تعرجُ إن ذهبْتَ لتذوقَ الملحَ على
طبختِها
تعرجُ إن جلبتُ حجراً آخرَ
للمتراهِسِ المبنيِّ على استعجالِ
تعرجُ تحتِ دخانِ الغازِ
ودككَةِ الرشاشاتِ
وتميلُ بجذعِ مكدودٍ تحتَ عصيِّ
التحقيقِ
يا الله!
من يمشي معتدلاً القائمةَ
وصحيحَ الخطوةِ
مثلَ حليمةٍ!

Alıntılanan şiirde görüldüğü üzere Halime, işgal güçleri tarafından dizinden vurulduğu için topallayan bir Filistinli kadını simgelemektedir. Halime bu haline rağmen ne kendi maişetini sağlama hususunda ne de intifadaya elinden gelen katkıyı sunma ve ihtiyaç sahiplerine yardım etme hususunda bir gevşeklik göstermemektedir. Bergûsî, şiirin son kısmında Halime'yi dik yürüyüş ve doğru adım atma hususunda örnek gösterilesi bir kadın olarak tasvir ederek bir yandan mecazî bir ifadeyle onun hayat yürüyüşünde sitayişle bahsetmiş diğer yandan ironik olarak aslında topal olanların Halime değil direnişten geri kalanlar olduğunu ima etmiştir.

Kadınların Filistin direnişinde rol aldığını anlatan diğer bir şiir de “el-Fetâtü” (Genç Kız) isimli şiirdir. Bu şiirde genç kızın işgalciler karşısında gösterdiği direniş örneği tasvir edilmiştir. Bu tasvirdeki ilk sahnede genç kızın utangaçlığı, çektiği acıları, aza kanaat getirmesi gibi rutin davranışları yansıtılmış, ikinci sahnede ise vatan müdafaası söz

³⁵⁸ Bergûsî, *el-A'mâlû's-şi'riyyetü'l-kâmile*, 2/78-79.

konusu olduğunda bayrak kaldırarak kendini ortaya atmaktan asla çekinmeyen bir genç kız görüntüsü betimlenmiştir.³⁵⁹

Bergûsî, şiirlerinde okuyucusuna vermek istediği mesajı alışılmışın dışında ve okuyucunun hiç beklemediği bir anda çarpıcı bir şekilde sunmaktadır. Bunun için de o, iki aşamalı bir süreç izlemektedir. İlk aşamada sanki okuyucusunu hiç ilgilendirmeyen genel bir tablo çizmekte ve ikinci aşamaya gelinceye dek bu hali sürdürmektedir. Fakat okurunun hiç beklemediği bir anda kullandığı sade kelimeler ile şiirini anlamlı bir hale çevirmekte ve bağlantısız görülen ifadelerin tam bir bütünlük içinde olduğunu göstermektedir. “Meşhed Yevmî” (Günlük Sahne) başlıklı şiirinde de bu iki aşamalı durum görülmektedir:

*Yumuşak bu kış günü
Uzaktaki yankılar ile
İnce yağmuru dinlemesi arasında
Bir oda var, kırık camı ise şeffaftır.
Yükseklerdeki bulutlar ile
Paspasın kenarları arasında hiçbir
engel yok.
Beş gamzesiyle çocuğun eli,
Şimdi dokunuyor yumuşakça
Tüyle örtülü annesinin göğsü üzerine
Açlıkla uyku arasında emmek isteyerek
Annesinin gözünde gurur dolu bir
kutlama var
Ve yorgunluk belirtileri de.³⁶⁰*

ناعمٌ هذا النهار الشتوي
بين أصداءٍ على البُعْدِ
وإصغاء الرذاذِ
حجرةٌ واحدةٌ، شباكها المكسورُ
شَقَافٌ
فلا حاجزٌ بين الغيمِ في العاليِ
وأطرافِ الحصيرةِ.
ويذُ الطفلِ، بغمازاتها الخمسِ
تحطُّ الآن في لينٍ
على الثديِ المغطَّى بالزغبِ
طالبًا رضعتَهُ ما بين جوعٍ
ونُعاسِ
ويعين الأمُّ فخرًا احتفاليًّا
وآثارُ التعبِ.

Yukarıda geçen bu şiirin ilk sahnesinde bir yandan tabiata dair unsurlar anlatılırken diğer yandan süt emen bir çocuk tasvir edilmektedir. Ancak ikinci sahneye geçildiğinde intifadaya hazırladığı yavrusunu emziren annenin yorgunluğuna rağmen gözünde büyüyen büyük bir gurur ile Filistin direnişindeki kadının rolü yansıtılmaktadır.

³⁵⁹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 2/61-62.

³⁶⁰ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 2/57-58.

Filistinli çocukların direniş mücadelesi aynı şekilde Bergûsî'nin şiirlerinde bahis konusu edilmiştir. Şiirleri bir bütün olarak incelendiğinde şairin, intifada hareketinde rol alan Filistinli çocukları, işgalcilere karşı savaşır bir tarzda sunmaktan ziyade onları psikolojik halleri üzerinden göstermeyi tercih ettiği görülmektedir. Şiirlerinden hareketle o, işgalin Filistinli çocuğu, duygularının şeffaflığı ile saldırgan davranışları, korku ile cesareti, nezaketi ile kabalığı cemedan kişiliğe dönüştürdüğünü söylediği, ifade edilebilir.³⁶¹ Şairin “es-Sabî” (Çocuk) başlıklı şiirinde, bir önceki şiirde olduğu gibi, iki aşamalı bir süreç izlediği görülmektedir. Şiirin ilk bölümünde Bergûsî, çocuğun genel olarak kavgacı, haylaz ve hareketli oluşu, okulda öğretmenini çıldırtması gibi günlük hayattaki davranışlarını betimlemiştir. Şiirin ikinci bölümünde ise çocuğun tüm bu masum davranışlarının yanında asıl konu vatan meselesi olunca hiç tereddüt etmeden kendini ortaya atmaktan çekinmeyen bir çocuk tasviri yapılmaktadır. Çocuk milli marşları ezbere bilmekte, Fetih, hamas ve diğer siyasî gruplardan haberdar olmaktadır.³⁶²

Saflarda belirgin bir şekilde gösterdi

kendini

Bize hiçbir şey vaat etmeyen çocuk

Yeryüzü onun sesinden sersemledi

Yeryüzü onun sessizliğinden sersemledi

Yeryüzü onun ölümünden sersemledi

O vakit kaldırımın kenarına düştü,

Vefa gösterdi, kâfi geldi ve gürültüsüz

hafifçe uyudu

Zafer kazanmış bir şekilde³⁶³

وانتخى بارزاً في الصوف

الصبي الذي لم يَعدنا بشيء

داخت الأرض من صوته

داخت الأرض من صمته

داخت الأرض من موته

إذ هوى فوق حدّ الرصيف

فوقى، وكفى، وأغفى بلا

ضجة

وانت صر!

Alıntılanan dizelerde çocuğun günlük davranışları her ne kadar basit bir eylem gibi görülse de mesele vatan müdafaası olunca çocuğun sesi, suskunluğu ve ölümü gibi her hareketinin Filistin direniş eyleminde oldukça etkili bir durum olduğu vurgulanmıştır.

Bergûsî, “Müntesafü'l-Leyl” (Gece Yarısı) isimli şiirinde önceki şiirlerinden farklı olarak çocuğu savaş meydanında tankları kovalayan bir kahraman olarak tasvir etmiştir:

Bir çocuğu gören benim

أنا الذي رأيت ولدا

³⁶¹ Ali, *el-Mevtü fi 'ş-şi 'ri 'l-Filistîniyyi 'l-hadîs*, 47-48.

³⁶² Ali, *el-Mevtü fi 'ş-şi 'ri 'l-Filistîniyyi 'l-hadîs*, 49-50.

³⁶³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 2/60.

*Nergis buketi büyüklüğünde
Takip ediyor bir tankı tarih
büyüklüğünde*³⁶⁴

بحجم باقة نرجس
يلاحق دبابه بحجم التاريخ

Alıntılanan şiirde yer alan zikrettiği ‘tarih büyüklüğünde bir tank’ ve ‘nergis buketi büyüklüğünde bir çocuk’ ifadeleri ile Filistin direnişinde yer alan çocuklar, küçük cüsseleriyle kocaman tankları kovalayan kahramanlar olarak tasvir edilmiştir. Bu çocukların “tarih büyüklüğünde” tankları kovamalarıyla onların tarih yazdıklarına işaret eden bir anlamda epik bir üslup ortaya konmuştur.

Bergûsî’nin Filistin direnişine dair ele aldığı diğer şiirleri de “Meşâbikü’l-Gasîl” (Çamaşır Mandalları), “es-Silsâl” (Zincir), “Kâf. Vâv. Mîm” başlıklı şiirlerdir.

Genel itibariyle Bergûsî, şiirlerinde işgale direnişi, Filistinlilerin özgürleşmesi ve işgalden kurtulması için Filistinli erkek ve kadınların verdikleri zorlu mücadeleleri işlemiştir. Yine o, şiirleriyle siyasî bir tavırdan ziyade halkın içinde bulunduğu durumu yansıtmayı tercih etmiştir. Bu nedenle onun, şiirlerinde hamasî söylemler ve fevrî çıkışlar yerine insanların sahip olduğu psikolojik ve sosyolojik hallerine vurgu yaptığı görülmektedir.

2.2.3. Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Ölüm

Mürîd el-Bergûsî’nin, toplumsal bir mesele olarak ele aldığı ölüm konusunda özellikle Filistin halkının ölümlerindeki temel etken olarak işgalci güçlerin ve işgalin yol açtığı duruma isyan ettiği görülmektedir. Şairin ölüme bakış açısını oluşturan etken, kendi halkının yaşamış olduğu tarifi mümkün olmayan acılar ve sıkıntılardır. O, ölümü ilk şiir kitabından itibaren tüm şiirlerinde işgal, sürgün ve özgürlük gibi konularla iç içe ele almıştır. Bergûsî’nin ölümle ilgili şiirleri günlük hayatın gerçek boyutlarını yansıtmaktadır. Ölüm ya açık bir şekilde işlenmiş veya ima ile hissettirilmiştir. Şair, Filistin halkının ölüm hakikati noktasında umutsuz hallerinde tek teselli buldukları şeyin öldükten sonraki hayatın varlığı düşüncesi olduğunu belirtmektedir. Ancak o, ölümden sonraki hayatın var olduğunu kabul etmekle birlikte diğer taraftan ölümden önceki bu

³⁶⁴ Bergûsî, *el-A ‘mâlû’ş-şi ‘riyyetü’l-kâmile*, 1/133-134.

hayatta Filistin halkı için bir yaşam emaresinin olup olmadığını “Lâ Müşkilete Ledeyy” (Hiçbir Sıkıntım Yok) başlıklı şiirinin son bölümünde sorgulamaktadır:

*Doğduğum günden bugüne durumumu
gözden geçiriyorum
Umutsuzluğumda hatırlıyorum
Ölümden sonra bir hayatın var olduğunu
Ölümden sonra bir hayat var
Hiçbir sıkıntım yok
Ancak soruyorum
Ey Allah'ım!
Ölümden önce de bir hayat var mı?³⁶⁵*

أَتَلَمَّسَ أَحْوَالِي مِنْذُ وُلِدْتُ إِلَى
الْيَوْمِ
وَفِي يَأْسِي أَنْذَكَرُ
أَنْ هُنَاكَ حَيَاةٌ بَعْدَ الْمَوْتِ
هُنَاكَ حَيَاةٌ بَعْدَ الْمَوْتِ
وَلَا مَشْكَالَةَ لَدِي
لَكِنِّي أَسْأَلُ:
يَا اللَّهُ!
أَهْنَاكَ حَيَاةً قَبْلَ الْمَوْتِ؟

İşgalcilerin Filistin halkı üzerindeki yıpratma ve kimliksizleştirme çabası, etkisini en çok da ölüm olgusu üzerinden göstermektedir. Günden güne artan Filistin üzerindeki İsrail zulmü ve baskısı halkın direncini kırmakta ve ölümlerine sebep olmaktadır. Yazdığı şiirlerle bu baskılara karşı mücadele eden şair, halkın trajik ölümlerinin bu kadar çok oluşuna dikkat çekmeye çalışmaktadır. Aşağıdaki “Dâru Ra‘d (Ra‘d’ın Evi) başlıklı şiirindeki mısralarla şair bu durumu şöyle ele almaktadır:

*Bu zamanlarda bizden başka ölen var
mı?
Zannedirim ki bir zamandır ölüm
Kendisine halk olarak bizi seçmiş³⁶⁶*

وَهَلْ يَمُوتُ غَيْرُنَا فِي هَذِهِ
الْأَزْمَانِ
فَمِنْ زَمَانٍ حَسِبْتُ أَنَّ الْمَوْتَ
اخْتَارَنَا شَعْبًا لَهُ

Bergûsî'nin bu dizeleri ölümün Filistin halkı üzerindeki aktif rolünü göstermektedir. Tevrat'a göre İsrailoğulları'nın benimsediği “Tanrı'nın seçilmiş kulları” düşüncesi gerek Yahudi gerekse Hıristiyan geleneklerinde merkezî bir yere sahiptir.³⁶⁷ Buna muadil olarak Bergûsî'nin Filistin halkı için “seçilmiş ölüm halkı” ifadesi, ölümün bu insanlar üzerinde ne derece fazla etkiye sahip olduğunu³⁶⁸ ve “Her vatandaşın bir ölümü vardır / Biz ise bilakis ölümün şehriyiz”³⁶⁹ dizeleriyle de ölümün Filistinliler üzerindeki şiddetini

³⁶⁵ Bergûsî, *el-A'mâlû 'ş-ş'i 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/441.

³⁶⁶ Bergûsî, *el-A'mâlû 'ş-ş'i 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/386.

³⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Salime Leyla Gürkan, “Kur'an'a göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi”, *İslam Araştırmaları Dergisi* 13 (2005), 25.

³⁶⁸ Ali, *el-Mevtû fi 'ş-ş'i 'ri 'l-Filistîniyyi 'l-hadîs*, 11.

³⁶⁹ Bergûsî, *el-A'mâlû 'ş-ş'i 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/273.

vurgulamaktadır. Ayrıca şair, Filistin'deki ölümlerin orantısız fazlalığını “Tâle’ş-Şetât” (Diaspora Uzadı) başlıklı şiirinde, “Şayet ölüm fasih bir dil ile konuşsaydı haykırırdı bize / Yeter artık avuçlarım doldu, terazide dengelenin diye”³⁷⁰ dizeleriyle bu konudaki adaletsizliği dile getirmektedir.

Bergûsî, Filistin özgürlüğünün en vahim yokluğunun sadece yaşamlarından kaynaklanmadığını aynı zamanda ölümlerinden kaynaklanan sorunlarda da yaşandığını belirtmektedir. Şöyle ki vatanları dışında ölen Filistinlinin cenazesi havalimanı morglarında günlerce bekletilmiş, kendi memleketleri içinde defnedilmesine asla izin verilmemiştir.³⁷¹ Şair, “Bazen ölümlerimizin cenazeleriyle nereye gideceğimizi bilemedik. Bizi diri olarak istemeyen ülkeler ölü olarak da istemediler.”³⁷² ifadeleriyle bu sorunu dile getirmektedir. Görüldüğü gibi ölüm, hem Filistin’de yaşayanları hem de sürgündeki halkı çepeçevre kuşatmakla her bir Filistinlinin yaşamını tehdit etmektedir.³⁷³ Şair, “ilâ Eyne Tezhebu fî Misli Leylin ke-hâzâ”³⁷⁴ (Böyle bir Gecede Nereye Gidiyorsun?) başlıklı şiirinde ölümün defalarca geldiğini, ilk adımlarını, ilk konuşmayı bu halk içinde öğrendiğine ve gevezelik eden bir çocuk gibi hiç susmadığına işaret ederek ölümün yoğunluğunu vurgulamaktadır. Ayrıca o, aşağıdaki dizelerinde ölüme haykırıyormuş gibi gözükse de aslında tüm dünyaya seslenmektedir. Bu dizelerle ölümün Filistinliler üzerindeki etkisi ve ölümün adalet gözetmeksizin Filistin halkına karşı yaptığı haksızlık vurgulanmaktadır. Bu halk, yaklaşık olarak bir asırdır yoğun bir şekilde ölümle yüz yüze kalmış ve hatta bu ölümler katliam³⁷⁵ derecesine kadar varmıştır. Filistin halkının ölüme karşı tüm görevlerini yerine getirmiş olmasına rağmen ölümün bu halk üzerinde bu kadar yoğunlaşması kabul edilmemektedir:

Haykırmak üzereyim:

Tanış ey ölüm bizden başkasıyla

Araştır hemen

Sana barınacak yer konusunda bizden

başka cömert olanı

أكاد أصيح:

تعرف إلى غيرنا أيها الموت

إبحث على الفور

عَمَّن يجود عليك بمأوى سوانا

³⁷⁰ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/228.

وَلَوْ حَكَى الْمَوْتُ بِالْفُصْحَى لَصَاحَ بِنَا / كَفَى اِرْبَحَامًا عَلَى كَفَى وَاتَّرْتُوا

³⁷¹ Mürîd el-Bergûsî, “Hurriyyetü ‘l-ibdâ”, *el-Hey ‘etü ‘l-Mısriyyetü ‘l-Âmme* 11/3 (1992), 284.

³⁷² Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 158.

³⁷³ Ali, *el-Mevtü fî ‘ş-şî ‘ri ‘l-Filistîniyyi ‘l-hadîs*, 12.

³⁷⁴ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/203-232.

³⁷⁵ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/154.

*Biraz da başka çocuklara müsaade et de
senin koluna yapışsınlar
Kalabalık yollarda!
Uzun zamandan beri yapıyoruz sana olan
görevlerimizi
Ve gözetiyoruz seni.
Biz meşgul olduk senin işlerinle
Git artık..³⁷⁶*

ودع غير أطفالنا يمسكوا
بذراعك
عبر ازدحام الطرق!
منذ دهر نؤدي لك الواجبات
ونرعاك
نحن انشغلنا بشغلك
فاذهب..

“Leyse fi’l-Olymb” (Olympos’ta değil) şiirinde ise şair, mitolojik unsurları kullanarak ölümün Olympos’ta ve destanlarda değil bilakis Filistin’de hayatın her anında olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca şair, Filistin’de insanların her an ölüm tehdidi altında olduğunu ve halkının bu trajik olaylarla burun buruna geldiğinin altını çizmektedir.³⁷⁷

Kur’ân-ı Kerim’de “Kendisinden kaçıp durduğunuz ölüm var ya, sonunda o, mutlaka gelip sizi bulacaktır.”³⁷⁸ âyetiyle ölümün kaçınılmaz bir son olduğu vurgulanmaktadır. Bu ayette ifade edildiği gibi Bergûsî de ölümden kaçışın olmadığı gerçeğini “But” (Yavaşlık) başlıklı şiirinde şöyle ele almaktadır:

*Herkesin gözleri önünden yavaşça geçiyor
Yavaşça geçiyor güzel bir ölüyü atarak
Ve aralarından seçiyor istediği kimseyi.
Kurtulmaya çalışıyor bazıları
Ancak o yavaşça yürümeye devam etti
Ve yeni bir ölüyü attı herkesin önüne
Hâlâ yürüyor.³⁷⁹*

يمر بطيئا أمام عيون الجميع
يمر بطيئا ويلقي قتيلا جميلا
ويختار من بينهم من يريد.
يحاول بعضهم الانقضاض
ولكنه ظل يمشي بطيئا
وألقى قتيلا جديدا أمام الجميع.
وما زال يمشي.

Bu şiire benzer bir durum aynı şekilde şairin “Ölüm kuyumuzu avuçluyor hatta çakıl taşlarını bile / İçimizde itaat edenleri de yakalıyor isyan edenleri de”³⁸⁰ dizeleriyle itaat ve isyan eden herkesi ölümün yakalayacağı ve ölümün gerçek yüzüyle bütün canlıların karşılaşacağı vurgulanmaktadır.

³⁷⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/203.

³⁷⁷ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/283.

³⁷⁸ el-Cuma 62/8.

³⁷⁹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/387.

³⁸⁰ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/112.

والموت يغرف بئرنا حتى الحصى / ويصيبُ فينا من أطاع ومن عصى

İşgalin sebep olduğu trajik ölümler halkın çektiği sıkıntının boyutlarını göstermesi açısından anlamlıdır. Kardeşinin ölümü üzerine yazdığı “Münîf” isimli mersiyede kaydettiği şu dizeler Filistin’de meydana gelen ölümleri göstermek açısından da dikkate değerdir:

*Aramızda yaşlı veya gurbet şehidi vardır
Veya sırtındaki bir mızrak ile
Veya göğsünde bir mermi ile
Veya alnımızdaki kıvrımlı
kaygularımızla³⁸¹*

منا شهيد كهولة أو غربة
أو قبلة في الظهر
أو.. برصاصة في الصدر
أو.. بهومنا المتعرجات على
الجبين

Alıntılanan şiirin devamında çocuğun çocuklukta ihtiyarladığı, isyan edenlerin umutlarının bittiği, dostun düşmanla gevezelik ettiği ironik bir şekilde anlatılmaktadır. “Kişi tarlasını süren bir çiftçidir / Ölüm ise bu açılan yarıklara ekilmiştir”³⁸² dizeleriyle de ölümün Filistin’de toprağa ekilen tahıl gibi çok oluşuna vurgu yapılmaktadır.

Aynı zamanda bu ölümlerin vatan özlemi, umutsuzluk, çekilen sıkıntı ve kaygılar ya da bir mermi yüzünden olduğunu belirten şair, bu şekilde ölenlerin şehit olduklarını ifade etmektedir. *Raeytü Râmallâh* (Ramallah’ı Gördüm) isimli kitabında bu durumu “Eğer sürgün, silah ve özlem yüzünden veya basit bir ölümle ölenler hep şehitse, her şehit bir güldür diye şayet şiirler de doğru söylüyorsa dünyayı gül bahçesine çevirdiğimizi iddia edebiliriz”³⁸³ cümleleriyle açıklamaktadır.

Bergûsî’nin şiirlerinde dikkat çeken diğer bir husus da Filistinlilerin zamansız ve erken ölümleridir. Aşağıdaki dizelerde ölümlerine neden olan kurşunun Filistinliler için birer mezara dönüştüğü ve onların yaşama haklarını ellerinden alıp genç yaşta ölümlerine neden olduğu görülmektedir. Ani ölümler nedeniyle Filistinli halkın kısa ömürlü oluşu “Katl” (Öldürme) isimli şiirinde geçen şu mısralarla vurgulanmaktadır:

*Ey aceleyle gelen ölüm vakti
Ömrü az olan bir nesil kıldın bizi*

يا زما من الموت العجول
جعلتنا جيلا قليل العمر

³⁸¹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/477.

³⁸² Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/478.

³⁸³ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 192.

والمرء فلاح يُثَلِّم حَقْلَهُ / والموت مبدورٌ على أتلاميهِ

Her bir kurşun, küçük bakırdan bir
kabirdir
Köklere doğru giden³⁸⁴

كل رصاصة قبرٌ نحاسيٌّ
صغير
ذاهب نحو الجذور

“İşte ölüm geliyor, ölüm onların dışında / Ufuk bir çukura dönüşüyor”³⁸⁵ dizeleriyle ölümün istenilmeyen durumlarda zamansız gelişine vurgu yapılmaktadır. “Benim zamanımda / Tüm eller yaşam hayaline kalktı / Tek bir cellat onu yarıya indirdi”³⁸⁶ dizeleriyle de cellada benzetilen ölümün Filistin halkının yaşama arzusunu elinden aldığı anlaşılmaktadır.

Ölüm düşüncesine dair tutkunun yaşanılan hayata göre farklı şekillerde algılanmasına rağmen ölümün ne zaman geleceğine dair herhangi bir ipucu vermediği de bilinmektedir. Nitekim doğumuyla dünya hayatına dâhil olan insan, ölümüne doğru giden bir süreci başlatarak ölümün gölgesinde bir hayat sürmektedir.³⁸⁷ Böylece ölümün yol mu yoksa yol kesici mi olduğunu sorgulayan şair aynı zamanda insanın ölümle ne zaman ve nerede karşılaşacağını bilmediği bir durum içinde ölümün bir köşede gizlendiğini ve bir vakit geleceğini bilmektedir. Bu durum “ilâ Eyne Tezhebu fi Misli Leylin ke-hâzâ” (Böyle bir Gecede Nereye Gidiyorsun?) isimli şiirinde geçen şu mısralarda ele alınmaktadır:

Sen yol musun?
Yoksa bu yolu kateden misin?
Cenaze mi yürüyor içimizde
Yoksa biz mi yürüyoruz
Ve orada, etrafımızdan, arıyoruz seni
Görüyoruz naaşı ve yürüyenleri
Ey ölüm
Görmüyoruz biz seni
Hangi köşede gizleniyorsun
O vakit?³⁸⁸

أأنت الطريقُ
أم أنك قاطعُ هذا الطريقِ؟
أتمشي الجنازةُ فينا؟
أم أنا نسيرُ
ونبحثُ، من حولنا، عنك فيها؟
نرى النعشَ والسائرين
ويا موتُ
لسنا نراك!
ففي أي زاويةٍ تختفي
حينذاك؟

³⁸⁴ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/383.

³⁸⁵ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/622.

ها هنا يأتي الردى من غير لحظات احتضار / ويصير الأفق حفرة

³⁸⁶ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/126.

في زماني / رفعتُ كلُّ الأيادي حُلْمَ العُمرِ / وَجَلَدٌ وَجيدٌ نَكْسَه

³⁸⁷ Nilüfer İlhan, “Cemal Süreya’nın Şiirinde Ölüm Teması”, *Turkish Studies* 6/2 (2011), 473.

³⁸⁸ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/217.

Ölüm temasının vurgulandığı “Saîdü’l-Karavî ve Hulvetü’n-Neb‘” (Köylü Said ve Baharın Güzelliği) şiirindeki şu dizelerde ölüm şekilleri, mezar taşları aynı olsa da ölen her kişinin hikâyesinin farklı olduğu vurgulanmaktadır. Kimisi vatan uğruna, kimisi menfaati uğruna kimisi inandığı değerler ve sevdiği uğruna ölmektedir. Mezarların şekli ve sayısı ise sadece birer göstergeden ibarettir:

*Ölenler kibrit fabrikasındaki sayılar
değildir
Gir kabir çukuruna
Sor her ölene hikâyesini
Araştır anlatılmamış şeyleri
Göğsüne kurşun girmeden az önce
Sor Leyla’sını ve Fatıma’sını³⁸⁹*

فالقَتلى لیسوا إحصائيةً مصنع
كبريت
غص في قاع القبر
اسأل كل قتيل عن قصته
وابحث عما لم يُحك
قبيل دخول الطلقة في صدره
اسأل عن ليلاه وعن فاطمته

Bergûsî, “Ölüm, görüntüsünü dağıtıyordu çarşılarda / Malını satışı çıkarıyordu insanlar içinde”³⁹⁰ dizeleriyle işgal ve sürgün nedeniyle Filistinli halk için ölümün sıradanlaştığını belirtmektedir. Şair, savaş ortamında ölüm korkusunun sıradanlaşmanın ötesinde bunun adeta bir arzuya dönüştüğünü ve insanların kendisini ölümü düşünmekten alıkoyamadıklarını ileri sürmektedir. Bu husus, insanın olumlu veya olumsuz yeni bir olayla karşılaşmadan önce onun gerçekleşmesi halinde nasıl bir süreç yaşanacağına dair arzusunu ve tutkusunu göstermektedir. Bu düşüncenin farkında olan işgalciler, ölüm tutkusunu sürekli güncel tutacak pek çok eylem gerçekleştirmektedir. Bergûsî de bu hususu “Ölüm korkusunu düşünme arzumuz / Çarşıdaki marul gibi olunca / Satıcılar yığıdı onu”³⁹¹ dizeleriyle ifade etmektedir.

“Lâ Be’s” (Hiçbir Sakıncası Yok) başlıklı şiirinde ise Filistinliler için normal bir ölüm isteyen Bergûsî, ölüm olgusunun kulların eliyle değil de Allah’ın takdir ettiği bir vadeyle olmasını temenni ettiğini ironik bir dille açıklamaktadır. Bu şiirinde ayrıca her gün sıkıntılarla acı çeken ve başına gelenlere karşı protesto ederek sesini yükselten halkın vatan kaygısı da işlenmektedir:

³⁸⁹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/423.

³⁹⁰ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/120.

³⁹¹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/55.
شهوة أن نفكر في رهبة الموت / من بعد ما صار كالحسين في السوق / كدسة البائعون
كان الموت يوزع صورته في الأسواق / يروج في الناس بضاعته / ووجدنا وقتنا لنكون كما شئنا

*Yatağımızda ölmemizin hiçbir sakıncası yok.
Temiz bir yastık üzerinde
Ve dostlar arasında.
Bir kez ölmemizin hiçbir sakıncası yok
Ellerimizi göğsümüzde kavuşturarak
Sadece solmuş ellerimiz
O ellerimizde hiçbir sıyrık ve hiçbir zincir
yok
Bayrak da yok
İtiraz dilekçesi de.³⁹²*

لا بأس أن نموت في فراشنا
على مَحْدَةٍ نظيفةٍ
وبين أصدقائنا
لا بأس أن نموت مرّةً
ونَعْقَدَ اليدين فوق الصَدْرِ
ليس فيهما سوى الشُّحوبِ
لا خُدوشَ فيهما ولا قُيُودَ
لا رايَةً
ولا عَرِيضَةَ احتِجاجِ.

Şiirlerden anlaşıldığı üzere Filistin’de meydana gelen bu ölümler işgalin ve işgalcilerin Filistin’i kuşatmayı ve halkını yok edip yeryüzünden tamamen silmeyi hedeflediğini göstermektedir. Bu durum işgalcilerin hem Filistin’de hem de Filistin dışında yaşayan halkın varlığından tamamen rahatsız olduklarını açıklamaktadır. Bu tavrın bir örneği cadde ve sokakları diledikleri gibi kapatan işgalciler doğuma giden bir kadının bu engellere takılmasıyla asfalt üzerinde doğumunu gerçekleştirmesine ve bebeklerini kaybetmesine neden olduğu hadisedir. Bu olayı şair “Müntesafü’l-Leyl” (Gece Yarısı) başlıklı şiirinde geçen şu dizelerle tasvir etmektedir:

*Doğum hastanesine giden yol kapalı
Asfalt üstünde ilk doğan kız önce ölür
İkinci olarak doğan ikizi sonra ölür
(İsim koyacak bir vakit bile
olmamıştır)
İlk kızın yaşı sıfırdır
Kardeşi ise bir günlüktür
İki bebek ancak ölmeye güç
yetirebilmişlerdir
Askerî bir engel üzerinde!
Bu bir ödül değil mi?³⁹³*

الطريق إلى مستشفى الولادة مغلق
البنات التي ولدت على الأسفلت أو لا
ماتت أولاً!
توأمها التي ولدت ثانياً،
ماتت ثانياً
(لم يكن في الوقت مُتَسَعٌ للأسماء)
عمر البنات الأولى صفرٌ
عمرُ شقيقتها ... يوم واحد
الرضيعتان ((تستطيعان)) الموت
على الحاجز العسكري!
أليست هذه موهبة؟

³⁹² Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/268-270.

³⁹³ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/111.

Başka bir şiirinde ise Bergûsî, kötümser bir tabloyu gençlerin ölümü üzerinden resmetmektedir. Ölüm, en şiddetli ve soğuk yüzünü özellikle gençlerin üzerinde göstermektedir. Aşağıdaki dizelerde yaşamlarının baharında ölümle yüzleşen gençlerin durumunu Bergûsî, evrelerini tamamlayıp yok olan aydan daha kötü olduğunu ifade etmektedir. Nitekim hilal, evrelerini tamamlayarak dolunaya dönüşür. Bu dönüşüm, her ne kadar yapay yok oluşu temsil etse de nihayetinde bir sonucu ifade etmesi sebebiyle kabul edilebilir bir durumdur. Ancak gencin ölümü, henüz tamamlanmamış bir süreci ifade ettiği için hilalin ölümünden daha vahim bir duruma karşılık gelmektedir. Bu durum “Akka ve Hedîru’l-Bahr” (Akka ve Denizin Çağlaması) başlıklı şiirde şöyle geçmektedir:

*Genç öldürüldüğü zaman gençliğinin
baharında
Okları, ok torbasını doldurmaya devam
eder
Hilalin ölümü gibi bir felaket değil bu
Gencin güzelliği bir olasılıktır
Sözü adımının önünde kalır
Ne zaman bir genç gitse, işte bu bir
suikasttır
Sözü öldürülmüştür cesedinden önce.
Hilalin ölümü gibi bir felaket değil bu
Ve ömürlerini tamamlamamış nice
hilallerimiz vardır ki
Ölümlerle tamam olmuşlardır.³⁹⁴*

وحين يُقتل الفتى في مطلع
الجمال
سهامه تطلُّ ملء جُعبته
وليس من فجيعة كمقتل الهلال
فَرَوْعَةُ الفَتِيِّ أَنها احتمال
يطلُّ وُغْدُهُ أمام خطوته
وكلما مضى فتى فذلك اغتيال
ووعده هو القتل، قبل جثته
وليس من فجيعة كمقتل الهلال
وكم لنا أهلاً، لم تكتمل بعمرها
واكتملت بالموت

Bergûsî, kimi şiirlerinde ölümü benzetme yoluyla ele almıştır. Örneğin, “fi’l-Gurfeti’l-Mücâvira” (Yan Odada) başlıklı şiirinde ölüm; güçlü kaslarıyla aileye yardım eden, onların imdadına koşan ve onları gözetten bir aile dostuna,³⁹⁵ “el-Hıdn” (Kucak) isimli şiirinde ömrünün son demlerinde yaşlı kadının kucağına oturan küçük bir çocuğa,³⁹⁶ “Mevtün Verâ’en-Nehr” (Nehrin Ötesindeki Ölüm) başlıklı şiirinde ise ölümün yakınlığına vurgu yapılarak komşuya benzetilmiştir.³⁹⁷ Ölüm, bazen üstü başı dağımık,

³⁹⁴ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/457.

³⁹⁵ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/293.

³⁹⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/578.

³⁹⁷ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/620-621.

kalin gözlüklü, gelişi güzel konuşan ve adalet bilmeyen bir avcı;³⁹⁸ bazen de kilit kolyeler takmış, yanında eğitilmiş köpekleri olan ve her daim savaşmaya hazır bir savaşçı şeklinde tasvir edilmiştir.³⁹⁹

Bergûsî'nin şiirlerinde zaman zaman ölüm doğrudan değil, onu çağrıştıran bazı ifadelerle bahis konusu edilmiştir. Bunlar kabir, savaş, hava bombardımanı, kurşun, barut kokusu, silahlar, kalaşnikof, mezar kazıcısı, cenaze gibi kavramlardır.⁴⁰⁰ Ayrıca şairin şiirlerinde kırmızı renk kanı temsil ettiği için ölüme işaret etmektedir.⁴⁰¹

Hülasa Bergûsî'nin şiirlerinde ölüm teması Filistin meselesi bağlamında önemli bir yer tutmaktadır. Halkının sıkıntıları, acıları ve ölümleri yazdığı şiirlerle somutluk kazanmıştır. Bu sayede İsrail'in yaptığı zulümleri tüm dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Filistin'de her gün varlığını sürdüren ölüm olgusunun sıradanlaşması, arzuya dönüşmesi ve halkın kendisinin ölümü düşünmekten alıkoyamadığı ifade edilmiştir. Bu ölüm düşüncesine dair tutkunun yaşanılan hayata göre farklı şekillerde algılanmasına rağmen ölümün ne zaman geleceğine dair herhangi bir ipucu vermediği de şiirlerinde vurgulanmıştır. Çoğunlukla ölüm şiddetli ve soğuk yüzünü gençler ve çocuklar üzerinden göstermektedir. Şair, ölümün her daim Filistin'de halkın gündelik işlerini yaparken yakaladığına vurgu yaparak ölümün yoğunluğuna işaret etmiştir. Ayrıca şiirlerinde Filistin halkının normal bir ölüme özlem duydukları da anlatılmış ve vatanları uğruna canlarını feda etmiş olan bu insanların yaşama dair hikâyelerinin farklılık arz ettiği belirtilmiştir.

2.2.4. Sürgün

1948 yılında Filistin'in, İsrail tarafından işgal edilmesi ve pek çok insanın dünyanın dört bir yanına dağılmasıyla sürgün kavramı Filistinlilerin yaşamlarına dâhil olmuştur. Her ne kadar ilk başlarda bu sürgün Filistin halkı için geçici bir durum gibi görülse de zaman, bunun düşünüldüğü gibi olmadığını göstermiştir.⁴⁰² Filistin halkını anavatanından koparan sürgün pek çok ailenin dağılmasına ve ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmasına ve mülteci kamplarında zor şartlar altında bir hayat sürmelerine sebep

³⁹⁸ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 1/481.

³⁹⁹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 1/10-11.

⁴⁰⁰ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 2/532;432;423;405;383;319.

⁴⁰¹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 1/276.

⁴⁰² Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 32.

olmuştur. Daha sonrasında 1967’de İsrail’in ikinci bir saldırısıyla gerçekleşen işgal, Filistinlilerde bir kez daha kapanmaz yaralar açmış ve çok sayıda insan vatanını terk etmek zorunda kalmıştır.⁴⁰³

Birçok edebiyatçı, çalışmalarında Filistin halkının başına gelen bu trajik olayları ele almış ve işgalin işlediği zulüm ve işkenceleri tüm dünyaya duyurmaya çalışmıştır. 1967 işgali neticesinde sürgün hayatına maruz kalan Filistinli şair Bergûsî de bu edebiyatçılardan biridir. Hayatını ele aldığımız bölümde geçtiği üzere o, Kahire Üniversitesinde bir öğrenciyken vatanına girmesi yasaklandığı için bu ilk sürgünüyle vatansız bir kişi olmuştur. Şair, 1967 Haziran savaşıdan sonra kendisi gibi vatanları dışında bulunan Filistinlerin durumunu “Turizm, eğitim, tedavi veya herhangi bir nedenden dolayı ait oldukları yerlerinden veya köylerinden uzakta olan her Filistinli artık Filistinli değilmiş gibi görüldü.”⁴⁰⁴ ifadeleriyle izah etmektedir. İşgal nedeniyle vatanını kaybetmiş biri olarak Bergûsî, sürgünü ölümle eşdeğer görmektedir. O, başına gelene kadar kendisine çok uzak zannettiği sürgün hakkındaki bu düşüncesini, “Sürgün ölüm gibidir. Kişi bu tür ölümün hep başkalarının başına gelen bir şey olduğunu zanneder. 1967 yazından itibaren hep başkasının başına geldiğini zannettiğim sürgün edilmiş kişi artık benim.”⁴⁰⁵ cümleleriyle ifade etmiştir.

Bergûsî, şiirlerinde sürgünü psikolojik ve sosyolojik yönleriyle ele almıştır. Sürgünün oluşturduğu menfî duyguyu eşyaya ve tabiata aktaran şair, sürgün hakkındaki şiirini psikolojik tasvirlerle oluşturmuştur. Bu duruma bir misal mahiyetinde olan “Rannetü’l-İbre” (İğnenin İnitisi) başlıklı şiir, Filistinlilerin göç yolunda çektiği meşakkatli yolculuğu, ruhsal yapılarında oluşan umutsuzluk ve hüznü yansıtmaktadır. Ayrıca bu meşakkatli yolda tüm değerli şeylerin kaybolduğu, ailelerin parçalandığı ve çirkin görülen şeyin aslında bu insanlar değil göç ve sürgün olduğu aşağıdaki dizelerde şöyle tasvir edilmiştir:

*Eski battaniyelere sarılı çocukları
görmediler,*

لم يبصروا الأولاد مصرورين
في صوف بطاطين القديمة

⁴⁰³ Ayrıntılı bilgi için bk. Turan, *Düşman Kardeşler*, 90.

⁴⁰⁴ Mannes-Abbott, “Introduction”, 11; Salam Mir, “Mourid Barghouti: The Blessings of Exile”, *Arab Studies Quarterly* 37/4 (2015), 313.

⁴⁰⁵ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 7.

Neredeyse ağlamak üzere olan katırlar
nehirin ötesinde taşırken onları
Ve kafesler dalgalar üstünde uzaklara
götürürken.
Bir anda dört bir yana dağıldık.
Ziyetlerimiz yollarda kaybolmuştu.
Bu yüzden bizi çirkin sanıyordu gören,
çadırlarda.
Oysa biz değil,
Sürgün ve göçtü çirkin olan.⁴⁰⁶

والبغال تكاد تدمع وهي تحملهم
وراء النهر
والأقفاص تأخذهم بعيدا فوق
موج البحر
وانفرط المكان على الأماكن فجأة
لتضيع زينتنا على الطرقات
حتى ظننا الرائي قباحا في الخيام
ولم نكن،
بل إنه المنفى قبيح، والرحيل

Yukarıda alıntılanan mısralarda Bergûsî, göç yolundaki insanların ölüm başta olmak üzere karşılaştıkları sıkıntılara ve yaşadıkları olumsuz ruh haline işaret etmektedir. Göç eden insanları taşıyan katırların dahi neredeyse ağlayacak olarak tasvir edilmesi sürgüne giden Filistinlilerin yaşadıkları hüznün ileri boyutlarına işaret eden bir tasvirdir. “et-Tûfân ve İ‘âdetü’t-Tekvîn” (Tufan ve Yeniden Yaratılış) isimli şiirinde ise Bergûsî, “Gittiler / Nehir, şafak gibi kızıla döndü / Son sahnesi çarptı gözüme / Sarı ceset akşam sessizliğine çökmüştü”⁴⁰⁷ dizelerindeki “şafak gibi kızıla dönmek” ve “sarı ceset” ifadeleriyle sürgünün meydana getirdiği kasvetli duyguları ifade etmeye çalışmıştır.

İşgal ve sürgünle birlikte her bir Filistinlinin gündelik yaşamında birçok zorunlu değişim meydana gelmiştir. Dünyanın dört bir yanına dağılan bu insanların sevinç ve hüznün başta olmak üzere insanî duyguları da farklılaşmış, tanıdık yüz ve bildik bir söz bulmak neredeyse onlar için imkânsız hale gelmiştir. Bergûsî, bu durumu “Gurafü’r-Rûh” (Ruh Odaları) başlıklı şiirinde geçen şu dizelerle anlatmıştır:

Çoğalmıştı tehlikeler, memleketler ve
sınırlar
İmkânsız oldu büyük hüznler
İmkânsız oldu büyük sevinçler
Ölenlerle birlikte öldü konuşmaya alışık
olduğumuz kişiler.⁴⁰⁸

تعددت المهالك والممالك
والحدود
تعذر الحزن العظيم
تعذر الفرح العظيم
ومات مع من مات مألوف الكلام

⁴⁰⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/90.

⁴⁰⁷ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/582.

ذهبوا / وعاد النهر أحمر كالشفق / ولمحت مشهدها الأخير: / الجثة الصفراء قابعة على صمت المساء

⁴⁰⁸ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/275-276.

“Mincel” (Orak) başlıklı şiirde Filistinli iki kişinin sürgündeki karşılaşma anları tasvir edilmektedir. Bir araya gelip çektikleri acılardan, ayrılıklardan bahsederek ağlamaları ve adreslerini birbirlerine vererek veda etmeleri hikâye edilmektedir. Bu durum, sürgünde yaşayan insanların tanıdık bir yüze ve kendi dilleriyle konuşabilecekleri kimselere duyduğu özlemi göstermesi bakımından önem arz etmektedir:

*Bir araya geldik, acı çektik, anlattık
Ben ağladım, o ağladı ama sakinleştik
Tutkuyla
Sarıldık birbirimize iki başak gibi
Uzak bir alanda
Sessizce uzak adreslerimizi birbirimize
verip
Ayrıldık.⁴⁰⁹*

تواصلنا، تواجنا، حكينا
بكيت، بكت، ولكنا هدأنا
وفي شَعَفٍ
تلامسنا كسنبلتين
في حقل بعيد
وفي صمت تبادلنا العناوين
البعيدة
واقترقتنا.

Bergûsî'nin şiirlerinde vurguladığı imgelerden biri de sürgündeki bireyin yakınına kaybettiğinde hissettiği yalnızlık duygusunun artmasıdır. Çünkü onun ülkelere giriş izninin olmaması nedeniyle kendisinden uzakta ölen sevdiğini son yolculuğuna uğurlama imkânı yoktur. Bu durumu şair, babası için yazdığı “Ebû Münîf” başlıklı şiirindeki şu dizelerde anlatmaktadır:

*Sürgünde ölürsün
Başka bir sürgünden
Uçar gelir kara ölüm haberi
Sürgünden sürgüne ve uzaklaşır ülkeler
Ekmeğiyle, testileriyle ve surlardaki
minyatür otlarla⁴¹⁰*

وَتَمُوتُ فِي الْمَنْفَى
وَمِنْ مَنْفَى سِوَاهُ
يَطِيرُ وَحَشُّ النَّعْيِ
مَنْ مَنْفَى إِلَى مَنْفَى وَتَبْتَغِدُ الْبِلَادُ
بِحُزْنِهَا وَجَرَارِهَا وَمُتَمِيمَاتِ
الْعُشْبِ فِي أَسْوَارِهَا

Ayrıca yukarıdaki şiirin devamında sürgün temasının gurbet ve ölüm ile birlikte ele alındığı dizeler anlam yoğunluğunun öne çıktığı kısımlardır. “Gurbetimizin çığlıkları dağıtır korunu / Gecenin ayazından daha soğuk döner geriye / Mezar taşına çarptığı zaman”⁴¹¹ dizeleriyle sürgündeki bireyin çığlıklarının soğuk mezar taşlarına çarpan bir

⁴⁰⁹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 2/356.

⁴¹⁰ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 2/163.

⁴¹¹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmîle*, 2/166.

صِيحَاتُ غَرَبَتِنَا تُورِّغُ جَمْرَهَا / وَتَعُودُ أَبْرَدَ مِنْ صَقِيعِ اللَّيْلِ / حِينَ يَشْفُ شَاهِدَةَ الرُّخَامِ

feryat gibi olması ve bu çılgınlıkların yanan bir kora benzetilmesi gurbetteki kişinin sesinin duyulmadığına ve sürgünün bu kişiyi yakıp kavurduğuna işaret edilerek sürgün, gurbet ve ölümün birbiriyle olan yakın irtibatını göstermektedir.⁴¹² Bu dizelere benzer bir durum aynı şekilde Bergûsî'nin “el-Menâfi”⁴¹³ (Sürgünler) başlıklı şiirinde de görülmektedir. Bu şiirde vatanından sürgün edilmiş Filistinlinin çektiği sıkıntılar ile sahip olduğu her şeyi kaybetmesi ve yalnızlığı lirik bir tonda vurgulanmaktadır.

Bergûsî'nin şiirlerinde vatandan fizikî olarak ayrı kalmak, kimi zaman gelecekte beklenmenin tükenmesi ile ifade edilmektedir. Bu minvalde sürgünün uzaması, önce Filistinlilerin vatanlarına dönüş umutlarını yitirmesine sonra sürgünü ölümle eş tutmalarına sebep olmuştur. Nitekim şairin “Tâle’ş-Şetât” (Diaspora Uzadı) başlıklı şiirindeki şu dizelerde kullandığı “sürgün ve mermi” ifadeleriyle sürgündeki kişinin psikolojik haline vurgu yapılmaktadır:

*Sürgün uzadı, şehirler sildi adımlarımızı
Sen her geçen gün daha da uzaklaşıyorsun
ey sevgili vatanım
Yere doğru düşerken şehidimiz, gözündey
bizim şaşkınlığımız
Mermiyle mi öldü o, yoksa onu öldüren
sürgün müydü?⁴¹⁴*

طَلَّ الشَّتَاتُ وَعَافَتْ خَطُونَا
الْمَدُنُ
وَأَنْتَ تَمْعُنُ بُعْدًا أَبْيَهَا الْوَطَنُ
يَهْوِي الشَّهِيدُ وَفِي عَيْنَيْهِ حَيْرَتُنَا
هَلْ مَاتَ بِالنَّارِ أَمْ أُوْدِيَ بِهِ
الشَّجْنُ

Bergûsî'ye göre sürgün ne kadar uzarsa uzasin insanın içindeki memleket hasreti son bulmamaktadır. Sürgündeki insan tüm bir yaşamını memleket hasretiyle sürdürmekte ve bu durum ancak ölümle nihayete ermektedir.⁴¹⁵ Bergûsî, sıla hasreti tükenmeyen sürgündeki insanın bu durumunu bitmiş bir aşktan geriye kalan hatıralar karşısında yaşanan duygulara benzetmiştir. Zira sürgündeki kişinin tükenmeyen sıla hasreti aşkın maşukuna karşı son bulmayan bir hissiyata sahip olması gibidir.⁴¹⁶ Şair, “Bilâdî Bilâdî” (Vatanım Vatanım) başlıklı şiirinde sürgündeki kişinin bu durumunu şu şekilde tasvir etmiştir:

⁴¹² Rukiye Aydemir, “Filistinli Şair Murîd el-Bargûsî'nin Şiirlerinde Sürgün Teması”, *Modern Arap Edebiyatında Edebu'l-Avde*, ed. Yasemen Toruloğlu - vd. (İstanbul: Demavend Yayınları, 2020), 90.

⁴¹³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/595-596.

⁴¹⁴ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/228.

⁴¹⁵ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 181.

⁴¹⁶ Bergûsî, “eş-Şî'r ve Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 17 Ağustos 2016).

*Sürgünde ölüm ağlarına dolanan kişi
şöyle der:*

Balık

Balıkçıların ağındayken bile

*Hâlâ taşır denizin kokusunu.*⁴¹⁷

قال الذي التقت عليه شباك
الموت في المنفى:

السمة،

وهي في شباك الصيادين،

تَظَلُّ حَمِلُ رَائِحَةَ الْبَحْرِ

Bergûsî, *Raeytü Râmallâh* (Ramallah'ı Gördüm) isimli otobiyografisinde sürgün hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

*“Yerimden edilmişliğimi paranteze almaya çalıştım. Şahsî ve millî tarihimizin mutsuzluğunun uzayıp giden cümlesine bir nokta koymak istedim. Ancak virgüllerden başka bir şey bulamadım. Zamanları birbirine geçirip dikeyim, bir ânı diğerine ekleyeyim, çocukluğu yaşlılığa, tüm varlıkları tüm yokluklara bağlayayım, gurbeti vatana ve zihnimdeki hayalleri şu an gördüklerime bitişirmeyi istedim. Ne var ki beraberce yaşayıp beraberce ölemedik şu vatanda.”*⁴¹⁸

Bergûsî'nin “el-Attâl” (Hamal) isimli şiirinde şairin geçmişte yaşadığı güzel hatıralarını değerli bir mücevher gibi sürgünde taşımaya devam ettiği⁴¹⁹, “Mevtün Verâe'n-Nehr” (Nehrin Arkasındaki Ölüm) başlıklı şiirinde vatanın geleceği konusunda bir belirsizlik yaşandığı ve vatan toprağından ayrı yaşayabilecekleri bir mekânın olmayışından ötürü duyulan endişe ve korku vurgulanmaktadır.⁴²⁰

“Kelime Filistîniyye” (Filistin Konuşması)⁴²¹, “Filistîniyyün Fi's-Şems” (Güneşte bir Filistinli)⁴²², “Nezru'd-Dem” (Kan Adağı)⁴²³ şiirleri sürgün temasının görüldüğü diğer örneklerdir.

Özetle Bergûsî'nin şiirlerinde sürgün, göç yolunda çekilen sıkıntı ve çaresizliğin Filistin halkının psikolojik hallerinde oluşturduğu etkiyi, sürgünle birlikte dünyanın dört bir yanına dağılan bu insanların yaşamlarında meydana gelen değişiklikleri ele almaktadır. Ayrıca gurbette tanıdık bir yüz bulamama endişesiyle bu insanların kendi içlerinde yalnızlaştığı ve aidiyet duygularını kaybettiği vurgulanmaktadır. Vatandan fizikî olarak

⁴¹⁷ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/535.

⁴¹⁸ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 195.

⁴¹⁹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/577.

⁴²⁰ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/620.

⁴²¹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/626.

⁴²² Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/509.

⁴²³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/527.

ayrı kalmanın da etkisiyle gelecekle ilgili beklentilerinin yok olduğu ancak geçmişte yaşadıkları güzel duyguları tüm benliklerinde taşıyarak özlemlerini gidermeye çalıştıkları görülmektedir.

2.2.5. Özgürlük

Özgürlük, tarih boyunca tartışılmalı gelen önemli bir kavram, insan yaşamında karşılık bulan bir eylem olarak görülmektedir. Bu kavram, bireysel ve toplumsal olarak felsefî ve dinî açıdan tartışma konusu olmuş ve soyut bir ifade olması nedeniyle de net bir tanım ortaya konulamamıştır. Genel anlamda “insanın yapmak istediği veya istemediği şeyleri kendi iradesiyle karar vermesi ve bu kararının gereklerini yerine getirirken başkaları tarafından engellenmemesi” şeklinde tarif edilmektedir.⁴²⁴

1948 Arap-İsrail Savaşı, pek çok Filistinlinin hayatlarının paramparça olmasına ve toprakları dışında mülteci olarak yaşamasına neden olmuştur. Sürgüne maruz bırakılan bu insanlar, daha iyi bir gelecek inşa edebilmek için dünyanın dört bir yanına dağılarak vatan toprağını terk etmek mecburiyetinde kalmışlardır.⁴²⁵ İsrail’in gerçekleştirdiği bu işgal pek çok insanın ölümüne, işgalcilerin zindanlarında hapsedilmesine ve vatanlarından sürgün edilmesine kadar gitmiştir. Nitekim sürgün yıllarında kamplarda aynı çadırları paylaşmak zorunda kalan bu insanlar, ekonomik ve sosyokültürel yönden sıkıntılar çekmiş, sömürülmenin psikolojik sorunlarını iliklerine kadar hissetmişlerdir.⁴²⁶ Bu durum Filistinli insanın varlığının ve birliğinin ne kadar tehdit altında olduğunu göstermektedir. Ne var ki Filistin halkının yaşadığı bu sorunlar, 1967 yılında gerçekleşen ve Arap toplumunda derin yaralar bırakan Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı) ile daha da çıkmaz bir hal almıştır.⁴²⁷ Bu elim hadisenin akabinde İsrail’in sömürgeci politikaları Filistin toplumu üzerinde artmış, Filistin’in diğer bölgeleri de işgal edilerek buradaki insanlara ikinci bir felaket yaşatılmıştır. Direniş ile özgürlüğünü inşa etmeye çalışan Filistin halkı, peş peşe gelen bu saldırılarla umutlarını kaybetme noktasına gelmiştir. Bu halk, var olduğu toplumun aynası konumunda olan şiir, hikâye ve roman gibi edebî türler vesilesiyle umutlarını, hayallerini, yaşadığı acılarını taze tutmaya çalışmış ve maruz kaldığı bu zulmü tüm dünyaya duyurmaya çalışmıştır.

⁴²⁴ Ömer Demir - Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Ankara: Ağaç Yayınları, 1993), 283.

⁴²⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Turan, *Düşman Kardeşler*, 71-73; Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, 418.

⁴²⁶ İsmâîl, “Sûratü'l-mühayyem ve delâlatühâ fi'ş-şi'ri'l-Filistîni 1948-1994”, 6.

⁴²⁷ Turan, *Düşman Kardeşler*, 90.

Özgürlük konusu Filistinli şair ve yazarların eserlerinde işlediği temel konular arasında yer almaktadır. Nitekim her edebiyatçı özgürlüğü kendisine has üslubu ve tavrıyla eserlerinde işlemektedir. Filistin'in özgürlüğü ve vatanın bağımsızlığı için pek çok edebiyatçı, eserlerinde Filistin işgalini, halkın çektiği psikolojik ve sosyolojik baskıyı, medyanın umursamaz tavrını tenkit ederek ele almaktadır.⁴²⁸ Bu edebiyatçılardan biri olan Mürîd el-Bergûsî de eleştirel tavrı ve muhalif yönüyle hem işgali hem de işgale yardım eden Arap yöneticileri şiir ve yazılarında tenkit etmiş ve halkın özgürlük problemine dikkat çekmeye çalışmıştır. Ancak o, çağdaşlarının aksine sakin ve ironik bir dil kullanarak bu tavrını ortaya koymuştur.

1992 yılında yayımlanan “Hurriyyetü'l-İbdâ'” (Yaratma Özgürlüğü) başlıklı makalesinde Bergûsî, özgürlüğü, anayasa ve yasaların fatihası, başkanların, liderlerin, devrimcilerin, parti mensuplarının, mezhep çatışması ve iç savaşı alevlendirenlerin ellerinde sıklıkla tercih edilen bir söz olarak kullanıldığını izah etmektedir.⁴²⁹

Bergûsî, otuz yılı aşkın bir süre vatanı Filistin'den ayrı yaşamış, sonrasında Ürdün, Mısır, Lübnan vb. gibi pek çok ülkeye girişinin yasaklanmasıyla hareket özgürlüğü kısıtlanmış bir şairdir.⁴³⁰ Bu nedenle yaşadığı menfi olaylar şiirlerine yansımıştır.

Şairin şiirlerinde Filistin halkı için bir hayal olarak kalan özgürlük, bazen bir tutkuya bazen de bir özleme dönüşmektedir. Nitekim özgürlüğe olan tutku, her bireyin bağımsız bir şekilde yaşamak ve onun hayalini gerçekleştirmek arzusuyla ortaya çıkmaktadır. Bu durum şairin “el-Mü'tekal” (Tutuklu) başlıklı şiirinde belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu şiirde vatan toprağından sürgün edilmiş veya işgalci zindanlarında hapis yatan Filistinlilerin özgürlüğe olan tutkusu anlatılmaktadır. Geniş balkonlu, her açıdan güneş alabilen ve istediği zaman da oradan çıkıp gezebileceği bir ev hayali kuran mahkûmun içinde bulunduğu durum, Filistin halkının içinde bulunduğu durumdan farksızdır. Şair, aşağıdaki dizelerinde özgürlüğü gasp edilmiş bir halkın yaşamını, zindanda tutsak olan bir mahkûmun yaşamıyla eşit tutmaktadır. Buradan hareketle şiirde bahsedilen mahkûm kimsenin, hapisanedeki hücreinde hayalini kurduğu ev, aslında vatanı olan Filistin'dir.

⁴²⁸ Reyyân, *Sûratü'l-beyti fi's-şi'ri'l-Filistîniyyi'l-muâsır*, 137.

⁴²⁹ Bergûsî, “Hurriyyetü'l-ibdâ'”, 278.

⁴³⁰ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 104;110; Mir, “Mourid Barghouti: The Blessings of Exile”, 313.

Böylelikle hücreden kaçma hayali aynı zamanda özgürlüğe kavuşma arzusunu yansıtmaktadır:

*Mahkûm, şöyle dedi zindandaki
arkadaşına:
Salıverdilerinde beni
Bir ev yapacağım kendime
Balkonlarla çevrili
Her köşesinden
Güneş ışığı girecek.
Alçak ve geniş pencerele olacak
Rengârenk halıları
Kalın süngerden koltukları.
Dolacak bu ev, kitaplar ve musikiyle
Defterler ve kalemlerle
Misafîrler ve güzel kokulu sabunlarla.
Mimarî özelliklerinden dolayı
Oradan kaçmak da mümkün olacak.⁴³¹*

قال المعتقل لزميله فى الزنرانة
:
عندما يفرجون عنى
سوف أبنى لنفسى بيتا
محاطا بالشرفات
تدخله أشعة الشمس
من كل زواياه
نوافذه دائية وواسعة
سجاده ملون جدا
أسرته من الإسفنج الكثيف
يزدحم بالكتب وبالموسيقى
وبالدفاتر والأقلام
وبالضيوف وبالصابون المعطر
ومن مواصفاته الهندسية
أنه يمكن الهرب منه.

Filistin dışında hiçbir yerde kendini rahat hissetmeyen Bergûsî, özgürlüğün bir mekânda insana sunulan yaşama alanı ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. Nitekim mekânı bir kimsenin istediği zaman girip çıkabildiği ve orada dilediği şekilde hareket edebildiği bir yer olarak tanımlamaktadır.⁴³² Bergûsî'nin, "Sürgün kişiye bu uzaktan sevgi dışında ne kalıyor? Ne kadar pahalıya mal olursa olsun, şarkıya tutunmaktan başka ne kalıyor elde? Peki ya Filistin hakkında benim neslim kadar bile bilmeyen sürgünde doğmuş bir nesil için ne söylemeli?"⁴³³ ifadeleriyle vatanı dışında yaşayan Filistinlilerin mahrum kaldıkları vatanları için şarkılar söylemekten başka ellerinden hiçbir şey gelmediği vurgulanmaktadır. Bu durum Filistinli insanın vatana olan özlemini yansıtmaları açısından önem arz etmektedir. Şair, sürgün şartlarının yaşamaya ve terk etmeye mecbur bıraktığı mekânlar yüzünden o yerlerin manasının ve somutluğunun kaybolduğunu belirtmektedir. O, iradesi kırılan kişinin kendi iç ritmiyle yaşadığını, o kişiye göre bir mekânın diğer

⁴³¹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmîle*, 1/556-557.

⁴³² Huseyn b. Hamza, "Mekâniye'l-evvel: Şehâdetü Mürîd el-Bergûsî", *Multekâ Filistîn* (15 Şubat 2021).

⁴³³ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 68.

mekânlara ve durumlara taşıyan bir araç olduğunu ifade etmektedir.⁴³⁴ Bu nedenle şair, bir mekân, niteliklerini kaybettiğinde anlamının tamamen değiştiğini, bir sembol ve kimlik haline dönüştüğünü söylemektedir. Bu yüzden o, zorunlu sürgünlüğünün bitmesini hayal ederek memleketinde özgürce gezebilmeyi temenni etmektedir. Ancak şair, tüm bu çabalarına rağmen Filistin'in bağımsızlığına giden yolların tıklandığını “Tâle’ş-Şetât” (Diaspora Uzadı) başlıklı şiirinde vurgulamaktadır. Bir hayal olarak kalan özgürlük, şairin ulaşmak istediği bir durumu yansıtmaktadır. Ancak o, ülkesinin bağımsızlığı için şartların oluşmamasından dert yakınarak özgürlüğe şöyle seslenmektedir:

*Karşılaştığımızda söylemelisin, ömrün
boyunca neden benden kaçtığını?
Ne zaman dokunmaya çalışsam, gizlendin
sen.
Sanki aramızda beliren korkunç bir kapı
vardı.
Sanki anahtarlarım paslanmış veya
körelmişti.
...
Duracağım yanında dimdik
Kaldıracağım sol elini daha yükseklere
Akan gözyaşlarımı bırakacağım
Gülüştüme dokunana kadar
Sadece... Sana kavuşursam
Ey özgürlük!⁴³⁵*

عندما نلتقي عليك أن تُخبريني
لماذا نهرَبْتِ مني طَوَالَ
العمر،
كلما أوْشكتُ أنْ أَلْمَسِكِ
اخْتَفَيْتِ،
وكان بوابَةٌ رَهيبَةٌ ماثِلَةٌ بَيْنَنَا،
وكانَ مَفاتيحي صَدْنَةً أَوْ
مَثْلُومَةً.
...
سَأَقِفُ إِلَى جِوَارِكِ مَعْتَدِلِ
القَامَةِ
وَأُرْفَعُ يَدَكَ الْيَسْرَى عَالِيَا عَالِيَا
وَأَتْرِكُ دَمْعِي تَسِيلِ
حَتَّى تَلَامَسَ ابْتِسامَتِي
فَقَطْ .. لَوْ أَلْقَاكَ
أَيُّهَا الْحَرِيَّةُ!

Genel olarak çalışmalarında günlük konuşma diline yakın sade bir üslup kullanan Bergûsî, zaman zaman ironiyi çok incelikle kullanmaktadır. Bununla birlikte o, ifadelerin basitliğine rağmen şiirde kurduğu kompozisyonla anlatımına ayrıcalık kazandırdığı görülmektedir. “Lâ Müşkilete Ledeyy” (Hiçbir Sıkıntı Yok) başlıklı şiiri de bu minvaldedir. İroni yapmak suretiyle normal bir insanın yaşadığı durum gibi kendisinin özgür olduğunu ifade ederken aslında tam tersini ima etmektedir. Şair, anlatıcı ‘ben’ kişiliği üzerinden olayı çarpıcı bir şekilde ele almaktadır. Bu dizelerde o, hayatın bu

⁴³⁴ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 106.

⁴³⁵ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/240-245.

şekilde olması durumunda hiçbir problemin olmayacağını ifade etmektedir. Ancak ‘Hiçbir sıkıntım yok’ ifadesi, kendi özelinde Filistinlilerin başına gelen özgürlük problemini yansıtmaya açısından önem arz etmektedir:

Ellerim kelepçesiz.

Dilim de susturulmadı henüz

*Şu ana kadar aleyhime bir hüküm de
çıkarılmadı*

İşimden de kovulmadım

İzin veriliyor hapisteki yakınlarımı

*Ve bazı ülkelerdeki mezarlarını ziyaret
etmeme*

*Hiçbir sıkıntım yok.*⁴³⁶

كَفَّاي بِلَا قَيْدٍ.

وَلِسَانِي لَمْ يُسَكَّتْ بَعْدَ

لَمْ يَصْدُرْ ضَدِّي حُكْمٌ حَتَّى الْآنَ

وَلَمْ أُطْرَدْ مِنْ عَمَلِي

مَسْمُوحٌ لِي بِزِيَارَةِ مَنْ سَجَنَوْهُمْ

مِنْ أَهْلِي

وَزِيَارَةِ بَعْضِ مَقَابِرِهِمْ فِي بَعْضِ

الْبِلَادَانِ

لَا مَشْكَالَةَ لَدَيَّ.

“Risâletü’l-Vahş” (Yalnızlık Mektubu) başlıklı şiirde ise Bergûsî, sembolik bir anlatım yaparak Filistin halkını aslana benzetmektedir. Aslanın dostlarına yazdığı mektubunda rahat bir yaşam sürdüğü, kimsenin onun işine karışmadığı, işlerini yerine getiren ve daha sonra ne olacağı ile ilgili planlar kuran bir görevlinin olduğu anlatılmaktadır. Nitekim şiirde aslanın her şeye sahip olmasına rağmen yaşadığı yerin kendisine ait olmaması ve yabancı bir yönetim altında yaşamını sürdürmesi özgürlüğün kısıtlanması olarak ifade edilebilir. Ancak bu yaşamın yalancı bir özgürlük olduğu şiirin son kısmında açıkça anlaşılmaktadır:

Artık ben de tamamen belde halkı gibiyim.

Gidip geliyorum yerimde

Benim de, onlar gibi her şeyim var...

Anahtarına sahip olmadığım bir kafes

*Uyumayan bir bekçi.*⁴³⁷

فَأَنَا كَأَهْلِ الْبِلَادِ تَمَامًا

أُرُوحٌ وَأَعْدُو فِي مَكَانِي

وَلَدَيَّ، مِثْلَهُمْ، كُلُّ شَيْءٍ..

قَفَصٌ لَا أَمْلِكُ مِفْتَاحَهُ

وَحَارِسٌ لَا يَنَامُ.

“Zâkiratü’n-Nemr”⁴³⁸ (Kaplan Hafızası) başlıklı şiirde de bu şiire benzer bir durum tasvir edilmektedir. Şair burada hayvanat bahçesinde parmaklıklar arkasında yaşayan bir kaplandan yola çıkarak kendi halkını onunla özdeşleştirmektedir. Onun çektiği

⁴³⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/441.

⁴³⁷ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/519.

⁴³⁸ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/407-408.

sıkıntılarının aynısını kendi halkının de çektiğini, sömürü altındaki Filistin'in tıpkı kafesteki kaplan gibi özgür olmadığını vurgulamaktadır.

Bergûsî, şiirlerinde özgürlüğü ifade etmek için genel itibariyle kuş, kafes, gökyüzü, miknatis, demir tozu, hayvanat bahçesi, anahtar, aslan ve kaplan gibi metaforları kullanmıştır. “Âlemün Sâlis” (Üçüncü Bir Dünya) başlıklı şiirinde şairin vurgulamak istediği nokta, aslında Filistinlilerin özgürlüğünün çok dar kapsamda olduğu ifade edilmektedir:

Miknatis demir tozuna dedi ki:

Tamamen özgürsün

İstedüğün yere gitmekte!⁴³⁹

قال المغناطيس لبرادة الحديد:

أنتِ حُرَّةٌ تماماً

في الاتجاه إلى حيث ترغيبين!

Şair, aşağıdaki “Sicn” (Hapis) başlıklı şiirde geçen ‘kafes’ kavramı ile serçelerin sınırlı bile olsa özgürlüklerinin bulunduğunu dile getirirken; Filistin halkının sınırları dahi meçhul olan bir özgürlük içerisinde yaşadıklarını vurgulamaktadır:

İnsanoğlu der ki:

Ne mutlu bu kafesteki serçelere

Onlar, en azından

Hapislerinin sınırlarını biliyorlar.⁴⁴⁰

قال ابن آدم:

طوبى للعصافير في هذا القفص

إنها – على الأقل –

تعرف حدود سجنها.

Bergûsî, şiirlerinde sonsuz özgürlüğü temsil eden ‘gökyüzü’ kavramını da kullanmaktadır. “Bittisâ‘ı’s-Semâ”⁴⁴¹ (Gökyüzü Genişliğinde) başlıklı şiirde ‘kuş ve gökyüzü’ kavramları ile özgürlük vurgulanırken; ‘kafes’ kavramının kullanılmasıyla kısıtlanan özgürlüğe vurgu yapılmaktadır.

Aynı şekilde benzer bir durum şairin “fî Zemânî” (Benim Zamanımda) başlıklı şiirinin son bölümünde de görülmektedir: “Benim zamanımda / Herkesin koşmasına izin verdiler ve bir münadî bize seslendi: / Haydi, istediğiniz kadar en hızlı şekilde koşun / Ama kafesin içinde.”⁴⁴² dizeleriyle bu davranışların belirli bir alan dâhiline hapsedilmesi insan özgürlüğünün kısıtlandığına işaret etmektedir.

⁴³⁹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/494.

⁴⁴⁰ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/543.

⁴⁴¹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/147.

أماً الطيور: / كأنَّ الطيور التي / غادرتْ، هكذا، ليل أفضاسها / كلاً خبطتْ / في جهات الهواء / أبصرتْ حولها / قفصاً / باتساع السماء!

⁴⁴² Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/127.

Bergûsî'nin şiirlerinde vurguladığı bir diğer konu da ifade özgürlüğüdür. Özgür bir toplumda her bireyin görüş bildirme hakkı vardır. Ancak söz konusu Filistin halkı olunca hareket özgürlüğünün yanında konuşma ve düşünce özgürlüğü de ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle şair, bu halkın konuşma özgürlüğünün kısıtlanmasını ve kendilerini özgürce ifade edemeyişini “Katl” (Öldürme) başlıklı şiirinde ele almaktadır. Bu şiirde bir gencin söylediği düşüncelerinden dolayı konuşmasının yarıda kesilmesi, hapse atılması ve sonrasında gizemli bir şekilde ölümü ele alınmakta ve şiirdeki bu sahneyle ifade özgürlüğünün olmayışına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca şair, ‘tabakalar’ ifadesiyle sınıfsal ayrımcılık olduğuna da dikkat çekmektedir.

*Aykırı fikirlerinden dolayı durdu genç,
kısaca cümlesini tamamlamadan
Ancak yarısını tamamladı ifadesinin ve
hapis oldu geriye kalan ömrü.
Bir şey söyledi sınıflar hakkında
Susturuldu,
Ne var ki bedeninden geriye kalanı
buldular
(son saldırıdan sonra)
Çatıların altında gömülü bir şekilde⁴⁴³*

وقف الفتى في شبه جملته القصيرة
عن خلاف الرأي
أكمل شبه جملته وباقي العمر ما
بين السجون.
قال الفتى شيئاً عن الطبقات،
أسكت،
غير أن بقيةً من جسمه عثروا
عليها
(بعد آخر غارة)
مدفونةً تحت السقف

Şiirlerden hareketle Filistinli insanın bu hayatta hiçbir zaman özgür olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Bergûsî, “Teharrur” (Özgürleşme) başlıklı kısa şiirinde “Şimdi tüm muhafızlarım terk etti beni / işte bu, benim hürriyetim ve ölümüm / Her ikisi birlikte geldiler bana.”⁴⁴⁴ dizeleriyle Filistinli insanın özgürlüğünün ancak ölümle elde edileceğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak Bergûsî, özgürlüğü mekân ile ilişkilendirerek insanın dilediği zaman girip çıkabileceği ve bağımsız bir şekilde hareket edebileceği bir yer olarak nitelemiştir. Kimi şiirlerinde özgürlük hayali ve tutkusu bir özleme dönüşmüş ancak onu aramaktan ve umut etmekten öteye geçememiştir. Şiirlerinde Filistin halkının özgür olmayışını canlı ve

في زمني / سمحوا بالركض للكل ونادانا المنادي / اركضوا بالسرعة القصوى كما شئتم، / ولكن في القفص!

⁴⁴³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/384.

⁴⁴⁴ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/373.

الآن حُرَّاسي جميعا هجروني، / إنها حريتي والموت / جاءني معا.

cansız bazı kavramlarla anlatmaya çalışmıştır. Her bir Filistinlinin çarşıya, hastaneye ya da başka bir şehre gitmesinde hareket özgürlüğü kısıtlanmış ve her birey düşüncelerini özgür bir şekilde dile getirememiştir. Ayrıca şair, Filistinliler için elde edilemeyecek olan özgürlüğün ancak ölümle mümkün olacağına vurgu yapmıştır.

2.3. Siyasî Temalar

Arap edebiyatında on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru yok olmaya yüz tutan siyasî şiir, Arap dünyasında Birinci Dünya Savaşı'nın akabinde yaşanan işgal sonucunda tekrar canlanmış ve sanat bakımından gelişme göstermiştir. Bu türden şiirlerin siyasî bir mesaj niteliği taşımasından dolayı halktan geniş bir kitleye ulaşabilmesi ve arzu edilen etkiyi sağlayabilmesi için sanatlı söyleyişlerden arındırılmasına, sade ve anlaşılır bir dille yazılmasına önem verilmiştir. Bu türden şiirler kaleme alan şairlerin amacı sanatsal bir faaliyetten ziyade mesajını halka doğrudan iletmek olmuştur.⁴⁴⁵

Mürîd el-Bergûsî, bireysel ve toplumsal meseleleri psikolojik ve sosyolojik yönleriyle ele almasının yanında Arap dünyasını ilgilendiren siyasî sorunları şiirlerine taşımış Filistinli bir şairdir. Hayatının büyük bir bölümünü sürgünde geçirmiş olan şair, söz konusu vatan olunca yazılarında daha çok eleştirel bir üslup kullanmıştır. Bergûsî'nin bu tavrının, muhalif ve eleştirel karakterinden kaynaklandığı söylenebilir. Her ne kadar siyasetten uzak durmaya çalışsa da içinde yaşadığı savaş ve işgal durumu onu bir şekilde siyasî şiirler yazmaya itmiş, kendi halkının haklarını savunmak adına Arap yönetimindeki baskıcı tavrı eleştirmiş, siyaseti kendi emellerine kullanan siyasetçiler ve parti mensuplarını şiirlerinde tenkit etmiştir. Bu nedenle şiiri bir eleştiri aracı olarak kullanmıştır.

Bergûsî, yazdığı şiirleri nedeniyle Filistin davasının gayri resmî sözcüsü olarak nitelendirilmekte ve bu durum da kendisinin başkaları tarafından eleştirilmesini kabul ettiği anlaşılmaktadır. O, yaptığı bu eleştirilerle mevcut duruma meydan okumanın, entelektüel kimsenin bir görevi olduğu düşüncesini savunmuştur.⁴⁴⁶ Nitekim şair, eleştirel yönüyle ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: “Ben eleştirel bir insanım, vizyonum

⁴⁴⁵ Tur, *Nizâr Kabbânî ve Poetikası*, 258-259.

⁴⁴⁶ Bergûsî, “Mourid Barghouti brings his poetry to the Emirates airline festival of literature” (Görüşme 03 Mart 2015).

eleştirel bir vizyondur. Her şeye karşı nasıl düşüneceğimi, ne yapacağımı, kime yardım edeceğimi söylemek benim için zordur.”⁴⁴⁷

Bergûsî, yaşam ve insan arasındaki denklemde şiirin durduğu yeri açıklamak için şu ifadeleri kullanmıştır: “Eğer çevrenizde eleştirecek hiçbir şeyiniz yoksa (özellikle yaşamı ve insanlar arasındaki ilişkileri yönetmek için kararlaştırılan şekillerden) şiire ihtiyacınız olmadığına inananlardan biriyim. Çünkü şiir, kabul etmek ile çelişir.”⁴⁴⁸

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere Bergûsî, şiiri eleştiri için bir tür araç kabul etmiştir. Nitekim onun şiiri, şairin çevresine eleştirel gözle bakması ve sorgulamasının ürünü olduğunu düşündüğü, açıkça görülmektedir.

2.3.1. Siyasî Gruplara Eleştirisi

Kendisini bağımsız olarak niteleyen Bergûsî, siyasî gruplara saygı duymakla birlikte kişisel olarak bu gruplara karşı daima mesafeli durmuştur.⁴⁴⁹ Her ne kadar aktif siyasette yer almamış olsa da siyasî düşünce ve eleştirilerini şiirleriyle kitlelere duyurmaya çalışmıştır. Siyasî gruplara yönelik değerlendirmeleri bu eleştirilerin başında yer almaktadır. Nitekim o, siyasî partilerin toplumsal sorunlara çözüm üretmediğini hatta bu partilere dâhil olanların düşüncelerinin zamanla değişerek toplumdan uzaklaştığını şiirlerinde vurgulamıştır. Bu düşüncelerini desteklemek adına siyasî gruplara yönelik eleştirisini konu edindiği şiirlerinden bazı örnekler şöyledir:

“Nezâhe” (Temiz) başlıklı kısa şiirinde şair, ironik bir üslup kullanarak siyasetle ilgilenen kişilerin yolsuzluk ve sahtekârlık yoluyla siyasî hedeflerini kendi amaçları doğrultusunda gerçekleştirdiğine dikkat çekmektedir. Şiirde, siyasetçilerin seçimler ve politik uygulamalar konusunda sunduğu “temiz” imajın aslında gerçekliği yansıtmadığı vurgulanmaktadır. Şair, bu durumu ironik bir şekilde betimleyerek, siyasî seçimlerin doğruluğu ve güvenilirliği konusundaki eleştirilerini dile getirmiştir:

Seçim sandığı dedi ki:

Taksimetre

Süt satıcısı

قال صندوق الانتخابات:

عداد التاكسي

وبائع الحليب

⁴⁴⁷ Mannes-Abbott, “Introduction”, 19.

⁴⁴⁸ *el-Ahbâr*, “Mürîd el-Bergûsî: et-Tûfân ve i‘âdetü’t-tekvîn”.

⁴⁴⁹ Abdülgaflâr, “Kırâe’ fi şî’ri’ş-şâiri’l-Filistîni Mürîd el-Bergûsî”, 215.

Ve ben
Şayet melekler ve şeytanlar bizi
birlikte gözetleseler de
Sizi aldatacağız.⁴⁵⁰

وأنا...
لو راقتنا الملائكة والشياطين معاً
سنغشكم.

Alıntılanan şiirin başlığı kendisine şaibe bulaşmamış temizlik anlamına gelen “Nezâhe”dir. Bununla birlikte şiirde açık bir şekilde seçim şaibesinin söz konusu edilmiş olması şairin ironik üslubunun bir yansımasıdır. O, bu şiirinde seçimlerdeki sahtekârlıkları, seçim sandığı ile çokça sahtekârlık yapmakla bilinen taksicilerin taksimetresi ve sütçülerle kurduğu ilişki üzerinden tasvir etmiştir.

“el-Bâbü'd-Devvâr” (Döner Kapı) şiirinde siyasetçilerin ilkesiz ve kaypak tavırları, onların kalpleri ile döner kapı arasında kurulan bir benzerlik üzerinden tasvir edilmiştir. Buna göre bir otelin döner kapısından müşterilerin aynı anda giriş ve çıkış yapmaları gibi bir siyasetçinin kalbinde de ilkeler benzer şekilde sürekli giriş çıkış yapmaktadır. Başka bir açıdan bu benzetme otel kapısından geçen müşterilerin sürekli değişmesi gibi siyasetçinin ilkelerinin konjonktüre göre sürekli değişiklik göstermesi şeklinde yorumlanabilir. Bu şiir, Bergûsî'nin siyasetçilere karşı olan mesafeli tavrını da yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir.⁴⁵¹

Simultane tercüman dedi ki:
Aynı anda girer ve çıkar ilkeler
O siyasîlerin kalplerinden
Tıpkı girip çıktığı gibi
Büyük otel müşterilerinin
Döner kapıdan.⁴⁵²

قالت المترجمة الفورية:
المبادئ تدخل وتخرج في نفس اللحظة
من قلوب هؤلاء السياسيين
كما يدخل ويخرج
نزلاء الفندق الكبير
من الباب الدوّار.

Bergûsî çoğu zaman parti içerisinde bireylerin benliklerinin kaybolduğunu düşünmektedir. “Çünkü ((hükümet)) ruhumu alıyor / ve onu helak uçurumlarına atıyor.”⁴⁵³ dizelerinde şairin bu düşüncesi açıkça görülmektedir. Benzer bir tasvir, “Âlemün Sâlis” (Üçüncü Bir Dünya) isimli şiirde de yer almaktadır. Bu şiirde insanlar

⁴⁵⁰ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/510.

⁴⁵¹ Safâ' el-Mehdâvî, “er-Ru'yetü ve'l-binâ' fi mantıkî kâinât el-Bergûsî”, *Füşha* (27 Mart 2021).

⁴⁵² Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*.

⁴⁵³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/315.

kaleme, partileri ise kalemtırâşa benzetilerek partilerin insan değerini azalttığı ve bireysel farklılık ve benlikleri törpüleyerek yavaş yavaş yok ettiği ifade edilmiştir:

Kalem kalemtırâşa dedi ki:

Bazı partiler gibisin sen

Kişi oraya girer:

Boyu kısalır

Ve kafası kaybolur.⁴⁵⁴

قال القلم للمبراة:

أنت كبعض الأحزاب..

يَدْخُلُهَا الْمَرْءُ

فَتَقْصُرُ قَامَتُهُ

وَيَضْمُرُ رَأْسَهُ.

Bergûsî, siyasî partilerden uzak durmakla birlikte her konuda seçme hakkının olduğuna inanmıştır.⁴⁵⁵ Bu nedenle o, seçimlerde adaletin sağlanmaması ve siyasetçilerin tarafgir tutumlarından dolayı “ed-Dıfdea” (Kurbağa) başlıklı şiirinde seçim üzerinden parti ve siyasetçileri eleştirmiştir. Televizyonlarda siyasetçilerin her zaman gerçek yüzlerinin değil de daha çok onların güzel yönlerinin ve tatlı dillerinin insanlara gösterilmeye çalışıldığı vurgulanmıştır. Şiirde seçim zamanı yapılan konuşmalar, sürekli aynı şeyleri tekrar etmeleri nedeniyle kurbağaların çıkardığı seslere benzetilmiştir:

Kurbağa, diğer kurbağa arkadaşlarına

dedi ki:

İçinde mutluluk ve gurur olan bir

vıraklama ile:

Televizyonun icadından

Ve seçim sisteminden sonra

Güzel dilimiz her bir eve girdi.⁴⁵⁶

قالت الضفدعة لزميلاتها

الضفادع:

بنفيع فيه سعادة وغرور:

منذ اختراع التلفزيون

ونظام الانتخابات

دخلت لغتنا الجميلة كل بيت.

Şairin “el-Mekîde”⁴⁵⁷ (Tuzak), “el-‘Ilke”⁴⁵⁸ (Sakız), “el-Akrab”⁴⁵⁹ (Akrep), “İctimâ‘ Siyâsî”⁴⁶⁰ (Siyasî Toplantı) başlıklı şiirlerinde de parti ve siyaset eleştirisi ile politikacıların siyaset içerisindeki tutumları yansıtılmıştır.

Bergûsî, “es-Sanemü’l-Hızbî” (Parti Putu) şiirinde ise ilerleyen yaşına ve el vermeyen sağlık durumuna rağmen görevini bırakmayan, koltuğunu kaybetme korkusu yaşayarak

⁴⁵⁴ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 1/495.

⁴⁵⁵ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 52.

⁴⁵⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 1/516.

⁴⁵⁷ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 1/496.

⁴⁵⁸ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 1/503.

⁴⁵⁹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 1/514.

⁴⁶⁰ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 1/531.

onu evine bile taşıyan siyasetçiyi put metaforuyla anlatmıştır. Burada kullanılan ‘put’, siyasetçinin koltuk sevdası olarak düşünülebilir. Şiirde bahsi geçen siyasetçinin geceleyin yatağına yattığında sağ eliyle koltuğunu tutması ve sol tarafında ise karısının uyuması şeklinde bir tasvir yapılmıştır. Şöyle ki bu kişinin makama olan tapma derecesi, sol tarafında bulunan ve ikinci plana atılan karısını eşya konumuna indirgemiş, eşyayı da insan konumuna yüceltmıştır.⁴⁶¹

*Ofisinde ihtiyarlık ilaçlarını alıyor
Ve işitme cihazını değiştiriyor
Makamına yaklaşan herhangi bir
hareketliliği yakalamak için
İki büyük gardiyan yardım ediyor ona
Akşamleyin koltuğunu eve taşımaya için.
Sol tarafında uyuyan karısına karşı onu
huzur kaplıyor
Sağ elini koltuğun üstüne koyuyor
Onu arzulu bir şekilde tutuyor ve
uyuyor!⁴⁶²*

يتناول أدوية الشيخوخة في مكتبه
ويبدل سماعات الأذنين
ليلقط أي دبيب يدنو من منصبه
ويساعده فحلان من الحراس
على حمل الكرسي، مساء،
للبيت.
يغمزه الاطمئنان إلى زوجته
النائمة يساره
ويحط أصابعه اليمنى فوق
الكرسي
ويمسكه، مغتبطاً، وبنام!

Yukarıdaki şiire benzer bir durum aynı şekilde şairin “Emrâz” (Hastalıklar) başlıklı şiirinde de görülmektedir. Burada koltuğun şişmanlık, omurga ağrıları ve zulüm sebebi olduğu ifade edilmektedir. Çünkü uzun süre iktidarda kalan kişilerin buldukları makam nedeniyle halkına zulmettikleri şiirde vurgulanmaktadır.⁴⁶³

Bergûsî’ye göre siyasetle meşgul olmak bir seçenek değil zorunluluktur. Bunun sebebi hayatın dinamiklerinin bozulmasındaki kaynağın savaşlar yanında siyasetçiler olmasıdır. Bu sebeple bir meteor yağmuru gibi insanın müstağni kalmasının mümkün olmadığı bir alandır.⁴⁶⁴ Şaire göre siyasetin kendini zorunlu kılan bu yapısı nedeniyle apolitik bir tavır mümkün değildir. Nitekim ona göre ve siyasetten uzak durmanın kendisi de siyasî bir tavidir.⁴⁶⁵ Bununla birlikte şair, kendi mizacının siyasî faaliyetler için uygun olmadığını

⁴⁶¹ Abdülhay, “Şi’riyyetü’l-eşyâ’ fi şî’ri Mürîd el-Bergûsî”, 252.

⁴⁶² Bergûsî, *el-A ‘mâlû’ ş-şî ‘riyyetü’l-kâmîle*, 1/458.

⁴⁶³ Bergûsî, *el-A ‘mâlû’ ş-şî ‘riyyetü’l-kâmîle*, 1/507.

⁴⁶⁴ Süveydân, “Mürîd el-Bergûsî: Ene bidûni kevnî”.

⁴⁶⁵ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 53.

düşünmektedir. Nitekim şairin aşağıda alıntıladığımız ifadelerinde bu durum açıkça görülmektedir:

*“Gerçek anlamda siyaset yapamayacağımı biliyorum. Zira dünyaya duygularıyla ve sezgilerimle tepki veriyorum. Siyasetin gerekliliklerine uymayan bir tavır bu. Eğer bir mitinge katılmışsam bile asla slogan atamam. Ancak duruşumu ilan etmek üzere bir gösteriye katılabilirim. Ne istediğimden ne kadar emin olursam olayım slogan atıp bu istekleri haykıramam.”*⁴⁶⁶

Alıntılanan pasajdan anlaşıldığı üzere Bergûsî'nin kişisel olarak siyasî faaliyetlere uygun olmadığı düşüncesi onun siyasetten müstağni bir tavır içinde oluşuna değil, bunun yerine siyasî çalışmalar için ideal bir kişiliğe sahip olmadığına delalet etmektedir. Zaten ona göre siyasetin kendini zorunlu kılan bu yapısı nedeniyle apolitik bir tavır mümkün değildir. Nitekim ona göre siyasetten uzak durmanın kendisi de siyasî bir tavidir.⁴⁶⁷ Bununla birlikte siyasetin problemlerin çözümünde oynadığı role dair ikircikli bir tavır içerisinde bulunan şair, siyasetin bazen hiçbir şey olduğunu bazen de her şey olduğunu belirtmektedir.⁴⁶⁸

Tenkit etmeyi hayatın bir parçası gören Bergûsî, şiiri de eleştirel bir araç olarak kullanmakta, övmek için yazılan ve aktüel durumu süsleyen şiirin ise hiç kimseye bir yararının olmadığını düşünmektedir.⁴⁶⁹ Bergûsî'yi iş adamı, mühendis ya da bir parti mensubu olmak yerine şiire çeken şeyin, eleştirme ve eleştirel zihnini aktif tutma yeteneğini sürdürme imkânı olmuştur. Çünkü şair, yaşanan pek çok sorunun hayata eleştirel bir yaklaşım eksikliğinden kaynaklandığını düşünmekte ve bu yüzden bireyin bir şüphe duygusuna sahip olması ve hiçbir şeye körü körüne ‘evet’ dememesi gerektiğini savunmaktadır.⁴⁷⁰

Hülasa Bergûsî'nin şiirlerinde parti mensubu kişilerin veya siyasetçilerin yolsuzluk yaptıkları ve seçim sistemini kendi istedikleri şekilde yürütmeleri tenkit edilmiştir. Bergûsî, siyasetçilerin inançlarından taviz verdiğini ve sürekli ilkelerinden uzaklaştığını

⁴⁶⁶ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 211-212.

⁴⁶⁷ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 53.

⁴⁶⁸ Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 54.

⁴⁶⁹ Fellâh, “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şi'ru yeskutu izâ vakaa' fi't-tebsît”.

⁴⁷⁰ Bergûsî, “Mourid Barghouti brings his poetry to the Emirates airline festival of literature” (Görüşme 03 Mart 2015).

belirtmiş ve onların seçim zamanlarında kendilerine taraftar bulmak için tatlı dilleri ve güzel yönleriyle halkın gözünü boyadıklarını açıklamıştır. İktidara karşı mesafeli davranan Bergûsî, kaleme aldığı bu şiirlerinde insanların birlik ve beraberlik içinde olmaları gerektiğini vurgulamıştır.

2.3.2. Otorite ve Baskıya Eleştirisi

Bergûsî baskı, zulüm ve hâkimiyet kurmaya çalışan diktatör yönetimi ‘put’ kavramıyla niteleyerek kusurlarını ele almaktadır. Şairin ‘diktatör’ başlığı kullanmak yerine onu sembolize eden ‘put’ metaforunu tercih etmesi dikkate şayandır. Çünkü şaire göre put; yapılır, oluşturulur ve biçimlendirilir. Onu mukaddes kılan şey ise ona tapmak, yüceltmek ve takdis etmektir.⁴⁷¹ Bergûsî’nin “Kasâ’idü’s-Sanem” (Put Şiirleri) başlıklı şiiri on ayrı bölümden oluşmaktadır. Şiirde bahsi geçen putlar sadece diktatör, başkan değil general, müftü, parti lideri vb. gibi kişilerdir. Şair, put metaforuyla Arap zihniyetini, dini istismar eden bazı şeyh ve müftüleri ya da kültürel selefilik düşüncesine bağlı kişileri eleştirmektedir.⁴⁷²

“Kasâ’idü’s-Sanem” (Put Şiirleri) başlığı içerisindeki “el-Meşvere” (İstişare) isimli şiirde siyasî yönetimin halkı ile istişarede bulunmadığı ironik bir dille ele alınmaktadır. Ayna benzetmesini kullanan şair, “diktatör” ile “Pamuk Prens ve Yedi Cüceler” hikâyesindeki “Kötü Cadı” arasında bir bağlantı kurmaktadır. Hem şiirde hem de hikâyede aynaya soru sorulması ve aynanın da hakikati söylemesi neticesinde kırılması anlatılmaktadır. Hikâyeden bağımsız olarak şiirde müstebit yöneticinin kimseye danışmadığı, iktidarı tek başına elinde tuttuğu ifade edilebilir. Şiirde kullanılan ‘put ve ayna’, kökleri tarihin derinliklerine çarparak günümüze ulaşan, çağdaş dönemdeki istibdadın görüntüsünü yansıtmak için karşılıklı konuşan ve hareket eden iki metafordur.⁴⁷³

*Mermerden bir put, şaşkınlığa düştü bir
gün*

صنم رخامي أصيب بحيرة
من أمره يوما

⁴⁷¹ Halil Katnânî, “Sûratü’s-sanem fi divân Leyle Mecnûne li’ş-şâir Mürîd el-Bergûsî”, *el-Antûlucyâ* (26 Nisan 2021).

⁴⁷² Katnânî, “Sûratü’s-sanem”.

⁴⁷³ Abdülhay, “Şi’riyyetü’l-eşyâ’ fi şî’ri Mürîd el-Bergûsî”, 251.

Çağırdı bizi, hemen emrine uyduk mermer
balkonu altında
Üzüntülü ve elleri titrek görünüyordu
Yabancı bir kâhin ona,
((Kimseyle istişare etmezsen öleceksin))
Dediğinden beri.
Boğazını temizledi
Sonra peş peşe bakışlarını gezdirdi
üzerimizde
Neredeyse içimizden birine bir fırsat
verileceğine inanmıştık
Bin yıldan beri ilk kez onun huzurunda
konuşmak için
Bir de gördük ki efendimiz put
Bir ayna çıkarır ve kaldırıp bakar ona
Sonra sorar o aynaya
Ayna hemen konuşur istişareyle, daha
sonra o put teşekkür eder ona
Ve kırar o aynayı
Kendisini doğru söz söylemeye
alıştırmamasından korkarak.⁴⁷⁴

دعانا، فامتثلنا تحت شرفته
الرخام.
وبدا حزينا راعش الكفين
مذ قالت له عَرَافَةٌ عَجْمِيَّةٌ
((ستموت إن لم تستشر
أحدا))
تنحنح
ثم نقل بيننا نظراته...
كدنا نُصَدِّقُ أن فينا من
سَيُمنَحُ فرصةً
للنطق بين يديه أول مرة من
ألف عام...
فإذا بسيدنا الصنم
يسئلُ مرأةً ويرفعها، وينظرُ
ثم يسألها
فتنطق بالمشورة، ثم
يشكرها،
ويكسرها،
مخافةً أن يُعَوِّدَها على حقِّ
الكلام!

“er-Rahîm” (Merhametli) başlıklı şiirde bu kez askerî yönetici olan bir generalin eleştirildiği görülmektedir. Şair, şiirin başında söz konusu generalin genel bir tasvirini yapmaktadır. Onun zalim tavrından dolayı kılıcını düşmana kullanmakla birlikte hiç çekinmeden yanında bulunan kimselere de kullandığını ve bu tavrından dolayı yalnız kaldığını vurgulamaktadır:

Put
Askeri üniformalı put
Savaşlar girdi onunla üniforması arasına
Ve artık tatil gününde giyiyor
Kepini de takınca azameti artıyor
Ona yol gösterecek Sofokles de yok

الصنم
زيه العسكري
فصلته المعارك طبعاً
وفي يوم عطلته يرتديه
فيزداد طولاً مع القبة
لا سوفوكليس يرقى لإلهامه

⁴⁷⁴ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/450-451.

*Hayır, hayır bulutların bile cesareti yok
onun mevkisine ulaşacak kadar
Kızgınlığında kullanır kılıcını
karşısındakine
Hamasi duyguları taşıdığına ise
Yanındakine bile kullanırverir kılıcını
Ancak o, sabahleyin kendi kendine şöyle
dedi
Ve gerçekten ağladı
Çünkü halkından kalmamıştı
Onu dinleyecek herhangi biri!⁴⁷⁵*

لا ولا يجرو الغيم أن يرتقي
موقعه
ذات مَعْضِبَةٍ أعمل السيف
فيمن عليه
و حين استفاضت حماسته
أعمل السيف فيمن معه!
و لكنه وهو يلقي خطاباً له في
الصباح
بكي صادقاً
حيث لم يبق من قومه
أي حي لي يسمعه!

Yukarıda alıntılanan dizelerde bir general olan yöneticinin kılıcını yanındakilere karşı kullanması ve bu tavrı nedeniyle yalnız kalması muktedir ve müstebit yöneticinin eleştiri ve farklı görüşlere olan tahammülsüzlüğünün bir tasviri olarak değerlendirilebilir.

Bergûsî, “Tâ‘atü’l-Mâ” (Suyun İtaati) başlıklı şiirinde ise otorite ve baskıcı yönetime olan eleştirisini dile getirmektedir. İktidarın insanları da aynı düşünce ve görüşlere sokmak için onların su gibi olup her kalıba girmelerini ve ibrik gibi olup boyun eğmelerini istemektedir. Bunun yanında suyun boğma özelliği de bulunmaktadır. Şair, suyun her iki özelliğini de karşıt bir benzetme unsuru olarak kullanmıştır:

*Bir diktatör icat etmek istediğinde
Tüm ihtiyacın olan boyun eğmendir.
...
Bulutların omuzlarından gelmez tahtına
doğru
Senin ve benim omuzlarımdan gelir
...
Çünkü o, su olmamızı ister bizden
Kaplara dolsun görüşlerimiz
Daima durgun kalmamızı görmek ister
Bardağın dibinde...
Boyun eğmemizi ister elindeki ibrik gibi*

وكل ما تحتاجه إذا أردت صنع
طاغية
أن تتحني.
...
هو لا يأتي من أكتاف الغيمات
إلى كرسية
بل من أكتافك أنت وأكتافي
...
لأنه يريد منا أن نكون ماء
أراؤنا رأي الإناء
يريد أن يرى ركودنا المقيم دائماً
في قاع كوب

⁴⁷⁵ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/452.

*Ve ister boğazlarımızda sözümüzü
hapsetmemizi
Ancak ne zaman ki hepimiz suyun
yaptığını yapmaya kalkarız
O zaman kalkar elleri havaya son bir
yardım isteyerek
Ve hayret eder boğulduğuna.⁴⁷⁶*

يريدنا أن ننحنى إذا انحنى
الإبريقُ في يده
ونحبس الكلام في الحلق
لكننا حين انتوينا كُننا، ما ينتويه
الماء
علتُ يدها باستغاثةٍ أخيرة
واستغراب الغرق.

“el-Hurrâs” (Muhafızlar) başlıklı şiirde ise yönetim erkinin tepesinde yer alan kral veya başkan yerine yönetim hiyerarşisinde yer alan aktörlerin buldukları durum üzerinden bir siyaset eleştirisi yapıldığı görülmektedir:

*Pek sayın kralın muhafızları
Çok değerli başkanın muhafızları
Kulelerdedir bazıları
Eyerlerdedir bir kısmı
Dengelidirler duruşlarında
Heybetle eğilirler giriş ve çıkışlarında
Yemeği gözler bazıları
Hizmetçileri gözler bir kısmı
Bazıları birbirinin muhafızlarıdır
Kimisi gazeteler yazdırır
Kimisi de şiir yazdırır
Kimisi (kralın) konuşmasını alkışlatır
Hepsi tedbir sahibidirler
Hafif iştir yanlarındaki silaha
dokunmak
Örnektirler yürüyüşlerinde ve
davranışlarında
Hepsinin bir maliki vardır ve hepsi
azamet sahibidir
Hepsi kraldır.⁴⁷⁷*

حراس صاحب الجلالة الملك
حراس صاحب الجلالة الرئيس
على البروج بعضهم
وبعضهم على السروج.
معتدلون في وقوفهم
وينحنون في مهابةٍ لدى الدخول
والخروج
وبعضهم يراقب الطعام
وبعضهم يراقب الخدام
وبعضهم حراسُ بعضهم
وبعضهم يملئ على الجريدة
الجريدة.
وبعضهم يؤلف القصيدة.
وبعضهم يوزع التصفيق في خطابه
وكلهم ذوو كياسةٍ
وحفّةٍ للمسرةِ السلاح في جنوبهم
وقدوةٌ في السير والسلوك
وكلهم لهم مالك، وكلهم ذوو جلاله
وكلهم ملوك.

⁴⁷⁶ Bergûsî, *İsteykız key tahlüm*, 53-56.

⁴⁷⁷ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-ş-riyyetü 'l-kâmile*, 2/388.

İlk bakışta anlaşıldığına göre şiirde “muhafız” ile sembolize edilen yönetim hiyerarşisinde yer alan şahısların ilk başlarda saray içerisinde kendilerine verilen işleri en güzel şekilde yaptıklarına işaret edilmiş ve yer aldıkları konum itibariyle hepsinin farklı görevlerinden bahsedilmiştir. Şair, bu kişilerin çok değerli, tedbir sahibi olmaları, örnek davranmaları gibi vasıflarını anlatmıştır. Onların böyle değerli oluşu yaptıkları işlerden dolayı değil de buldukları konumlarından ileri gelmektedir. Göreve ilk başladıklarında gösterdikleri davranışlar zamanla değişmeye başlamış bir süre sonra da onların, görevden elde ettikleri kazançlardan (rüşvet ve yolsuzluk) dolayı kral gibi muamele gördükleri ve mülk sahibi oldukları ironik bir ifadeyle tasvir edilmiştir. Diğer yandan bu şiir farklı bir yorumlamaya da müsait görünmektedir. Buna göre yönetim hiyerarşisinde yer alan “muhafız” ile temsil edilen aktörlerin üst ve alt hiyerarşide yer alanlara karşı konumları üzerinden ironik bir mukayese yapılmaktadır. “*Bazısı birbirinin muhafızlarıdır*” dizesi şiirde sadece üst yönetim kadrolarının değil tüm yönetim hiyerarşisinin konu edildiğini gösteren mısralardan biridir. Bu muhafızlar açgözlü ve kaba bir kişiliğe sahip olsalar da hiyerarşik olarak üstlerinin yanında nezaket sahibi beyefendiler gibi bir görüntü arz ettiklerine işaret edilmektedir. Nitekim şiirde ifade edildiğine göre içlerinden bazıları yemeği ve hizmetçileri gözetleyen açgözlüler iken hepsinin nezaket sahibi beyefendiler oluşu bu durumun bir tasviridir. Şiirin sonunda yer alan “Hepsinin bir maliki vardır ve hepsi azamet sahibidir/ Hepsi kraldır” dizeleri yönetim hiyerarşisinde yer alan aktörlerin üst ve altlarına karşı konumlarının bir resmidir. “Hepsinin bir maliki” yani kralı, sahibi olması onların üst hiyerarşide yer alan aktörlere karşı bir nevi kul konumunda olduklarını göstermektedir. Diğer yandan köle statüsünde yer alan bu muhafızların aynı zamanda azamet sahibi krallar olmaları onların halk ve yönetim hiyerarşinin kendilerine göre altında yer alan kişilere karşı konumlarını ironik bir dille ortaya koymaktadır.

Netice itibariyle bu bölümde şairin, halkın üzerinde baskı kurmaya çalışan otoriter yönetimi put metaforuyla yansıtması ve menfi yönlerini tenkit etmesi konu edilmiştir. Şairin bu temayla ilgili bahis konusu edilen düşüncelerini şu şekilde özetlemek mümkündür: Halkı yöneten iktidarın alt kademesindeki yöneticiler de iktidar ne emrederse onu uygulamaktadır. Orduyu yöneten general ve idarecilerin muhafızları iktidarın yanında yer almaktadır. İktidarın da yönettiği insanların tek tip düşünce içinde olmalarını isteyerek onların fikir inşa etmelerini engellediği görülmektedir. Aksi takdirde farklı şekilde oluşan düşünceler, iktidarın gücünü zayıflatacağı vurgusu yapılmaktadır.

3. BÖLÜM: ESERLERİNDEKİ DİL VE ÜSLUP

İnsanın temel gereksinimleri, anlaşmayı sağlayan dile ait ögelerin var olma sebebi ve ortaya çıkışıyla ilişkilendirilir. Bu durumda dile ait çeşitli ögelerin varlık sebebini dış dünya ile olan ilişkisinde aramak uygun olacaktır. Dil, anlaşmaya yarayan unsurlarıyla insanın iç dünyasını, duygularını ve arzularını ifade eden bir araçtır. Sınırsız ölçüde olan insanın ihtiyaçları ve duyguları da zamana göre değişiklik arz etmektedir. Bunların her birini karşılamak için de mevcut anlatım biçimlerinden hareket ederek ifade yoluna gidilmiş, yeni bir söz ve kalıba gereksinim duyulmamıştır. Bu da dilin kullanımının kişisel olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dilde her kelimenin bir manası bir de kullanıldığı yerde kazandığı değerler bulunmaktadır. Dilde yalnız mana söz konusuyken göstergenin söylem içinde kazandığı bu değerler üzerinde durulması ise üslup incelemesi açısından önemlidir.⁴⁷⁸

3.1. Dil Özellikleri

Şiir, muhteva yönünden önemli olduğu kadar sunuluş açısından da önem arz etmektedir. Buradaki sunuluş ifadesi, şiirdeki duygu, düşünce, imge ve tasarımların dilde anlatım bulması, şiirin sözcüklere aktarılarak okura iletilecek biçimini almasıdır.⁴⁷⁹ Şairlerin dili kullanma özellikleri şiirleri anlayıp yorumlayabilmek adına bizler için incelenmesi gereken bir alan oluşturmaktadır. Bu sayede yazılan şiir metinlerinin edebî tutarlılık ve dilbilim açısından neyi ifade etmek istedikleri daha rahat anlaşılacaktır.

Mürîd el-Bergûsî'nin şiirleri göz önünde bulundurularak dil özellikleri, dilde sadelik, doğal söyleyiş ve konuşulan dilden yararlanma, lehçelerden yararlanma alt başlıkları halinde incelenmiştir.

3.1.1. Dilde Sadelik

Bergûsî, şiirlerinde yer verdiği kavram ve sözcükleri halkın günlük hayatta kullandığı kelimelerden seçmiş, sade ve anlaşılır bir dil tercih etmiştir. Bununla birlikte anlatımında rahatlığı, doğallığı ve yalınlığı ön plana çıkarması, karmaşık ve kapalı ifadelerden kaçınması şiirlerindeki etkiyi artırmıştır. Şair, şiirlerinde kullandığı sözcük ve

⁴⁷⁸ Şerif Aktaş, *Edebiyatta Üslup ve Problemleri* (Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2014), 11-14.

⁴⁷⁹ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2016), 48.

kavramların bir ilham sonucu ortaya çıkmadığını, her bir sözcüğün üzerinde itinayla çalıştığını ifade etmiştir.⁴⁸⁰ Daha önce yazmış olduğu şiirlerinde kullandığı bazı kavram ve imgeler üzerinde birtakım değişiklikler yaparak doğru kullanımlarını bulmaya çalışmıştır. Nitekim şiirinin ilk halini birçok meyvenin olgunlaşmadan önce düşmesine benzetmiştir.⁴⁸¹ Almış olduğu eğitim, Batı edebiyatına dair okumaları ve etkisinde kaldığı şairlerin şiir anlayışları dil ve üslubuna etki eden nedenler arasında sayılabilir.⁴⁸²

Bergûsî'nin şiirlerinde estetik ayrı bir önem arz etmektedir. Tek tip şiir yazmaktan uzak duran şair, tekrara düşmemek için monoton şiir yazmaktan kaçınmış, ait olduğu toplumun endişe ve kaygılarını şiirlerinde ele alırken estetik kuralları gözeterek yazmıştır.⁴⁸³ Edebî kişiliği bölümünde de belirtildiği gibi şairin “Şiir, basit kelimelerle güçlü anlamlar üretme sanatıdır.”⁴⁸⁴ ifadesiyle dildeki sadeliğe ve anlamın güçlü olmasına özen gösterdiği belirtilmelidir. Günlük hayatın detaylarını yansıtmada bir araç olarak şiiri kullanan Bergûsî'nin “fi'l-Kalb” (Kalpte) başlıklı şiirinde basitlik ve sadelik görülmekle birlikte estetik kurallara dikkat edildiği ve anlam derinliği de göze çarpmaktadır:

Kâinata gezegenler

Gezegenlerde yeryüzü

Yeryüzünde kıtalar var

Kıtalarda Asya

Asya'da ülkeler

Ülkeler içinde Filistin var

Filistin'de şehirler

Şehirlerde caddeler

Caddelerde gösteriler

Gösterilerde bir genç var

Göğsünde bir kalp

*Kalbinde ise bir kurşun var.*⁴⁸⁵

في الكون كواكب

في الكواكب الأرض

في الأرض قارات

في القارات آسيا

في آسيا بلاد

في البلاد فلسطين

في فلسطين مدن

في المدن شوارع

في الشوارع مظاهرة

في المظاهرة شاب

في صدره قلب

في قلبه رصاص.

⁴⁸⁰ *el-Eyyâmü'l-Cezâiriyye*, “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şâiru'l-Filistîniyyü'l-müt'ab”.

⁴⁸¹ Bergûsî, “A Life in Writing: Mourid Barghouti” (Görüşme 13 Aralık 2008).

⁴⁸² Bergûsî, *Raeytü Râmallâh*, 133; Bergûsî, “en-Nehru lâ yenba'u min masabbihî”, 296.

⁴⁸³ Cemâl Mustafâ, “Mürîd el-Bergûsî: Fârisün hârice's-sirb”.

⁴⁸⁴ Bergûsî, “eş-Şi'r ve Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 17 Ağustos 2016).

⁴⁸⁵ Bergûsî, *el-A'mâlü's-Şi'riyyetü'l-kâmile*, 2/190-191.

Bergûsî, şiiirlerinde basitliği savunmuş ancak basitleştirmeye de karşı durmuştur. Çünkü “Dünyadaki büyük şairlerin hayali basitliğe ulaşmaktır.”⁴⁸⁶ şeklindeki ifadesiyle bunun önemini vurgulamıştır. Şiiirlerinde “masa, sandalye” gibi çok basit ve gündelik şeyleri kullanmış, yazdıklarında somut ve fiziksel bir dil tercih etmiştir.⁴⁸⁷ Somut ve fiziksel dilin kullanımıyla ilgili bu düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir:

“Somut olmaya, söylediğim şeylerde ne kastettiğimi ve ne demek istediğimi anlatmaya çalışırım. Dil seçimimde varsayımlar ve abartı olmadan fiziksel dili, somut dili seçerim. Masa derken masayı, duvar derken duvarı kastederim. Bu, herhangi bir destek, psikolojik bir destek anlamına gelmez. Duvar kullanırsam, tuğladan yapılmış duvarı kastederim. Okuyucu, şiiir bağlamından bunun bir destek olduğu sonucuna varırsa, bu benim için ek bir anlamdır ve alıcıyla işbirliği içinde dizemi zenginleştirir, yani somut olmayan anlamı ikimiz de oluştururuz. Somut bir dize veririm ve bu da okuyucuya, alıcıya, dinleyiciye, izleyiciye başka anlamların gölgelerini önermelidir.”⁴⁸⁸

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere Bergûsî’nin şiiirlerinde kullandığı sözcük ve kavramlar genellikle somut bir anlam ifade etmekle birlikte yan anlamları da içermektedir. Dilin somut anlamları dışında farklı çağrışımlara götürmesi de metnin anlam dünyasını zenginleştirmektedir.

Bergûsî, şiiirlerinde gereksiz kavramlar kullanmaktan kaçınmış, zaman zaman kısa ve öz anlatımı benimsemiştir. Şairin, “Bir mana eklemeyen veya bir işlevi olmayan hiçbir kelime orada bulunmamalıdır.”⁴⁸⁹ ifadesi de bunun bir göstergesi sayılabilir. Şairin kullandığı lafızlar basit görülmekle birlikte şiiir metninde inşa ettiği kurgunun bir bütünlük arz ettiği fark edilmektedir. “İlgâ” (Yok Etme) başlıklı şiiirinde kullanılan sözcüklere bakıldığında bu sözcüklerin cümleden bağımsız ayrı ayrı bir anlam ifade etmediği ancak hepsi bir araya geldiğinde bir anlam derinliğinin oluştuğu gözlemlenmektedir:

*Arkadaşlarım için
Yürüyorum elimde bir silgiyle.*

من أجل الأصدقاء
أسير وفي يدي ممحاة

⁴⁸⁶ Bergûsî, “Hulmü’ş-şuarâ’ü’l-ıẓâm hüve’l-vüsûl ile’l-besâta” (Görüşme t.y.).

⁴⁸⁷ Mannes-Abbott, “Introduction”, 9-10.

⁴⁸⁸ Hamdi, “The Power of Poetry to Travel”, 658-659.

⁴⁸⁹ Elbendary, “Mourid el-Barghouti: Shades of green”.

*Siliyorum onların küçük hatalarını
Ve büyük hatalarını da
Ancak o arkadaş
Silgiyi bile çaldı!
Aşırı kıskançlığı ve anlık cehaletinden
dolayı
Tatlı bir parça zannedip
Yuttu onu ve hemen öldü.
O zamandan beri
Onunla yolda karşılaştığımda
Selamlaşmıyorum.⁴⁹⁰*

أمسح بها أخطاءهم الصغيرة
وأخطاءهم الكبيرة أيضاً
لكن ذلك الصديق
سرق حتى المحاة!
ولحسده الطويل، وجهله
المباغت
ظنّها قطعة حلوى
فبلعها، فمات.
منذ ذلك الحين
عندما أصادفه في الطريق
لا أستطيع أن أبادله التحية!

Sonuç olarak dildeki sadelik ve basitlik, Bergûsî'nin şiirlerinde esas aldığı dil özelliklerindedir. Lafızların anlaşılır olmasını ve manadaki derinliği amaçladığı görülmektedir. Şiirlerinde vermek istediği mesajların okuyucuda karşılık bulmasını ve okuyucu tarafından daha çabuk kavranılmasını sağlamak, şairin gözettiği diğer dil hususiyetleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.2. Doğal Söyleyiş ve Günlük Konuşma Dili

Modern şiirin temel özelliklerinden olan doğal söyleyişin bir ifadesi olarak günlük konuşma dilinden yararlanma pek çok şair tarafından kabul görülen bir durumdur. Şiirin çekiciliğini artıran, ona içtenlik getirerek etkileyici ve kalıcı olmasını sağlayan bir özellik olarak görülmektedir. Bu nedenle konuşulan dilden yararlanma, genellikle konuşma diline yerleşmiş anlatım şekillerinden, kalıplaşmış unsurlardan yararlanılarak gerçekleştirilmektedir.⁴⁹¹ Bergûsî'nin şiirlerinde doğal anlatımın, günlük konuşma dilindeki biçimlerinden büyük ölçüde yararlandığı görülmektedir. Örneğin, "Ebû Münîf" başlıklı şiirde doğal söyleyiş ve konuşma diline özgü anlatım şöyle geçmektedir:

*Öyleyse yalnız git babacığım
Bırak bize bu tuhaflikları ve düzensizlikleri
Hiçbir şey söyleme
Çünkü sürgünde ölüm bir töhmettir.⁴⁹²*

فاذهب وحيداً يا أباي
واترك لنا هذي العجائب
والخلائط
لا تقل شيئاً

⁴⁹⁰ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/105-106.

⁴⁹¹ Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 51-52.

⁴⁹² Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/169.

Bazı şiirlerde de doğrudan doğruya konuşulan dilin seslenme biçimlerinden ve kimi kalıp ifadelerden yararlanılmakta ve bazı deyimler, kalıplaşmış ögeler, nida ifadeleri gibi konuşma diline özgü kavramlar kullanılmaktadır.⁴⁹³ Bergûsî'nin aynı şekilde “Ebû Münîf” başlıklı şiirinde günlük konuşma diline özgü ifadelerin yer aldığı nida sözcükleri ve deyimler bulunmaktadır. Şiirdeki dizelerde geçen “حتى العظام” ifadesi sözlükte “kemiğe kadar” anlamını ifade ederken deyim olarak “iliğine kadar” anlamına gelmektedir.⁴⁹⁴ Bu şiirden bir bölümü şu şekilde örnek olarak verebiliriz:

*Anladım onu
Sanki o, var olduğundan beri, senden
başka hiçbir varlığı perişan etmedi
Ölüm, Âdem'den beri içimizde babacığım
Genel ve tamamen normal
O halde nasıl ansızın hissettim iliklerime
kadar?⁴⁹⁵*

أَدْرَكْتُهُ
وَكَاَنَّهُ، مُذْ كَانَ، لَمْ يَفْجَعْ
بِمَخْلُوقِ سِوَاكَ!
الْمَوْتُ فِينَا مُنْذُ آدَمَ يَا أَبِي
عَمَّ وَعَادِيٍّ تَمَاماً
كَيْفَ بَاعَتْنِي، إِذْنُ، حَتَّى
الْعِظَامِ؟

Konuşulan dilde anlatımı etkili kılmak için bazen devrik cümleler, tonlama ve vurgu gibi ögelerden yararlanılmaktadır.⁴⁹⁶ “Lüsûs” (Hırsızlar) başlıklı şiirdeki şu dizelerde şair, anlatımını çekici kılmak ve meydana gelen olaya dikkat çekmek için devrik cümle yapısını ve tonlamayı kullanmıştır:

*O halde olduğu gibiydi her şey
Olduğu gibiydi buradaki her şey
Evden hiçbir şey yağmalamamışlardı
ben dışında.⁴⁹⁷*

عَلَى حَالِهِ كُلُّ شَيْءٍ إِذْنُ
عَلَى حَالِهِ كُلُّ شَيْءٍ هُنَا
وَلَمْ يَنْهَبُوا أَيَّ شَيْءٍ مِنَ الْبَيْتِ إِلَّا
أَنَا.

“Dedim... Dedi” anlatım biçimi sadece konuşulan dilden yararlanma şeklinde değil konuşulan dilin şiire aktarılması olarak da ifade edilebilmektedir.⁴⁹⁸ Ancak Bergûsî, bu

⁴⁹³ Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 52-53.

⁴⁹⁴ Erdiñ Doğru, *Dilin Derin Devleti Deyimler* (Ankara: Fecr Yayınları, 2011), 108.

⁴⁹⁵ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/161.

⁴⁹⁶ Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 52.

⁴⁹⁷ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/448-449.

⁴⁹⁸ Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 57.

tür ifadeyi aynı dizede değil de farklı dizelerde ayrı ayrı kullanmıştır. Aşağıdaki “Tevk” (Özlem) başlıklı şiir örnek olarak verilebilir:

Eşik dedi ki:

Keşke salona girsem.

Salon dedi ki:

Keşke balkona çıksam.

Balkon dedi ki:

Keşke uçabilsem.⁴⁹⁹

قَالَتِ الْعَتَبَةُ:

لَيْتَنِي أُدْخِلُ إِلَى الصَّالُونَ

قَالَ الصَّالُونَ:

لَيْتَنِي أُخْرِجُ إِلَى الشَّرْفَةِ

قَالَتِ الشَّرْفَةُ:

لَيْتَنِي أُطِيرُ.

Şairin şiirlerinde kimi zaman konuşulan dildeki bazı öğelerin kullanılmasının yanında doğrudan karşılıklı konuşma şeklindeki dizelerle de görülmektedir. “Keyfe’l-Hâl” (Nasılsınız) başlıklı şiirin bir bölümünde şair, diyalog tekniğini konuşma diline özgü kavramlarla kullanmıştır:

Komşu pencereden birisi seslenir

- Hoş geldiniz, hayırlı sabahlar,

nasılsınız?

Hemen cevap verir:

- Hoş bulduk, hayırlı sabahlar, biz iyiyiz.

Biz iyiyiz.⁵⁰⁰

صَوْتُ مِنَ النَّافِذَةِ الْمُجَاوِزَةِ

يَصِيحُ

- أَهْلًا، صَبَاحَ الْخَيْرِ، كَيْفَ

أَلْحَالُ؟

وَيُسْرِعُ الْجَوَابَ :

- أَهْلًا، صَبَاحَ النُّورِ، إِنَّنَا بِخَيْرٍ.

إِنَّنَا بِخَيْرٍ!

Filistinli şairler, halk dilindeki pek çok ortak kelimeyi şiirlerinde kullanmışlardır. Halk deyiminde olduğu gibi, şiire popüler bir boyut kazandırmanın önemine olan inançları da bu yöndedir. Şairlerin halk diline özgü kimi kavramları kullanmaları, fasih dille ifade edilen bazı delaletlerden daha güzel ve daha etkili bir şekilde olacağını düşündükleri için konuşulan dildeki yaygın kullanımları tercih etmişlerdir.⁵⁰¹ Nitekim Bergûsî'nin “el-Filistîniyyûn” (Filistinliler) başlıklı şiirinde geçen “قمباز” (palto) kelimesi, fasih dildeki “معطف” yerine kullanılmıştır. Şairin burada Filistin yöresel diline ait bu kelimeyi etkiyi artırmak için kullandığı anlaşılmaktadır:

⁴⁹⁹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/523.

⁵⁰⁰ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/280.

⁵⁰¹ Benân Salâhuddîn, “es-Sünâiyyetü 'l-lügaviyye fi 'ş-şî 'ri 'l-Filistîniyyi 'l-mu'âsir”, *Mecelletü Külliyyeti 'l-Âdâb ve 'l-Ulûmi 'l-İnsâniyye* 17-18 (2012), 4.

*Dedem, vadilerden gelip asar
paltosunu,
Şapkasını ve bastonunu.*⁵⁰²

يعلق جدِّي الآتي من الوديان قُمبازَه
وحطَّته وعكَّازَه.

Bergûsî'nin zaman zaman şiirlerinde kullandığı konuşma diline özgü bu ifadeler, onun şiirlerinin akıcılığını, doğal ve içten söyleyişini yansıtmaktadır. Ayrıca bu tür ifadelerin kullanım amacı şiiri okuyan/ dinleyen kişi üzerinde etki oluşturabilmektir.

3.1.3. Lehçelerden Yararlanma

Filistin şiiri bağlamında şairler, genellikle fasih Arapçayı kullanmakla birlikte bazen yerel dil olan lehçeyi (Âmmice) kullandıkları görülmektedir. Bunun sebebi ise Filistin kültür ve geleneklerine olan bağlarını koparmamak, kendi kültürüyle olan iletişimini yansıtmak şeklinde ifade edilebilir. Bergûsî, şiirlerini genellikle fasih bir dille yazmasının yanında bazen lehçeyi (Âmmice) de kullanmaktadır. “el-Filistîniyyûn” (Filistinliler) başlıklı şiirinin birinci bölümündeki son iki dizesinde şair, Filistin lehçesini kullanmıştır:

*Hadi bize anlatın onları gördüklerinizi
Su içmeden susuz öldüklerini.*⁵⁰³

(احكوا لنا ياللي رأيْتوهم
ماتوا عطشٌ ولا سقيْتوهم؟)

Aynı şiirin beşinci bölümünün tamamında Bergûsî, 1936 yılında meçhul bir Filistinli direnişçinin darağacına gitmeden önce hücredeki zindan duvarına yazmış olduğu dizelerden bir bölümünü şiirinde kullanmış⁵⁰⁴ ve bu dizeleri de çift parantez içinde göstererek şöyle ele almıştır:

*Korku gözyaşları sanmayın
Vatanım için
Ve evde aç olan evlatlarım için döktüğüm
gözyaşlarını
Benden sonra onlara kim bakacak?
Kardeşlerim mi?
Benden önce gitti iki genç kardeşim
darağacına*

«لا تُظنْ دمعي خُوفٌ دمعي ع
أوطاني
وع كمشة زغاليل بالبيت
جوعاني
مين راح يطعمها بعدي؟
وإخواني
اثنين قبلي شباب ع المشنقة
راحو!«

⁵⁰² Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/586.

⁵⁰³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/583.

⁵⁰⁴ Gassân Kenefânî, *Edebü 'l-mukâveme fî Filistîn el-muhtelle 1948-1966* (Beyrut: Dâru Menşûrâti'r-Rimâl, 2015), 17-18.

*Arkamdan yürüyen büyüklerin adam
olduğunu sanıyordum
Eğer büyükler de böyleyse rezildirler
Vallahi başlarına giydikleri, bizim
terliklerimizi düzeltmez
Bizler vatani koruyan ve yaralananları
saran kimseleriz⁵⁰⁵*

ظنيت إنا كبار تمشي وراها
رجال
تحسى الكبار إن كان هيك الكبار
أنذال
والله اللي ع روسهم ما تصلح النا
نعال
إحنا اللي نحمي الوطن ونبؤس
جراحو!

Yukarıdaki şiire benzer bir kullanım aynı şekilde Bergûsî'nin bir tür halk ezgisi olan "Mîcânâ" başlıklı şiirinde de kullanılmaktadır. Bu şiir, fasih bir dille yazılmış olmasına rağmen nakarat bölümlerinde Filistin halk lehçesi kullanılmıştır.

Genel anlamda fasih dilde şiirlerini kaleme alan Bergûsî, ilk şiir çalışmalarında Filistin lehçesini (Âmmice) kullanmıştır. Muhtemeldir ki şair, gelenek ve göreneklerini şiir diline de yansıtarak yaşatmak istemiştir. Ayrıca Filistin'in işgal edilmesinden sonra içine düştüğü bu trajik durumunu kendi muhitine ait olan bu yöresel söyleyişle hafiflettiği de düşünülebilir.

3.2. Üslup Özellikleri

Mürîd el-Bergûsî, sanat hayatına başladığı yetmişli yıllardan itibaren yaklaşık elli yıllık bir zaman diliminde dil ve üslup hususunda bir hayli değişikliğe gitmiştir. Bunun nedeni şairin, şiirin nasıl yazılacağı konusunda sürekli bir arayış içinde olmasıdır. O, şiir yazmanın nihaî bir şeklinin olmadığını belirterek daima şiirde daha iyisini bulmaya çalışmıştır.⁵⁰⁶ İlk şiir divanını yayına hazırlarken şiirin nasıl yazılacağı konusunda sürdürdüğü arayışını her türlü konuda şiirler yazmaya başlayarak tecrübe etmiş, Kahire Üniversitesinde okuduğu esnada Batı şiirinden özellikle de İngiliz şairi T. S. Eliot'tan etkilendiğini ve şiirlerini bu çizgide sınırlandırarak tahkiye, dramatik ve sembolik türleri kullanarak yazdığını belirtmektedir.⁵⁰⁷ Ayrıca Bergûsî, modern dönem Arap şiiri

⁵⁰⁵ Bergûsî, *el-A'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/585.

⁵⁰⁶ Bergûsî, "Hulmü 'ş-suarâ 'ü 'l-ızâm hüve 'l-vüsül ile 'l-besâta" (Görüşme t.y.).

⁵⁰⁷ Bergûsî, "en-Nehru lâ yenba 'u min masabbihî", 296.

öncülerinden Bedr Şâkir es-Seyyâb (1926-1964), Salâh Abdüssabûr (1931-1981) gibi şairlerin etkisinin olduğunu da ifade etmektedir.⁵⁰⁸

3.2.1. Anlatım Türleri

3.2.1.1. Tahkiye

Hikâye etme/ serdetme anlamlarına gelen tahkiye üslubu, Mürîd el-Bergûsî'nin şiirlerinde kullandığı üslup türlerindedir. Genellikle uzun şiirlerinde görülen tahkiye zaman zaman kısa şiirlerinde de kullanılmaktadır. Bergûsî, genel olarak kasîdetü'n-nesr (düz yazı) şiirlerinde tahkiye üslubunu daha çok kullanmaktadır. Bu üslubu sayesinde bazı halk hikâyelerini temsili karakterlerle anlatmakta ve mitolojik olaylara telmihte bulunmaktadır. “Kâle'l-Misbâhu's-Sihri” (Sihirli Lamba Dedi ki) başlıklı kısa şiirinde tahkiye üslubu görülmektedir:

*Sihirli lamba fakir çocuğa dedi ki:
Ecdadın tüm hikâyeleri yalan söyledi
sana
En büyük dilek gümüş ibrik içinde
değildir
Ovalamak için eline verilmedi bir sihirli
lamba ve sen uyuyorsun
Hayal etmek için uyan.⁵⁰⁹*

قال المصباح السحري للولد
المُعدَم:
كذبت كل حكايات الأجداد عليك
الأمنية الكبرى ليست في القمقم
لم تُعط يدِين لتفرك مصباحاً
سحرياً وتنام
استيقظ كي تحلم.

Alıntılanan şiirde Bergûsî, *Binbir Gece Masalları'nda* geçen “Alaaddin'in Sihirli Lambası” isimli hikâyeye telmihte bulunarak tahkiye üslubunu kullanmıştır. Bu kıssayla aslında şair, verilmek istenen mesajı farklı çağrışımlar kullanarak şiirlerinde yansıtmaya çalışmıştır. Yaşadığı zamanın (şiirin yazılma anının) değerlerinin eleştirildiği bu şiirde tahkiye üslubunu sosyal tenkitin bir parçası olarak kullanmıştır. Diğer bir örnek ise şairin “el-Karyetü Seketet fi'l-Âmi'l-Evvel” (Köy İlk Senede Sustu) başlıklı şiirinde kullanılmaktadır:

*Güneş kalmaya karar verdiği zaman
talep eder*

حين قررت الشمس أن بقاءها
يتطلب

⁵⁰⁸ Kerîm, “et-Tûfân ve i'âdetü't-tekvîn”, 154; Mannes-Abbott, “Introduction”, 15.

⁵⁰⁹ Bergûsî, *İsteykız key tahlüm*, 131.

*Her sabah bir çocuğu yemeyi
Köy bilemedi bu lanet ile nasıl başa
çıkacağı
Kösele suratlı ihtiyar
Kalıcı bir rahatlıkla
Hani nerede bu lanet, dedi.
Her sabah bir çocuğu yesin o zaman
Köy sustu ilk sene
İkinci sene sustu
Üçüncü sene, onuncu sene derken
İhtiyar öldü güneş çarpmasıyla
Ertesi gün köydeki pek çok mahallede
fakirlik baş gösterdi.
Bir çocuk, sırası kendisine geldiğinde
ağladı.
Annesi onu dövdü, babası dövdü,
Şişman adam vurdu,
Hatta sıksa adam bile⁵¹⁰*

أن تأكل طفلاً كل صباح
لم تعرف القرية ماذا تصنع بهذه
اللعنة
الشيخ ذو الوجه الشبيه بالجلد
المدبوغ
والارتياح الدائم
قال أين اللعنة،
فلتأكل طفلاً كل صباح
القرية سكنت في العام الأول
سكنت في العام الثاني
والثالث والعاشر
مات الشيخ بضربة شمس
في اليوم التالي
في الحي الأكثر فقراً في القرية
طفل، لما جاء عليه الدور، بكى
ضربته أمه
ضربه أبوه
ضربه الرجل البدين،
حتى الرجل الهزيل

Yukarıda bir bölümü alıntılanan şiirde tahkiye üslubu belirgin bir şekilde görülmektedir. Şair, bu şiirdeki olayı hikâye ederek genel anlamda siyasî, ahlakî ve toplumsal açıdan bir ders vermeye çalışmaktadır. Bu dersin odak noktasında da batıl inançların ortaya çıkardığı vahim gündelik hayat pratikleri yer almaktadır. Şair, olayı hikâye ederken birtakım sembolik tasvirler, betimlemeler ve diyalog tekniğiyle anlatımı zenginleştirmekte ve batıl inançların etkisi altında kalan toplumu da eleştirmektedir. Bergûsî, “Samtü'l-Harb”⁵¹¹ (Savaş Sessizliği), “Racül”⁵¹² (Bir Adam), “Gamze”⁵¹³ (Göz Kırpışığı), fi Zemânî⁵¹⁴ (Benim Zamanımda) gibi pek çok şiirinde bu tahkiye üslubunu kullanmıştır.

⁵¹⁰ Bergûsî, *İsteykız key tahlüm*, 37-40.

⁵¹¹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/73.

⁵¹² Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/133-135.

⁵¹³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/11-13.

⁵¹⁴ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 123-127.

3.2.1.2. Tasvir

Bergûsî'nin şiirlerinde sıklıkla başvurduğu bir anlatım olan tasvirî üslup, sıfatlar ve semboller kullanılarak yapılmaktadır. Ancak şiirdeki bu üslup, hikâye ve roman gibi anlatı türlerine göre daha kısa, mecazî ve özdür. Çünkü şiirde az kelam ile çok anlam ifade edilmektedir. Anlatımı süslü kılmak adına gereksiz ve çok uzun yapılan tasvirler şiirde okuyucuyu yormakta ve şiiri yapay bir duruma sokmaktadır. Bu bağlamda Bergûsî, şiirlerinde gereksiz tasvirî anlatımlardan uzak durmuş, tasvirleri konuyu kapsayıcı bir şekilde, mecazlara başvurarak ele almış ve şiirin tabiatına uygun bir tasvir yolunu tercih etmiştir. “Lâ Be’s” (Hiçbir Sakıncası Yok) başlıklı şiirde görülen tasvirî anlatımda Bergûsî, mübalağa yapmaktan ve konuyu uzatmaktan kaçınmıştır:

*Toza bulanmadan bir şekilde ölmemizin
hiçbir sakıncası yok
Gömleklerimizde
Delikler
Ve kaburgalarımızda
Kırıklar olmadan.
Ölmemizin hiçbir sakıncası yok ve beyaz
yastık
Kaldırım değil
Yanağımız altında.
Avucumuz sevdiğimizizin avucunda,
Bizleri kuşatıyor doktor ve hasta bakıcıların
umutsuzluğu,
Bizler için sadece vedaların güzelliği,
Günleri umursamayanlar
Ve şu kâinatı kendi haline terk edenler
kalmış
Belki de ((bizden başkaları)) değiştirir
onları.⁵¹⁵*

لا بأس أن نموت ميتة بلا
غبار
وليس في قمصاننا
ثقوب.
وليس في ضلوعنا
أدلة.
لا بأس أن نموت والمخذة
البيضاء،
لا الرصيف،
تحت خدنا.
وكفنا في كف من نحب،
يحيطنا بأس الطبيب
والممرضات،
وما لنا سوى
رشاقة الوداع
غير عابثين بالأيام
تاركين هذا الكون في أحواله
لعل ((غيرنا)) يُغيرونها.

Bergûsî'nin şiirlerindeki tasvirî anlatımlar gereksiz betimlemelerden uzaktır. Anlatılmak istenen konu çarpıcı ve özgün ifadelerle ele alınmıştır. Zaman zaman da teşbih, tevriye,

⁵¹⁵ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/268-270.

tezat gibi edebî sanatlarla anlatım desteklenmeye çalışılmıştır. Şairin şiirlerinde kullandığı bazı semboller, tasvirî anlatımın okur açısından daha net anlaşılmasını sağlamış, beş duyu kullanılarak hem görsel hem de işitsel olarak duygulara dokunulabilir bir hissiyatla ortaya çıkarılmıştır. Bergûsî, “Memleketü’r-Reml” (Kum Krallığı) isimli şiirinde çocukların sahil kenarında oynadıkları oyunları, kavga ve çekişmeleri ve tabiata dair unsurları şiirde tasvir tekniğiyle anlatmıştır. Bu tasvir ile şair gündelik hayatta meydana gelen olayları ve hayatın karmaşasını yansıtmak istemiştir. Ayrıca son mısralarda kumdan yapılmış kalenin yıkılması ile gerçek hayatta Filistinlilerin başına gelen savaş ve işgal olaylarına işaret edildiği görülmektedir. Şiirden bir bölüm şöyledir:

*Küçük küreklerle
Ve plastik kovalarla
Gülünç elbiseli çocuklar
Kumdan sağlam kaleler yapıyorlar,
...
Ötmeden kuşların kanat çırpışı
Yavaşça atılıyorlar
Sanki bir tabur esir
Yükseklerde biriken
Koyu bulutlar,
Küçük bir güneş
Çabasını sürdürüyor.
Kuvvetli bir ağlama,
Kum krallığından gelen
Birisi bağılıyor herkesin yüzüne:
Kale düştü.⁵¹⁶*

بمجاريف صغيرة،
ودلاء من البلاستيك،
الأطفال ذوو الملابس الضاحكة
يبنون قلاعاً متينة من الرمل،
...
رفط طيور، بلا غناء،
يَمْرُقُ ببطءٍ
كأنه طابورٌ من الأسرى،
غُيومٌ غامقةٌ
تتكذس في الأعالي،
شمسٌ صغيرةٌ
تواصلُ المَحَاوَلَةَ.
بكاءٌ قويٌّ
قادمٌ من مملكة الرمل،
أحدُهم يصيحُ في وجه الجميع:
سَقَطَتِ القَلْعَةُ.

Bergûsî, işgal, işgale direniş, ölüm gibi toplumsal temaları şiirlerinde ele aldığı tasvirî üslup ile gerçekçi bir zemine oturtmakta ya da şiirde hâkim olan duyguların etkisini bu üslup sayesinde artırmaktadır. Tasvirî üslup bir tür canlandırma sahnesi gibi şairin üslubunu ve temaların belirginleşmesini sağlamaktadır.

⁵¹⁶ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/151-155.

3.2.1.3. Diyalog

Bergûsî'nin şiirlerinde kullandığı bir başka üslup çeşidi de diyalogtur. Genellikle hikâye, roman ve tiyatro gibi anlatım türlerinde görülen bu üslup şiirlerde de sıklıkla kullanılan bir tekniktir. “Bu diyalog üslubu şairin herhangi bir kimseyi muhatap alarak onunla sohbet eder gibi konuşması şeklinde olabileceği gibi iki ayrı kimseyi birbiriyle konuşturması” biçiminde de görülebilmektedir.⁵¹⁷ Bergûsî, diyalog tekniğini şiirlerinde anlatımı etkili kılmak ve mesajın okura doğrudan ve samimi biçimde ulaşması için tercih etmiştir. Bergûsî'nin şiirlerinde diyalog üslubu şiirin en başından sonuna kadar kullanıldığı gibi şiirin bir bölümünde de kullanılmaktadır. “Emîru'l-Asker”⁵¹⁸ (Komutan) başlıklı şiirin son bölümünde diyalog üslubu görülmektedir. “Li-Men” (Kimin) başlıklı şiirin tamamında kullanılan diyalog üslubu ise anne ile çocuğu arasında geçen konuşmayı ele almaktadır. Ayrıca bu şiirde konuşma çizgisi kullanılmamıştır. Şiirden bir bölüm örnek olarak aşağıda verilmektedir:

*Ey anneciğim, kimin bu kitaplar?
Bunlar senin atalarının kitapları sevgili
çocuğum
Ülke haritaları, geçmiş hikâyeler,
Milletlerin tarihleri,
Senin için topladım
Tanyasın diye.⁵¹⁹*

يا أمي لمن هذه الكتب؟
هذه كتب أسلافك يا ولدي العزيز
خرائط البلدان، قصص السابقين،
تواريخ الأمم،
جمعتها لك
لتعرف.

Bergûsî, diyalog tekniğinde kimi yerlerde konuşma çizgisi kullanırken kimi yerlerde kullanmamıştır. Ayrıca o, diyalog üslubunda kullanılan ((حدثنا)) ifadesiyle Hadis-i Şerif rivayetini de hatırlatmaktadır.⁵²⁰ Bu ifadeyi “Fevka Matâri Atina” (Atina Havaalanında) başlıklı şiirin ilk üç bölümünde tekrar etmektedir. Bu şiirde diyalog üslubu ilk başta konuşma çizgisi olmadan kullanılmış, sonraki dizelerde ise bu çizgi kullanılmıştır:

*Gülen ve ağlayan Yunanlı şöyle
diyerek anlattı bize:*

حدثنا اليوناني الضاحك والباكي،
قال:

⁵¹⁷ Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 211.

⁵¹⁸ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/629-631.

⁵¹⁹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/361-362.

⁵²⁰ Nesrîn Atâ Sâlim Ebû Şuhaydem, *Şi 'ru Mürîd el-Bergûsî dirâse üslûbiyye* (Filistin: Câmi 'atü'l-Halîl, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 62.

Ümitsizliğin en üstünden
Bir köşe alın ve gülümseyin!
İlave etti:
Sparta öldü
Biz Atina havaalanındaydık
Yunanlı hostesimiz eğilir kahveyle
- Nasıl yendiniz Sparta'yı
hanımefendi?
- Bilmiyorum. Hatırlamıyorum.
Okul günlerimizde okumuştuk
Sparta öldü, diye.
Bu iş sizi neden alakadar ediyor?
Kahve nasıl olmuş?⁵²¹

في أعلى اليأس
خذوا زاوية وابتموا!
وأضاف:
اسبرطا ماتت.
كنا فوق مطار أثينا
ومضيفتنا اليونانية تحني قامتها
بالقهوة،
-كيف هزتم اسبارطا يا بنت الناس؟
-لا أدري. لا أنكر
نحن قرأنا أيام دراستنا
اسبارطا ماتت.
ولماذا يعنك الأمر؟
ما رأيك في القهوة؟

Bergûsî, diyalog üslubunu pek çok şiirinde tahkiye, tasvir ve ironi üsluplarıyla iç içe kullanmıştır. Bu üslup umut ve umutsuzluk, özlem, yabancılaşma ve yalnızlık gibi bireysel; sosyal eleştiri, sürgün gibi toplumsal temaların anlaşılmasında ve hâkim olan duyguların ortaya çıkmasında etkin olarak kullanılmıştır.

3.2.1.4. Monolog

Monolog, şairin iç dünyasına yönelerek kendi kendine konuşması olarak açıklanabilir. Şairler genellikle bu türden bir anlatımı kullanmaktadırlar. Genel itibariyle şiir, şairin bir iç konuşması ve kendi kendisiyle hasbihal etmesidir.⁵²² Her şiirin, tabiatı gereği bir tür monolog özelliğinde olduğu iddia edilebilir. Ancak bu, anlatım tekniği yönünden her zaman monolog olarak görülmez. Bu anlatım tekniği, Bergûsî'nin şiirlerinde bireyin kaçışını ve yalnızlığını ele aldığı durumlarda kendini göstermektedir. “el-Menzilü'l-Garîb” (Yabancı Ev) başlıklı şiirinde şair, vatanındaki evine girip her şeyin farklılaştığını ve değiştiğini bir iç konuşma şeklinde ele almaktadır. Şiirde soru sorarak bu şaşkınlığına cevap bulmaya çalışması ayrıca dikkat çekmektedir:

Evime girdim, yanılmamıştım
Aşına olduğumuz mobilyalar hepsi gözden
kaybolmuştu

دخلت إلى منزلي، لم أكن
مخطئاً
الأثاث الأليف اختفى كله

⁵²¹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/394-395.

⁵²² Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 238.

...
Kalayım mı? Gideyim mi? Onları kovayım mı?
Yoksa onlara dokunayım mı hasta bakıcı şefkatiyle?
Çekileyim mi tüm dünyamdan ağlayarak?
Üstüne yığılacağım bir salıncak mı bulayım?
Herkesin yaptığı gibi
*Ölü gibi atayım mı kollarımı iki yana?*⁵²³

...
أَبْقَى؟ أَمْضِي؟ أَطْرُدُهُمْ
كُلَّهُمْ
أَمْ أَلَامْسُهُمْ فِي حَنَانِ
الْمَرْمَرِ؟
أَمْ أَنْزُوِي بِأَكْبِيَا عَالَمِي كُلَّهُ
أَمْ أَدْبُرُ أَرْجُوْحَةً أَنْكُوْمُ فِيهَا
كَمَا يَفْعَلُوْنَ جَمِيْعًا
وَأَلْقِي ذِرَاعِي عَلَي جَانِبِي فِي
اسْتِكْنَانَةٍ مَيْتٍ؟

Bergûsî, monolog tekniğini bazen de hayatındaki belirsiz durumları ifade ederken tercih etmektedir. “eş-Şürfe” (Balkon) başlıklı şiirde şair, kendisine yaklaşan kişinin belirsizliğini kendi kendine yönelttiği sorularla anlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle aşağıdaki dizelerde ele alınan monolog üslubu şöyledir:

Bana doğru gelen kim
Sakin yüzlü ve ellerini uzatmış?
Arkadaşımın hayalini mi görüyorum?
Yoksa düşmanımın hayalini mi görüyorum?
*Yoksa ayna mı o avucumda iki parçaya ayrılmış olan?*⁵²⁴

وَمَنْ الْقَادِمُ نَحْوِي
هَادِيَّ الْوَجْهِ وَمَمْدُودَ الْيَدَيْنِ؟
هَلْ أَرَى طَيْفَ صَدِيقِي
أَمْ أَرَى طَيْفَ عَدُوِي،
أَمْ هِيَ الْمَرَاةُ وَأَنْشَقَّتْ بِكَفِّي
قَطْعَتَيْنِ؟

Bergûsî, şiirlerinde monolog üslubunu kullanarak aşk, özlem, yabancılaşma gibi bireysel; işgal ve işgale direniş gibi toplumsal temaların gerçekçi bir zemine oturmasını sağlamakta yahut şiirde hâkim olan duyguların etkisini artırmaktadır. Monolog üslubu bir çeşit canlandırma sahnesi gibi şiirin üslubunu ve temaların belirginleşmesini sağlamaktadır. Ayrıca şair bu üslupla zaman zaman vicdanına yönelerek bir iç muhasebesi yapmakta ve kendi yalnızlığına sığınmaktadır.

⁵²³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/406.

⁵²⁴ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/311.

3.2.1.5. İroni

İnce alay anlamına gelen ironi, bir düşünce ya da duygunun söylendiğinde, tam tersinin kastedildiği durumların anlatılmasıdır.⁵²⁵ Diğer bir deyişle asıl mananın gizlenmesiyle tüm bunların tabii bir olay gibi anlatılması anlamına gelmektedir.⁵²⁶ Söylenen sözün tam tersi kastedilerek kişi ya da olayla alay etmek şeklinde tarif edilen ironi, Arap edebiyatında “mufâraka” kavramıyla karşılık bulmakta ve bu ifade tarzı “mananın kelimelere zıtlık arz ettiği bir ifade yoludur.” şeklinde tanımlanmaktadır.⁵²⁷ İroni, Bergûsî'nin şiirlerinde sıklıkla kullandığı bir üslup özelliğidir. Şair, ilk dört şiir divanı dışındaki diğer tüm çalışmalarında ironi üslubuna başvurmuştur.

Bergûsî'nin şiirlerinde görülen ironi farklı türlerde kullanılmaktadır. Bu kullanımlardan biri de lafzî (sözlü) ironidir. Lafzî ironinin temel özelliği kelamdaki zahirî çelişkisi ve zahirî mananın kastedilen anlamdan farklı olmasıyla açıklanabilir. Diğer bir deyişle tek bir ifadenin müfret olması veya zahirî mananın aksine işaret eden bir cümle olması sebebiyle daha çok yoruma açık olmasıdır.⁵²⁸ En yaygın ironi çeşidi olarak kabul edilen lafzî ironi, bir sözcüğe ya da o sözcüğün varlığına işaret eden bir ibareye dayanmaktadır. Mürîd el-Bergûsî, bu türden ironiyi karşıt kavramlarla veya tekrarı kullanarak oluşturmaktadır. “Li-Men” (Kimin?), “Temâsük” (Kenetlenme), “Zehru'r-Rummân” (Narçiçeği) şiirlerinde bu türden ironi görülmekte, karşıt kavramlar ile tekrarı bu tür şiirlerinde kullanılmaktadır.

“Li-Men” (Kimin?) başlıklı şiirde şair, lafzî ironiyi kullanmakla birlikte bizzat lafızların tekrarıyla bunu göstermektedir. Buradaki maksat var olunanın aksini izhar etmektir. Bu şiirde bir çocuk ile annesi arasında geçen diyalog üzerinden toplumu ilgilendiren sorunlara değinilmektedir. Şiirin her bir bölümünde çocuğun, annesine hitaben sorduğu “Kimin?” sorusu ve annesinin de ona verdiği cevap ile şiir devam etmektedir. Bu soru sorma durumu ise şiirde altı kez tekrarlanmaktadır. Şiir metninde geçen ifadelerden anlaşıldığı üzere kastedilen manayı anlamak için bazı lafızlar değiştirilebilir. Burada lafzî

⁵²⁵ Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 218.

⁵²⁶ Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 218.

⁵²⁷ Ahmet Bostancı, *Çağdaş Arap Edebiyatçısı Zekeriya Tamir* (İstanbul: Nûn Yayıncılık, 2007), 220.

⁵²⁸ Miş'al, *el-Mufâraka fî Şi'ri Mürîd el-Bergûsî*, 48.

ironiyle kasetedilen mananın insan ile millet arasındaki muzdarip durum olduğu belirtilmektedir.⁵²⁹ Bu şiirin birkaç dizesini örnek olarak şöyle verebiliriz:

*Bu ordu kimin anneciğim?
Bu senin ordun, sevgili çocuğum.
Seni koruması için hazırladım.*⁵³⁰

يا أمي لمن هذا الجيش؟
هذا جيشك يا طفلي العزيز،
جَهَّزْتُه لِيحْمِيكَ.

Bu dizelerden kastedilen mana ise şu şekildedir:

*Bu ordu kimin ey milletim?
Bu senin ordun, sevgili çocuğum.
Seni öldürmesi için hazırladım*

يا أمتي لمن هذا الجيش؟
هذا جيشك يا طفلي العزيز،
جَهَّزْتُه لِيَقْتَلَكَ؟

Buradaki ironi Filistinli halkın, vatanından çıkarılması nedeniyle evsizliğe ve kaybetmeye mahkûm bırakılmış olmalarıdır. Ayrıca Bergûsî, ironide tekrarı vatan toprağında her şeyin kaybedilmesini vurgulamak için kullanmıştır.⁵³¹

“Zehru’r-Rummân” (Narçiçeği) başlıklı şiirde ise ironi, fiil veya ifade tekrarı biçiminde kullanılmıştır. Şiirdeki her bir parçanın başında şair, “أبعدوا” (uzaklaştırın) ifadesini tekrar etmektedir. Bu ifade rica ve talep anlamında bir emir fiilidir.⁵³²

*Uzaklaştırın benden ilkbaharı
Nar ağacını göremiyorum.
Nar ağacını uzaklaştırın benden
Çiçeğini göremiyorum.
Narçiçeğini uzaklaştırın benden
Kaderimizi göremiyorum
Tüm çiçekleri uzaklaştırın benden
Tümünü
Nefes alamıyorum,
Kabirler ile birlikte.*⁵³³

أبعدوا عني الربيع
لا أستطيع أن أرى شجر الرمان.
أبعدوا عني شجر الرمان
لا أستطيع أن أرى زهره.
أبعدوا عني زهر الرمان
لا أستطيع أن أرى مصيرنا
أبعدوا عني الزهور كلها،
كلها
لا أستطيع أن أتنافس،
مع المقابر.

⁵²⁹ Miş‘al, *el-Mufâraka fî şî‘ri Mürîd el-Bergûsî*, 49-52.

⁵³⁰ Bergûsî, *el-A‘mâlû‘ş-şî‘riyyetü’l-kâmile*, 1/359.

⁵³¹ Miş‘al, *el-Mufâraka fî şî‘ri Mürîd el-Bergûsî*, 53.

⁵³² Miş‘al, *el-Mufâraka fî şî‘ri Mürîd el-Bergûsî*, 59-61.

⁵³³ Bergûsî, *el-A‘mâlû‘ş-şî‘riyyetü’l-kâmile*, 1/276.

Alıntılanan şiirde şair, narçiçeğini kullanmaktadır. Narçiçeği – açık kırmızı güzel bir rengi olmasına rağmen – şehit kanlarının rengiyle bağlantılı olduğu için şairde kötümser bir duyguyu yansıtmaktadır. Bu şehit kanlarının çokluğu nedeniyle şairin duygularında bu renk kötümser bir atmosfer oluşturmuştur.⁵³⁴

Bergûsî'nin şiirlerindeki lafzi ironi bazen de şiir adlarında görülmektedir. Şiirin adı, metnin anlaşılması noktasında katkı sağlayan şiirden bir parça olarak kabul edilmektedir. Bazen de şiir başlığı, metinde geçen olayın aksi bir izlenim verebilir. “el-Meşvere”⁵³⁵ (İstişare), “er-Rahîm”⁵³⁶ (Merhametli), “Sehre”⁵³⁷ (Akşam Vakti), “el-Mekîde”⁵³⁸ (Tuzak), “Rihle Âdiye”⁵³⁹ (Normal Yolculuk) isimli şiirler başlıkla yapılan ironi türüne örnektir.⁵⁴⁰

Bergûsî'nin şiirlerinde görülen lafzî ironinin diğer bir türü ise istihzâdır. Şairin şiirlerinde alaycı ironinin bulunduğu “İlgâ” (Yok Etme), “Lâ Müşkilete Ledeyy” (Hiçbir Problemim Yok), “Mukavvimât” (Temel Unsurlar), “el-Hurrâs” (Muhafızlar) başlıklı şiirler örnek olarak verilebilir.

Bergûsî'nin şiirlerinde ironi bazen de portre türündeki şiirlerinde görülmektedir. Şöyle ki şair kamera veya fotoğraf makinasıyla çeker gibi kelimelerle birtakım resim ve görüntüler oluşturmaktadır. Şair, dille yaptığı bu görüntüleri en ince ayrıntısına kadar resmetmektedir. Kullanılan bu tür ironiye, “Mes’ûl” (Sorumlu), “el-Müfessir” (Yorumcu), “İcâze fi Ūrubâ” (Avrupa’da bir tatil), “Seyyidetân” (İki Hanımefendi), “el-Hinzîr” (Domuz) başlıklı şiirler örnek olarak verilebilir.⁵⁴¹ Toplumun pek çok sorunlarını belirli bir kişilik ve olay üzerinden ele alan Bergûsî, örnekleme yoluyla bir portre çizerek konuyu anlatmaktadır. Bu tür ironiyi göstermek açısından şairin “Mes’ûl” (Sorumlu) başlıklı şiirinden bir bölümü örnek olarak verebiliriz:

*Eli dalgalandırır sabun köpüğünü ve sürer
parfümünü*

يده ثَمَّوَج رَغْوَةَ الصَّابُونَ ،
تَبَعَتْ عَطْرَهَا

⁵³⁴ Miş'al, *el-Mufâraka fî şî'ri Mürîd el-Bergûsî*, 59-61.

⁵³⁵ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/451.

⁵³⁶ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/452.

⁵³⁷ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/345-346.

⁵³⁸ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/496.

⁵³⁹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/266-267.

⁵⁴⁰ Miş'al, *el-Mufâraka fî şî'ri Mürîd el-Bergûsî*, 61-63.

⁵⁴¹ Miş'al, *el-Mufâraka fî şî'ri Mürîd el-Bergûsî*, 98-99.

*Eli kısaltır bıyıklarını sık bir aynanın
önünde
Eli düzeltir ipek kravatını
...
Ve kokulu çayını karıştırır, bitirir
Küçük kızını ve oğlunu öper
Ve sarılır karısına, karısı çantayı verir ona
...
Arka koltukta yakışıklı iyi görünümlü bir
adam
Bazı görevleri
Âşıkların götürülmesi
Parlak bulutlardan
Darağacı iplerine doğru!⁵⁴²*

يدُهُ تشدَّب شاربيهِ أمام مرآة
أنيقة
يده تعدل ربطة العنق الحريري
...
ويقلب الشاي المعطر، ينتهي ،
ويقبل البنت الصغيرة والفتى
ويضم زوجته، فتعطيه الحقيبة
...
رجلٌ وسيمٌ متقنٌ في المقعد
الخلفي
بعض شؤون منصبه
إقتيادُ العاشقين
من الغيوم الرائقات
إلى حبال المشنقة!

Bu şiirde tasvir edilen kişinin iki vasfı üzerinde durulmaktadır. Evde ailesi ve çocuklarıyla olan davranışı ile iş yerinde yaptığı görev arasında bir sahne verilmektedir. Aslında bu kişi gündelik hayatını normal bir şekilde geçirirken yaptığı görev idama mahkûm edilen kişileri asmaktır. Yaptığı görevle evdeki davranışlarına tamamen zıt olduğu için şair bu durumu ironik bir dille ele almaktadır.⁵⁴³

Bergûsî'nin şiirlerinde kullanılan ironi özellikle temaların belirginleşmesinde önemli bir görev üstlenmektedir. Yabancılaşma ve yalnızlık, umut ve umutsuzluk gibi bireysel; işgal, sürgün, direniş gibi toplumsal; siyasî gruplara eleştirisi, otorite ve baskıya eleştirisi gibi siyasî temaların ortaya çıkmasında ironi üslubunun bariz bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

3.2.2. Edebî Sanatlar

Klasik anlamda belagatı ifade eden edebî sanat kavramı dar bir çerçeveyi göstermektedir. Bu nedenle belagat, bir düşünce ve duygunun yerinde ve zamanında manası en açık şekilde ve akıcı bir dille ifade edilmesine denir. Belâgat kitaplarında getirilen tanım ise sözün fasih olmak şartıyla muktezâ-yı hâle ve makama uygun bir şekilde söylenilmesi

⁵⁴² Bergûsî, *el-A'mâlü's-şi'riyyetü'l-kâmile*, 2/385.

⁵⁴³ Miş'al, *el-Mufâraka fi şî'ri Mürîd el-Bergûsî*, 100-102.

olarak tarif edilmektedir.⁵⁴⁴ Şiirde anlatımı güzel ve etkili kılmak, bir olay, durum ya da olguyu estetik tarzda ve anlam zenginliğiyle aktarabilmek için farklı şekillerde edebî sanatlarla başvurulduğu görülmektedir. Şiirde kullanılan bu sanatların okurun hayal dünyasında farklı tasavvurlarla olayları ilişkilendirmesine ve anlamlandırmasına neden olmaktadır.

Bergûsî'nin şiirlerinde kullanılan edebî sanatların şiir metnine değer kattığı ve okurun bilgi düzeyine göre de şekil aldığı ifade edilebilir. Şairin şiirlerindeki bu edebî sanatların ciddi bir kullanım alanını teşkil ettiği söylenebilir. Bu sebeple şairin her bir sanatı yerli yerinde ve miktarınca kullandığı görülmektedir. Böylelikle onun, anlatımı güçlendirmek, konuyu daha net açıklamak ve okurun şiir dünyasındaki bilgi birikimine katkı sağlamak amacıyla edebî sanatlarla başvurduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca bu sanatlar şairin şiirlerinde gizli manaları açığa çıkarması yönünden de önem arz etmektedir.

Bergûsî'nin şiirlerinde yer alan edebî sanatların tespiti, çalışmanın sınırlarını genişleteceğinden dolayı bir kısıtlama yapmak durumu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle aşağıda, incelediğimiz şiirlerde var olan ve öne çıkan edebî sanatlardan bazı örneklerle bu maddeler anlatılmaya çalışılmıştır.

3.2.2.1. Teşbih

Günlük hayatta konuşulan dilde ve yazılı metinlerde anlatımı daha somut hale getirmek, dinleyene de kavramları daha etkileyici biçimde aktarmak üzere her dilde olduğu gibi benzetmeler kullanılmaktadır. Dilde genel kullanımda yerleşmiş bazı benzetmeler, deyimleşmiş ve kalıplaşmış olabildiği gibi özel ve bireysel kullanım örnekleri de mevcut görülmektedir.⁵⁴⁵ Beyan ilminin konusu olan teşbih, belirli bir maksat için edat ile aralarındaki ortak nitelikten dolayı bir şeyi başka bir şeye benzetmektir.⁵⁴⁶ Teşbihe konu olan özelliğin benzetilen şeyde benzeyenden daha üstün olması gerekmektedir.⁵⁴⁷ Teşbihin benzeyen, kendisine benzetilen, benzetme yönü ve benzetme edatı olmak üzere dört unsuru bulunmakla birlikte bu unsurların zikredilip hafzedilmesi durumlarında

⁵⁴⁴ M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat* (İstanbul: Gökkuşbu, 2016), 35.

⁵⁴⁵ Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, 121.

⁵⁴⁶ Nusrettin Bolelli, *Belâgat: Beyân, Me'ânî, Bedî' İlimleri* (İstanbul: İFAV, 2017), 34-35.

⁵⁴⁷ Ali Bulut, *Belâgat: Me'ânî - Beyân - Bedî'* (İstanbul: İFAV, 2014), 176; İsmail Durmuş, "Teşbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/556.

teşbihin kısımları meydana gelmektedir.⁵⁴⁸ Dört unsurun da bir arada bulunduğu teşbihe, mufassal (ayrıntılı) teşbih denilmektedir.

Bergûsî'nin şiirlerinde teşbih sanatı okurun zihninde yeni çağrışımlar uyandırmak, şairin meramını daha iyi kavrayabilmek adına önem arz etmektedir. Bu nedenle şiirlerinde kullanılan bazı teşbih örnekleri şöyledir:

*Yıkılmış evini arayan bir balkon
İşte bu benim kalbidir.*⁵⁴⁹

شُرْفَةٌ تَبْحَثُ عَنْ مَنْزِلِهَا الْمَهْدُومِ
هَذَا هُوَ قَلْبِي.

dizelerinde benzetme edatı ile benzetme yönünün olmadığı bir teşbih bulunmaktadır. Bu duruma teşbihi belîğ denilmektedir. Benzeyen 'balkon' ve kendisine benzetilen 'kalp' zikredilmiştir.

*Sen özgür bir vatan gibi güzelsin
Ben ise işgal edilmiş bir vatan gibi
yorgunum.
Sen, direnen başarısız kimse gibi hüznülü
Ben, yaklaşan bir savaş gibi iştiyaklıyım.*⁵⁵⁰

أَنْتِ جَمِيلَةٌ كَوَطْنٍ مَحْرَرٍ
وَأَنَا مَتَعَبٌ كَوَطْنٍ مَحْتَلٍ
أَنْتِ حَزِينَةٌ كَمَخْذُولٍ يَقَاوِمِ
وَأَنَا مَسْتَهْضِئٌ كَحَرْبٍ
وَشَيْكَةٍ

dizelerinde ise teşbihin dört unsurunun da bulunduğu mufassal teşbih görülmektedir. Şair, "Enti ve Ene" (Sen ve Ben) başlıklı bu şiirinde teşbih edatı olan 'kef' harfi ile şiirin başından sonuna kadar her bir cümlede teşbih sanatını kullanmıştır.

*Anladık ki çocuklar ölüyorlar
Şehrin çarşısında dans eden bir bunağın
testisini kırması gibi.*⁵⁵¹

وَعَرَفْنَا أَنَّ الْأَطْفَالَ يَمُوتُونَ كَمَا
يَكْسِرُ جَرَّهُ / مَعْتَوَةٌ يَرْقُصُ فِي
أَسْوَاقِ الْبَلَدَةِ

dizelerinde 'kemâ' teşbih edatı kullanılarak çocukların ölümleri kendini bilmez kimseler tarafından testinin kırılmasına benzetilmiştir.

*Bize ne oluyor ki bazıları sarmaşık
dalları gibi aşağılanmışken*

فَمَا لَنَا نَرَى الرِّجَالَ أَوْدِيَّةً

⁵⁴⁸ Sa'düddîn Mes'ûd b. Ömer et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-meânî*, thk. Muhammed Hâdî eş-Şemerhî el-Mardîni (Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2015), 229; Bolelli, *Belâgat: Beyân, Me'ânî, Bedî' İlimleri*, 34; Bulut, *Belâgat: Meânî - Beyân - Bedî'*, 176; Durmuş, "Teşbih", 40/556.

⁵⁴⁹ Bergûsî, *el-A'mâlü's-şi'riyyetü'l-kâmile*, 2/311.

⁵⁵⁰ Bergûsî, *el-A'mâlü's-şi'riyyetü'l-kâmile*, 2/209.

⁵⁵¹ Bergûsî, *el-A'mâlü's-şi'riyyetü'l-kâmile*, 2/629-631.

Adamları vadiler olarak görüyoruz⁵⁵²

وبعضهم كافر ع اللبلاب..
مستهان؟

dizelerinde hem teşbihi mufassal hem de teşbihi belîğ kullanılmıştır. İlk dizede geçen ‘er-ricâl’ (adamlar), ‘evdiye’ (vadiler)’e benzetilerek teşbihi belîğ; ikinci dizede ise dört unusunun da yer aldığı mufassal teşbih vardır.

3.2.2.2. Mecaz

Lafzın asıl anlamından alınıp başka bir anlama nakledilmesine mecaz denilmektedir. Sözde, lafzın asıl anlamında değil de mecazî anlamda kullanıldığını gösteren bir karine bulunmalıdır. Bu karine, lafzın asıl anlamıyla mecazî anlamı arasındaki alakadır.⁵⁵³ Bir işin asıl fâilinden başkasına isnat edilmesine mecaz-ı aklî, lafzın hakîkî anlamıyla mecazî anlamı arasındaki ilginin benzerlik dışında bir şey üzerine kurulması da mecaz-ı mürseldir.⁵⁵⁴ Bergûsî’nin şiirlerinde bulunan mecaz genel olarak anlatımı etkili kılmak, okurun zihninde belirli çağrışımlar oluşturmak için kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle şiirlerinde kullanılan bazı mecaz örnekleri şöyledir:

Dolu bir çanta

İçindeki mektuplar düzenli.

Güneş hayatın başındayken

Köy, adımlarını bekler postacının⁵⁵⁵

جعبة ناضجة

والرسائل فيها مرتبة.

وإذا الشمس في أول العمر

ينتظر الريف خطوته

dizelerinde bekleme işinin köy olan mekâna isnadı mecaz-ı aklîdir. Burada bekleme işini “köy” değil köyde yaşayan insanlar yapmaktadır. Bu nedenle mekânın zikredilip içindekilerin kastedilmesi ile fiil mekâna nispet edilmiştir. “Dağların yakınında geniş bir balkon / Dünya içiyor orada sabah kahvesini”⁵⁵⁶ dizelerinde içme eyleminin dünyaya isnadı mecaz-ı aklîdir. Burada mekân zikredilmiş ve içindeki insanlar kastedilmiştir. Aynı şekilde “Şehir dinlemekten kaçınıyor”⁵⁵⁷ dizesinde de ‘şehir’ kelimesiyle şehirde yaşayan insanların kastedilmesi mecaz-ı aklîdir.

⁵⁵² Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 2/638.

⁵⁵³ Bulut, *Belâgat: Meânî - Beyân - Bedî‘*, 196.

⁵⁵⁴ Nevzat H. Yanık, *Edebi Bilgiler ve Aruz* (Kayseri: Fenomen Yayınları, 2014), 72-74.

⁵⁵⁵ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 1/403.

جعبة ناضجة / والرسائل فيها مرتبة. / وإذا الشمس في أول العمر / ينتظر الريف خطوته

⁵⁵⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 2/309.

شرفة واسعة قرب الجبال / يشرب العالم فيها قهوة الصبح

⁵⁵⁷ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 2/319.

Mecaz-ı mürsel ile ilgili örnekler ise şöyledir:

*Hz. Mesih'i gördüm ben bombardıman
altında
İki bin yaşındaydı
Asasına dayanmış, bir caddeyi
geçmekten korkuyordu
Ve ona yardım eden hiçbir el de
yoktu.*⁵⁵⁸

أنا رأيت السيد المسيح تحت
القصف،
وغمره ألفاً سنة،
مُتَكِنًا على عصا، يخشى عبور
شارع
ولا يدُّ تُسَاعِدُهُ.

dizelerinde geçen “el” kelimesiyle insana ait bir uzvun zikredilip insanın tamamının kastedilmesiyle mecaz-ı mürsel bulunmaktadır. “Hâlâ etrafımda birçok insan / Ve gizlice beni izleyen bir göz var.”⁵⁵⁹ dizelerinde de aynı şekilde “göz” kelimesi ile casus kastedildiği için mecaz-ı mürsel vardır.

3.2.2.3. İstiare

Beyan ilminin bir konusu olan istiare sözlükte bir şeyi kaldırmak ve onu bir yerden alıp başka bir yere koymak veya bir şeyden faydalanmak üzere onu birisinden ödünç alarak istemektir. Terim olarak ise hakiki mana ile mecazî mana arasındaki benzerlik alakasından dolayı bir kelimenin manasını geçici olarak alıp başka bir kelime için kullanmaktır. Ayrıca bunda hakiki manayı kastetmeyi engelleyen bir karinenin bulunması şarttır.⁵⁶⁰ Teşbihin iki temel unsuru olan müşebbeh (benzeyen) ve müşebbehün bih'ten (kendisine benzetilen) sadece birisinin söylenilerek kaldırılan kısmının kastedilmesi ile istiare meydana gelmektedir. İstiare iki kısma ayrılır. Tek bir kelimedeyse meydana geliyorsa müfred istiare, birden fazla kelimenin oluşturduğu bir durumda meydana geliyorsa mürekkep istiare adı verilmektedir. Müfret istiare de benzeyen ve kendisine benzetilenin zikredilmesi veya zikredilmemesine göre açık ve kapalı diye iki kısma ayrılmaktadır.⁵⁶¹ Açık istiare, benzeyeni düşürülen bu istiarenin açık olarak nitelenmesi kendisine benzetilenin açıkça ifade edilmesindedir. Kapalı istiare ise kendisine benzetilenin açıkça

وتأبى المدينة أن تسمعَه

⁵⁵⁸ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/285.

⁵⁵⁹ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şî 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/340.

⁵⁶⁰ Bolelli, *Belâgat: Beyân, Me'ânî, Bedî' İlimleri*, 90.

⁵⁶¹ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*, 118-119.

وما زال حولي خلقٌ كثيرٌ / وعينٌ تراقبني في الخفاء.

zikredilmediği ancak sadece onu hatırlatan veya kendisiyle ilgili bir hususla ona işaret edilen istiarelerdir.

İstiare sanatının kullanıldığı bir ifade, yerli yerinde kullanıldığında hem kastedileni açıkça söylemekten hem de teşbih sanatından daha etkili olup anlatıma edebî bir güzellik katmaktadır. Bununla birlikte okurun hayal gücünün gelişmesine de katkı sağlamaktadır.⁵⁶² Bergûsî'nin şiirlerinde kullanılan bazı istiare örnekleri şöyledir:

*Torunu şöyle bahsetti büyükannesinden:
Son günlerinde
Oturmuştu ölüm onun kucacağına
Özlemişti onu ve şımartmıştı
Hikâyesini anlattı ölüme
Ve ikisi de aynı anda gözlerini yumdu.⁵⁶³*

قال الحفيد عن جدته:
في أيامها الأخيرة
جلس الموت في حضنها
فحننت عليه ودلته
وحكت له الحكاية
وناما في وقت واحد.

Yukarıdaki “el-Hıdn” (Kucak) başlıklı şiirde ölüm, küçük bir çocuğa benzetilmiştir. Çocuklar genellikle büyüklerin kucacağına oturup hikâyeler dinlemeyi sevdiği ve kendilerinin şımartılmasından hoşlandığı için ölüm, bu yönüyle kendisine benzetilen, çocuk ise benzeyendir. “Çocuk” kelimesi zikredilmeden sadece “ölüm” ifadesinin geçmesi ile açık istiare görülmektedir.

*Görmez misin ki biz bir mum yolunda
ölüyoruz?⁵⁶⁴*

أما ترين أننا نموت في سبيل
شمعة

dizesinde ise zikredilen kelime ‘mum’ kendisine benzetilendir; zikredilmeyip bir karine yoluyla anlaşılan ise ‘umut ışığı’ benzeyendir. Açık istiare vardır. Bu dizelerde Filistin halkının içine düştüğü bu buhranlı günlerde küçük bir ışık da olsa vatana ulaşmak için gerekirse canlarını feda edecekleri vurgulanmaktadır. Diğer bir örnek ise şöyledir:

*Ne zaman bir genç gitse, işte bu bir
suikasttır
Sözü öldürülmüştür cesedinden önce.
Hilalin ölümü gibi bir felaket değil bu*

وكلما مضى فتى فذلك اغتيال
ووعده هو القتل، قيل جنته
وليس من فجيرة كمقتل الهلال
وكم لنا أهلة، لم تكتمل بعمرها
واكتملت بالموت

⁵⁶² Bulut, *Belâgat: Meânî - Beyân - Bedî*, 207.

⁵⁶³ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/578.

⁵⁶⁴ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/333.

Ve ömürlerini tamamlamamış nice
hilallerimiz vardır ki
Ölümlerle tamam olmuşlardır.”⁵⁶⁵

dizelerinde ise şair, hilalin yok oluşunu erken yaşta ölen gençlere benzetmektedir. Ancak “gençler” (kendisine benzetilen) dizede zikredilmeyip sadece “hilaller” (benzeyen) söylendiği için kapalı istiaredir.

3.2.2.4. Tıbâk ve Mukâbele

Tıbâk ve mukâbele, manaya dayalı bedî‘ sanatlarından. Anlam yönünden aralarında zıtlık bulunan kelimelerin bir ibarede uyum içinde bulunmasına tıbâk denir. Türkçede ‘karşıtlık’ olarak ifade edilmektedir. Kelimenin hakiki veya mecazî anlamda kullanılması fark etmemektedir. Aynı cinsten kelimelerin oluşturduğu tıbâk, her iki kelimenin fiil, isim, harf (edat) veya birinin isim diğer kelimenin fiil olmasına göre farklı şekillerde gelmektedir.⁵⁶⁶ Mukâbele ise bir ifadede birbirine karşıt olmayan kelimeleri söyledikten sonra aynı sıraya uygun bunların karşıtlarını vermektir.⁵⁶⁷ Mukâbelenin tıbâktan farkı şöyledir: Tıbâk iki zıt kelime arasında olurken mukâbele ikişerli grup halinde en az dört zıt kelime arasında olmaktadır.

Bergûsî’nin çeşitli şekillerde kullandığı bu bedî‘ sanatı şiirlerinde sıklıkla yer almaktadır. Çünkü şairin, şiirlerinde anlatmak istediği konuyu karşıt kavramlarla vermeye çalıştığı görülmektedir. Bu nedenle onun bu yaklaşımı bir üslup özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. “Sevinçleri senin içindir / Acıları ise unutmaya doğrudur”⁵⁶⁸ dizelerinde ‘sevinç ve acı’ kelimeleri arasında tıbâk, “Konuşman emredildiğinde susmak isteyeceksin / Susman emredildiğinde ise konuşmak isteyeceksin”⁵⁶⁹ dizelerinde zıt kavramlar olan ‘konuşmak ve susmak’ fiilleri ikişer defa tekrar edildiği için mukâbele sanatı vardır.

⁵⁶⁵ Bergûsî, *el-A‘mâlû‘ş-Şi‘riyyetu’l-Kâmile*, 2/457.

⁵⁶⁶ Bolelli, *Belâgat: Beyân, Me‘ânî, Bedî‘ İlimleri*, 469-471; Bulut, *Belâgat: Meânî - Beyân - Bedî‘*, 224.

⁵⁶⁷ Celâlüddîn Muhammed b. Abdîrahmân el-Hafîb el-Kazvîni, *el-Îzâh fî ulûmi’l-belâga*, thk. Muhammed Abdülmün‘im el-Hafâcî (Beyrut: Dâru’l-Cil, ts.), 6/16-17; Ali el-Cârim - Mustafa Emîn, *el-Belâgatü’l-vâzıha* (Beyrut: el-Mektebetü’l-İlmiyye, t.y.), 262; Bulut, *Belâgat: Meânî - Beyân - Bedî‘*, 230.

⁵⁶⁸ Bergûsî, *el-A‘mâlû‘ş-Şi‘riyyetü’l-kâmile*, 1/9.

مبَاهجها... لك أنت، / وأوجاعها.. إلى النسيان.

⁵⁶⁹ Bergûsî, *el-A‘mâlû‘ş-Şi‘riyyetü’l-kâmile*, 1/35.

ستشتهي الصمت حين تؤمر الكلام / وتشتهي الكلام / حين تؤمر بالصمت

Ayrıca “Nereden başlayayım ikinci kez, bu sondan sonra?”⁵⁷⁰ dizelerinde bir fiil ve bir isim şeklinde gelen ‘başlamak ve son’ zıt kelimeleri arasında tıbâk, “Haberlerinizi azaltın / Sırlarınızı çoğaltın”⁵⁷¹ dizelerinde ‘haberler ve sırlar’ isimleri ile ‘azaltmak ve çoğaltmak’ fiilleri arasında da mukâbele sanatı vardır. “İmkânsız olan vatandan uzak / Korkunç saate yakın”⁵⁷² dizelerinde ‘uzak ve yakın’ kelimeleri, “Başlangıçların son tadı vardır”⁵⁷³ dizesinde ise ‘başlangıçlar ve son’ tekil ve çoğul isimleri arasında tıbâk sanatı, “Şakî olan geceleyin de şakîdir / Saîd olan geceleyin de saîd’dir. / Ancak gündüz ise ehlini meşgul eder.”⁵⁷⁴ dizelerinde “şakî ve saîd” kelimeleri ile “gece ve gündüz” kelimeleri arasında mukâbele sanatı bulunmaktadır.

3.2.2.5. Tevriye

Anlama dayalı sanatlardan biri olan tevriye, iki veya daha çok anlamı olan bir kelimeyi bir mısra ya da beyit içinde yakın olan anlamın, cümlenin siyakına uygun olmaması nedeniyle dolaylı olarak uzak anlamın kastedilmesine denilmektedir. Tevriyede bakıldığında hemen ilk anlamı akla gelen ancak biraz düşünüldüğünde uzak anlamın kastedilmiş olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁷⁵

Bergûsî’nin “Lâ Müşkilete Ledeyy” (Hiçbir Problemim Yok) başlıklı şiirinin üçüncü bölümündeki mısralarda tevriye sanatı şöyle geçmektedir:

*Beni şaşırtmıyor arkadaşımın başına bir
boynuz takması.
Seviyorum kuyruğunu gizlemesindeki
hünerini
Elbisesinin altında besbelli
Beğeniyorum pençelerinin sakinliğini.*⁵⁷⁶

لا يدهشني أن صديقي أنبتت
قرناً في رأسه
وأجبتُ براعته في إخفاء
الذيل الواضح تحت ملاسيه
وهدوء مخالبيه يُعجبني.

⁵⁷⁰ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/313.

⁵⁷¹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/335.

⁵⁷² Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/318.

⁵⁷³ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/342.

⁵⁷⁴ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/565.

⁵⁷⁵ Kazvîni, *el-Îzâh fî ulûmi ‘l-belâga*, 6/38; Teftâzânî, *Muhtasaru ‘l-meânî*, 332-333; Cârîm - Ermîn, *el-Belâgatü ‘l-vâziha*, 254; Yanık, *Edebi Bilgiler ve Aruz*, 77; Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 117-118.

⁵⁷⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/439.

من أين أبدأ ثانية، بعد هذا الختام؟

وقللو أخباركم / وكثروا أسراركم

بعيدا عن الوطن الممكن المستحيل / قريبا من الساعة المفزعة

والبدايات لها طعمُ النَّهائِيَّةِ

الشفقي هو الشقي ليلاً. / والسعيد هو السعيد ليلاً / أما النهار فيشغل أهله.

Yukarıda geçen dizelerde “karn” kelimesi “boynuz ve yüzyıl” anlamlarına gelmektedir. Ancak şiirde kastedilen mana bu değildir. İkinci anlamı ise Arap kültüründe “şerefi olmayan kimse” için söylenen bir ifadedir ki şiirde kastedilen mana da budur. Aynı bölümün ikinci satırında geçen “zeyl” kelimesinde de tevriye sanatı bulunmaktadır. İlk anlamı “kuyruk” demektir ki bu kastedilmeyen manadır. İkinci anlamı ise “erkeklik organı” anlamına gelmektedir ki şiirde kastedilen mananın bu olduğu ifade edilmektedir.⁵⁷⁷

3.2.2.6. İktibas

Nesir veya şiirde anlamı güçlendirmek için bir ayeti kerimenin veya hadisi şerifin tamamından veya bir kısmından alıntı yapılmasına iktibas denilmektedir.⁵⁷⁸ Yapılan iktibasın ayet veya hadis olduğu genellikle belirtilmemektedir. Ayrıca iktibas edilen ayet ve hadisi, Kur’an-ı Kerim ve hadisi şerifte nasıl kullanılmışsa o anlamda kullanmak lazımdır.⁵⁷⁹

Bergûsî, şiirlerinde iktibas ya şiir başlıklarında ya da metin içinde kullanmıştır. Şiir başlığında görülen iktibas örneği Bergûsî’nin, 1987 yılında suikasta uğrayan Filistinli karikatürist Naci el-Ali için yazdığı “Ekelehü’z-Zi’bü” (Onu Kurt Yedi) isimli şiiridir. Yusuf suresi on yedinci ayette geçen “Dediler ki: Ey babamız! Biz yarışmak üzere uzaklaşmış, Yusuf’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Ne yazık ki) onu kurt yemiş!”⁵⁸⁰ ayetinden iktibas yapılmıştır. Bu şiirinde Bergûsî, Naci el-Ali’nin kabri önünde ölümünden dolayı duyduğu hüznü tasvir etmiştir. Nitekim modern şiirde yaygınlık kazanmış olan iktibas türlerinde şairler, peygamberlerin kişiliklerini kullanarak mesajlarını iletmektedirler. Bergûsî’nin bu Kur’an kıssasında vermek istediği mesajın aslında hikâye şahsiyetleriyle bir denge kurarak suikasta uğrayan Naci el-Ali’nin gerçek katilinin İsrail olduğuna işaret etmiş olmasıdır.⁵⁸¹

⁵⁷⁷ Abdülgaaffâr, “Kırâe’ fi şî’ri’ş-şâiri’l-Filistinî Mürîd el-Bergûsî”, 204.

⁵⁷⁸ Kazvîni, *el-İzâh fi ulûmi’l-belâga*, 6/137; Teftâzânî, *Muhtasarü’l-meânî*, 393; Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü’l-vâziha*, 248; Sadi Çöğenli, *Ayet ve Hadis Örneklî Arapça Belâgat* (Erzurum: Eser Ofset Matbaası, 2012), 119.

⁵⁷⁹ Cârîm - Emîn, *el-Belâgatü’l-vâziha*, 248; Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*, 274.

⁵⁸⁰ Yûsuf 12/17.

⁵⁸¹ Ahmed Mûsâ el-Hatîb - Rîmâ Gâzî el-Antûr, “et-Tanâsu’l-unvânî fi şî’ri Mürîd el-Bergûsî”, *Câmi’atü’l-Betrâ*, (13 Mayıs 2018), 54.

Şiir metni içerisinde bulunan ayet iktibas örneği ise “Lâ Müskilete Ledeyy” (Hiçbir Problemim Yok) başlıklı şiirde geçmektedir. İbrahim suresi otuz yedinci ayette geçen “Rabbimiz! Ben soyumdan bazısını senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim.”⁵⁸² ayetinden iktibas yapılmıştır. Şiirin ilgili bölümü şöyledir:

*Düşlerim dün bindi gecenin trenine
Nasıl veda edeceğimi bilemedim onlara
Çorak bir vadiye yuvarlandığını
öğrendim haberlerden
(Tüm yolcular arasından makinisti
kurtulmuş)
Hamdettim Allah'a ve çok
ağlamadım.⁵⁸³*

أَحْلَامِي رَكِبْتُ، أُمْسِ، قَطَارَ اللَّيْلِ
وَلَمْ أَعْرِفْ كَيْفَ أَوْدَعَهَا
وَأَتْتَنِي أَنْبَاءُ تَدَهُوْرِهِ فِي وَادِ لَيْسَ
بِذِي زُرْعٍ
(وَنَجَا سَائِقُهُ مِنْ بَيْنِ الرُّكَّابِ
جَمِيعاً)
فَحَمِدْتُ اللَّهَ، وَلَمْ أَنْبِكْ كَثِيراً.

“بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زُرْعٍ” şeklinde geçen ayet metni, şiirde “فِي وَادِ لَيْسَ بِذِي زُرْعٍ” şeklinde biraz farklı olarak ele alınmıştır. Bu dizelerde Bergûsî, kurduğu düşleri gerçekleştirmediği için hiçbir iyiliğin olmadığı çorak, verimsiz bir vadiye düşmesini ayetten iktibas yaparak nitelendirmektedir. Bununla birlikte umutsuz olmadığı ve düş kurmanın devam ettiği de şiirin devamında “Küçük kâbuslarım var / Onları büyük hayallere çevireceğim inşallah” dizeleriyle vurgulanmaktadır.⁵⁸⁴

Diğer bir iktibas örneği de “Rannetü'l-İbre” (İğnenin İniltisi) başlıklı şiirde görülmektedir. Tîn suresinin ilk üç ayetinde geçen “Yemin olsun incire, zeytine, Sîna dağına ve şu emin beldeye”⁵⁸⁵ ayetlerinden iktibas yapılmıştır. Şiirin ilgili bölümü şöyledir:

*İncir, zeytin, güvenli şehir
Başındaki şal, gözlerindeki ilahi sürme,
karanlık kaleler
Geceye düşen iğnenin iniltisi⁵⁸⁶*

التِّينُ وَالزَّيْتُونُ وَالتَّنُّورُ وَالْبَلَدُ الْأَمِينُ
وَسَالِ رَأْسِكَ، كُلُّ عَيْنِكَ الْإِلَهِي
الْفَلَاحُ الْغَامِقَاتُ
رَبِّينُ إِبْرَتِكَ الَّتِي وَقَعَتْ عَلَى لَيْلٍ

⁵⁸² İbrâhim 14/37.

⁵⁸³ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/441.

⁵⁸⁴ Ebû Şuhaydem, *Şi 'ru Mürîd el-Bergûsî*, 73.

⁵⁸⁵ et-Tîn 95/1-3

⁵⁸⁶ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/91.

Bu dizelerde ayette bulunan yemin vâvı kullanılmamıştır. Ayet içerisinde geçen güvenli şehirden maksat Mekke şehridir. Fakat şair, bu mısralardaki incir, zeytin ve güvenli şehir kavramlarıyla Filistin ile Mekke şehri arasında bir benzerlik kurmuş, bereketli bir toprak ve semavî dinler açısından kutsal bir yer olan Filistin'in kaybedilişinden dolayı hissettikleri duyguyu yansıtmıştır.

Dolayısıyla Bergûsî pek çok şiirinde iktibas sanatını etkin bir şekilde kullanmış ve bu iktibas ile şiiri arasında bir bağ kurarak kendi döneminde meydana gelen olaylar ile geçmişte yaşanan hadiseler arasında benzerlik kurmuştur. Örneğin pek çok şair, hicret hadisesinde cereyan eden olaylar ile Filistin tehciri arasında bir ilişki kurmuş ve müşriklerin eziyetleri sonucunda Hz. Peygamberin doğduğu ve yaşadığı yer olan Mekke'den Medine'ye hicret etme hadisesi ile Filistinlilerin göç etme hadisesi arasında bir denge gözetmişlerdir.⁵⁸⁷ Bergûsî de aynı şekilde iktibas sanatını kullanarak bu olayları farklı çağrışımlarla şiirlerinde anlatmış ve bu sayede iktibas sanatı ile metnini güçlendirerek anlatımına canlılık katmıştır.

3.2.2.7. Tazmin

Sözlükte bir şeyi bir şeyin içine koymak ve gizlemek anlamına gelen tazmin, ıstılahta bir şairin diğer bir şairin şiirinden bir parçayı kendi şiirinin içinde zikretmesidir. Tazmin de iktibas gibidir. Bunun farkı ise ayet ve hadisten yapılan alıntıya iktibas, şiirden yapılan alıntıya ise tazmin denilmektedir.⁵⁸⁸ Ayrıca alıntıda tazmin edilen şiirin sahibi kolayca biliniyor olmalıdır. Şayet bilinmiyorsa sahibine işaret edilmelidir. Ayrıca tazmin edilen şiirde küçük değişiklikler de yapılabilir.⁵⁸⁹

Bergûsî, “Kalaşnikof” başlıklı şiirindeki şu mısralarda,

*Ey tüm ülkelerden nefret edilen
Hayırlı sabahlar!
Okyanus ile Körfez arasındaki nice elin
seni arzuladıklarını biliyorsun.⁵⁹⁰*

أَيُّهَا الْمَكْرُوهُ مِنْ كُلِّ الْبِلَادِ
عَمَّ صَبَاحًا!
أَنْتَ تَدْرِي كَمْ يَدٍ بَيْنَ مُحِيطٍ وَخَلِيجٍ
تَسْتَهْطِكُ.

⁵⁸⁷ Hassa bint. Abdillâh b. Saîd el-Bâdî, *et-Tanâs fi 'ş-Şi'ri'l-Arabiyyi'l-Hadis* (Amman: Dâru Künûzi'l-Ma'rifeti'l-İlmiyye li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2009), 46-47.

⁵⁸⁸ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belâgat*, 280.

⁵⁸⁹ Bulut, *Belâgat: Meânî - Beyân - Bedî'*, 331.

⁵⁹⁰ Bergûsî, *el-A'mâlû 'ş-Şi'riyyetü'l-kâmile*, 2/173.

Züheyr b. Ebî Sülmâ'nın aşağıdaki beytinden ikinci mısrayı şiirinde tazmin etmiştir.

فَلَمَّا عَرَفْتُ الدَّارَ قُلْتُ لِرَبِّعِهَا أَلَا عَمَّ صَبَاحاً أَيُّهَا الرَّبِيعُ وَإِسْلَمَ

“Dedim, yurdu tanıyınca, evine; “Hey, hayırlı sabahlar, esen ol, ey hane!”⁵⁹¹

Bergûsî'nin şiirlerinde tazmin sanatı ya italik bir şekilde ya da parantez içerisinde kullanılmaktadır. Şairin, “Kasîdetü'r-Rasîf” (Kaldırım Şiiri) başlıklı şiirinde yer alan aşağıdaki dizeleri, Filistinli şair Abdürrahîm Mahmûd'un (1913-1948) şiirinden tazmin edilmiştir.⁵⁹² Alıntılanan bu dizeler şiir içinde tek parantez arasına alınmış ve şairinin isminden bahsedilmemiştir.

Çarpacak beni bu ayaz
Ve bu kuraklık
Ruhum mücadele ediyor
(Ruhumu avucuma alıp)
(Atacağım onu helak uçurumuna)
(Bu, ya dostu sevindirecek bir hayat)
(Ya da düşmanları öfkeliendirecek bir
ölümdür)
Ömrüne ant olsun ki bu ((dostu kızdıran))
bir hayattır
Ve bu ((düşmanı sevindiren)) bir ölümdür
Çünkü ((hükümet)) ruhumu götürüyor
Ve onu helak uçurumlarına atıyor.⁵⁹³

سينقضُّ هذا الصقيعُ عليَّ
وهذا الجفافُ
يصارغُ روعي:
(سأحمل روعي على راحتي)
(وألقي بها في مهاوي الردى)
(فإما حياة تسرُّ الصديقَ)
(وإما ممات يغيبُ العدى)
لعمرك هذي حياةٌ ((تغيظُ
الصديقَ))
وهذا ممات ((يسرُّ العدى))
لان ((الحكومة)) تحمل روعي
وتلقي بها في مهاوي الردى.

Diğer bir tazmin örneği ise “Müntesafü'l-Leyl” (Gece Yarısı) başlıklı şiirde geçen aşağıdaki dizeler, İngiliz tiyatro yazarı William Shakespeare'in (1564-1616) *Macbeth*⁵⁹⁴ isimli oyununun beşinci perdesinde yer alan beşinci sahnesinden alıntılanmıştır. Bu

⁵⁹¹ Nurettin Ceviz vd., *Yedi Askı: Arap Edebiyatının Harikaları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 81.

⁵⁹² Abdürrahîm Mahmûd, *el-A'mâlü'l-kâmile li's-şâiri's-şehîd Abdürrahîm Mahmûd (el-Kasâid-el-Makâlât)*, thk. İzzeddîn el-Münâsara (Dımaşk: Dâru'l-Celîl, 1988), 31.

⁵⁹³ Bergûsî, *el-A'mâlü's-şi'riyyetü'l-kâmile*, 2/314.

⁵⁹⁴ William Shakespeare, *Macbeth*, ed. Sidney Lamb (New York: Hungry Minds, ts.), 163-164; William Shakespeare, *Macbeth*, çev. Sabahattin Eyupoğlu (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981), 123-124.

alıntıda şair, şiir metnini kendi şiiri içinde italik ve çift parantez içerisinde vermiş, alıntı yaptığı şairin adını da şiirin sonunda belirtmiştir:

((*Yarın, yarın ve yarın*
Sürüp gidiyor gündün güne küçük
adımlarla;
Geçmiş günlerimiz ise nice sersemelere
ışık tutmuş
Ölüm yolunda, toz toprak olmazdan
önce.
Sön, cılız kandil, sön!
Hayat dediğin sadece bir karaltı
Yürüyen bir gölge, bir zavallı kukla bu
sahnedeydi:
Bir saat gösterip, boyun kırıp gidecek!
Sonra artık duyulmayacak sesi.
Bir aptalın anlattığı bir masal bu:
Gürültü ve şiddetle dolu
Hiçbir manası da yok onun))...
(Shakespeare)⁵⁹⁵

((وعداً وعداً وعداً
يزحف في هذا الحيز الضئيل
من يوم إلى يوم
حتى المقطع الأخير من الزمن
المكتوب
وكل أمس لنا
أضاء طريق الأغبياء إلى موت
مغبر
انطفئي انطفئي!
أيتها الشمعة المختصرة
ما الحياة إلا طيف
ممثل تعس
يصول ويجول ساعته على الخشبة
ثم لا يُسمع له صوت.
حكاية يرويها أبه
ملانة بالصخب والعنف
وليس لها معنى))

Bergûsî, tazmin sanatını şiirlerde kullanmakla birlikte alıntı yaptığı şairin şiir dizeleriyle kendi şiiri içerisinde bir anlam zenginliği oluşturmakta, vermek istediği mesajı bu şekilde farklı çağrışımlar yaparak daha da güçlendirmektedir.

3.2.2.8. Telmih

Lügatte bir şeye kısaca göz ucuyla bakmak anlamına gelen telmih, bir söz içerisinde kıssaya, efsaneye, bir tarihi olaya veya bir ayete, hadise, meşhur bir darbı mesele işaret etmektir. Telmih belirli bir üslup içinde yapılmalı, sözün kaynağı söylenmemekle birlikte telmih yapıldığı hatta neye telmihte bulunduğu anlaşılır olmalıdır. Telmih ile bir düşünce veya bir hayal, o anlam için konulmuş sözcüklerle doğrudan değil de uzaktan onu gösteren veya ona işaret eden sözcüklerle ifade edilmeye çalışılmalıdır. Bu durumda zihin o anlama geçiş yaparken başka çağrışımlara da uğrayarak metin bu şekilde

⁵⁹⁵ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 1/113-114.

zenginleşmekte ve metni yorumlayan kimsenin aklında yeni duygu ve düşünceler uyanmaktadır.⁵⁹⁶ Bergûsî, genel itibariyle şiirlerinde özel adları kullanarak telmihte bulunmaktadır. Mekânlar, peygamberler, tarihi şahsiyetler, şair ve yazarlar, eser isimleri gibi özel adları kullanarak şiirlerinde farklı çağrışımlar yapmaktadır.

Mürîd el-Bergûsî'nin şiiri telmih sanatı açısından kullandığı diğer sanatlara nispeten daha zengin görülmektedir. Zira onun şiirinin temel kaynaklarını doğu ve batı kültürünün ait olduğu edebî, tarihî ve dinî karakterler oluşturmaktadır. Modern dünyada meydana gelen pek çok olayın geçmişte yaşanan olaylarla benzerlik göstermesi ve aralarında bir bağlantı kurulması açısından bu şiirler önem arz etmektedir. Hâbil, Belkîs, Hz. Mesih, Hz. Meryem, Hz. Yûsuf, Nuh Tufanı gibi dini sembolleri; Zerkâü'l-Yemâme, Gûl, Siklop, Tinnîn gibi Arap mitolojisini; Odysseus, Sisypus, Zeus, Hera, Olympos, Teiresias, Turuva, Sparta gibi Yunan mitolojisini; Târık b. Ziyâd, el-Mu'tasım Billâh, İmruülkays, Amr b. Kulsûm, Ebû Temmâm, Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî gibi tarihi şahsiyetleri; Sokrates, Lîr, Kordelya, İngiltere, Herbert von Karayan, Beethoven, Uruk, İthaka, Delphi, Renoir, Shakespeare gibi Batı edebiyatındaki isimleri; Sinbad, Binbir Gece Masalları, Alaaddin'in Sihirli Lambası, Yalancı Çoban, Kays ve Leyla gibi halk hikâyelerini de şiirlerinde kullanarak pek çok çağrışım yapmıştır. Anlatımının etkili olması için her türlü kaynağa müracaat ettiği görülen şairin dikkat çekici bir telmih sanatı da "Lev" (Eğer) başlıklı şiirinde görülmektedir:

*Eğer Sisypus kayayı kaldırmada başarılı
olsaydı
Onu unutmuş olurduk
Leyla ne kadar da kederli olurdu
Eğer Kays gerçekten ateşe ihtiyaç
duysaydı
Hangi başarısızlık
Eğer vali olarak tayin edilmesinde Allah
Mütenebbi'yi başarılı kalsaydı
Eğer Lear'in aklı daha ağır bassaydı
Eğer Hamlet kararlı olsaydı*

لو نجح ((سيزيف)) في رفع
الصخرة
كنا نسيناه!
-ما أتعس ليلي
لو كان قيس حقا بحاجة للنار؟
-أيُّ قُتْلٍ
لو وَفَّقَ اللهُ الْمُتَنَبِّيَّ في أن يُعَيِّنَ
والْيَا!
-لو كان «أليز» راجح العقل
لو كان هَمَلْتُ حاسما
لو نجا عُطيل من دسيسة إياجو

⁵⁹⁶ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat*, 282.

*Eğer Otello, İago'nun hilesinden
kurtulsaydı
Eğer Juliet Romeo ile evlenseydi
Shakespeare ile ne yapardık biz?
-Sadece
Keşke hakikatin
Yayılma gücü olsaydı!*⁵⁹⁷

ولو تزوجت جوليت من
روميو
ماذا نصنعُ بشكسبير؟
- فَفَطُ
لو كان للحقيقة
قُوَّةُ الإشاعة!

Yukarıdaki alıntılanan dizelerde Bergûsî, Yunan ve Arap mitolojisi ile Batı ve Arap edebiyatındaki bazı özel isimleri bir arada kullanarak belirli bir çağrışım yapma yoluna gitmiştir. Aslında olayların çarpıtılarak verilmesi ve yanlış bilgilerin çok hızlı yayılması sonucunda şair, gerçeğin de çabucak yayılmadığını vurgulayarak şiirin son dizesinde “Keşke hakikatin yayılma gücü olsaydı” ifadesiyle de bu düşüncesini teyit etmektedir. Zaten şair, şiirinde olay, kişi, ya da durumları bir bilgi olarak sunma amacı gütmeyiz. Onun yaptığı göndermelerin amacı tarihsel nitelikli bilgileri çağrıştırmak koşuluyla çeşitli düşünce ve duyguları tekrar oluşturarak aktarmaktır. Diğer bir telmih örneği de “Sütûr fi Kitâbi's-Sevre” (Devrim Kitabındaki Satırlar) başlıklı şiirinde görülmektedir:

*Medine-i Münevvere'ye hicret edenler
ne kadar da çoktur
Ancak sadece birisi
Geçti ((o vadinin içini))
Keskin ve uyarıcıydı sesi
((Dileyen takip etsin))
Gelmedi hiç kimse peşinden.*⁵⁹⁸

ما أكثر الذين هاجروا إلى المدينة
المنورة
لكنَّ واحدًا فقط
مضى ((لبطن ذلك الوادي))
وصوتهُ نذير مجزرة:
((من شاء فليتبِع))
وما مضى في إثره أحد!

Yukarıdaki dizelerle Bergûsî, Filistinlilerin devrim niteliğinde yansıttığı tavırlar ile Hz. Ömer'in Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında gösterdiği tavır arasında bir ilişki kurarak dinî ve tarihî bir olay olan Hicret hadisesine telmih vardır.⁵⁹⁹

Bu örneklerin dışında Bergûsî'nin şiirlerinde sıklıkla kullanılan bazı telmihler şöyledir: “Kelime Filistîniyye”⁶⁰⁰ (Filistin Konuşması) başlıklı şiirinde er-Râi'l-Kâzib (Yalancı

⁵⁹⁷ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/176-177.

⁵⁹⁸ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/638.

⁵⁹⁹ Bâdî, *et-Tanâs fi 'ş-Şi 'ri 'l-Arabiyyi 'l-Hadîs*, 47.

⁶⁰⁰ Bergûsî, *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*, 2/625-626.

Çoban) hikâyesine; “et-Tûfân ve İ’âdetü’t-Tekvîn” (Tufan ve Yeniden Yaratılış) başlıklı şiirinde Nuh tufanı ve Belkîs kıssalarına⁶⁰¹, “el-Kubletü'l-Ûlâ”⁶⁰² (İlk Öpücük) başlıklı şiirinde ise Kutsal kitap olan İncil’den Hz. İsa’nın gökyüzüne yükselmesi olayına telmih vardır.⁶⁰³

3.2.2.9. Tekrîr

Tekrîr şiirde kelimelerin birden çok tekrar edilmesiyle uyum sağlama yoluna gidilerek yapılmaktadır. Bu kelime tekrarları, büyük çoğunlukla okurun duygu, düşünce ve hayallerini belirli bir noktaya toplamaya yöneliktir. Tekrar şiirde sadece ahengi sağlamakla kalmaz, mesaj niteliğindeki kelimeleri tekrarlamak suretiyle manaya vurgu yapmaktadır.⁶⁰⁴ Mısra içi kelime ve ifade tekrarlarının görüldüğü “Zehru’r-Rummân” (Narçiçeği) başlıklı şiirinde “أبعدوا عني” ile “لا أستطيع أن أرى” ifadeleri dörder kez tekrar ederek şiirde bir ahenk sağlanmaya çalışılmıştır:

*İlkbaharı uzaklaştırın benden
Nar ağacını göremiyorum.
Nar ağacını uzaklaştırın benden
Çiçeğini göremiyorum.
Narçiçeğini uzaklaştırın benden
Akıbetimizi göremiyorum
Tüm çiçekleri uzaklaştırın benden
Tümünü
Nefes alamıyorum,
Kabirler ile birlikte.⁶⁰⁵*

أبعدوا عني الربيع
لا أستطيع أن أرى شجر
الرمان.
أبعدوا عني شجر الرمان
لا أستطيع أن أرى زهره.
أبعدوا عني زهر الرمان
لا أستطيع أن أرى مصيرنا
أبعدوا عني الزهور كلها،
كلها
لا أستطيع أن أتنافس،
مع المقابر.

Şiirde hem uyum hem de mananın etkili ve vurgulu olması için bazı ifade kalıpları, söz öbekleri peş peşe tekrarlanmaktadır. Örnek olarak aşağıdaki “Nezru’d-Dem” (Kan Adağı) şiirinden bir bölüm şöyledir:

İşte biz kovuluyoruz ikinci kez!

ها نحن نُطَارَدُ ثَانِيَةً!

⁶⁰¹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 2/578-582.

⁶⁰² Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/417-418.

⁶⁰³ Bâdî, *et-Tanâs fi ‘ş-Şi ‘ri ‘l-Arabiyyi ‘l-Hadîs*, 48.

⁶⁰⁴ Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, 249.

⁶⁰⁵ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şi ‘riyyetü ‘l-kâmile*, 1/276.

...
Kırmızı gül ormanını anlatıyorum
İşte biz durduk kırdâ
Ateşin kenarlarıyla sınırlı
Alev yaklaşıyor ağaçlara ve bize
İşte biz kovuluyoruz ikinci kez!⁶⁰⁶

....
أتحدث عن غابة وردٍ أحمر
ها نحن وقفنا في الحقل
المحدودِ بأضلاع النار
يدنو اللهب من الأشجار ومنا
ها نحن نُطارِدُ ثانيةً!

Yukarıda alıntılanan şiir dizelerinde aslında anlatılan olaylardan ziyade vurguyu bir yere toplayıp mesajı iletme olduğu görülmektedir. Aynı şekilde ifade tekrarının bulunduğu diğer bir örnek ise “Radvâ” başlıklı şiirdir. Bu şiirde “حين ذهبت” (sen gittiğinde) ifadesi peş peşe tekrar etmektedir. Bu dizelerin tekrarıyla aslında geride kalan kişinin çektiği yalnızlık duygusu ve bekleyen kimsede giden kişinin geri döneceği umudu vurgulanmaktadır:

Sen gittiğinde
Lotus çiçekleri suya doğru eğildi
Ve kalmanı isteyerek ellerini uzattı!
Sen gittiğinde
Bir ayçiçeği tarlası sana doğru döndü
Güneşin yüzünü terk ederek
Sen gittiğinde
Tüm beyaz atlar en yüksek tepeye
tırmandı
Vadinin çiçeklerinin açmasını
bekleyerek
Geri döndüğünü anlamak için⁶⁰⁷

حين ذهبت
مالت أزهار اللوتس نحو الماء
ومدت كفيها تستبقيك!
حين ذهبت
حقل من عباد الشمس تلفت نحوك
وتخلى عن وجه الشمس
حين ذهبت
صعدت كل الأفراس البيضاء
لأعلى التل
تنتظر تفتح زهرات الوادي
كى تعرف أنك عدت

Bergûsî'nin şiirlerinde kelime ve cümle tekrarları sadece bunlarla sınırlı değildir. “Lâ Müşkilte Ledeyy”⁶⁰⁸ (Hiçbir Problemim Yok), “el-Mer’etü’l-Cellâd”⁶⁰⁹ (Cellat Kadın), “el-Hubb”⁶¹⁰ (Aşk), “el-Menâdîl”⁶¹¹ (Mendiller), fi Zemânî⁶¹² (Benim Zamanımda), “fi’l-

⁶⁰⁶ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 2/527.

⁶⁰⁷ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 2/554.

⁶⁰⁸ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 1/438-441.

⁶⁰⁹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 1/464-466.

⁶¹⁰ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 2/14-20.

⁶¹¹ Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 2/101-102.

⁶¹² Bergûsî, *el-A ‘mâlû ‘ş-şî ‘riyyetü ‘l-kâmîle*, 123-127.

Kalb”⁶¹³ (Kalpte) isimli şiirlerde de harf, kelime ve cümle tekrarları bulunmaktadır. Bergûsî'nin şiirlerinde verilmek istenen mesaj kimi zaman kelime ve cümle tekrarında saklı olduğu gibi bazen de ana temanın tespit edilmesinde anahtar kelime görevini üstlenmektedir.

3.2.2.10. İntak

Bergûsî, şiir deneyimlerinden farklı bir türü oluşturan *Mantuku'l-Kâinât (Varlıkların Dili)* isimli şiir koleksiyonunu, kâinat içindeki tüm canlı ve cansız olan hayvan, bitki ve insanın konuşması üzerine inşa edilmiş bir çalışma olduğunu ifade etmiştir.⁶¹⁴ Bu çalışmayla birlikte *İsteykız Key Tahlüm (Hayal Kurmak İçin Uyan)* isimli on üçüncü şiir divanının “*Mantuku'l-Kâinât Merrâ Uhrâ*” (Bir Kez Daha Varlıkların Dili) başlıklı ikinci bölümü de aynı şekilde yazdığını belirtmiştir. Şair, bu kısa şiirlerinde mıknaṭis, kurbağa, ayna, çamaşır ipi, vazo, kalemıraş gibi tüm varlıkları ele almış ve neler söyleyebileceğini hayal etmiştir.⁶¹⁵

Bergûsî, bu şiir türünün Yunanlılarda ölümü, Araplarda hikmeti ve Japonlarda tabiatı anlatmak için kullanıldığını belirtmiştir. Şair, bu koleksiyonunda denediği şeyin bitkiler, cansız nesnelere, hayvanlar ve insanlar dâhil tüm varlıkların farklı psikolojik hallerini ve bu varlıkların ortak yönlerini ele almak olduğunu ifade etmiştir. Burada şairin, evrenin seslerini dinlemek ve bunları mümkün olan en veciz ve yoğun bir şekilde kâğıt üzerine yazmaktan başka bir rolü yokmuş gibi görülmektedir. Ayrıca o, bu divandaki bazı şiirlerinde ironi ve mizahı kullanmıştır. Çünkü şiirde sadece hayal kırıklığı, kayıplar ve trajedi yazmanın yanında mizahı kullanmanın da daha etkili bir yöntem olacağını düşünmüştür.⁶¹⁶ Şair bu koleksiyonundaki şiirlerinde komedi ile trajediyi abartılı bir şekilde aynı anda ve bir cümlede ele almış ve “Trajedi içinde komedi görmeyen bir göze inancım yok” ifadeleriyle bu düşüncesini vurgulamıştır.⁶¹⁷ Ayrıca trajediyi komediyle mezcetmesini şu ifadelerle daha da belirginleştirmektedir:

⁶¹³ Bergûsî, *el-A'mâlû 'ş-şî'riyyetü'l-kâmile*, 2/190-191.

⁶¹⁴ Bergûsî, *Ra'eytu Râmallâh*, 193.

⁶¹⁵ Bergûsî, “Hivâru'ş-şâiri'l-Filistîniyyi'l-kebîr Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 24 Ekim 2003); Abdülgaḫfâr, “Kırâe' fi şî'ri'ş-şâiri'l-Filistîni Mürîd el-Bergûsî”, 215.

⁶¹⁶ Bergûsî, “Hivâru'ş-şâiri'l-Filistîniyyi'l-kebîr Mürîd el-Bergûsî” (Görüşme 24 Ekim 2003).

⁶¹⁷ Bergûsî, *Ra'eytu Râmallâh*, 146.

“Arap ve Filistin edebiyatı için mizah bir gereklilik. Trajedimiz sadece trajik bir edebiyat doğurmalı. Biz aynı zamanda coğrafi ve tarihi bir komedinin ortasında yaşıyoruz...”⁶¹⁸ Shakespeare trajedi yazmak istedi ve yazdı. Komedi yazmak istediğinde Otello’dan, Makbet’ten, Lear’den ve Hamlet’ten tamamen farklı bir şey yazdı. Biz Araplar trajedi ile komediyi aynı sayfa üzerinde, aynı olayda, aynı anlaşmada, aynı nutukta, zaferde ve mağlubiyette, aynı cenazede ve düğünde, aynı vatanda ve sürgünde ve her sabah yüzümüzün kıvrımlarında görmeye alıştığımız.”⁶¹⁹

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere Bergûsî, edebiyatın sadece trajik yönünü değil mizah unsurlarını da kullanmanın şiirdeki etkiyi artıracaklarını vurgulamıştır. Bu şiir formu hem Doğu hem de Batı edebiyatında kullanılan bir türdür. Şair bu şiir formunu kendine özgü üslubuyla “el-Kıtâr” (Tren) başlıklı şiirinde şöyle ele almıştır:

Tren dedi ki:

Benim halim sizin haliniz gibidir.

Bir kez bile olsa raydan çıkmak

*İntihardır.*⁶²⁰

قال القطار:

حالي كحالكم...

الخروج عن السكة ولو لمرة واحدة

انتحار.

Bu şiirde az sözle çok şey anlatan şair, sembolik bir dil kullanmıştır. Anlam yönünden bir hakikati yansıttasının yanında hem hikmeti hem de manadaki derinliği göstermiştir. Alıntılanan bu şiirde şair, eşya kavramını kullanarak verilmek istenen mesajı okura kısa lafızlarla iletme amacı gütmüş ve tren ile insanın durumu arasında bir benzetme yapılmıştır. Nitekim belirlenmiş dosdoğru yolda giden insanın yoldan çıkmasını, trenin raydan çıkması gibi hayatına mâl olacağı vurgulanmıştır.

Bu tür şiirlere diğer bir örnek ise şöyledir:

Yılan dedi ki:

İnsanların beni lanetlemesine rağmen

Onların bazısından daha üstünüm

Bir kimseyi soktuğumda

En azından ben

*İddia etmem onun doğruluğunu.*⁶²¹

قالت الأفعى:

رغم أن البشر يلعنونني

أظل أفضل من بعضهم

وعندما ألدغ أحداً

فإنني، على الأقل،

لا أدعي صداقته.

⁶¹⁸ Bergûsî, *Ra'eytu Râmallâh*, 141.

⁶¹⁹ Bergûsî, *Ra'eytu Râmallâh*, 147.

⁶²⁰ Bergûsî, *el-A'mâlû 'ş-şi 'riyyetü'l-kâmile*, 1/529.

⁶²¹ Bergûsî, *el-A'mâlû 'ş-şi 'riyyetü'l-kâmile*, 1/499.

Alıntılanan şiirde başkalarına dostluk ve sevgi gösteren ancak aynı zamanda onların arkasından işler çeviren bazı kişilerin davranışları üzerinden sosyal eleştiri yapılmaktadır. İntak sanatının kullanıldığı bu şiirde sembolik bir anlatım görülmektedir. Bu bağlamda tabiatı gereği soğuk bir hayvan olan yılan, kendine bir zarar gelmesi durumunda korunmak için irticalen saldırıp sokmaktadır. Bu, insanların bazen yaptıkları yanlışların arkasında durmamalarına veya gerçeklerini saklamalarına bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Şiir, yılanın dürüstlüğü ve bazı insanların sahte davranışları arasında bir karşıtlık kurarak, okuyucuya insanların davranışlarını sorgulama fırsatı sunmaktadır.

SONUÇ

Şair ve şiirin anlaşılması, sadece bir kişinin değil aynı zamanda toplumun, dönemin, geçmişin, geleceğin ve hatta insanlığın anlaşılmasıdır. Bu durum, pek çok şairde olduğu gibi Mürîd el-Bergûsî için de geçerlidir. Çünkü o, şiirlerinde sadece kendi sıkıntılarını, hayata bakışını değil, sesini duyuramayan Filistin halkını, göç etmek durumunda kalmış insanları, yokluk, zorluk ve zorunluluklarla yaşayan hayalleri çalınmış gençleri anlatmaktadır. İnsanoğlunun sürekli karşılaştığı ve her zaman yüzleşeceği gerçeklerin varlığı nedeniyle, Bergûsî'nin anlaşılması sadece Arap dünyasına değil, evrensel şiir anlayışına da büyük katkılar sunacaktır.

Bergûsî, İsrail işgali nedeniyle vatanından uzun bir süre ayrı kalmış Filistinli bir şairdir. Kuveyt, Bağdat, Beyrut ve Budapeşte gibi pek çok Batı ve Arap ülkesinde sürgün hayatı yaşamıştır. Bu menfi hadiseler, onun şiir dünyasına yansımış ve ele aldığı konu ve temaların şekillenmesinde etkili olmuştur. Bergûsî, şiirlerinde genel olarak halkın günlük hayatta kullandığı kelimeleri tercih etmiş, sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Anlatımında rahatlık, doğallık ve yalınlığı öne çıkararak karmaşık ifadelerden kaçınmıştır. Basitlikle birlikte estetik kurallara da dikkat ederek şiirlerini yazmıştır. Şair, elli yılı aşkın sanat hayatı boyunca kaleme aldığı şiirlerde toplumun sorunlarını birey üzerinden anlatmıştır. Yayın hayatına 1970'li yıllarda başlamış olsa da 1980'li yıllarda daha derli toplu çalışmalarıyla modern bir anlayış benimsemeye başlamıştır. İlk şiir çalışmalarında kahramanlık ve vatan konularını hamasî duygularla ele alırken, daha sonraki şiirlerinde sakin ve ironik bir dil kullanmıştır. Bu anlayışı benimsemesindeki temel etken, şiirde yenilik arayışı ve evrensel bir şair olma düşüncesidir.

Bergûsî, şiirlerinde bireysel, toplumsal ve siyasî açıdan çok çeşitli temaları ele almış ve kendine özgü bir üslupla bu temaları işlemiştir. Özellikle de Filistin meselesine duyarlılık göstermiş ve çalışmalarında bu konuya sıklıkla yer vermiştir. Şairin gündelik hayatı gözlemleyerek şiirlerini yazması okurla arasında duygusal bağ kurmasını sağlamıştır. Şiirlerinde umut, özlem, aşk gibi iyimser duyguların yanı sıra umutsuzluk, yabancılaşma, yalnızlık gibi karamsar duygular da bulunmaktadır. Şiirlerinde umudun önemli bir tema olduğu ve zorluklara rağmen insanların umutla ayakta kalmaya çalıştığı vurgulanmıştır.

Bergûsî'nin şiirlerinde özlem teması genellikle Filistin vatanına ve çocukluk yıllarına duyulan hasret olarak kendini göstermektedir. Şair, özlem duyulan şeyin aslında mekân değil, zaman olduğunu belirtmiştir. Sürgün koşullarının Filistin halkının dağılmasına sebep olduğunu ve mekâna tutunmanın zorlaştığını ifade etmiştir. Özlem; umut ve iyimserlik duygularını içerirken, aynı zamanda içsel bir çileye de dönüşebilmektedir. Bergûsî'nin şiirlerinde zaman ve mekân arasındaki ilişki, özlem duygusunu desteklemektedir. Şair, sürgün koşullarının ve ayrılığın yol açtığı acı ve sıkıntıları ifade ederken, vatanına dönme hayaliyle kavru lan insanın iç dünyasını da şiirlerinde yansıtmıştır.

Bergûsî'nin şiirlerinde aşk; coşkulu, karamsar, yumuşak ve iyimser gibi farklı duyguları yansıtan bir tema olarak ele alınmıştır. Şair, aşkın somut bir kavram olduğunu ve gerçek hayattaki aşk ile şiirlerde anlatılan aşkın farklı olduğunu ifade etmiştir. Şiirlerde anlatılan aşkın kusursuz ve ütöpik olduğu ve gerçek hayattaki aşkın ise sorunlar içerdiğinden bahsetmiştir. Şiirlerinde aşkı realist bir bakış açısıyla ele almış ve somut ifadelerle tasvir etmiştir. Şair, aşkın kaybedildiğinde değer kazandığını ve araya hasret girdiğinde onun vazgeçilmez hale geldiğini belirtmiştir.

Bergûsî'nin şiirlerinde, yabancılaşma ve yalnızlık temaları sıkça ve derinlemesine işlenmiştir. Bu temalar, genellikle Filistin meselesi ve sürgün hayatıyla yakından ilişkilendirilmiştir. Şair, yalnızlık ve yabancılaşma hissini, kendi yaşam deneyimi üzerinden somutlaştırmış ve bu duyguları hem fiziksel mekanlara hem de bireysel kimliğe yönelik bir duygu olarak betimlemiştir. Bergûsî'nin yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşma, sadece fiziksel bir mekândan uzakta olma durumuyla sınırlı değildir. Bunun yerine daha çok ruhsal bir yalnızlık halini ifade eder. Şair, Filistin halkının yaşadığı sürgünün ve işgalin yarattığı zorluklar sebebiyle, insanların içsel olarak da köklerinden uzaklaştıklarını ve kendilerini yalnız hissettiklerini ifade eder.

Filistin halkının yaşadığı derin acılar ve trajediler, edebiyatın farklı dallarında da işlenmiş, pek çok edebiyatçı tarafından tüm dünyaya duyurulmaya çalışılmıştır. Bergûsî de eserlerinde bu sorunlara odaklanmış, Filistin halkının karşı karşıya kaldığı zorlukları hassas ve sakin bir üslupla anlatmış ve işgal, direniş, ölüm, sürgün, özgürlük gibi konular ön planda yer almıştır. Bergûsî'nin ifade ettiği, işgalin amacının sadece toprakları ele geçirmek olmadığı, aynı zamanda Filistin halkının iradesini kırmak, psikolojik olarak

onları yıpratmak ve varlıklarını yok saymak olduğudur. Bu süreçte işgalin sebep olduğu yıkım, sürgünler, sessizliğin kabullenilişi ve uluslararası toplumun genel tepkisizliği şairin eleştirdiği konular arasında yer almıştır. Şairin dikkat çektiği önemli konulardan biri de, evlerin yıkılması, toprakların işgal altına alınması ve halkın uğradığı sayısız eziyetlerdir. Filistinlilerin vatanlarına dönüş sorunu, Bergûsî'nin şiirlerinde sıkça işlenen bir diğer meseledir. Filistinlilerin, evlerine ve topraklarına olan özlemleri, dönüş hayalleri şiirlerinde sıklıkla vurgulanır. Ancak işgalin zorlayıcı koşulları altında tehcir edilen halkın yabancılaşması, sosyal ve psikolojik olarak da yalnızlığı vurgulanmıştır. İşgal altındaki Filistin'in yaşadığı acıları, umutsuzlukları ve direniş ruhunu yansıtan şiirler Bergûsî'nin çalışmalarında merkezî bir konuma sahiptir ve bu şiirler Filistin halkının sesini dünyaya duyuran önemli bir araç haline gelmiştir.

Filistin halk direnişinin ele alındığı şiirlerde Bergûsî, diğer Filistinli şairlerden farklı bir üslup benimsemiştir. Hamasî duyguları harekete geçirmek yerine ince, sakin bir üsluba sahip olan şair, direnişte aktif rol alan insanların psikolojik durumlarına odaklanmayı yoğun olarak önemsemiş görünmektedir. Filistinlilerin hüznü ve ölümlerle anılmasını doğru bulmayan Bergûsî, onları direnmek için hayatta kalmaya çalışan insanlar olarak tasvir etmiştir. Şair, İsrail'in güçlü konumuna rağmen sürekli bir korku içinde yaşamasını ve güven içinde hareket edememesini, Filistin direnişinin önemli etkileri arasında kabul etmiştir. Bergûsî'nin şiirlerinde direnişin etkilerine dair umut dolu ifadeler ve ironik bir üslup kullanılmıştır. Şairin düşünceleri zamanla olgunlaşmış ve direnişe karşı umut besleyen bir yaklaşım geliştirmiştir.

Bergûsî'nin ölüm konusunu ele aldığı şiirleri bireysel ve toplumsal açılarından incelenmiştir. Şair, aile bireyleri ve dostlarının ölümlerini anlattığı şiirlerinde ölümü bireysel bir tecrübe olarak ele almış, Filistin sorunu bağlamında işlediği şiirlerinde ise ölümü, toplumsal bir gerçeklik olarak anlatmıştır. Toplumsal boyutta Filistin'deki ölümlerin yoğunluğuna dikkat çekmiştir. Zaman zaman sembolik ifadeler kullanan şair, ölümü üstü başı dağınık, kalın gözlüklü ve pusuda bekleyen bir avcı gibi farklı şekillerde tasvir etmiştir. Ayrıca ölümün insan hayatında merkezî bir konumda yer aldığı ve anlatılması zor bir gerçeklik olduğu vurgulanmıştır.

Bergûsî, şiiirlerinde işgal nedeniyle Filistin halkının yaşadığı sürgün zorluklarını, bu sürgünün bireyler üzerindeki derin etkilerini ve vatanlarına dönme umudunun zamanla kayboluşunu vurgulamıştır.

Bergûsî, Filistin işgalini, halkın çektiği zulmü ve baskıyı eleştirerek özgürlük problemine de dikkat çekmiştir. Şiiirlerinde Filistin halkının özgürlüğe olan tutkusu ile özlemini yansıtmış, sürgünde yaşayan insanların vatanlarına duydukları özlemi ve mekânın insan için önemini vurgulamıştır. Ancak şartların oluşmaması ve bağımsızlık yollarının tıkanması nedeniyle özgürlüğün bir hayal olarak kaldığına da dikkat çekmiştir.

Bergûsî, siyasî şiiirlerinde yönetimi ve yöneticileri farklı şekillerde tenkit etmiştir. Şiiri bir eleştiri aracı olarak gören şair, entelektüel kimselerin mevcut durumu sorgulaması ve çevresine eleştirel bir gözle bakması gerektiğini savunmuştur. Kendisini bağımsız bir şair olarak nitelendiren Bergûsî, parti siyasetine karşı mesafeli durmuş ve siyasette aktif bir şekilde yer almamış olsa da siyasî düşüncelerini şiiirleri aracılığıyla kitlelere duyurmaya çalışmıştır. Şiiirlerinde siyasî gruplara yönelik eleştiriler önemli bir yer tutmaktadır. Partilerin toplumsal sorunlara çözüm üretmediği ve parti üyelerinin zamanla toplumdan uzaklaştığı vurgulanmıştır. Siyasî gruplara yönelik konu edilen şiiirlerinde yine ironik bir üslup kullanılarak seçimlerde sahtekârlık ve hile yapan parti mensupları eleştirilmiştir. Ayrıca şiiirlerde bazı siyasetçilerin ve siyasî partilerin tutarsız ve ilkesiz davranışları sergilenerek bu gruplara katılan bireylerin benliklerinin kaybolduğu tasvir edilmiştir. Şair, siyasî partileri, siyasetçileri ve uzun süre iktidarda kalıp halkına zulmeden liderleri birçok şiiirinde eleştirel bir açıdan anlatmıştır. Şair, birçok şiiirinde de insanların itaat etmeye zorlandığı, iktidarın düşüncelere baskı uyguladığı diktatörler, başkanlar, generaller gibi farklı yönetim kademelerindeki figürleri tenkit ederek ele almıştır.

Bergûsî'nin şiiirleri dil ve üslup yönünden oldukça zengindir. Şair, sade ve basit bir dil kullanırken aynı zamanda anlatımını etkileyici ve ilgi çekici kılmak için somut, görsel ve duyuşsal bir anlatımı benimsemiştir. Şiiirlerinde metni zenginleştirmek amacıyla tahkiye, tasvir, diyalog, monolog, ironi gibi farklı anlatım türlerini kullanmıştır. Bununla birlikte teşbih, mecaz, istiare, tıbâk, tevriye, iktibas, tazmin, telmih ve tekrîr gibi edebî sanatlarla da sıklıkla başvurmuştur. Şair, bu çeşitli dil ve anlatım öğelerini kullanarak şiiirlerinde derin duyuşsal katmanlar oluştururken aynı zamanda okuyucuya görsel ve duyuşsal

deneyimler sunmayı amaçlamıştır. Dil ve üslubunun zenginliği, onun şiirlerinin derinliğini ve etkileyiciliğini artırmıştır.

Tüm bunlardan hareketle Bergûsî, Filistin edebiyatının önemli bir şairi olarak öne çıkmaktadır. İsrail işgalinden etkilenerek yaşadığı deneyimleri toplumsal açıdan işgal, direniş, sürgün, ölüm, özgürlük gibi geniş bir yelpazede şiirlerini yazmıştır. Bu şiirler, sadece kendisine değil, birçok insanın yaşamına rehberlik etmiş ve gelecek nesillerin düşünce dünyasını şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır. Sonuç olarak bu çalışma, Bergûsî'nin Filistin edebiyatındaki etkileyici konumuna dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda şiirlerinde öne çıkan temaları detaylı bir şekilde incelemiş ve şairlik yeteneğini gösteren dil ve üslup özelliklerine odaklanmıştır.

Netice itibariyle bu çalışmada her ne kadar Bergûsî'nin şiirlerinden hareketle düşünce dünyası merkeze alınmışsa da şairin farklı yönleriyle üzerinde durulabilecek hususlar da bulunmaktadır. Filistin şiirinde pek çok edebiyatçı genel olarak aynı konular ve temalar üzerinde çalışmalarını yazmışlardır. Bu çalışmaların ortaya çıkmasındaki asıl gerekçeler tespit edilerek Bergûsî'nin şiirleri ile muasırı olduğu diğer şairlerin şiirleri muhteva açısından karşılaştırılarak ele alınabilir. Öte yandan Bergûsî'nin şiirlerinde büyük oranda Batı edebiyatından etkilendiği şair ve yazarlar mevcuttur. Söz konusu edebiyatçıların şairin üzerinde ne tür etkilerinin olduğu araştırılabilir. Bunun yanında Bergûsî ile Nizâr Kabbânî'nin kadın konusunu ele aldığı şiirleri başta olmak üzere farklı temalar üzerinden mukayeseli olarak da incelenebilir. Son olarak Bergûsî şiirlerinde mitolojik unsurlara sıklıkla değinmiştir. Şiirlerinde kullandığı mitolojik unsurlar ile vermek istediği mesaj ve bu mesajın kimlere ulaşmasını hedeflediği yönünde araştırmalar da yapılabilir. Böylelikle Bergûsî'nin düşünce dünyasının kapsamlı ve farklı boyutlarıyla anlaşılması sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Abdülgaflâr, Mahmûd Ahmed. “Kırâe’ fî şî’ri’ş-şâiri’l-Filistînî Mürîd el-Bergûsî”. *Chosun University* 1/1 (2008), 197-217.
- Abdülhay, Ahmed. “Şî’riyyetü’l-eşyâ’ fî şî’ri Mürîd el-Bergûsî”. *el-Hey’etü’l-Misriyyetü’l-Âmme’li’l-Küttâb* 98 (2017), 241-259.
- Aksan, Doğan. *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2. Basım, 2016.
- Aktaş, Şerif. *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2014.
- Ali, İbrâhîm Câbir. *el-Mevtü fî’ş-şî’ri’l-Filistîniyyi’l-hadîs: Mürîd el-Bergûsî nemûzecen*. Amman: Emvâcü’n-Neşr ve’t-Tevzî’, 2015.
- Ali, Nevvâl. “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şâir ellezî raâ’ Râmallâh... Leyse’l-mekân bel sûratehû”. *el-Ahbâr* (30 Mart 2009). https://www.alakhbar.com/Archive_People/143166
- Amûdî, Muhammed. “Gamze”. *el-Kâfile* 56/5 (Ekim 2007), 76-78.
- Asfour, Nana. “Humphrey Davies, Noted Translator of Arabic Literature, Dies at 74”. *The New York Times* (13 Aralık 2021). <https://www.nytimes.com/2021/12/13/books/humphrey-davies-dead.html>
- Âşûr, Radvâ. *Atyâf*. Kahire: Dâru’l-Hilâl, 1999.
- Arc Publications. “Midnight and Other Poems”. çev. Radvâ Âşûr. 2009. Erişim 26 Mayıs 2023. <https://www.arcpublications.co.uk/books/mourid-barghouti-midnight-and-other-poems-377>
- Attâr, Âtîf Butrus. “Defâtir Filistîniyye: Hafriyyât fî zâkirati’l-i’tikâli’s-siyâsî fî Mısr”. *Mecelletü İdâfât* 51-52 (2021), 31-59.
- Aydemir, Rukiye. “Filistinli Şair Murîd el-Barğûsî’nin Şiirlerinde Sürgün Teması”. *Modern Arap Edebiyatında Edebu’l-Avde*. ed. Yasemen Toruloğlu vd.. 83-105. İstanbul: Demavend Yayınları, 2020.
- Aydın, Cüneyd. *İnsanın Anlam Arayışı ve Yeni Çağ İnançları*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.
- Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. İzmir: İlahiyat Yayınları, 2012.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı, 1. Basım, 2010.
- Bâdî, Hassa bint. Abdillâh b. Saîd. *et-Tanâs fî’ş-Şî’ri’l-Arabiyyi’l-Hadîs*. Amman: Dâru Künûzi’l-Ma’rifeti’l-İlmiyye li’n-Neşr ve’t-Tevzî’, 1. Basım, 2009.
- Balık, Macit. “Edip Cansever’in Tragedyalar’ında Yalnızlık, Bunalım ve Yabancılaşma”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/18 (2011), 7-23.

- Barghouti, Mourid. *I Saw Ramallah*. çev. Ahdaf Soueif. Kahire-New York: The American University in Cairo Press, 1. Basım, 2000.
- Barghouti, Mourid. *I Saw Ramallah*. çev. Ahdaf Soueif. New York: Anchor Books, 1. Basım, 2003.
- Barghouti, Mourid. *I Saw Ramallah*. çev. Ahdaf Soueif. London: Bloomsbury, 2005.
- Barghouti, Mourid. *Şairin Filistini*. çev. A. Melis Hafez. İstanbul: Klasik Yayınları, 2004.
- Barghouti, Mureed. "Songs for a country no longer known". *Journal of Palestine Studies* 27/2 (1998), 59-67.
- Barghouti, Mourid. *I Was Born There, I Was Born Here*. çev. Humphrey Davies. Londra: Bloomsbury Publishing, 1. Basım, 2011.
- Bayraktar, Bora. *Bir Barış Süreci Olarak Oslo*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.
- Bergûsî, Mürîd. "A Life in Writing: Mourid Barghouti" (Görüşmeci: Maya Jaggi, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme 13 Aralık 2008). <https://www.theguardian.com/books/2008/dec/13/mourid-barghouti>
- Bergûsî, Mürîd. "Arab Poet Mourid Barghouti: Watching the Leaves Fall" (Görüşmeci: Mustafa Abu Sneineh, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme 08 Temmuz 2019). <https://www.middleeasteye.net/discover/arab-poet-mourid-barghouti-goethe>
- Bergûsî, Mürîd. "Defnü Oslo te'ahhar kesîrâ" (Görüşmeci: Fâtine el-Gurra, Görüşme 02 Ekim 2011). <https://124.im/d4AxU>
- Bergûsî, Mürîd. *el-A 'mâlû 'ş-şi 'riyyetü 'l-kâmile*. 2 Cilt. Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 2013.
- Bergûsî, Mürîd. "en-Nehru lâ yenba'u min masabbihî". *el-Kermel* 55-56 (1998), 296-307.
- Bergûsî, Mürîd. "eş-Şi'r ve Mürîd el-Bergûsî" (Görüşmeci: Bilal Fadl, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme 17 Ağustos 2016). <https://124.im/gSCleK>
- Bergûsî, Mürîd. "Hattâ yakîfe'l-kelâm alâ kademeyh: Nazratün fi'ş-şi'r ve'ş-şâir". *Hızbü't-Tecemmü'l-Vataniyyi't-Tekaddümiyyi'l-Vahdevî* 3/27 (1986), 37-48.
- Bergûsî, Mürîd. "Hıvâru'ş-şâiri'l-Filistiniyyi'l-kebîr Mürîd el-Bergûsî" (Görüşmeci: Afif İsmâil, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme 24 Ekim 2003). <https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=11049>
- Bergûsî, Mürîd. "Hulmü'ş-şuarâ'ü'l-ıẓâm hüve'l-vüsûl ile'l-besâta" (Görüşmeci: Medenî Kısarî, Görüşme Transkripsiyonu, Görüşme t.y.). http://www.maaber.org/issue_february06/literature5.htm
- Bergûsî, Mürîd. "Hurriyyetü'l-ibdâ'". *el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme* 11/3 (1992), 278-287.

- Bergûsî, Mürîd. *İsteykız key tahlüm*. Beyrut: Riyâd er-Rîs li'l-Kütüb ve'n-Neşr, 1. Basım, 2018.
- Bergûsî, Mürîd. "Mourid Barghouti brings his poetry to the Emirates airline festival of literature" (Görüşmecî: Saeed Saeed, Görüşme 03 Mart 2015). <https://124.im/RH0n>
- Bergûsî, Mürîd. *Raeytü Râmallâh*. Beyrut: el-Merkezü's-Sekâfiyyü'l-Arabî, 4. Basım, 2011.
- Bergûsî, Mürîd. *Vülidtü hünâk, vülidtü hünâ*. Beyrut: Riyâd er-Rîs li'l-Kütüb ve'n-Neşr, 1. Basım, 2009.
- Bilge, Mustafa L. "Kassâm, İzzeddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/582. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Birsaygılı Mut, Peren. *Zeytin Ağaçlarının Arasında*. İstanbul: Usta Kitap, 1. Basım, 2018.
- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat: Beyân, Me'ânî, Bedî' İlimleri*. İstanbul: İFAV, 2017.
- Bostancı, Ahmet. *Çağdaş Arap Edebiyatçısı Zekeriya Tamir*. İstanbul: Nûn Yayıncılık, 2007.
- Bulut, Ali. *Belâgat: Meânî - Beyân - Bedî'*. İstanbul: İFAV, 2. Basım, 2014.
- Cârim, Ali - Emîn, Mustafa. *el-Belâgatü'l-vâziha*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, t.y.
- Cemâl Mustafâ, Meysûn. "Mürîd el-Bergûsî: Fârisün hârîce's-sirb". *Dîvânü'l-Arab* (01 Ağustos 2009). <https://124.im/K47p>
- Ceviz, Nurettin vd.. *Yedi Askı: Arap Edebiyatının Harikaları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 4. Basım, 2017.
- Ceylan, Zafer. *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*. Ankara: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2019.
- Çakmak, Ali. "Kara Tren: Murid Bergusi Muhalif ve 'Nâzihîn'". *Birartıbir* (17 Mayıs 2021). <https://birartibir.org/muhalif-ve-nazihin/>
- Çetin, Nurullah. *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap, 8. Basım, 2010.
- Çetişli, İsmail. *Metin Tahlillerine Giriş / 1: Şiir*. Ankara: Akçağ Yayınları, 6. Basım, 2015.
- Çobanoğlu, Şaban. "Şiirsel Bir Dekor Olarak 'Nesnel Karşılık' Kavramı ve Necip Fazıl Kürek'in 'Bacalar' Şiirinde Yansımaları". *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* 4 (2010), 127-140.
- Çöğenli, Sadi. *Ayet ve Hadis Örneklî Arapça Belâgat*. Erzurum: Eser Ofset Matbaası, 2012.

- Daş, Fuat. “Cemil Sıdkî ez-Zehâvî'nin Şiirlerinde Toplumsal Temalar” 1/25 (Haziran 2022), 1-32.
- Demir, Gülşah Neslihan vd.. *Kim Kimdir - Filistin'de Siyasi Aktörler ve Partiler*. ed. Selin M. Bölme - Ufuk Ulutaş. Ankara: Seta Vakfı, 2012.
- Demir, Ömer - Acar, Mustafa. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Ağaç Yayınları, 2. Basım, 1993.
- Dik, İhsân vd.. *Mevsûatü ebhâs ve dirâsât fi'l-edebi'l-Filistîniyyi'l-hadîs*. ed. Yasîn Kittânî. 6 Cilt. Mecmeu'l-Kâsimî li'l-Lügati'l-Arabiyye, 1. Basım, 2014.
- Doğru, Erdiñç. *Dilin Derin Devleti Deyimler*. Ankara: Fecr Yayınları, 1. Basım, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Şiir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/144-154. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Durmuş, İsmail. “Teşbih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/553-556. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Düsûkî, Muhammed Rif'at. *Ekâsîsu'l-ışk*. PDF: ed-Dâr li-n-Neşr ve't-Tevzî', ts.
- Ebû Şuhaydem, Nesrîn Atâ Sâlim. *Şi'ru Mürîd el-Bergûsî dirâse üslûbiyye*. Filistin: Câmi'atü'l-Halîl, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Elbendary, Amina. “Mourid el-Barghouti: Shades of green”. *Al-Ahram Weekly* (23 Ocak 2003). <https://124.im/bqwvUg>
- Er, Rahmi. *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*. Ankara: Vadi Yayınları, 2012.
- Erinç, Sırrı. “İsrail”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/181-183. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Fellâh, Hulûd. “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şi'ru yeskutu izâ vakaa' fi't-tebsît”. <https://sudaneseonline.com/board/225/msg/1184504761.html>
- Görgün, Hilal. “Enver Sedat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/265-267. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Gündüz, Muhammed Recai. *Haşim er-Rifai Örneğinde Arap Siyasi Şiiri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Gürkan, Salime Leyla. “Kur'an'a göre Seçilmişlik Kavramı ve İsrailoğulları'nın Seçilmişliği Meselesi”. *İslam Araştırmaları Dergisi* 13 (2005), 25-61.
- Hâc, Sümeyye. “Dıffatâ el-huzn ve'l-mesirra”. *Füşha* (25 Şubat 2021). <https://124.im/eI4>
- Halîl, İbrâhîm Mahmûd. *Şâ'irân min Filistîn: el-Bergûsî ve İzzeddîn*. Amman: el-Memleketü'l-Ürdüniyyetü'l-Hâşimiyye, 1. Basım, 2021.

- Hamdi, Tahrir. "The Power of Poetry to Travel: An Interview with Mourid Barghouti". *Arab Studies Quarterly* 38/4 (2016), 656-675.
- Hamza, Huseyn b. "Mekâniye'l-evvel: Şehâdetü Mürîd el-Bergûsî". *Multekâ Filistîn* (15 Şubat 2021). <https://124.im/3yo9>
- Hamza, Huseyn b. "Mürîd el-Bergûsî: eş-Şi'ru lâ fûhetü'l-bündükıyye". *el-Ahbâr* (04 Ekim 2006). https://al-akhbar.com/Culture_People/206381
- Haş, Rîm Süleyman. "fi Resâ' Mürîd el-Bergûsî". *Âlemü's-Sekâfe* (15 Şubat 2021). <https://worldofculture2020.com/?p=40308>
- Hatîb, Ahmed Mûsâ - Antîr, Rîmâ Gâzî. "et-Tanâsu'l-unvânî fi şî'ri Mürîd el-Bergûsî". *Câmi'atü'l-Betrâ*, 52-64.
- Hourani, Albert. *Arap Halkları Tarihi*. çev. Yavuz Alogan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- İlhan, Nilüfer. "Cemal Süreya'nın Şiirinde Ölüm Teması". *Turkish Studies* 6/2 (2011), 473-484.
- İsmâîl, Nâil Muhammed. "Sûratü'l-mühayyem ve delâlâtühâ fi şî'ri'l-Filistîniyyîn 1948-1994". *el-Lâciûn el-Filistîniyyûn ve Hakku'l-Avde*. 1-24. Gazze: Câmi'atü'l-Kuds el-Meftûha, 2012.
- Jayyusi, Salma Khadra. *Antology of Modern Palestinian Literature*. New York: Columbia University Press, 1992.
- Karaköse, Hasan. "Filistin ve Kudüs Meselesine Genel Bir Bakış". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4/2 (25 Aralık 2018), 150-165.
- Karaman, M. Lutfullah. "Filistin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/89-103. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları, 2001.
- Katnânî, Halîl. "Sûratü's-sanem fi dîvân Leyle Mecnûne li şî'şâir Mürîd el-Bergûsî". *el-Antûlucyâ* (26 Nisan 2021). <https://alantologia.com/blogs/43352/>
- Kazvîni, Celâlüddîn Muhammed b. Abdirrahmân el-Hatîb. *el-Îzâh fi ulûmi'l-belâga*. thk. Muhammed Abdülmün'im el-Hafâcî. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.
- Kenefânî, Gassân. *Edebü'l-mukâveme fi Filistîn el-muhtelle 1948-1966*. Beyrut: Dâru Menşûrâti'r-Rimâl, 2015.
- Kenefânî, Gassân. *Ricâlün fi şî'şems*. Kıbrıs: Dâru Menşûrâti'r-Rimâl, 2015.
- Kerîm, Fevzî. "et-Tûfân ve i'âdetü't-tekvîn". *Munazzamatü't-Tahrîr el-Filistîniyye* 14 (1972), 154-156.

- Mahmûd, Abdürrahîm. *el-A'mâlü'l-kâmile li's-şâiri's-şehîd Abdürrahîm Mahmûd (el-Kasâid-el-Makâlât)*. thk. İzzeddîn el-Münâsara. Dımaşk: Dâru'l-Celîl, 1. Basım, 1988.
- Mahmûd, Umar b. Abdilazîz. "Mea'l-Buhturî.. Emâme birketi'l-Mütevekkil". *el-Cezîre* (12 Ekim 2013). <http://www.al-jazirah.com/2013/20131012/cu8.htm>
- Mannes-Abbott, Guy. "Introduction: Mourid Barghouti at midnight". *Midnight and Other Poems*. London, 2008.
- Mehdâvî, Safâ'. "er-Ru'yetü ve'l-binâ' fi mantıkı kâinât el-Bergûsî". *Füşha* (27 Mart 2021). <https://124.im/j4VNh>
- Mir, Salam. "Mourid Barghouti: The Blessings of Exile". *Arab Studies Quarterly* 37/4 (2015), 311-333.
- Miş'al, Nidâ Ahmed Mahmûd. *el-Mufâraka fi şî'ri Mürîd el-Bergûsî*. Ürdün: el-Câmi'atü'l-Hâşimiyye İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî ve'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Mûsâ, İbrâhîm Nemr. *Tedârîsü'l-luga ve'd-delâle fi's-şî'ri'l-mu'âsır*. Ürdün: Âlemü'l-Kütübi'l-Hadîs, 2013.
- Nasrullah, Nurhan. "Mürîd el-Bergûsî ve Radvâ Âşûr: Kıssatü hubbin istemerrat hamse ve erbaîn âmen". *el-Vatan News* (12 Aralık 2014). <https://www.elwatannews.com/news/details/609910>
- Nevbânî, Salâh Reşîd. "fi Resâ' eş-şâiru'l-kebîr Mürîd el-Bergûsî". *el-Mecd* (20 Şubat 2021). <https://124.im/vL81oh>
- Noyan, Sema. "Türk ve Arap Şiirlerinde Kudüs'e Dair Ağıt, Umut ve Direniş". *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi* 2/1 (15 Haziran 2018), 13-29.
- Öner, Haluk. *Suat Salih Asral: Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Ankara: Gece Akademi, 2019.
- Özdemir, Mediha Büşra. *Radvâ 'Âşûr ve Sülasıyyetü Gırnâta Adlı Eserinde Göç Teması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ramazan, Bilâl. "fi Zikrâ milâdihâ: li-hâzâ tevakkafet Radvâ Âşûr an kitâbeti's-şî'r bi-sebebi Mürîd el-Bergûsî". *el-Yevmü's-Sâbi'* (26 Mayıs 2018). <https://124.im/Uua5g>
- Reyyân, Hüdâ Mûsâ. *Sûratü'l-beyti fi's-şî'ri'l-Filistîniyyi'l-mu'âsır min âmi 1948-2000*. Filistin: Câmi'atü'l-Halîl, Külliyyetü'd-Dirâsâti'l-Ulyâ, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Reyyân, Vedâd Muhammed Abdulkâdir. *Şî'ru'l-menfâ el-Filistîni beyne'l-fıkr ve'l-fen*. Gazze: el-Câmi'atü'l-İslâmiyye, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

- Salâhuddîn, Benân. “es-Sünâiyyetü'l-lügaviyye fi's-Şi'ri'l-Filistîniyyi'l-mu'âsır”. *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb ve'l-Ulûmi'l-İnsâniyye* 17-18 (2012), 77-110.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi: Belagat*. İstanbul: Gökkuş, 2016.
- Shakespeare, William. *Macbeth*. çev. Sabahattin Eyupoğlu. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981.
- Shakespeare, William. *Macbeth*. ed. Sidney Lamb. New York: Hungry Minds, ts.
- Sürgit, Büşra. “Modern Bireyin Yalnızlaşması ve Yabancılaşması Bağlamında Apartman Yaşamı ve Cahit Zarifoğlu'nun ‘Eksik Yol’ Başlıklı Öyküsü”. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 59/2 (2019), 449-466. <https://doi.org/10.26650/TUDED2019-0017>
- Süveydân, Lîlas. “Mürîd el-Bergûsî: Ene bidûni kevnî”. *al-Kabas* (28 Mart 2019). <https://124.im/Oa9T6L>
- Tâhâ, el-Mütevekkil. “Mîmü'l-Mürîd” (22 Şubat 2021). <https://124.im/ES2H>
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Ömer. *Muhtasarü'l-meânî*. thk. Muhammed Hâdî eş-Şemerhî el-Mardînî. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2015.
- Toçoğlu, Fatma Zehra. “Filistin'de Direniş”. *Kriter* 4/36 (Haziran 2019). <https://kriterdergi.com/dosya-israil-sorunu-filistinde-direnis>
- Topçu, Gülşen. *Çağdaş Arap Edebiyatında Otobiyografi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Tur, Salih. *Modern Arap Edebiyatının Ünlü Şairi Nizâr Kabbânî ve Poetikası*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.
- Turan, Ömer. *Düşman Kardeşler: Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi*. İstanbul: Ak-Kay Yayıncılık, 2002.
- Turan, Ömer. *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*. İstanbul: Acar Yayıncılık, 2003.
- Uğurlu, Aylın. “Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık ve Yabancılaşma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi* 4/2 (28 Ağustos 2021), 308-319. <https://doi.org/10.38021/asbid.976884>
- Usta, Adil. *Edebü'l-âidîn: Tesâ'ülât ve kırâ'ât*. PDF, 2015.
- Ürün, Ahmet. *Modern Arap Edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2015.
- Yakut, Selahattin. *Yabancılaşma, Yalnızlık ve Dindarlık*. Ankara: İksad Yayınevi, 2021.
- Yanık, Nevzat H. *Edebi Bilgiler ve Aruz*. Kayseri: Fenomen Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Yeşildağ, Abdussamed. “Şam Bölgesi Arap Halk Ezgileri”. *Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (Kasım 2017), 123-142. <https://doi.org/10.16990/SOBIDER.3832>

Yıldırım, Ali. “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”. *Eğitim ve Bilim* 23/112 (1999), 7-17.

Yıldırım, Zeynep. *Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Ramallah Adlı Mensur Eserinin Muhteva Şekil ve Üslup Yönünden Tahlili*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Yıldız, Ahmet. “Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Râmallah İsimli Romanının Teknik ve Tematik İncelemesi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (15 Haziran 2021), 23-47. <https://doi.org/10.18505/cuid.851785>

Yılmaz, Nurullah. *Filistinli Şair Mahmud Derviş*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 1. Basım, 2013.

Web Kaynakları:

Arageek. “Men hiye Radvâ Âşûr”. Erişim 12 Ekim 2022. <https://www.arageek.com/bio/radwa-ashour>

el-Ahbâr. “Mürîd el-Bergûsî: et-Tûfân ve i'âdetü't-tekvîn” (12 Mart 2016). <https://al-akhbar.com/Kalimat/5729>

el-Anadûl. “Mürîd el-Bergûsî: el-Edîbü'l-müteyyem bi-Râmallâh” (14 Şubat 2021). <https://124.im/fO9w>

Barghouti, Tamim. Facebook. 06 Kasım 2021. <https://124.im/DCHmFc>

Barghouti, Tamim. Facebook. 08 Temmuz 2020. <https://124.im/EI2kTz>

Barghouti, Tamim. Facebook. 14 Şubat 2021. <https://www.facebook.com/photo?fbid=10164809814800364&set=a.10152178061575364>

Barghouti, Tamim. Facebook. 21 Mart 2023. <https://124.im/droQ5>

el-Eyyâmü'l-Cezâiriyye. “Mürîd el-Bergûsî: eş-Şâiru'l-Filistîniyyü'l-müt'ab”. (22 Mart 2015). <https://www.djazair.com/elayem/222445>

Füsha. “Mürîd el-Bergûsî”. 2021. Erişim 15 Aralık 2022. <https://124.im/zO2p451>

el-Gad. “eş-Şi'ru'l-Filistîni yektesibü ehemmiyyetehû min kîmetihi'l-fenniyye fakat” (25 Temmuz 2011). <https://124.im/z3JlhA>

Neşîdü Mürîd li'ş-şâir Temîm el-Bergûsî. “Ümsiyye 'Neşîdü Mürîd'”. YouTube. 18 Ekim 2022. Erişim 26 Mayıs 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=k86WHD1xZtg>

eş-Şark. “Terşihu 16 rivâye li-câizeti'l-bûker li-âmi 2015” (13 Şubat 2015). <https://124.im/jfmilUZ>

Wikipedia el-mevsû'a el-hurra (Wikipedia). "Mecelletü'l-Kâtib". Erişim 06 Haziran 2023. <https://124.im/2k5>

EKLER

Fotoğraf 1: Mürîd el-Bergûsî ve Mısırlı eşi Radvâ Âşûr (Gençlik Fotografi)⁶²²

⁶²² Tamim Al-Barghouti, Facebook (21 Mart 2023).

Fotoğraf 2: Mürîd el-Bergûsî, Radvâ Âşûr ve Oğulları Temîm el-Bergûsî⁶²³

⁶²³ Tamim Al-Barghouti, Facebook (06 Kasım 2021).

Fotoğraf 3: Mürîd el-Bergûsî ve Oğlu Temîm el-Bergûsî⁶²⁴

⁶²⁴ Tamim Al-Barghouti, Facebook (08 Temmuz 2020).

Fotoğraf 4: Mürîd el-Bergûsî⁶²⁵

⁶²⁵ Çakmak, “Kara Tren: Murid Bergusi Muhalif ve ‘Nâzihîn”.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Hayrettin BAHAR	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Atatürk Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Arap Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	
Üniversite	Kırıkkale Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Doğu Dilleri ve Edebiyatları
Programı	Arap Dili ve Edebiyatı
Makale ve Bildiriler	
1. Hayrettin Bahar, “Filistinli şair Murîd el-Bergûsî ve şiirlerinde özgürlük teması” <i>Gab Akademi</i> 3/1 (2023), 175-190.	
2. Hayrettin Bahar, “Murîd el-Bergûsî’nin şiirlerinde ayet iktibasları” <i>Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi</i> , 8/1 (2023), 59-73.	